Usporedna analiza muške i ženske retorike u političkom intervjuu

Šegvić, Branka

Doctoral thesis / Disertacija

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:523997

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-26**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet
Poslijediplomski doktorski studij lingvistike

Branka Šegvić

USPOREDNA ANALIZA MUŠKE I ŽENSKE RETORIKE U POLITIČKOM INTERVJUU

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2022.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet
Poslijediplomski doktorski studij lingvistike

Branka Šegvić

USPOREDNA ANALIZA MUŠKE I ŽENSKE RETORIKE U POLITIČKOM INTERVJUU

DOKTORSKI RAD

Mentorica:
Dr. sc. Gordana Varošanec-Škarić, prof.

Zagreb, 2022.

University of Zagreb

Faculty of Humanities and Social Sciences
Postgraduate Study Program in Linguistics

Branka Šegvić

COMPARATIVE ANALYSIS OF MALE AND FEMALE RHETORIC IN POLITICAL INTERVIEW

DOCTORAL THESIS

Supervisor:
Professor Gordana Varošanec-Škarić, PhD

Zagreb, 2022.

ŽIVOTOPIS MENTORICE

Prof. dr. sc. Gordana Varošanec-Škarić

Dr. sc. Gordana Varošanec-Škarić, redovita je profesorica u trajnom zvanju na Odsjeku za fonetiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Diplomirala je smjer dramaturgije na Akademiji za kazalište, film i televiziju u Zagrebu. Također je diplomirala komparativnu književnost i fonetiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i stekla naziv profesora komparativne književnosti i fonetike. Magistrirala je 1993. na Zajedničkom poslijediplomskom studiju informacijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu na smjeru komunikologije. Doktorat znanosti stekla je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1998. iz područja humanističkih znanosti, polje jezikoslovlje (*Zvučne osobine ugode glasa*).

Na Odsjeku za fonetiku predaje kolegije na prediplomskom i diplomskom studiju *Ortofonija, Govor masovnih medija, Scenski govor, Metodika rada na govoru u elektroničkim medijima, Govorništvo, Metodika fonetske njege glasa i izgovora, Forenzična fonetika*. Osmislila je i predavala i niz drugih predmeta na matičnom Odsjeku za fonetiku (npr. *Ortoepija hrvatskoga jezika I. i govorne vježbe, Neverbalna komunikacija)* te na drugim fakultetima u Hrvatskoj (Akademija dramskih umjetnosti kolegij *Fonetika*) te na Sveučilištu u Dubrovniku (*Kultura govora*) i drugdje.

Na doktorskom studiju iz lingvistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu od akad. g. 2006./7. predavala je izborni predmet *Forenzična fonetika*, a na istom doktorskom studiju od 2012. predaje obvezni predmet *Retorika znanosti*. Na doktorskom studiju informacijskih znanosti predavala je do 2016. *Govor masovnih medija* i *Neverbalnu komunikaciju*.

Do sada je objavila nekoliko znanstvenih knjiga i udžbenika relevantnih za područje estetske i akustičke fonetike i njege glasa (*Timbar, 2005; Fonetska njega glasa i izgovora, 2010*), forenzične fonetike (*Forenzična fonetika, 2019*), nekoliko uredničkih knjiga te brojne znanstvene radove. Sudjelovala je na više od 40 znanstvenih konferencija, od čega je na pet konferencija održala uvodno plenarno predavanje.

Od 1986. surađivala je na projektu "Priručnik standardne hrvatske prozodije" na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Samostalno je vodila tri znanstvena projekata koje je financiralo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta te devet potpora (Sveučilište u Zagrebu) iz

područja forenzične fonetike. Od 1998. do 2003. bila je članica međunarodnoga bilateralnoga znanstveno istraživačkog projekta, a od 2012. do 2022. surađuje na sedam EU projekata (F57, ICT-PSP, CEF). Bila je i voditeljica projekta VOC-COM, koji je financiran iz sredstava EU te u HKO projektu (do veljače 2020.)

Pod njezinim mentorstvom do sada je uspješno obranjeno oko 30 diplomskih radova i magisterija te šest doktorskih radova.

Dobitnica je godišnje nagrade za znanstvenu izvrsnost 2011. godine Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu za knjigu *Fonetska njega glasa i izgovora*.
Bila je pročelnica Odsjeka za fonetiku (2002.-2004.) te voditeljica Odjela za fonetiku HFD-a u dva mandata od 2001.-2009. Dugogodišnja je članica predsjedništva Hrvatskoga filološkoga društva. Članica je međunarodnih znanstveno-stručnih organizacija (International Association of Forensic Phonetics and Acoustics (IAFPA). Bila je članica Fakultetskoga vijeća u više mandata, Matičnoga odbora za polje filologije RH (2013. – 2017.), članica Nacionalnoga vijeća za područje jezikoslovlja (od 2016. do 2020.) te od 2017. i članica Područnoga znanstvenog vijeća za društvene i humanističke znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Na Odsjeku za fonetiku od 2007. predstojnica je Katedre za estetsku fonetiku i ortoepiju hrvatskoga jezika. Od 2015. glavna je urednica znanstvenoga časopisa *Govor*. Organizirala je nekoliko znanstvenih konferencija s međunarodnim sudjelovanjem te je bila predsjednica programskoga odbora znanstvenih konferencija: *Istraživanja govora* (2013), višekratno međunarodne konferencije o retorici *Days of Ivo Škarić* (2012, 2014, 2016. i 2018.) te međunarodne konferencije društva forenzičnih fonetičara i akustičara IAFPA (2017). Aktivno sudjeluje u diseminaciji i popularizaciji znanosti fonetike, višestrukim gostovanjem u TV i radio emisijama HRT-a, RTL-a, Z1 televizije, HR-a te davanjem intervjua u tiskanim medijima.

SAŽETAK

Dosadašnja istraživanja pokazala su razlike u političkoj retorici i diskursu muškaraca i žena. Različite retoričke i diskursne strategije odražavaju razlike u percepciji muškaraca i žena na položaju moći. Ovaj se rad fokusira na politički diskurs u dijaloškoj retoričkoj vrsti intervju i to u hrvatskom i britanskom kontekstu. U radu se analiziraju retorička obilježja i diskursne strategije političkoga govora, ali i diskursne strategije koje koriste voditelji intervjua. Navedeno je obrađeno kvalitativnom i kvantitativnom komparativnom analizom sa svrhom da se ustanove trendovi i preferencije u korištenju retoričkih obilježja i diskursnih strategija u odnosu na rod i nacionalnost političara.

Prvi je cilj rada bio ispitati retorička i diskursna obilježja u političkoj retorici. Ispitivano je korištenje argumentacijskih pogrešaka, humora kao retoričkoga sredstva manipulacije i diskursnih obilježja nesigurnosti i subjektivnosti (modali subjektivnosti, modali ublažavanja i pojačivači). Pretpostavilo se da će varijabla roda i nacionalnosti utjecati na količinu i vrstu argumentacijskih pogrešaka, humora i diskursnih obilježja nesigurnosti i subjektivnosti. Drugi je cilj bio ispitati diskursne strategije koje voditelji intervjua koriste u razgovoru s visokopozicioniranim političarima. Fokus je bio na diskursnoj strategiji prekidanja i preklapanja te na diskursnoj strategiji razvijanja teme. Pretpostavilo se da će broj prekidanja i preklapanja političara kao i izbor osobnih tema koje se razvijaju tijekom intervjua ovisiti o varijabli roda i nacionalnosti.

Kvantitativna analiza provedena je u odnosu na svih pet ispitivanih retoričkih i diskursnih obilježja. Statistički značajna razlika pokazana je kod ispitivanja humora kao retoričkog sredstva manipulacije i kod diskursne strategije prekidanja i preklapanja. Kvantitativnom analizom pokazano je da muškarci značajno više koriste humor od svojih kolegica te da voditelji intervjua značajno više prekidaju i preklapaju političare nego političarke na visokom položaju moći.

Kvalitativnom analizom ustanovljene su razlike s obzirom na izbor argumentacijskih pogrešaka i diskursnu strategiju razvijanja teme u odnosu rod i nacionalnost političara. Kod ostalih ispitivanih obilježja nisu ustanovljene razlike u odnosu na rod i nacionalnost govornika, ali su definirane glavne funkcije humora, najčešće korišteni modali subjektivnosti,

ublažavanja i pojačivači u retorici visokopozicioniranih političara te glavne funkcije diskursne strategije prekidanja i preklapanja u političkim intervjuima.

Ključne riječi: *retorička obilježja, diskursne strategije, rod, nacionalnost, argumentacijske pogreške, humor, lingvistička obilježja nesigurnosti i subjektivnosti, diskursna strategija prekidanja i preklapanja, diskursna strategija razvijanja teme*

EXTENDED SUMMARY

Recent researches have shown differences in male and female political rhetoric and discourse. Differences in rhetorical and discourse strategies reflect the differences in the perception of male and female politicians at the positions of power. Since the ancient times, politics has been mainly men's area. Women entered the political scene in the 20th century. Political rhetoric is also considered dominantly men's area as the greatest rhetoricians such as Aristotle, Quintilian and Cicero were all men. This means that, once they entered political arena, women had to adjust to a dominantly men's field.

This paper focuses on the political discourse in a dialogue rhetoric form of an interview in Croatian and British context. The paper analyses rhetorical features and discourse strategies used by politicians and interviewers. The above defined was quantitatively and qualitatively analysed in order to establish main trends and preferences in the usage of rhetorical features and discourse strategies in relation to the politicians' gender and nationality.

Numerous researches in the field of both rhetoric and discourse analysis have shown differences in the discourse of men and women. Lakoff (1975) was among pioneers to define and systematize so-called female language features (tag questions, hedges, intensifiers, euphemisms, lack of humour etc.) adding that the female language is indirect and subjective which automatically puts women in a subordinate social position. Analysing the differences between male and female discourse, Deborah Tannen (1994) concludes that women choose topics more easily, they discuss them more thoroughly and they are more likely to talk about personal topics. She defines female speech as more subjective, tactful and indirect then male. Ross and Baxter (2017) also conclude that media focus more on personal and private topics when talking to women. Discourse strategies of interruptions and overlaps were analysed by Zimmerman and West (1975) who concluded that women are more frequently interrupted than men. Shaw (2002) confirms the above mentioned in her doctoral thesis by emphasizing that men interrupt women more frequently, they are more assertive in their arguments and they tend to use humour more often, especially irony. Numerous Croatian researches have also proved the differences in the arguments used by women and men (Kišiček, 2008; Runjić-Stoilova and Tomelić-Ćurlin, 2016; Runjić-Stoilova and Varošanec-Škarić, 2017). All the researches indicate different argumentation strategies in male and female rhetoric which means choice of different arguments and fallacies.

As per above listed researches, men and women use different linguistic, rhetorical and discourse strategies. Female rhetoric is defined as more subjective, insecure and indirect. It is characterized by solidarity and cooperation. On the other hand, male rhetoric is more objective, rational and direct. This paper questions these conclusions by focusing on the comparative analysis of male and female rhetoric in Croatia and Great Britain.

The first goal of this paper was to research rhetorical and discourse features in political rhetoric. Choice of arguments and fallacies, humour as manipulation strategy and discourse features of insecurity and subjectivity were analysed. It was assumed that the parameter of gender and nationality shall impact the amount and type of used fallacies, humour, and insecurity and subjectivity features. Female politicians were expected to use the fallacies based on emotions while male politicians were expected to base their fallacies and arguments on reason and logics. Male politicians were also expected to use more humour in their discourse while the female discourse was expected to be more insecure and subjective.

Second goal was to research the discourse strategies used by the interviewers in political interviews. The focus was put on the discourse strategy of interruption and overlap as well as on the discourse strategy of topic development. It was assumed that the number of interruptions and overlaps, and the choice of personal topics being developed throughout the interview shall depend on the parameter of gender and nationality. Interruptions, overlaps and personal topics were expected to be found in the interviews with female politicians.

The material included television interviews with eight politicians at approximately similar position of power (presidents and prime ministers). Croatian politicians whose rhetoric was analysed are as follows: former president Kolinda Grabar-Kitarović, former prime minister Jadranka Kosor, current prime minister Andrej Plenković and former prime minister and current president Zoran Milanović. British politicians included in this analysis are: former prime minister Margaret Thatcher, former prime minister Theresa May, former prime minister Tony Blair and former prime minister David Cameron. The interviews were chosen in accordance with the material suitability and availability. Total material amounts to 981 minutes of television political interviews, or when transcribed, to approximately 669 standard pages.

Both qualitative and quantitative analysis was implemented for all five parts of the research. Quantitative analysis included descriptive statistics and statistical t-tests to find out whether there are any statistically relevant differences in relation to the speakers' gender or nationality. Qualitative analysis used the existing theoretical frameworks (Škarić, 2007 and Tindale, 2011 for fallacies, Attardo, 1994 for roles of humour, Škarić, 2007 and Lakoff, 1975 for insecurity and subjectivity features, Murata (1994) and Kennedy and Cambden (1983) for interruption and overlap functions).

The results show that there is a statistically relevant difference at the part focusing on humour as a rhetorical manipulation strategy and on the discourse strategy of interruptions and overlaps. Quantitative analysis showed that male politicians use humour as a manipulation strategy statistically more frequently than their female colleagues. Apart from the mentioned, it also proved that the interviewers interrupt and overlap male politicians more than the female ones. Finally, male interviewers tend to ask more personal questions than the female interviewers.

The results of qualitative analysis indicate the differences considering fallacies and discourse strategy of topic development in relation to the politicians' gender and nationality. Differences in relation to gender and nationality were not found in the other analysed rhetoric and discourse features. However, the results showed main functions of the humour, most frequently used discourse features of insecurity and subjectivity, and main functions of interruptions and overlaps in political interviews.

The results of the research can contribute to the development of rhetorical education of both politicians and journalists. They can also give an insight into cultural and socially conditioned differences in speech. Finally, the results of this research present a good starting point for further research in the field of high political rhetoric, for systematization of the main features of the discourse used by leading politicians, as well as for defining the differences in relation to the politicians' gender and nationality.

Key words: *rhetorical features, discourse strategies, gender, nationality, fallacies, humour, discourse strategy of insecurity and subjectivity, discourse strategy of interruptions and overlaps, discourse strategy of topic development.*

Sadržaj

1. UVOD ... 1
1.1. POLITIKA I ORGANIZACIJA VLASTI U REPUBLICI HRVATSKOJ ... 2
1.1.1. Žene u politici u Republici Hrvatskoj ... 4
1.2. POLITIKA I ORGANIZACIJA VLASTI U UJEDINJENOM KRALJEVSTVU ... 7
1.2.1. Žene u politici u Ujedinjenom Kraljevstvu ... 8
2. TEORIJSKI OKVIR ... 11
2.1. RETORIKA I POLITIKA ... 11
2.1.1. Ženska politička retorika ... 15
2.2. RETORIKA SUVREMENIH MEDIJA ... 17
2.2.1. Retorička vrsta intervju ... 18
2.3. ARGUMENTACIJA U POLITIČKOJ RETORICI – ARGUMENTACIJSKE POGREŠKE ... 20
2.3.1. Uvod u teoriju argumentacije ... 20
2.3.2. Klasifikacija argumentacijskih pogrešaka ... 22
2.3.3. Važna istraživanja u području argumentacijskih pogrešaka ... 24
2.3.4. Argumentacijske pogreške i rod ... 25
2.4. HUMOR KAO RETORIČKO SREDSTVO MANIPULACIJE ... 28
2.5. ANALIZA DISKURSA ... 32
2.5.1. Analiza političkoga diskursa ... 33
2.5.2. Diskurs i rod ... 34
2.5.3. Lingvistička obilježja nesigurnosti i subjektivnosi ... 36
2.5.4. Diskursna strategija prekidanja i preklapanja ... 39
2.5.5. Diskursna strategija razvijanja teme ... 41
3. CILJEVI RADA, HIPOTEZE I ISTRAŽIVAČKA PITANJA ... 44
3.1. CILJ I PROBLEM ISTRAŽIVANJA ... 45
3.1.1. Hipoteze i istraživačka pitanja: Argumentacijske pogreške ... 45
3.1.2. Hipoteze i istraživačka pitanja: Humor kao retoričko sredstvo manipulacije ... 47
3.1.3. Hipoteze i istraživačka pitanja: Obilježja nesigurnosti i subjektivnosti ... 48
3.1.4. Hipoteze i istraživačka pitanja: Diskursna strategija prekidanja i preklapanja ... 49
3.1.5. Hipoteze i istraživačka pitanja: Diskursna strategija razvijanja teme ... 51
4. KORPUS ... 53
4.1. ISPITANICI ... 53
4.2. PODJELA KORPUSA U ODNOSU NA ROD, NACIONALNOST I STRANAČKU PRIPADNOST ... 63

4.3. PODJELA KORPUSA U ODNOSU NA NOVINARE I MEDIJSKE KUĆE 65
5. METODOLOGIJA 69
5.1. METODOLOGIJA PRIMIJENJENA U ANALIZI ARGUMENTACIJSKIH POGREŠAKA 70
5.2. METODOLOGIJA PRIMIJENJENA U ANALIZI HUMORA KAO RETORIČKOGA SREDSTVA MANIPULACIJE 71
5.3. METODOLOGIJA PRIMIJENJENA U ANALIZI LINGVISTIČKIH OBILJEŽJA NESIGURNOSTI I SUBJEKTIVNOSTI 72
5.4. METODOLOGIJA PRIMIJENJENA U ANALIZI DISKURSNE STRATEGIJE PREKIDANJA I PREKLAPANJA 73
5.5. METODOLOGIJA PRIMIJENJENA U ANALIZI DISKURSNE STRATEGIJE RAZVIJANJA TEME 75
6. REZULTATI I RASPRAVA 76
6.1. ARGUMENTACIJA 76
6.1.1. Kvantitativna analiza argumentacije 76
6.1.2. Kvalitativna analiza argumentacije 82
6.1.3. Zaključak 100
6.2. HUMOR KAO RETORIČKO SREDSTVO MANIPULACIJE 101
6.2.1. Kvantitativna analiza humora 101
6.2.2. Kvalitativna analiza humora 107
6.2.3. Zaključak 118
6.3. LINGVISTIČKA OBILJEŽJA NESIGURNOSTI I SUBJEKTIVNOSTI 119
6.3.1. Kvantitativna analiza lingvističkih obilježja nesigurnosti i subjektivnosti 119
6.3.2. Kvalitativna analiza lingvističkih obilježja nesigurnosti i subjektivnosti 125
6.3.2.1. Modali subjektivnosti 125
6.3.2.2. Modali ublažavanja 127
6.3.2.3. Pojačivači 128
6.3.3. Zaključak 130
6.4. DISKURSNA STRATEGIJA PREKIDANJA I PREKLAPANJA 131
6.4.1. Kvantitativna analiza diskursne strategije prekidanja i preklapanja 131
6.4.2. Kvalitativna analiza diskursne strategije prekidanja i preklapanja 137
6.4.3. Zaključak 145
6.5. DIKSURSNA STRATEGIJA RAZVIJANJA TEME 146
6.5.1. Kvantitativna analiza diskursne strategije razvijanja teme 146
6.5.2. Kvalitativna analiza diskursne strategije razvijanja teme 152
6.5.3. Zaključak 162

6.6. KARAKTERISTIKE POJEDINAČNIH GOVORNIKA 164
7. OGRANIČENJA I DOPRINOS ISTRAŽIVANJA 167
8. ZAKLJUČAK, POTVRDA HIPOTEZA I ODGOVORI NA ISTRAŽIVAČKA PITANJA 169
9. SMJERNICE 174
9.1. ARGUMENTACIJA 174
9.1.1. Smjernice za političare 174
9.1.2. Smjernice za voditelje 176
9.2. HUMOR 177
9.2.1. Smjernice za političare 177
9.2.2. Smjernice za voditelje 178
9.3. OBILJEŽJA NESIGURNOSTI I SUBJEKTIVNOSTI 179
9.3.1. Smjernice za političare 179
9.3.2. Smjernice za voditelje 180
9.4. DISKURSNA STRATEGIJA PREKIDANJA I PREKLAPANJA 181
9.4.1. Smjernice za političare 181
9.4.2. Smjernice za voditelje 182
9.5. DISKURSNA STRATEGIJA RAZVIJANJA TEME 183
9.5.1. Smjernice za političare 183
9.5.2. Smjernice za voditelje 183
10. LITERATURA: 185
11. PRILOZI 201
11.1. IZVORI 201
11.2. POPIS SLIKA 206
11.3. POPIS GRAFOVA 206
11.4. POPIS TABLICA 207
ŽIVOTOPIS AUTORICE 209

1. UVOD

Tema ovoga doktorskog rada usporedna je analiza muške i ženske retorike u političkom intervjuu. S obzirom na to da politika ne podrazumijeva samo upravljanje državom, već bilo kakav postupak upravljanja putem društvenog djelovanja i institucija te s ciljem ostvarivanja društvenih interesa pojedinaca i skupina, jasno je da je u suvremenom društvu politika prisutna u gotovo svim društvenim odnosima. S razvojem demokracije u politiku su se uključile sve, prethodno marginalizirane i isključene, društvene skupine pa tako i žene. Usprkos sve većem angažmanu žena u javnom i političkom prostoru, broj žena na visokim političkim pozicijama nizak je i u mnogim razvijenim demokratskim društvima, stoga je bilo kakav aspekt njihovog djelovanja na tim položajima relativno neistraženo područje.

Iako postoje brojna lingvistička i retorička istraživanja o razlikama u govoru muškaraca i žena, retorika i diskurs žena na visokim položajima koji podrazumijevaju političku moć i nadalje nisu iscrpno istraženi, zbog nedovoljnog broja odgovarajućih ispitanica. Dodatna motivacija za izbor ove teme krije se i u činjenici da politički uspjeh pojedinca uvelike ovisi o njegovim retoričkim vještinama. Uspjeh odnosno neuspjeh političara ovisi o izboru retoričkih strategija, argumentacijskih postupaka i moći uvjeravanja. Utjecaj retorike velikih govornika i političara poput Winstona Churchilla, Johna Fitzgeralda Kennedyja, Martina Luthera Kinga ili Abrahama Lincona na njihov politički uspjeh već je istražen. Međutim, iako politička povijest bilježi brojne značajne političarke poput Indire Ghandi, Margaret Thatcher, Hillary Clinton, Yulie Tymonshenko ili Angele Merkel, mali broj istraživanja fokusira se na analizu njihovoga govora. Osim toga, žene se aktivno uključuju u politiku u relativno novijoj povijesti, tek u 20. stoljeću, što znači da je politika tradicionalno bila rezervirana za muškarce. Politička retorika također je dugo vremena bila dominantno muško područje. Najveća imena teoretičara i retora poput Artistotela, Kvintilijana i Cicerona pripadala su muškarcima. Javni govornici, vladari i političari, posebice oni na visokim položajima moći, dugo su vremena bili isključivo muškarci. S obzirom na opisani politički kontekst i političku retoriku, posebno je zanimljivo istražiti obilježja ženske političke retorike te moguće razlike tih obilježja u odnosu na mušku političku retoriku.

Ovo istraživanje fokusira se na retoriku političara i političarki na visokim položajima moći u retoričkoj vrsti intervjua. Korpus za istraživanje uključuje britanske i hrvatske govornike. U tom smislu, cilj je istraživanja ustanoviti utječe li parametar nacionalnosti i roda na izbor argumentacije te retoričkih i lingvističkih obilježja govora ispitivanih političara. U ovom

dijelu istraživanja ispitivat će se argumentacija govornika, humor kao retoričko sredstvo manipulacije te lingvistička obilježja nesigurnosti i subjektivnosti. Drugi je cilj bio ispitati postoje li razlike u diskursnim strategijama novinara čije korištenje ovisi o rodu sugovornika. U drugom dijelu istraživanja, fokus će biti na diskursnoj strategiji prekidanja i preklapanja te strategiji odabira teme razgovora.

U ovome radu uzeta je u obzir razlika pojmova *rod* i *spol*. Odlučeno je da će se koristiti pojam *rod* s obzirom na to da nije riječ o fiksnoj značajki osobe kao što je to u slučaju pojma *spola* koji podrazumijeva biološku binarnost. Naspram tome, pojam *roda* podrazumijeva fluidni društveni konstrukt koji se neprestalno mijenja i ne mora se podudarati s biološkim i genetskim karakteristikama osobe (Butler, 1990; Pišković, 2018). Pojam *spol* koristit će se samo kod referiranja u slučajevima kada ga koriste autori i izvori na koje se referira.

Rezultati istraživanja mogu imati svoju praktičnu primjenu u području obrazovanja političara i medijskih stručnjaka te u području razvoja političke komunikacije. Istraživanje daje uvid u rodno uvjetovane retoričke razlike koje postoje u političkom diskursu, ali i uvid u međukulturalne razlike s obzirom na to da se ispituju govornici iz dva različita nacionalna konteksta. Na kraju, rezultati istraživanja zasigurno otvaraju jedno novo i neistraženo područje, nova pitanja te mogu rezultirati smjernicama za daljnje istraživanje ovoga područja.

1.1. POLITIKA I ORGANIZACIJA VLASTI U REPUBLICI HRVATSKOJ

Republika Hrvatska osnovana je 25. lipnja 1991. godine kada je Sabor Republike Hrvatske donio Deklaraciju o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske[1]. Po svom državnom uređenju Republika Hrvatska je demokratska republika u kojoj narod ostvaruje svoj suverenitet preko svojih demokratski izabranih predstavnika. Hrvatski sabor najviše je predstavničko tijelo građana, a predsjednik Republike je vrhovni državni poglavar.

Samo ustrojstvo vlasti u Republici Hrvatskoj organizirano je po načelu diobe vlasti, odnosno trodiobe vlasti (Pusić, 2007). Vlast se dijeli na zakonodavnu, izvršnu i sudbenu. Glavni je nositelj zakonodavne vlasti u Republici Hrvatskoj Hrvatski sabor. Hrvatski sabor je jednodomno predstavničko tijelo koje može imati između 100 i 160 zastupnika te koje redovito zasjeda dva puta godišnje. Zastupnici se biraju neposredno, tajnim glasovanjem u

[1] https://www.sabor.hr/hr/deklaracija-o-proglasenju-suverene-i-samostalne-republike-hrvatske-25-lipnja-1991 (pristupljeno 11. 2. 2021.)

skladu s općim i jednakim biračkim pravom na razdoblje od četiri godine. U Deseti saziv Hrvatskoga sabora izabran je 151 zastupnik[2]. Izvršnu vlast predstavlja Vlada Republike Hrvatske, predsjednik države, lokalna uprava i samouprava. Predsjednik Republike ima izvršnu vlast. Predstavlja i zastupa Republiku Hrvatsku u zemlji i u inozemstvu. Predsjednik se bira na razdoblje od pet godina neposrednim i tajnim izborima. Predsjednik Republike Hrvatske ujedno je i vrhovni zapovjednik Oružanih snaga Republike Hrvatske što znači da imenuje zapovjednike, objavljuje rat i zaključuje mir u skladu sa zakonom. Predsjednik Republike raspisuje izbore za Hrvatski sabor te dodjeljuje mandat za sastavljanje Vlade odgovarajućoj osobi. Surađuje s Vladom u provedbi vanjske politike i u pitanjima diplomacije. Od osamostaljenja Republika Hrvatska imala je 5 predsjednika: Franjo Tuđman (od 1990. do 1999.), Stjepan Mesić (od 2000. do 2010.), Ivo Josipović (od 2010. do 2015.), Kolinda Grabar-Kitarović (od 2015. do 2020.), a od 19. veljače 2020. godine funkciju predsjednika Republike Hrvatske obnaša Zoran Milanović[3]. Osim Predsjednika Republike Hrvatske, Vlada Republike Hrvatske ima važnu ulogu u izvršnoj vlasti. Vlada predlaže Hrvatskom saboru zakone i državni proračun, provodi ih te vodi vanjsku i unutarnju politiku. Nadzire rad državne uprave, brine o gospodarskom razvoju zemlje te obavlja druge zadaće određene Ustavom i nadležnim zakonima[4]. Vladu Republike Hrvatske čine predsjednik, jedan ili više potpredsjednika i ministri. Andrej Plenković trenutačno drugi puta za redom obnaša funkciju premijera odnosno predsjednika Vlade Republike Hrvatske s obzirom na to da je tu ulogu prvi put preuzeo 2016. godine, a zatim opet 2020. godine. Premijer upravlja radom Vlade, imenuje članove Vlade i predstavlja Vladu, saziva sjednice Vlade i njima predsjedava. Zajedno s drugim članovima Vlade odgovoran je za odluke Vlade, a Vlada za svoj rad odgovara Hrvatskomu saboru[5]. Sudbenu pak vlast predstavlja Ustavni sud, Državno odvjetništvo te ostali sudovi. Sudbenu vlast obavljaju sudovi i ona je neovisna i samostalna. Sudovi u Republici Hrvatskoj su prekršajni, općinski, županijski i trgovački sudovi, Visoki prekršajni i Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Upravni sud i Vrhovni sud Republike Hrvatske. Ustrojstvo i nadležnost sudova određeno je Zakonom o sudovima. Vrhovni sud Republike Hrvatske najviše je sudbeno tijelo u državi[6]. Ustavni sud neovisno je i samostalno tijelo jer se njegov rad temelji isključivo na Ustavu i Ustavnom zakonu. Ustavni sud odlučuje

[2] https://www.sabor.hr/hr/o-saboru (pristupljeno 11. 2. 2021.)
[3] https://www.predsjednik.hr/ (pristupljeno 11. 2. 2021.)
[4] https://vlada.gov.hr/kako-funkcionira-vlada/64 (pristupljeno 11. 2. 2021.)
[5] https://vlada.gov.hr/kako-funkcionira-vlada/64 (pristupljeno 11. 2. 2021.)
[6] http://www.vsrh.hr/EasyWeb.asp?pcpid=30 (pristupljeno 11. 2. 2021.)

o ustavnosti zakona. Sastoji se od 13 sudaca[7]. Ovakva je dioba vlasti u Republici Hrvatskoj definirana člankom 4. Ustava Republike Hrvatske[8].

Ustavom Republike Hrvatske svakom je državljaninu zajamčeno opće i jednako biračko pravo. Članak 45. Ustava Republike Hrvatske definira kako biračko pravo ima svaka osoba s navršenih 18 godina života. Državljani Republike Hrvatske ostvaruju svoje biračko pravo na izborima za Hrvatski sabor, Predsjednika Republike i Europski parlament[9]. Na lokalnoj razini, državljani biraju svoje predstavnike u lokalnim i regionalnim samoupravama te članove gradskih vijeća i županijskih skupština.

U Republici Hrvatskoj djeluju i političke stranke. Zakon o političkim strankama definira političke stranke kao „izraz demokratskog višestranačkog sustava“ te „najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske“[10]. Političke su stranke pravne osobe koje djeluju javno u skladu sa svojim programom i statutom. Kako bi se politička stranka osnovala, potrebno je 100 punoljetnih i radno sposobnih državljana Republike Hrvatske koji novoosnovanu stranku upisuju u Registar političkih stranaka Republike Hrvatske[11]. Početkom 2021. godine u Registru političkih stranaka Republike Hrvatske registrirano je 175 aktivnih političkih stranaka. U Desetom sazivu Hrvatskoga sabora sudjeluju predstavnici 21 političke stranke s tim da najveći broj zastupnika u Hrvatskom saboru pripada Hrvatskoj demokratskoj zajednici ili HDZ-u[12].

1.1.1. Žene u politici u Republici Hrvatskoj

Neformalno političko djelovanje žena u Hrvatskoj seže u 19. stoljeće kada se o kritičkim tekstovima hrvatske književnice i novinarke Marije Jurić Zagorke raspravljalo u Saboru. Marija Jurić Zagorka bila je sindikalna i politička aktivistica iako joj je pristup novinarskoj galeriji Hrvatskoga sabora dopušten tek početkom 20. stoljeća. Tijekom 20. stoljeća držala je brojna predavanja o ženama, politici i glasačkim pravima žena (Šinko, 2015). Žene su pravo glasa u Hrvatskoj ostvarile prvi put na lokalnim izborima 1881. godine, ali su ga 1895. izgubile zbog izmjena zakona. U Jugoslaviji su pravo glasa ostvarile 11. kolovoza 1945. otkada, aktivno ili pasivno, sudjeluju u političkom životu bivše Jugoslavije. Žene prvi put u

[7] https://www.usud.hr/hr/ (pristupljeno 11. 2. 2021.)
[8] https://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske (pristupljeno 11. 2. 2021.)
[9] https://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske (pristupljeno 11. 2. 2021.)
[10] https://www.zakon.hr/z/549/Zakon-o-politi%C4%8Dkim-strankama (pristupljeno 11. 2. 2021.)
[11] https://gov.hr/moja-uprava/aktivno-gradjanstvo-i-slobodno-vrijeme/gradjani-u-politickom-zivotu/osnivanje-politicke-stranke/1730 (pristupljeno 11. 2. 2021.)
[12] https://www.sabor.hr/hr/zastupnici/parlamentarne-stranke (pristupljeno 11. 2. 2021.)

hrvatskoj povijesti ulaze u parlament 1946. godine kada je izabrano 170 zastupnika i 6 zastupnica (Šinko, 2015).

U novijoj hrvatskoj političkoj povijesti, ravnopravnost spolova, jednaka prava muškaraca i žena te zabrana diskriminacije zajamčeni su Ustavom iz 1990. godine. Danas, članak 3. Ustava Republike Hrvatske definira ravnopravnost spolova kao jednu od najviših vrijednosti ustavnoga poretka Republike Hrvatske te kao temelj za tumačenje Ustava. Članak 3. Zakona o ravnopravnosti spolova definira obvezu provođenja rodno osviještene politike. Nadalje, članak 12. istoga Zakona definira obvezu promicanja ravnopravnog sudjelovanja muškaraca i žena u tijelima zakonodavne, izvršne i sudbene vlasti. U skladu s navedenim zakonom, posebne se mjere poduzimaju kada dođe do osjetne neravnoteže jednog spola u političkom djelovanju u Republici Hrvatskoj pri čemu osjetna neuravnoteženost postoji ako je zastupljenost jednog spola u tijelima političkoga i javnoga odlučivanja niža od 40 posto. Politika je, dakle, jedno od područja u kojem žene ostvaruju svoja prava.

Osim relevantnih zakona nadležnih za pitanja ravnopravnosti spolova, Vlada Republike Hrvatske osnovala je 3. veljače 2004. godine Ured za ravnopravnost spolova kao stručnu službu za obavljanje administrativnih i stručnih poslova s ciljem ostvarivanja ravnopravnosti spolova u Republici Hrvatskoj[13]. Uz Ured za ravnopravnost spolova, na suzbijanju diskriminacije u području ravnopravnosti spolova djeluje i Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova. Pravobraniteljicu imenuje Hrvatski sabor na prijedlog Vlade, na razdoblje od osam godina. Prema Izvješću o radu pravobraniteljice za 2020. godinu[14], u Desetom sazivu Hrvatskoga sabora izabrano je 23% zastupnica (34 zastupnice) i 70% zastupnika (117 zastupnika). To je saziv s najvećim udjelom žena do sada i predstavlja porast za 10% u odnosu na 2016. godinu kada je udio žena bio samo 13%. Iako se radi o pozitivnom pomaku, jasno je da omjer zastupljenosti muškaraca i žena u Hrvatskom saboru još uvijek nije optimalan i ne ispunjava uvjete opće uravnoteženosti definirane Zakonom o ravnopravnosti spolova. U Izvješću o radu pravobraniteljice za 2020. godinu naglašava se i prisutnost tzv. staklenog stropa u području političke participacije. U skladu s navedenim, postoji nerazmjerna zastupljenost žena na nižim hijerarhijskim razinama (zamjenice zastupnica) u odnosu na više hijerarhijske razine (zastupnice). Isto tako, žene su bile najmanje zastupljene na prvim mjestima na izbornim listama. Prosječno su najzastupljenije bile na 11., 12. i 13. mjestu (od ukupno 14 mjesta). S povećanjem udjela žena u Hrvatskom saboru, došlo je i do povećanja

[13] https://ravnopravnost.gov.hr/o-uredu/9 (pristupljeno 11. 2. 2021.)
[14] https://prs.hr/application/images/uploads/IZVJESCE_O_RADU_2020_Pravobranit.pdf (pristupljeno 11. 2. 2021.)

broja žena u Vladi. Vlada Republike Hrvatske tako uključuje 24% članica (4 žene) i 76 % članova (13 muškaraca). U skladu s navedenim, primjećujemo da su žene sve prisutnije u političkom životu i da se bilježe kontinuirani pozitivni pomaci u smislu udjela žena u politici. Međutim, situacija i dalje nije u skladu s normama definiranim Zakonom o ravnopravnosti spolova. Također, žene teže dolaze do visokih pozicija što jasno odražava njihov stvaran položaj u društvu i realnu razinu ostvarene ravnopravnosti spolova.

Unatoč pretežnoj zastupljenosti žena na hijerarhijski nižim političkim položajima, u svojoj relativno kratkoj povijesti, Hrvatska je imala žene na funkcijama premijerke i predsjednice. Jadranka Kosor obnašala je funkciju predsjednice Vlade od srpnja 2009. godine do prosinca 2011. godine[15]. Kolinda Grabar-Kitarović četvrta je hrvatska predsjednica i prva žena na tom položaju. Obnašala je funkciju predsjednice Republike Hrvatske od veljače 2015. godine do veljače 2020. godine[16]. Na položajima županica, načelnica i gradonačelnica veoma je malo žena. Zanimljiva je činjenica da trenutno (u 2021. godini) samo jedna od 20 županija u Republici Hrvatskoj na čelu ima ženu - Martinu Furdek Hajdin u Karlovačkoj županiji.

Kada govorimo o položaju žena u hrvatskoj politici, važno je spomenuti i rezultate istraživanja *Žene u hrvatskoj politici* (Šinko, 2008) koje se provodi prije svakih parlamentarnarnih izbora[17]. Cilj istraživanja bio je odrediti percepciju i znanja hrvatskih građana i građanki o ženama u politici, diskriminaciji žena u javnom i političkom životu te položaju žena u Hrvatskoj općenito. Rezultati su pokazali kako su ispitanici nezadovoljni brojem žena u politici, ali istovremeno nisu sigurni koje bi bilo odgovarajuće rješenje tog problema. Ispitanici prepoznaju aktivnost političarki većinom u tzv. mekim resorima – socijalna skrb, mirovinska skrb, zdravstvena skrb i obrazovanje. Nadalje, slažu se da bi kvote žena u politici trebale biti 50%, a obrazovanje vrjednuju kao mjeru koja najučinkovitije promiče ravnopravnost spolova.

Iz navedenoga možemo zaključiti da je položaj žena u hrvatskoj politici složen i da još postoji poprilično mnogo prostora za napredak. Žene čine polovicu ukupne populacije u Hrvatskoj i imaju pravo na odgovarajuću zastupljenost u zakonodavnim, izvršnim i sudskim tijelima Republike Hrvatske. Hrvatska je potpisnica brojnih međunarodnih dokumenata koji promiču ravnopravnost spolova i suzbijanje diskriminacije. Ima vlastite pravne instrumente i zakone kojima je cilj uklanjanje svih oblika diskriminacije žena u društvu. Hrvatska ima i institucionalne mehanizme za promicanje ravnopravnosti spolova. Osim spomenutoga Ureda

[15] https://hr.wikipedia.org/wiki/Jadranka_Kosor (pristupljeno 15. 2. 2021.)
[16] https://hr.wikipedia.org/wiki/Kolinda_Grabar-Kitarovi%C4%87 (pristupljeno 15. 2. 2021.)
[17] https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/nac_strat/istrazivanja/CZS_zene_politici.pdf (pristupljeno 15. 2. 2021.)

za ravnopravnost spolova pri Vladi Republike Hrvatske i Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, u Republici Hrvatskoj djeluje i niz lokalnih povjerenstava za ravnopravnost spolova i koordinatora za ravnopravnost spolova u tijelima državne uprave.

Sve navedeno rezultiralo je pozitivnim pomacima i iznimnim primjerima žena na visokim političkim položajima, ali još uvijek nije dovelo do ravnopravnog sudjelovanja muškaraca i žena u politici i u procesima donošenja odluka.

1.2. POLITIKA I ORGANIZACIJA VLASTI U UJEDINJENOM KRALJEVSTVU

Po državnom uređenju Ujedinjeno Kraljevstvo je parlamentarna monarhija bez jedinstvenog pisanog ustava. Temeljnim ustavnim tekstom smatra se Magna Carta iz 1215. godine. Međutim, ustavno se pravo temelji na više zakona. Neki od njih su *Petition of Right* iz 1628. godine, *Hebeas Corpus Amendment Act* iz 1679. godine, *Act of Union* iz 1707. godine te Westminsterski statut iz 1931. godine. Iz novije povijesti važno je spomenuti Referendum za neovisnost Škotske iz 2014. i Brexit referendum iz 2016. godine koji su značajno utjecali na ustavnu reformu[18]. Za razliku od kontinentalnog prava temeljenog na statutarnom pravu, Ujedinjeno Kraljevstvo primjenjuje običajno pravo (*common law)* koje se temelji na dosadašnjim sudskim odlukama i praksama.

S obzirom na to da je riječ o parlamentarnoj monarhiji, Ujedinjeno Kraljevstvo ima monarha, Parlament i Vladu. Od 1952. godine na prijestolju je kraljica Elizabeta II. Najdulje je na prijestolju od svih svojih prethodnika. Kraljica je simbol Ujedinjenog Kraljevstva i ima relativno skromnu političku moć. Politička je moć većinom u rukama Parlamenta i Vlade iako se Vlada i dalje službeno naziva *Her Majesty's Government* te odluke donosi u njeno ime. Kraljica, zajedno s Parlamentom, predstavlja zakonodavnu vlast. Neke od njenih dužnosti su davanje mandata za sastavljanje Vlade, sazivanje i raspuštanje Parlamenta te odobravanje odnosno potvrđivanje novih zakona[19]. Parlament Ujedinjenog Kraljevstva ima zakonodavnu vlast. Ono je dvodomno tijelo te se sastoji od Gornjeg doma ili Doma lordova (*House of Lords*) i Donjeg doma ili Zastupničkog doma (*House of Commons*). Kraljica predstavlja treći element u ustrojstvu Parlamenta[20].

[18] https://guides.ll.georgetown.edu/c.php?g=365741&p=2471214 (pristupljeno 1. 3. 2021.)
[19] https://www.royal.uk/ (pristupljeno 1. 3. 2021.)
[20] https://www.parliament.uk/about/how/role/ (pristupljeno 1. 3. 2021.)

Vlada Ujedinjenog Kraljevstva (*Government of the United Kingdom*) naziva se i Vladom Njenog Veličanstva (*Her Majesty's Government*). Vladom upravlja premijer te je odgovoran za sve Vladine odluke. Nadalje, premijer bira ministre među zastupnicima u Gornjem i Donjem domu. Premijer i ministri zajedno čine glavno izvršno tijelo poznato kao 'Kabinet'. Tradicionalno je izvršna vlast u rukama monarha, ali u praktičnom smislu izvršnu vlast ima Vlada koja ovisi o većinskoj podršci u Parlamentu. Vlada predlaže zakone koje, prije stupanja na snagu, mora odobriti Parlament[21].

Članovi Vlade odnosno Parlamenta biraju se na razdoblje od pet godina. Biračko pravo imaju svi punoljetni (stariji od 18 godina) državljani Velike Britanije i Irske te drugih država članica Commonwealtha. Uvjet za glasovanje je i da glasač ima stalno boravište u Velikoj Britaniji. Iznimno, glasačko pravo mogu dobiti i britanski državljani s prebivalištem u inozemstvu[22].

Većina članova Vlade i Parlamenta predstavnici su različitih političkih stranaka. Nakon saziva Parlamenta iz 2019. godine, zastupnici u Zastupničkom domu predstavnici su 11 različitih stranaka. Zastupnički dom ima 650 članova od kojih trenutno 364 zastupnika pripadaju Konzervativnoj stranci koju predstavlja aktualni premijer Boris Johnson[23].

1.2.1. Žene u politici u Ujedinjenom Kraljevstvu

Ženama u Ujedinjenom Kraljevstvu pravo glasa nije bilo formalno ograničeno do 1832. godine i Zakona o reformi. Zakonom o reformi 1832. godine pravo glasa žena izričito je zabranjeno (Vidaković, 2011). Tada počinje pokret koji nastoji ženama vratiti to pravo, odnosno izjednačiti ih s muškarcima. Službeno Nacionalno udruženje za žensko pravo glasa osnovano je 1872. godine. Ovo je udruženje 1897. godine transformirano u Nacionalnu uniju za žensko pravo glasa s Millicent Fawcett na čelu. Iz tog razdoblja potječe i pojam 'sufražetkinje' – naziv za aktivistice koje su se borile za ženska prava izravnim metodama i prosvjedima (Vidaković, 2011). U borbi za ženska prava u Ujedinjenom Kraljevstvu posebno mjesto pripada obitelji Pankhurst iz Manchestera. Emmeline Pankhurst i njene kćeri, Sylvia i Adela, bile su poznate aktivistkinje i borkinje za ženska prava. 1903. godine Pankhurst je osnovala Žensku socijalnu i političku uniju (*Women's Social and Political Union – WSPU*) čiji je cilj bio okupiti žene radničke klase u borbi za ženska prava. Ostvarenju ciljeva pomogao je Prvi svjetski rat. Mnogi muškarci otišli su u rat pa su žene predstavljale glavnu

[21] https://www.gov.uk/government/how-government-works (pristupljeno 1. 3. 2021.)
[22] https://www.gov.uk/elections-in-the-uk (pristupljeno 1. 3. 2021.)
[23] https://members.parliament.uk/parties/Commons (pristupljeno 1. 3. 2021.)

radnu snagu u zemlji. To je rezultiralo lakšim prihvaćanjem prava glasa za žene. 1918. godine donesen je novi zakon (*Representation of the People Act*) koji je osigurao ženama u dobi iznad trideset godina pravo na glasovanje (Watkins, Rueda, Rodriguez, 2002). Tada Pankhurst mijenja naziv svoje stranke u Ženska stranka (*The Women's Party*) i počinje raditi na promociji ženskih prava u javnom životu. Žene su konačno izjednačene s muškarcima u odnosu na pravo glasa 1928. godine kada je donesen novi zakon (*Equal Frachise Act*) (Vidaković, 2011). Tim je zakonom usvojen najvažniji zahtjev pokreta žena – pravo glasa.

U današnje vrijeme, Ujedinjeno Kraljevstvo primjenjuje brojne nacionalne i međunarodne zakone i uredbe koje jamče ravnopravnost žena. Neki od najvažnijih dokumenata u tom smislu su Zakon o ljudskim pravima iz 1998. godine (*Human Rights Act*), Zakon o ravnopravnosti iz 2010. godine (*Equality Act*) koji se posebno fokusira na sprječavanje diskriminacije i jednake radne uvjete te UN-ova Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena koja obvezuje sve države potpisnice da bez odlaganja suzbiju diskriminaciju na rodnoj osnovi[24].

Osim zakona, Ujedinjeno Kraljevstvo ima i pravne institucije koje se bave pitanjima ravnopravnosti. Unutar Kabineta Vlade Ujedinjenog Kraljevstva djeluje Vladin Ured za ravnopravnost koji vodi ministrica za žene i ravnopravnost, Elizabeth Truss (2021.godine). Ured se bavi pitanjima ravnopravnosti žena i transrodnih osoba te suzbijanjem diskriminacije na osnovi seksualne orijentacije. Rad Ureda nadzire Odbor za žene i ravnopravnost (*Women and Equalities Committee)*[25]. Ipak, žene nisu dovoljno zastupljene u javnom i političkom životu Ujedinjenog Kraljevstva. Broj žena u politici kontinuirano raste, ali nedovoljno kako bi se postigla rodna uravnoteženost. Nakon izbora 2019. godine, 220 zastupnica sjedi u Donjem domu što je 34% i najveći postotak žena u Donjem domu do sada. Gornji dom ima 223 zastupnice odnosno 28% žena. U Kabinetu je pet ministrica odnosno 23% žena što predstavlja pad u odnosu na razdoblje između 2006. i 2007. godine kada je postotak žena u Kabinetu bio 36 % (Uberoi i sur., 2021). Prema istraživanju *Žene u politici i javnom životu* iz 2021. godine, broj žena u javnom sektoru i na javnim funkcijama (sutkinje, javne službenice, vojnikinje i slično) kontinuirano raste. Međutim, žene većinom zauzimaju niže funkcije, dok su viši položaji rezervirani za muškarce.

Unatoč prethodno navedenoj nepovoljnoj statistici, od samih početaka do danas nekoliko je utjecajnih političarki na relativno visokim položajima obilježilo političku scenu Ujedinjenog Kraljevstva. Nancy Astor izabrana je kao prva zastupnica u Zastupničkom domu već 1919.

[24] https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/offices/commons/scrutinyunit/gender-equality-policy-map/ (pristupljeno 1. 3. 2021.)

[25] https://committees.parliament.uk/committee/328/women-and-equalities-committee/ (pristupljeno 1. 3. 2021.)

godine. Deset godina kasnije Margaret Grace Bondfield postaje prva ministrica u Kabinetu[26]. Margaret Thatcher stupa na mjesto premijerke Ujedinjenog Kraljevstva 1979. godine. S tri uzastopna mandata, na toj funkciji ostaje sve do 1990. godine što je čini premijerkom s najdužim mandatom u povijesti Ujedinjenog Kraljevstva. Margaret Thatcher prva je žena premijerka u Ujedinjenom Kraljevstvu, ali i u Europi[27]. Ujedinjeno Kraljevstvo bira sljedeću premijerku tek 2016. godine kada na tu funkciju dolazi predsjednica Konzervativne stranke Theresa May[28].

Iz navedenoga te unatoč različitom ustrojstvu, tradiciji i povijesti, primjećuje se da dvije zemlje čiji su političari i političarke predmet ovoga istraživanja imaju sličnu situaciju kada se radi o zastupljenosti i ulozi žena u političkom i javnom životu. Obje zemlje bilježe stalni porast u broju žena i napretke u području ravnopravnosti, ali i neke nedostatke te mogućost za daljnji napredak.

[26] https://historicengland.org.uk/content/docs/education/explorer/resource-booklet-100-years-women-in-politics-pdf/ (pristupljeno 1. 3. 2021.)
[27] https://www.britannica.com/biography/Margaret-Thatcher (pristupljeno 3. 3. 2021.)
[28] https://www.britannica.com/topic/University-of-Oxford (pristupljeno 3. 3. 2021.)

2. TEORIJSKI OKVIR

2.1. RETORIKA I POLITIKA

Retorika podrazumijeva umijeće i teoriju govorenja, retorsku pedagogiju (Škarić, 2000) te retoriku znanosti (Varošanec-Škarić, 2017). Njene početke pronalazimo u antičkoj Grčkoj gdje su se organizirala brojna retorička natjecanja s rasponom tema od politike i prava do filozofije i umjetnosti. Važnost retorike u politici prepoznata je, dakle, već u antičkoj Grčkoj. Sustavan prikaz razvoja retorike daju Meyer i sur. (2008). Njihova monografija naslovljena *Povijest retorike od Grka do naših dana* prati razvoj i status retorike, njezino mjesto između ideologije, filozofije i religije te obrađuje koncepte i razmišljanja najvećih retora i teoretičara u povjest poput Gorgije, Protagore, Platona, Aristotela, Bacona, Hobbesa, Pascala, Burkea ili Perelmana. Aristotel (4. st. prije Krista, izdanje prijevoda 1989) prvi definira retoriku navodeći kako joj je glavna zadaća uvjeravanje publike u ono što se zagovara, a upravo je moć uvjeravanja neizostavni dio političke djelatnosti. Navodeći tri vrste govorništva, političko, sudsko i epideiktičko, Aristotel (1989) posebnu pozornost posvećuje političkoj retorici. U Prvoj knjizi (1989: 17) kao glavnu karakteristiku političkoga govorništva definira utjecaj na publiku, odnosno odvraćanje publike od nečega ili pridobivanje njihove naklonosti. Političkom govorništvu posvećuje cijelo četvrto poglavlje prve knjige nabrajajući i razrađujući najčešće teme političkih govora (prihodi i rashodi, rat i mir, obrana zemlje, uvoz i izvoz proizvoda te zakonodavstvo) iz čega se može zaključiti da politička retorika kao podgrana retorike postoji već od antičkoga doba te ima razvijen teorijski okvir i pravila. Kroz druge dijelove Retorike, Aristotel (1989) definira glavna obilježja političke retorike te daje smjernice za političku argumentaciju i izgradnju etosa.

Aristotelove teorijske postavke retorike dodatno je proširio Ciceron (1. st. prije Krista, izdanje prijevoda 2002) u svojoj knjizi *O govorniku*. Zaslužan je za uvođenje pet aspekata govorničkog umijeća: inventio (otkrivanje ili pronalaženje argumenata), dispositio (raspoređivanje građe govora), elocutio (stil i gramatika), memoria (pamćenje) i pronuntiatio (govorna izvedba). Kao državnik, politički teoretičar, filozof, retoričar i vjerojatno najveći rimski govornik, Ciceron sam po sebi dokazuje koliko su politika i retorika isprepletene i međusobno ovisne. U svom *Obrazovanju govornika* Kvintilijan (1. st. poslije Krista, izdanje prijevoda 1985), hvaleći Cicerona, razrađuje obilježja idealnog govornika. Navodi kako su dobro obrazovanje i čvrst moralni karakter odlika svakog dobrog retoričara pa tako i

političara. Govoreći o početcima retorike, neizostavno je spomenuti sofiste. Sofisti se pojavljuju u 5. stoljeću u Grčkoj kao učenjaci koji podučavaju pojedince ili skupine retorici i politici. Najbolji sofisti, Protagora i Gorgija, bili su filozofi. Posebnu su pozornost posvećivali argumentaciji tvrdeći da se bilo koga može uvjeriti u bilo što. Upravo su ih zbog toga kritizirali Platon i Sokrat optužujući ih kako im je jedini cilj pobjeda u raspravi te kako zanemaruju vrlinu i istinu (Beker, 1997). Bez obzira na navedeno, sofisti su doprinijeli razvoju kritičkog razmišljanja i uključivanju pojedinaca u politički i društveni život.

S obzirom na to da se u suvremenim demokratskim društvima politika tiče svakog pojedinca te da politički uspjeh izravno ovisi o zadobivanju naklonosti publike, proučavanje političke retorike održalo se i do današnjih dana. Politička retorika posebno je razvijena na engleskom govornom području, u Sjedinjenim Američkim Državama i Ujedinjenom Kraljevstvu. Robertson (2005) daje prikaz političke retorike u navedene dvije države u 19. stoljeću. Istražujući početke političke retorike zaključuje kako dvije države dijele dosta sličnosti u tom smislu i kako se utjecaj medija na političku retoriku povećavao kroz povijest.

Općenito, javni je govor tema brojnih priručnika (Lucas, 1998; Nelson i Pearson, 1996; Osborn i Osborn, 1997) kojima se daju smjernice za pripremu govora, analizu publike, prikupljanje materijala, argumentaciju i metode uvjeravanja, neverbalnu komunikaciju, govornu izvedbu i analizu. Osborn i Osborn (1997) navode kako nam retoričke vještine pomažu bilo da se nalazimo u ulozi političara ili građanina. Političaru je poznavanje sastavnica i metoda izrade dobrog i uvjerljivog govora ključno za politički uspjeh. S druge strane, iste su te vještine potrebne svakom građaninu kako bi mogao kritički slušati političare te procjenjivati njihove stavove i ideje. Lucas (1998) naglašava moć koju javni govor može imati dajući primjere slavnih političkih govora iz američke povijesti. Na kraju priručnika analizira najupečatljivije govore iz svih sfera života, među kojima je, naravno, i govor Martina Luthera Kinga *I have a dream.* Isti je govor uvršten na prvo mjesto na ljestvici najutjecajnijih američkih govora na internetskoj stranici *American Rhetoric*[29]. Važnost govora za profesionalni uspjeh, bez obzira na karijeru, navode i Nelson i Pearson (1996) motivirajući čitatelje za daljnje učenje retoričkih vještina. Borg (2010) i Lloyd-Hughes (2013) navode brojne tehnike, taktike i savjete koje će pomoći govornicima u uvjeravanju svoje publike. Svakako, primjeri iz političkoga života sastavni su dio modernih retoričkih priručnika što govori u prilog ključne uloge koju retoričke vještine imaju u političkom djelovanju. Sustavni

[29] https://www.americanrhetoric.com/top100speechesall.html (pristupljeno 5. 3. 2021.)

prikaz istraživanja u području političke komunikacije može se pronaći i u *Priručniku za političku komunikaciju* Kaida (2004). Priručnik je nastao jer, kako autor navodi, ne postoji znanstvena sinteza glavnih istraživanja i teorijskih okvira za područje političke komunikacije. Priručnik ujedinjuje rezultate istraživanja i teorijske postavke koje su rezultat dvadesetogodišnjega bavljenja političkom komunikacijom. Sustavan prikaz dotadašnjih istraživanja Kaid dijeli u šest područja – teoriju, političke poruke, prikaz političkog diskursa u medijima, političku komunikaciju i javno mnijenje, međunarodnu perspektivu i nove trendove u političkoj komunikaciji.

Proučavanje teorije i prakse govorništva nije zanemareno ni u hrvatskoj znanstvenoj tradiciji. Jedan od prvih priručnika govorništva u hrvatskom kontekstu piše Gračanin (1968). U svom priručniku opisuje povijest govorništva i kako je govorništvo utjecalo na živote svih nas. Obrađuje glavne karakteristike dobroga govornika i govora, svojstva, načine i tehnike uvjeravanja te posebnu pozornost posvećuje sastavljanju govora i govornoj izvedbi. Sličan sadržaj obrađuje i Škarić (2000) u *Temeljcima suvremenog govorništva*. U samom uvodu, spominjući retoriku Hitlera, Škarić daje primjer utjecaja koji politička retorika i moć uvjeravanja mogu imati u pogrešnim rukama. U njegovoj knjizi nalazimo iscrpan opis retoričkih figura te praktične vježbe za glas i izgovor. Nadalje, na sistematičan način uvodi čitatelja u logičke izvode te ga upoznaje s temeljima argumentacije. Argumentaciju detaljno razrađuje u istoimenoj knjizi (2011) navodeći opći model argumentiranja, Toulminovu argumentaciju te tematska područja argumentacije. Također popisuje i objašnjava poluargumente, lažne argumente i smicalice odnosno erističku dijalektiku što će biti jedan od fokusa ovoga rada (2011). Osim obilježja same argumentacije, Škarić (2011) posvećuje pozornost i osobinama koje sudionici u argumentacijskom procesu moraju imati kako bi sam govor imao smisla. Ako sudionik nije spreman, zainteresiran i pripremljen za argumentaciju retoričkog čina, ishod sigurno neće biti uspješan. Kišiček i Stanković (2014) govoreći u svojoj publicističkoj knjizi *Retorika i društvo* o utjecaju koji govorništvo ima u društvu, cijelo poglavlje posvećuju političkoj retorici. Nadalje navode kako je govor slika političara, a govorništvo nije samo pitanje talenta, već disciplina koja se uči i koja nas uči kako razmišljati, logički povezivati i zaključivati. Dodaju kako bi političari posebnu pozornost trebali posvetiti argumentaciji, a njihova publika i glasači na tome inzistirati. U tom smislu, autori se bave i eističkom dijalektikom te načinima na koji se od takvih lažnih i poluargumenata slušatelji i publika mogu obraniti. Četiri godine poslije, 2018., Kišiček se u svojoj knjizi *Retorika i politika* bavi analizom političkoga govorništva. Dajući primjer govora političara u Hrvatskoj,

analizira obilježja dobrog političkog govornika i govora. Navodi kako uspjeh političara ovisi o njegovoj uvjerljivosti odnosno procjeni publike te osim erističke dijalektike, kao i prethodni izvori, analizira ulogu etosa, patosa i logosa u političkoj retorici.

O političkoj retorici provedena su brojna istraživanja koja su uvelike doprinijela razvoju teorijskih postavki političke retorike i sistematizaciji glavnih obilježja dobrog političkog govornika. Ilie (2018) u svom radu analizira jezik koji koriste političari u parlamentu kako bi se izjasnili o svojim političkim uvjerenjima i djelovanjima. Navodi kako je važno identificirati lingvistička obilježja upotrebe i zloupotrebe političke retorike s obzirom na to da mediji i internet dopuštaju građanima aktivno sudjelovanje u političkim procesima. Ističe raznolikost lingvističkih i retoričkih obilježja diskursa parlamentarnih zastupnika koja nam pomaže u definiranju dijakronijskih promjena u političkom diskursu. Govornu izvedbu hrvatskih zastupnika u Europskom parlamentu analizira Biočina (2015) te zaključuje da svi zastupnici imaju zadovoljavajuću dikciju. Kod određenih zastupnika nailazi na govorne mane ili izgovorne pogreške što može utjecati na uvjerljivost njihovih obraćanja u Parlamentu. Nadalje, navodi da su zastupnici usmjereni na zadobivanje naklonosti svojih glasača, a ne kolege u Parlamentu, što je vidljivo iz naglašavanja vlastitog etosa i patosa, korištenja argumenta *ad populum* i toposa. Američku političku retoriku analizirali su Jamieson i Campbell (2017), a retorička analiza američkih političara zanimljiva je i u hrvatskim znanstvenim krugovima. Mašić i Kišiček (2016) uočavaju sličnosti u retoričkim obilježjima Roosvelta, Kennedyja i Obame kada komuniciraju u kriznim situacijama. Bez obzira na razlike u retoričkim situacijama i vremenu izvedbe, svi analizirani govori pokazuju metaforičnost i figurativnost kojom se želi približiti publici i zadobiti njenu naklonost. Metaforičnost i figurativnost odlika je dobrih političkih govornika, a s obzirom na dugu retoričku i političku tradiciju Sjedinjenih Američkih Država ovi su se govori pokazali očekivano uspješnima.

Može se reći da je politička retorika u današnje vrijeme u fokusu zbog medijske zastupljenosti, ali isto tako i da postoje mnoga pitanja na koja istraživanja u budućnosti mogu s većom preciznošću odgovoriti. Unatoč opsežnosti ovog područja proučavanja i kulturološki uvjetovanoj raznolikosti, u političkoj se retorici mogu definirati osnovni teorijski okviri, obilježja i pravila te je istraživanju ovog područja moguće sustavno i znanstveno pristupiti.

2.1.1. Ženska politička retorika

Ženska politička retorika može se smatrati relativno novom podgranom političkoga govorništva, jedne od triju temeljnih vrsta govorništva po Aristotelu. S obzirom na to da se žene počinju aktivno baviti politikom, a time i političkom retorikom, tek u 20. stoljeću, ženska politička retorika nema dugu povijest ni tradiciju. Međutim, u ovom su području provedena broja znanstvena istraživanja čiji rezultati daju uvid u glavna obilježja i teorijske okvire ženskoga političkog govorništva. Iz rezultata nekih od ovih istraživanja evidentan je i daljnji smjer kojim bi se istraživanja ove podgrane govorništva trebala kretati.

Ulazak žena u politiku označava novi i pozitivni pomak u demokratskom smislu. Žene u politiku unose vrijednosti i otvaraju teme koje do tada nisu bile veoma zastupljene. Iako ulazak žena ne predstavlja revolucionarnu promjenu u smislu sadržaja političkoga diskursa, Lovenduski (2003) navodi kako političarke ipak unose drugačije vrijednosti u političku sferu, posebice kada je riječ o pravima žena i ravnopravnosti rodova. Ovakve promjene u diskursu, iako sporo, ipak utječu na politike o jednakim plaćama, reproduktivnim pravima i sličnim pitanjima. Važnost sudjelovanja žena u javnom i političkom životu svih demokratskih društava argumentiraju brojni znanstvenici. Campbell i sur. (2009) zaključuju da je sudjelovanje žena u političkom životu nužno kako bi interesi svih društvenih skupina bili podjednako zastupljeni. Ako žene i muškarci imaju različite stavove, mišljenja i interese na masovnoj razini, logično je da mali broj žena u politici može dovesti do nejednake zastupljenosti žena i muškaraca. Analizirajući zastupljenost žena na izborima u Velikoj Britaniji iz 1997. godine, Childs (2000) zaključuje kako prisutnost žena u politici može transformirati pristup i način vođenja javnih politika. Tremblay i Palletier (2000) zaključuju kako je najbolja strategija zastupanja žena izabirati i promicati žene u političkom životu.

Osvrćući se na rezultate ovakvih istraživanja, ali i vlastito iskustvo, guvernerka i ambasadorica Madeleine M. Kunin (2008) u svojoj knjizi *Pearls, Politics and Power* također raspravlja o dodanoj vrijednosti koju žene unose u politiku. Tematizira percepciju političarki u javnosti, javni diskurs političarki te način na koji se nose s kritikama i napadima provodeći intervjue s brojnim američkim političarkama na visokim položajima moći poput Hillary Clinton, Susan Collins, Amy Klobuchar i Janet Napolitano. Temu žena na visokom položaju moći obrađuje i Cardo (2021) u komparativnoj studiji političke komunikacije Therese May, Hillary Clinton i Jacinte Ardern. Ciljevi navedenoga istraživanja bili su ustanoviti koriste li političarke digitalne tehnologije u predizbornim kampanjama, razlikuje li se njihova

komunikacijska strategija u odnosu na komunikacijsku strategiju njihovih muških kolega te naglašavaju li političarke u svojim kampanjama takozvana ženska pitanja. Rezultati su pokazali kako žene koriste slične komunikacijske strategije u 'online' i 'offline' okolini kombinirajući različite i složene komunikacijske stilove, ali i da im je komunikacija često ograničena regulatornim okvirima i dominantnim 'muškim' stilom političke komunikacije.

Govoreći o muškom i ženskom stilu političke retorike, važno je napomenuti kako se brojna istraživanja bave upravo pitanjima rodnih razlika u političkoj retorici. Fox i Oxley (2003) kategoriziraju muška i ženska obilježja govora pa se tako uz govor žena vežu atributi poput nježan, pasivan, emocionalan, nedovoljno informiran, suradnički i slično. Unatoč brojnim sličnim istraživanjima i kategorizacijama, već filozofkinja Elsthain (1987) dovodi u pitanje rezultate ovakvih istraživanja tvrdeći kako su zaključci o ženama kao slabijem spolu ili miroljubivoj ženskoj komunikaciji često ograničeni i ideološki obojani.

Ozbiljna znanstvena istraživanja o rodnim razlikama u komunikaciji političarka i političarki provedena su i u Hrvatskoj. Doktorska disertacija Božić Lendard (2016) posvećena je upravo rodnim razlikama u govorima na sazivu 113. američkoga Kongresa. Rezultati ovoga iscrpnoga istraživanja pokazali su brojne komunikacijske razlike između političara i političarki: političarke su pokazale formalniji način obraćanja, bile su kritičnije u svojim govorima, koristile su složeniji vokabular, povezivale su izrečeno s praktičnim primjerima iz poslovnog svijeta, a njihov se govor fokusirao na podizanje svijesti o problemima ili na pružanje podrške. Obilježja ženske političke retorike dotiče se i Kišiček (2021) u svojoj knjizi *Homo politicus* sistematizirajući rezultate brojnih istraživanja u području ženske političke retorike i komunikacije. Kišiček napominje kako je pred političarkama izazov o kojem političari ne moraju brinuti – zadržati ženske karakteristike, kako osobnosti tako i govora, ali i prilagoditi se dominantnoj muškoj retorici i biti politički prihvatljive.

Sve navedeno govori kako je ženska politička retorika opširno, kompleksno i relativno neistraženo područje. Iako postoji veliki broj istraživanja u ovom području, rezultati su često oprečni te ovise o situacijskom kontekstu i govorniku. Dodatan razlog za razlike među istraživanjima može se pronaći i u nedovoljnom uzorku žena u politici, posebice kada je riječ o ženama na visokom položaju moći što je i tema ove doktorske disertacije. Svakako, ovakvo područje s brojnim otvorenim znanstvenim pitanjima i izazovima zahtijeva daljnje istraživanje.

2.2. RETORIKA SUVREMENIH MEDIJA

U suvremenim društvima političku retoriku ne obilježavaju više dugi motivacijski govori pred brojnom publikom. Političari komuniciraju putem medija – televizije, radija, tiskovina i interneta. Način na koji javnost prima političke poruke često ovisi o medijskom prikazu. Sliku koju imamo o političarima ne oblikuje javnost izravno kao što je to bio slučaj u povijesti. Ta slika gradi se u medijima kroz reklamne poruke, fotografije, odabir tema i pristup novinara političaru kao i političara novinarima. Ovakva komunikacija otvara prostor medijskoj manipulaciji, stoga bilo kakav ozbiljan pristup analizi političke retorike i komunikacije ne može isključiti ulogu koju mediji imaju u oblikovanju političke poruke i njenog sadržaja.

Mediji su sastavni dio suvremenoga društva. Bilić (2020) ih definira kao različite tehnologije koje omogućavaju ljudsku komunikaciju te ih smatra neodvojivima od temeljnih procesa koji su oblikovali moderna društva. Pripisuje im ulogu i sposobnost oblikovanja sustava moći, društvenih odnosa te pokretanja društvene i kulturne promjene. Mediji podrazumijevaju različite komunikacijske tehnologije poput tiska, radija, interneta, društvenih medija, blogova, mobilnih telefona, računala itd., a temeljno se mogu podijeliti na „tradicionalne“ (tiskovine, radio i televizija) i nove, odnosno suvremene medije (internet ili društveni mediji) (Bilić, 2020). Kod suvremenih medija, vijest ne oblikuje samo medijski predstavnik, već na oblikovanje i stvaranje percepcije o vijesti utječe i sama publika. Suvremeni i sve više prisutni mediji omogućavaju javnosti da generira vlastiti sadržaj u vijest te dopuštaju interakciju medijskih stručnjaka, javnosti i sadržaja poruke mijenjajući tradicionalnu ulogu novinara. Samim time, iako osnovna novinarska načela podrazumijevaju objektivnost, relevantnost i izostanak ideološkog predznaka (Udier, 2007), mogućnost manipulacije je značajno veća. Udier (2007) navodi kako je temeljna uloga medija informiranje javnosti i oblikovanje javnog mišljenja. Mediji diseminiraju poruke nastale u drugim domenama, jezično i sadržajno ih prilagođavaju te prenose javnosti.

Jezik javne komunikacije mora biti razumljiv i prihvatljiv zajednici (Škiljan, 2000). U javnoj komunikaciji možemo naći sve diskurse, ali politički diskurs ima jednu od najvažnijih uloga s obzirom na važnost i utjecaj političkoga djelovanja na javnost i kreiranje javnoga mijenja. Škiljan (2000) navodi kako mediji imaju moć usmjeravanja javnog mijenja u određenom pravcu, odnosno manipuliranja, a takva se manipulacija može postići odabirom građe ili interpretacijom građe.

Brojna istraživanja navode primjere manipulacije medija, posebno u odnosu na rod političara. U tom smislu, Ross (2002) ističe važnost prikaza političarki u medijima, ali i svijest javnosti o različitim prikazima. Dodaje kako smo svi potrošači kada su vijesti i mediji u pitanju, a u toj metafori političari i političke poruke predstavljaju proizvod. Stoga je važno kako nam se 'proizvod' plasira i što 'kupujemo'.

Značajno istraživanje prikaza političarki u medijima u Australiji, Kanadi i Sjedinjenim državama provela je Kittilson (2008). Rezultati pokazuju da se u sve tri zemlje političari prikazuju stereotipno u odnosu na rod. Sadržaj koji se povezuje s političarkama najčešće se odnosi na ženska pitanja. S muškarcima se raspravlja o temama terorizma, ekonomije i međunarodnih odnosa te ih se povezuje s konceptima snage, vodstva i znanja. Zatvarajući takve teme za političarke mediji automatski utječu na sliku koja se u javnosti stvara o političarkama i na stavove o njihovoj ulozi u političkom svijetu.

2.2.1. Retorička vrsta intervju

Kako je navedeno u prethodnom poglavlju, mediji podrazumijevaju brojne komunikacijske tehnologije, a retorička vrsta koja će se koristiti za komunikaciju s javnošću uvelike ovisi i o samom mediju. S obzirom na to da korpus ovoga istraživanja podrazumijeva 54 televizijska intervjua, potrebno je pobliže definirati teorijske okvire ove razgovorne odnosno dijaloške retoričke vrste. Definirajući pojam dijaloga Bohm (2009) navodi kako sama riječ ima grčko podrijetlo – *logos* u značenju 'riječ' ili 'značenje riječi' i *dia* u značenju 'kroz'. Često se *dia* pogrešno tumači kao 'dva', ali dijalog može biti odnos bilo kojeg broja ljudi, ne samo dvoje. Bohm (2009) ide i korak dalje objašnjavajući kako dijalog pojedinac može voditi sam sa sobom ako postoji prisutan 'duh dijaloga'.

U svakom slučaju, za razliku od monoloških retoričkih vrsta, razgovorne retoričke vrste ostavljaju više prostora za improvizaciju i spontani govor. Upravo zato su razgovorne vrste česti predmet brojnih retoričkih znanstvenih istraživanja bez obzira na medij u kojem se koriste. Borčić (2009), primjerice, piše magistarski rad na temu političkoga intervjua u tiskovinama i rodnih osobitosti. Definiciju intervjua kao razgovorne retoričke vrste u kojoj se izmjenjuju dva sugovornika (jedan pita, a drugi odgovara) razradio je Škarić (2000). Podijelio je intervjue na one za javnost, u koje spadaju i televizijski intervjui, i radne intervjue. Podjela intervjua može se pronaći u različitim priručnicima poput Breakwellovog (2007) koji,

obrađujući prvenstveno poslovne intervjue, dijeli ovu retoričku vrstu na neslužbene, selekcijske, skupne i individualne, procjenjivačke, istraživačke i medijske intervjue. U zadnjoj skupini posebno obrađuje karakteristike televizijskih intervjua. Navodi kako sudionik u televizijskom intervjuu mora govoriti jednostavno, informativno i korisno. Vuković (2013) definira politički intervju kao žanr kojeg karakteriziraju poseban jezik i retorička struktura koja uključuje karakteristične uvode i završetke intervjua. Posebnu pozornost posvećuje upravo otvaranju i zatvaranju intervjua čija su glavna obilježja duži monološki dijelovi i asimetrija u izmjenama govora između osobe koja vodi intervju i intervjuirane osobe. Vuković (2011) zaključuje da, bez obzira na kulturu i kontekst, svi intervjui imaju neke fiksne elemente. Kod završetka intervjua to su zaključno referiranje na temu, ponovno predstavljanje intervjuirane osobe i završna riječ.

U knjizi *The News Interview: Journalistst and Public Figures on the Air,* Clayman i Heritage (2002) navode kako politički intervju predstavlja glavnu poveznicu između novinara i vlade. U suvremenim je društvima intervju dominantna retorička vrsta preko koje javnost prima glavne vijesti o političkim zbivanjima. Osim što definira sam pojam i strukturu intervjua, knjiga obrađuje i strategije vođenja intervjua, posvećujući posebnu pozornost asertivnoj strategiji, te načinu na koji političari i javne osobe komuniciraju svoje poruke.

Neka istraživanja obrađuju i razlike u načinu na koji političari i političarke komuniciraju i prenose svoje poruke. Kothoff (1997) analizira govor televizijskih debata u odnosu na rod sugovornika. Zaključuje kako muškarci komuniciraju autoritativnije, više pokazuju natjecateljske osobine te im govor često nalikuje na „predavački“. Gotovo istovremeno, Puwar (1997) bilježi drugačije rezultate opisujući intervjue sa zastupnicama u parlamentu kao kompleksne. S jedne strane nailazi na ugodnu i prijateljsku retoriku, a s druge strane na razgovor koji karakterizira dominantnost i otpor sugovornica. Iz navedenoga se može zaključiti kako su rodne razlike u kontekstu političkih intervjua složeno i nedovoljno istraženo područje.

2.3. ARGUMENTACIJA U POLITIČKOJ RETORICI – ARGUMENTACIJSKE POGREŠKE

2.3.1. Uvod u teoriju argumentacije

Aristotel (1989) definira cilj političke retorike - uvjeravanje ili odvraćanje publike od nečega, a kako bi političari bili uspješni u tom cilju nužno je da imaju valjane argumente. Uvjerljiv govornik shvaća temu o kojoj govori, izvodi silogizme i poznaje odgovarajuće argumente. Ako ne poznaje temu, nema odakle ni izvoditi zaključke. Izvođenjem zaključaka i valjanošću premisa bavi se logika (Cauman, 2004) koju spominje već Aristotel u IV. st.pr.Kr.. Međutim, stoici su prvi počeli koristiti logiku u današnjem smislu riječi. Dijele filozofiju na fiziku, etiku i logiku, a logiku dalje na retoriku i dijalektiku[30]. Današnja logika je zapravo onaj dio koji oni nazivaju dijalektika. Ipak, premise, zaključci i valjana argumentacija također su predmet retoričkih istraživanja. Retoričar i teoretičar argumentacije Van Eemeren (Walton, 2006) definira argumentaciju kao verbalnu, društvenu i racionalnu aktivnost čiji je cilj uvjeravanje sugovornika u prihvatljivost određenoga stajališta gradeći tvrdnje koje će onda poduprijeti ili opravdati to stajalište. Prihvaćajući Van Eemerenovu definiciju, Walton dodaje kako teoretičari argumentacije svom proučavanju moraju pristupiti uzimajući u obzir normativnu i deskriptivnu dimenziju analize argumentacije. Kao glavne pristupe proučavanju argumentacije navodi Toulminov model, Novu retoriku Perelmana i Olbrechts-Tyteca, neformalnu logiku te moderne pristupe proučavanju argumentacije i dijalektike koje uključuju radove znanstvenika poput Bartha i Krabbe, Van Eemerena i Grootendorsta, Wenzela i Kopperschmidta.

Tindale (2013) definira razliku u pristupu proučavanju argumentacije između dijalektike, odnosno logike i retorike. Za razliku od logike i dijalektike, retorička je argumentacija kontekstualna, uzima u obzir situaciju i publiku te je zanima kako publika doživljava argumente što znači da su predznanje, stavovi i mišljenja publike dio procesa argumentacije. Ta razlika i važnost uključivanja publike u argumentacijski proces vidljiva je kod Perelmana i Olberchts-Tyteca (2000) koji, osim vlastitog modela argumentacije, definiraju i razlikuju različite tipove publike. Za Perelmana i Olberchts-Tyteca (2000) valjanost argumenta mjeri se u odnosu na ciljanu skupinu koja može biti 'određena' ili 'univerzalna'. Tolumin (2003) argumentaciju temelji na činjenicama i podacima (ako su utvrđene i provjerene). Njegov

[30] https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=58204 (pristupljeno 5. 3. 2021.)

model, odnosno postupak argumentacije neovisan je o predmetu argumentiranja što znači da se isti koraci mogu primijeniti na svaki slučaj argumentiranja (Slika 1). Važan element Toluminovog modela je potpora (*backing*), a ona ovisi o temi koja se argumentira. U tom se smislu Toluminov model oslanja na Aristotelovu teoriju argumentacije koja također naglašava međuovisnost argumentacije i teme koja je predmet argumentiranja.

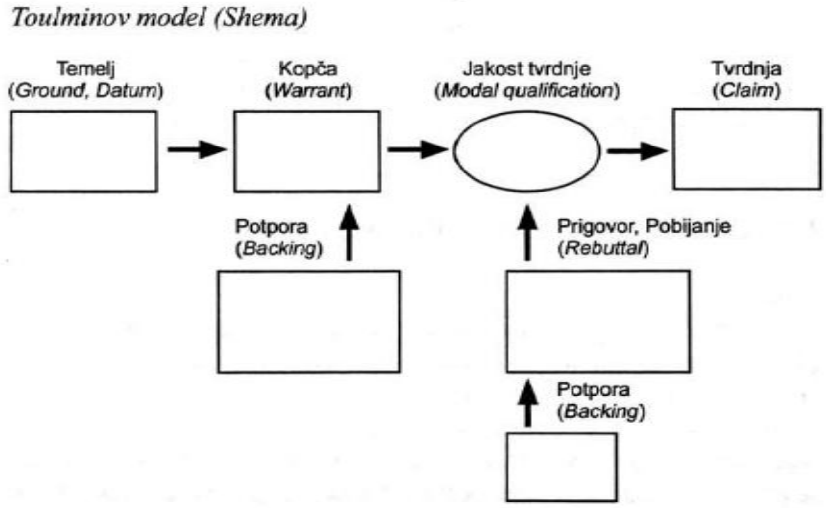

Slika 1. Toluminov model argumentacije. Izvor: Škarić, 2011: 41.

Brojni moderni teoretičari argumentacije poput Johnsona, Van Eemerena i Houtlossera te Tindalea zanemaruju temu argumentacije. Njihov fokus je na cilju koji govornik želi argumentacijom postići, odnosno na učinkovitom uvjeravanju te na načinu na koji se taj cilj ostvaruje (Kock, 2009). Teoriju uvjeravanja uz brojne primjere uloge uvjeravanja u svakodnevnom životu izložio je Perloff (2003). Definira uvjeravanje kao proces kojim govornici pokušavaju pridobiti sugovornike te ih uvjeriti da promijene svoje stavove i ponašanje. Proučava učinkovitost strategija uvjeravanja u različitim područjima poput politike, zdravstva, društvenih događanja i marketinga.

Argumentacija i moć uvjeravanja međusobno su ovisne. Neizostavni su dio svakodnevnog života što je očito i iz brojnih napisanih priručnika. Jedan od suvremenih priručnika koji daje smjernice za identificiranje, interpretaciju, analiziranje i ocjenjivanje argumenata je Johnsonov i Blairov (1999) priručnik naslovljen *Logical Self-Defence*. Osim što daje smjernice za prepoznavanje i proučavanje, u priručniku se nalaze i upute za formuliranje organiziranih i jasnih argumenta. Sličan priručnik jest i Wissmanov (2007) koji pomaže govorniku da se uhvati u koštac sa svim govorničkim situacijama, debatama i pitanjima. Samo

postojanje ovih priručnika jasan je pokazatelj potrebe za kvalitetnim retoričkim obrazovanjem u kojem je poznavanje argumentacije i strategija uvjeravanja neizostavno. Navedene vještine posebno su korisne u političkom svijetu u kojem uspjeh izravno ovisi o zadobivanju naklonosti javnosti, moći uvjeravanja i sposobnosti argumentiranja stavova. Iako politička argumentacija kao takva nema posebno definiran teorijski okvir, iz dosadašnjih istraživanja mogu se prepoznati određeni uzorci i karakteristike (Zarefsky, 2008).

2.3.2. Klasifikacija argumentacijskih pogrešaka

Svi argumenti nisu jednako snažni (Škarić, 2011). Snaga argumenata ovisi o kontekstu, ali i o logičkoj vezi kojom su tvrdnje iz kojih se izvodi argument povezane. Škarić (2011) osim valjanih argumenata definira poluargumente, lažne argumente (*fallacie*) i smicalice (erističku dijalektiku). Poluargumente definira kao dijelove argumenata koji daju okvir argumentu ili ga čine prihvatljivim. Navodi 13 različitih poluargumenata: razdiobu, razdvajanje povezanih parova pojmova, primjer i priču, retoričke figure, paradoks, antiparastazu, načelo pravičnosti, argument iz jačeg razloga (*a fortiori*), argument smjernica, poluargument uzaludnoga rasipanja, argument neodvojivosti, svođenje na alternative i poluargument „prelijepo da bi bilo istinito“. Lažni argumenti parafraze su pravih argumenata. Ako su namjerni riječ je o sofizmima, a ako su slučajni, nazivamo ih paralogizmima. Lažni argumenti uključuju: *petitio principii,* poziv na neznanje (*ad ignoratium*), sekvencijalnu pogrešku, prenaglu generalizaciju, *ad personam* i *ad hominem*, pozivanje na autoritet, populizam i generičku pogrešku[31]. Posljednja Škarićeva skupina nevažećih argumenata su smicalice, odnosno eristička dijalektika. Sama eristika, odnosno vještina prepiranja, dolazi od grčke riječi *eris* što znači 'svađa' ili 'prepirka', pa se tako eristička dijalektika definira kao umijeće vođenja prepirke, a smicalice sredstvom kojim govornik postiže da je uvijek u pravu. Škarić razlikuje 31 smicalicu.

Eističkom dijalektikom bavili su se već i filozofi 19. stoljeća poput Schopenhauera koji je u svojoj knjizi popisao i opisao 38 različitih smicalica. U novije vrijeme, Stojadinović (2016) se bavi sličnim pitanjem kao i Schopenhauer. U svojoj knjizi popisuje 50 različitih smicalica koje on naziva logičkim pogreškama i dodaje kako se logičke pogreške najčešće koriste,

[31] Za poluargumente, lažne argumente i smicalice bez uvriježenog naziva na hrvatskomu jeziku, koristit će se latinski naziv. U slučaju da postoji jednakovrijedan hrvatski ekvivalnet, prednost će se dati hrvatskomu nazivu uz latinski naziv u zagradama. Kod referiranja na druga istraživanja i autore, koristit će se nazivi koje su koristili sami autori (uz objašnjenje, ako je potrebno).

između ostalih područja, u politici gdje se želi uvjeriti veliki broj ljudi i zadobiti njihovu naklonost.

Knjiga Charlesa Hamblina *Fallacies* (1970) vjerojatno predstavlja ključno i prijelomno djelo u proučavanju i klasifikaciji argumentacijskih pogrešaka. Hamblin navodi preko 200 pogrešaka za koje, oslanjajući se na definiciju Aristotela, kaže da su veoma slične valjanom argumentu, ali ipak to nisu. Argumentacijske pogreške definira i Tindale (2007) kao posebnu vrstu pogreške koja osporava odnosno potkopava snagu argumenta.

Argumentacijske pogreške klasificirao je već Aristotel u svojim Sofističkim pobijanjima gdje ih je podijelio na pogreške koje su ovisne o jeziku i one koje to nisu (Schmidt, 1987). Filozofi i teoretičari argumentacije mijenjali su poslije Aristotelovu podjelu dodajući nove argumentacijske pogreške ili dijeleći jednu Aristotelovu pogrešku na više njih. Jednu od najiscrpnijih podjela napravio je Tindale (2017). Tindale razlikuje 9 različitih skupina argumentacijskih pogrešaka:

- pogreške diverzije (strašilo, crvena haringa)
- pogreške u strukturi
- pogreške ovisne o jeziku
- *ad hominem* pogreške ili argumente
- ostale ad argumente (u koje ubraja populizam ili *ad populum,* pozivanje na silu ili *ad baculum,* pozivanje na samilost ili *ad misericordiam* i pozivanje na neznanje ili *ad ignorantiam*)
- pozivanje na autoritet ili *ad verecundiam* te pogreške korištenja autoriteta
- pogreške korištenja uzorka
- pogreške u uzročno-posljedičnim vezama
- pogreške u analogijama.

Ostali teoretičari argumentacije dalje razrađuju pojedine skupine argumentacijskih pogrešaka. Walton (1991, 2004) u svojim znanstvenim radovima bavi se pojedinim argumentacijskim pogreškama poput nizanja pitanja ili pogreškama irelevantnosti u koje uključuje *ignoratio elenchi*, odnosno pogrešni zaključak i 'crvenu haringu' koja podrazumijeva pogrešku diverzije ili odvraćanja pozornosti. Sustavan pregled najvažnijih radova na temu pogrešaka u argumentaciji i klasifikacije pogrešaka dala je Kišiček (2010) naglašavajući kompleksnost ovog područja i raznolikost postojećih pristupa.

2.3.3. Važna istraživanja u području argumentacijskih pogrešaka

U prethodna dva poglavlja prikazana je opširnost područja proučavanja argumentacijskih pogrešaka i brojnost smicalica. Stoga nije čudno da se većina istraživanja fokusira na samo jednu određenu argumentacijsku pogrešku. Ovo poglavlje problematizira neka od najzanimljivijih istraživanja imajući na umu temu ovoga rada.

S obzirom na to da je glavni cilj većine političkih govora zadobiti naklonost publike, važno je pobliže istražiti argumentacijsku pogrešku populizma. Tindale (2007) populizme odnosno *argumentum ad populum* svrstava u kategoriju ostalih 'ad' argumenata, a Škarić u smicalice, odnosno lažne argumente definirajući populizam kao naglašeno laskanje publici. Samu etimologiju i povijest populizma kao i njegove vrste definira Šalaj (2012). Pri tome navodi da pojam populizma često nosi negativne konotacije i povezuje se s nerealnim i lažnim obećanjima. Populizam često podrazumijeva svojevrsnu pobunu protiv uspostavljenih struktura moći u ime naroda. Populizmima se osporavaju vladajuće strukture i uspostavljene vrijednosti. Osim toga, populizmom se poziva priznati autoritet – narod (Canovan, 1999). Postojanje populizama u hrvatskom političkom diskursu dokazala je Matić (2014). Pojavu populizma objašnjava nepovjerenjem građana u političare i vlast što pojedini političari koriste upotrebljavajući u svom diskursu populizme i izjednačavajući se sa svojom publikom, odnosno građanima.

Druga karakteristika govora kojom se učinkovito može zadobiti naklonost publike u političkom diskursu jest slikovitost. Metaforičan govor je efektan i pamtljiv, a metafore mogu biti i sredstvo manipulacije. Drugim riječima, mogu se koristiti kao argumentacijske pogreške jer često sugestivno djeluju na slušatelja. Pri proučavanju metafora neizbježno je spomenuti Lakoff i Johnson (1980) koji su sustavno obradili pojam metafore, postavili temeljne teorijske okvire za proučavanje metafore te opisali kako metafore tvore dio svakodnevnoga diskursa. Da je metafora učinkovito sredstvo jezične manipulacije u političkoj retorici, dokazali su brojni znanstvenici (Gunta i Karapetjana, 2009; Musolff, 2004).

Cilj retorike i argumentacije jest uvjeriti, a već je Aristotel definirao da uvjerljiv govor mora uključivati elemente etosa, patosa i logosa. Iako sam Aristotel (1989) i mnogi drugi suvremeni teoretičari argumentacije, poput Danlera (2017), daju prednost logosu i etosu u procesu uvjeravanja, važnost emocija u argumentaciji nije zanemariva. Emocije mogu imati argumentativnu snagu, mogu biti sredstvo manipulacije ili pridobivanja povjerenja slušatelja.

Dvojbe u tumačenju i pristupu analizi emocija u argumentaciji definirao je Gilbert (1995), a Munt (2016) pobliže analizira način na koji se *argumentum ad misericordiam* koristi kada je riječ o društvenim temama u masovnim medijima. Proučavajući narativ kao argument, Tindale (2019) također naglašava važnost izgradnje patosa, odnosno buđenja emocija u procesu uvjeravanja publike. Učinkovitost upotrebe narativa i metaforičnog jezika te izgradnje patosa u procesu uvjeravanja istaknule su Varošanec-Škarić i Šegvić (2020) analizirajući retoriku glavnih sudionika u štrajku djelatnika u obrazovanju. Ostale argumentacijske pogreške koje su zanimljive i predmet mnogih istraživanja, upravo zbog svoje složenosti koja je uzrok dvojbi u definiranju i klasifikaciji, su *ad hominem,* poziv na neznanje ili prenagle generalizacije (Walton, 1999a, 1999b; Woods, 2007).

Politički diskurs je složen i uvjetovan različitim kontekstualnim okolnostima. Složenost i raznolikost komunikacijskih stilova i strategija izgradnje etosa u političkom diskursu pokazale su Borčić i Odak-Krasić (2015). Analizirajući političke debate predsjedničkih kandidata, navode kako politički diskurs ima poglavito persuazivnu i informativnu funkciju te kako su *ad rem* argumenti učinkovitiji od *ad hominem* argumenata u realizaciji navedenih funkcija. Argumentacijske postupke u političkom govoru analizirali su i Kišiček i Stanković (2011) te zaključili kako politički govor obiluje argumentacijskim pogreškama. Uspoređujući govor lijevo i desno orijentiranih stranki, navode kako je *ad hominem* argument karakterističan za desno orijentirane stranke, dok lijeve stranke najčešće koriste poluargument svođenja na alternative. Populizam je argumentacijska pogreška koju koriste svi političari bez obzira na lijevu ili desnu stranačku pripadnost.

2.3.4. Argumentacijske pogreške i rod

S obzirom na temu ovoga rada, važno je spomenuti istraživanja argumentacijskih pogrešaka u odnosu na varijablu roda. Uključivši se u javni politički život, žene su zakoračile u dominantno muško područje politike, ali i retorike. Logično je pretpostaviti kako su morale preuzeti neke retoričke karakteristike koje su do tada koristili isključivo muškarci. Također, moguće je da su u politički diskurs unijele nova, do tada nekorištena govorna svojstva. S ciljem da se otkriju specifičnosti u argumentacijskim i diskursnim obilježjima govora žena te da se ustanove eventualne razlike u odnosu na muški govor, ženska retorika postaje predmet brojnih istraživanja.

Da su rodne razlike među argumentacijskim pogreškama zanimljivo područje proučavanja govori u prilog i istraživanje Atai i Nasseri (2010) koji su proučavali argumentacijske postupke u esejima studenata engleskoga jezika. Iako pronalaze brojne sličnosti u argumentacijskim postupcima studenata i studentica, pri analizi razlika naglašavaju važnost konteksta te socijalne i kulturološke dimenzije. Razlike u komunikacijskim obilježjima muškaraca i žena proučavali su i Kelly i Hutson Comeaux (2011). Fokusirajući se na proučavanje emotivnih reakcija naglašavaju važnost konteksta navodeći da stereotipne emotivne reakcije muškaraca i žena ovise o komunikacijskoj situaciji. Proučavanje rodnih razlika u emotivnim reakcijama interdisciplinarno je područje kojim se bave lingvisti, retori, komunikolozi i psiholozi. Uvriježeno je mišljenje da žene općenito doživljavaju veći raspon emocija od muškaraca (Plant i sur., 2000). Također, uz žensku se komunikaciju često vezuju emocije poput tuge i sreće, dok se muškarcima pripisuje ponos i agresija (Kelly i Hutson Comeaux, 2011). Predstavljajući teorijski model za proučavanje emocija u odnosu na rodne razlike, Bordy i Hall (2008) naglašavaju kako je pri proučavanju bilo kakvih rodnih razlika nužno uzeti u obzir sociokulturološke, kognitivne, biološke i bihevioralne varijable.

Kao što se moglo vidjeti u prethodnim poglavljima argumentacijskim postupcima pristupa se na različite načine. Ni jedan od teorijskih okvira ne uzima u obzir parametar roda. Ipak, postoje pokušaji postavljanja teorijskih modela koji se temelje na varijabli roda kada je riječ o određenim argumentacijskim postupcima ili pogreškama. Primjerice, oslanjajući se na šest Waltonovih pitanja kojima se provjerava legitimnost poziva na autoritet (*argumentum ad verecundiam*), Ciurria i Altamimi (2014) dodaju tri pitanja utemeljena na varijabli roda te nadopunjavaju Waltonov izvorni popis.

Zbog elemenata moći i važnosti utjecaja na publiku, rodne razlike među argumentacijskim postupcima posebno su zanimljive u političkom diskursu. Neka istraživanja na tu temu provedena su i na korpusu koji uključuje retoriku hrvatskih političara i političarki. Kišiček (2008) navodi kako iako ne možemo govoriti o čvrstim i jasnim razlikama, ipak postoje neki retorički elementi koje češće očekujemo od žena nego od muškaraca. Na primjer, političari će češće koristiti *ad hominem* ili *ad populum*, dok će se od političarka češće čuti *argumentum ad misericordiam*. Zanimljivo je i korištenje argumenta autoriteta s obzirom na to da se žene češće pozivaju na autoritet stručnjaka, a muškarci na vlastitu stručnost i znanje. Runjić-Stoilova i Tomelić Ćurlin (2017) također su uočile sklonost političarki da se pozivaju na autoritete dodajući kako ženska politička retorika češće obiluje figurama i tropima, posebice metaforama. Istražujući retoriku bivše predsjednice Republike Hrvatske Kolinde Grabar-

Kitarović i premijera Andreja Plenkovića u televizijskim intervjuima, Varošanec-Škarić i Šegvić (2022) zaključuju kako je govor premijera sigurniji, samopouzdaniji i izravniji, dok govor bivše predsjednice karakteriziraju kao odmjereniji i susretljiviji.

Imajući na umu gore navedena istraživanja i uočene rodne razlike u argumentaciji političarki i političara, ovim će se radom pokušati suziti područje istraživanja isključivo na diskurs visoke politike s obzirom na to da su žene u visokoj politici još uvijek relativno rijetka pojava, a samim time je i njihov diskurs neistražen.

2.4. HUMOR KAO RETORIČKO SREDSTVO MANIPULACIJE

Čovjek instinktivno prepoznaje i reagira na humor. Zna što je smiješno, ali ne zna točno odrediti i objasniti zašto je smiješno. 'Recept' za dosjetku ili šalu ne postoji. Upravo je zato humor veoma zanimljivo područje istraživanja. Ne može se jasno definirati ni kategorizirati s obzirom na to da smijeh nije definirajući kriterij humora (Attardo, 1994). Iscrpno se baveći teorijom humora, Attardo je dao jedan od najtemeljitijih pregleda različitih pristupa lingvistici humora. U svojoj knjizi obrađuje sam pojam humora, jezičnu strukturu šale, a zatim prelazi na semantičku i konačno pragmatičku dimenziju analizirajući primjenu humora u različitim registrima i kontekstima. Upravo će o toj dimenziji humora biti riječ u ovom radu s obzirom na to da je humor društvena radnja i da je „naš smijeh uvijek smijeh jedne grupe“ (Bergson, 1958). Kako bismo razumjeli humor i smijeh, potrebno ga je promatrati u njegovoj prirodnoj okolini – društvu. Drugim riječima, sve što se smatra smiješnim ima neko društveno značenje. Humor je društveno koristan i na društvenoj razini funkcionira, s jedne strane, kao sredstvo kažnjavanja pojedinca koji ne postupa u skladu s društvenim obrascima, a s druge strane, kao mehanizam opuštanja društva kao cjeline. Humor je uvjetovan genetskim naslijeđem te odgojem i iskustvom. S obzirom na to da je ovo potonje podložno promjeni, logično je da se mijenja i sam humor odnosno ono što smatramo smiješnim (Marković, 2019).

U pokušaju kategorizacije humora, Bergson (1958) dijeli smiješno na komiku pokreta, držanja i oblika, komiku situacije, djelovanja i riječi te komiku ljudskog karaktera. Oslanjajući se na podjelu antičkih retora poput Kvintilijana (1985) i Cicerona (2002), Marković (2019) razlikuje komiku, dosjetku i humor. Navodi kako su za komiku dovoljne dvije osobe – prva koja komiku proizvodi i druga kojoj se nešto komično priopćava. Takvi su komični oblici psine, spačke, smicalice i slično. Za dosjetku je nužan odnos triju osoba – prve koja proizvodi dosjetku, druge koja je objekt dosjetke i treće koja je u ulozi slušača. Oslanjajući se na Freuda, razlikuje opscene ili skaredne, agresivne ili neprijateljske, cinične ili podrugljive i skeptične ili sumnjičave dosjetke. Humoru je cilj stvoriti ugodu, bez obzira na smetnje. Može ostati samo na jednoj osobi i smatra se najvišom od obrambenih radnji. Kao najgrublju i najdominantniju vrstu humora navodi crni humor. Long i Graesser (1988) razlikuju humor, šalu ili vic i dosjetku. Humor definiraju u najširem smislu, kao bilo što izrečeno ili napravljeno, namjerno ili nenamjerno, a da izaziva smijeh i zabavu. Šalom ili vicom smatraju bilo što izrečeno i napravljeno s namjerom da izazove zabavu. Šale su također neovisne o kontekstu. Dosjetke su usko vezane uz kontekst. Dosjetkom se smatra nešto što je izrečeno s

namjerom da izazove smijeh i zabavu u određenom komunikacijskom kontekstu. Berger (1993) definira tri načina na koji humor nastaje – nesreće, pogreške i slučajnosti, a sve tehnike humora svrstava u četiri temeljne kategorije koje su nužne za analizu humora – jezik, logika, identitet, radnja.

Već spomenuta složenost istraživanja humora posebno je naglašena u Lyncha (2002). Lynch (2002) navodi kako je za kvalitetnu analizu humora nužan interdisciplinarni pristup. Teoriji humora većinom se pristupa iz dva različita ugla – fokusira se na pojedinačne primjere korištenja humora što je najčešće područje psihologije i na društvenu funkciju humora što pripada sociologiji. Autor predlaže treći, komunikacijski model koji bi funkcionirao kao spona između dva navedena pristupa.

Promatrajući humor u kontekstu, Attardo (1994) razlikuje četiri uloge koje humor ima u komunikacijskom procesu:

- društveno upravljanje (*social management*),
- olakšavanje društvene interakcije (*decommitment*),
- humor kao posredno sredstvo (*mediation tool*)
- igre riječima (*defunctionalization*).

Humor s funkcijom društvenog upravljanja (*social management*) odnosi se na sve slučajeve u kojima se humorom olakšava interakcija i jačaju društveni odnosi. Attardo (1994) razlikuje osam potkategorija ove funkcije: upravljanje društvenom situacijom (*social control*) kada se humor koristi kao korektivna mjera, prenošenje društvenih normi (*conveying social norms*) kada se humorom ističe neprihvatljivo ponašanje, integracija (*integration*) kada se humorom pokušava zadobiti naklonost, upravljanje diskursom (*discourse management*) kada se humorom počinje ili završava razgovor, mijenja tema ili preuzima kontrola nad razgovorom, postizanje razumijevanja (*establishing common ground*), iskazivanje oštroumnosti (*cleverness*), uspostavljanje društvenih odnosa (*social play*) kada se humorom jačaju društveni odnosi te izlazak iz neugodne situacije (*repair*). Humor s funkcijom olakšavanja društvene interakcije ima dvije potkategorije – ispitivanje (*probing*) i spašavanje (*salvaging*). Humor s funkcijom ispitivanja koristi se kada je, iz nekog razloga, zabranjeno izravno postaviti određeno pitanje. Govornik tada izražava svoju zainteresiranost za temu neizravno, odnosno, koristeći humor. Spašavanje se odnosi na neugodnu situaciju iz koje se izvlačimo referirajući da je riječ samo o šali. Humor kao posredno sredstvo koristi se za ublažavanje

neugodnih ili agresivnih situacija pa tako 'zezanje' može ublažiti kritiku. Zadnja funkcija humora je igra riječima u slučajevima u kojima jezik nema funkciju osim izazvati smijeh.

Humor je društveno ovisan i neizostavan je dio svake društvene situacije pa tako i politike. Već je nekoliko puta navedeno kako dobar političar mora znati zadobiti naklonost svoje publike, a za to je potrebna fleksibilnost, sposobnost brzog i kreativnog razmišljanja, a zatim i sposobnost vještog izražavanja misli. Upravo su brzina i kreativnost promišljanja te vještina izražavanja karakteristike koje dijele politika i humor. Kayam i sur. (2014) navode kako su i politika i humor dio svakodnevnice te kako obje radnje, da bi bile uspješne, zahtijevaju fleksibilnost i sposobnost prilagodbe. Humorom izražavamo stajalište o predmetu humora ili onome koji odgovara na humor, a upravo je to ono političko u humoru. Da humor može biti učinkovito sredstvo političke manipulacije znali su već i antički retoričari. Ciceron (2002) posvećuje dio svoje knjige o teoriji retorike upravo humoru i prednostima koje humor ima ako se uspješno uključi u govor. Baveći se humorom u političkoj retorici Phillips-Anderson (2007), u svojoj doktorskoj disertaciji, navodi kako svaki teorijski model za proučavanje političke retorike mora identificirati slučajne, neuspješne i uspješne primjere humora te definirati značenje proizašlo iz humora koje publika i govornik intuitivno razumiju. Kayam i sur. (2014) zaključuju da humor može značajno djelovati na percepciju političara u javnosti. Političar koji koristi humor u svojoj komunikaciji pokazuje sposobnost kreativnog razmišljanja, fleksibilnosti, sposobnosti hvatanja u koštac sa zahtjevnim situacijama na neuobičajen i humoristučan način. Političke vođe s ovim kvalitetama lakše će zadobiti povjerenje javnosti i djelovati uvjerljivije.

S obzirom na društvenu dimenziju, humor se često proučavao u odnosu na rod. Ispitivanja su najčešće provođena s dva cilja – definirati razlike u humoru žena i muškaraca ili definirati razlike u odnosu na muškarce/žene kao objekte različitih forma humora. Rod je društveni konstrukt te utječe na moć i status, a humor je način izgradnje diskursa i strategija koja se koristi u društvenoj interakciji. Upravo zato, kroz humor kao diskursnu i društvenu strategiju gradi se slika o rodovima (Crawford, 2002). Sistematizirajući istraživanja provedena u području humora i roda, Kotthoff (2005) navodi kako rod utječe na humor. Sadržaj dosjetki može istaknuti pitanja roda, na pozitivan ili negativan način. Nadalje, identificira četiri dimenzije dosjetki koje su posebno osjetljive na rod: status, agresivnost, društvena pripadnost i seksualnost. Studije pokazuju kako će muškarci više cijeniti humor koji se temelji na agresiji i seksualnosti, dok žene preferiraju netendenciozan komunikacijski humor koji uključuje igre riječi i nesporazume (Schmehl, 2009). Cantor (1976) istražuje reakcije studenata na dosjetke s

temom muškaraca i žena odnosno rodnih razlika te zaključuje kako je dosjetka u kojoj je predmet ismijavanja žena smješnija od dosjetke u kojoj se ismijava muškarca. Proučavajući humorne odgovore (od humora i satire do neslane šale i nedolične sprdnje) na javne nastupe i izgled prve hrvatske predsjednice, Jamrešić Kirin (2016) zaključuje kako su rodne karakteristike i seksualnost primarni predmet ismijavanja, dok su politička retorika, profesionalna (ne)sposobnost, način upravljanja, javna percepcija i slično sekundarne. Ilie (2018) analizira kako političari svojim govorom i obraćanjem u parlamentu utječu na percepciju svojih kolegica u javnosti. Poseban fokus stavlja na ulogu uvredljivog humora i ironije (*ridiculing*) koje političari koriste kada govore o političarkama.

Kako je već spomenuto na početku poglavlja, uz probleme definicije i klasifikacije humora, humor je iznimno teško mjeriti. Smijeh kao mjerilo humora koje se koristi u bihevioralnim promatranjima nije uvijek objektivan pokazatelj s obzirom na to da emocionalno stanje slušatelja često utječe na naše ponašanje, pa tako i količinu smijeha (Schmehl, 2009). Osim toga, postoje i kulturalne razlike u tumačenju osmijeha. U nekim se kulturama osmijeh smatra pokazateljem inteligencije, a u nekima upravo suprotno. Slično je i s rodom s obzirom na to da su istraživanja pokazala da žene više cijene osmijeh sugovornika odnosno da nasmiješene osobe procjenjuju kao inteligentne i iskrene (Marković, 2019).

Na kraju, važno je spomenuti kako se različite forme humora (dosjetke, ironija, dvosmisleni izrazi itd.) često uvrštavaju u klasifikacije argumentacijskih pogrešaka i smicalica (Tindale, 2007; Škarić, 2011) kojima se manipulira publikom – diskreditira protivnika i odvraća pozornost. Upravo u toj funkciji u ovom će se radu analizirati elementi humora u kontekstu visokoga političkoga diskursa.

2.5. ANALIZA DISKURSA

Analiza diskursa, kao lingvistički pristup jeziku, srodna je retorici. I retorika i analiza diskursa promatraju jezik i značenje u kontekstu. Pri retoričkoj i diskursnoj analizi nužno je uzeti u obzir sociološke i psihološke komponente koje utječu na komunikaciju te znanje koje sugovornici dijele o temi komunikacije. Obje se bave nadrečeničnom razinom što znači da proučavaju koherentne primjere jezika nastale prirodno i s ciljem komunikacije. Koherencija koja podrazumijeva smislenost i kohezija koja podrazumijeva gramatičke i leksičke strukture teksta preduvjet su za analizu diskursa. Analiza diskursa uzima u obzir i funkciju jezika odnosno namjeru govornika i cilj koji se govorom/tekstom želi postići (Cutting, 2008). Funkcije jezika obrađene su teorijom govornih činova koju je utemeljio Austin (2014), a koja opisuje što se sve rečenicama radi (obećava, ispričava, prijeti itd.) jer kako sam naziv sabranih Austinovih predavanja kaže, riječima djelujemo. Wittgenstein smatra kako bismo se i bez jezika mogli sporazumijevati, ali kako ne bismo mogli utjecati na druge – dakle, riječi jesu djela (Glovacki-Bernardi, 2008).

Diskurs, kako bi bio smislen, ima svoja pravila. To je jasno dokazivo jer je dovoljno promotriti što se dogodi ako se takva pravila prekrše (Trudgill, 2000). Prema Griceovoj teoriji implikature (1975) uspješna i smislena komunikacija mora poštovati univerzalne komunikacijske maksime: (a) maksimu kvalitete (ne govori neistinu), (b) maksimu kvantitete (budi informativan), (c) maksimu relevantnosti (budi relevantan) i (d) maksimu načina (budi kratak i jasan, izbjegavaj nedvosmislenosti).

Diskurs nikada nije samo tekst. Diskurs nužno uključuje i komunikacijsku dimenziju jezika i predstavlja svojevrsnu društvenu interakciju. Upravo se takvim diskursom bavi i kritička analiza diskursa. Kako objašnjava jedan od njenih glavnih predstavnika, Van Dijk (2015), nije riječ o smjeru, školi ili specijalizaciji. Kritička analiza diskursa je vrsta kritičke analize koja proučava kako se zloupotreba društvene moći, dominantnosti i nejednakosti preslikava u tekstu i društvenim i političkim govorima. Jedan od načina provedbe društvene kontrole upravo je kontrola diskursa. Što ljudi imaju manje društvene kontrole i moći, manja je i njihova mogućnost pristupa različitim tekstovima i govorima. Nasuprot tome, moćnije skupine kontroliraju diskurs i njegov sadržaj (Van Dijk, 1989). Upravo zato je manipulacija ključni element kritičke analize diskursa. Osim što je vidljiva u retoričkoj analizi argumentacije, manipulacija je često predmet ideološkog političkog diskursa koji podrazumijeva polarizirane strukture u kojoj se sukobljavaju pozitivna i negativna strana. Van

Dijk (2006) navodi kako diskursnom manipulacijom jača moć, moralna superiornost i vjerodostojnost govornika, a diskreditiraju se protivnici koristeći emotivan izričaj.

Iako sama po sebi nije metoda, kritička analiza diskursa služi se različitim metodama proučavanja teksta i tekstnih struktura: gramatička analiza, pragmatična analiza govornih i komunikacijskih činova, retorička analiza, stilistička analiza, analiza određenih žanrova poput novinskih članaka ili parlamentarnih rasprava, analiza razgovora u interakciji ili semiotička analiza zvukova i slika (Van Dijk, 2008). Iz svega navedenoga proizlazi kako se analiza diskursa i retorička analiza u mnogočemu preklapaju – proučavaju nadrečenične komunikacijske primjere i njihovu društvenu funkciju uzimajući u obzir jezične i izvanjezične elemente.

2.5.1. Analiza političkoga diskursa

Hrvatski enciklopedijski rječnik, unutar pojma 'politika', definira riječ 'političar' kao „1. onaj koji se profesionalno bavi politikom 2. *pren. iron.* onaj koji spretno zna izražavati svoje želje umjetnim ophođenjem“. Unutar natuknice 'politika' nailazimo i na pojam 'politikant' koji je označen kao „2. *pejor.* onaj koji se bavi dnevnom, posrednom politikom bez širih pogleda i vizija, koji se iscrpljuje u ob. neprincipijelnim sitnim političkim kombinacijama i borbama i u njima traži političku i drugu korist“ (Anić i sur., 2004). Iz rječničke natuknice pojma politika može se naslutiti kako izvedenice temeljnog neutralnog pojma nose negativnu konotaciju. Političare se često stereotipno doživljava kao neiskrene i vješte manipulatore (Van Dijk, 2006). Stereotipi se ponekad pojavljuju i u odnosu na diskurs lidera koji je ujedno često i politički diskurs, a koje je sustavno obradila i razotkrila Ilie (2017).

Riječ 'politika' dolazi od grčkih riječi *tà politiká* što označava građansku vlast i *hē politikḗ* što označava političko umijeće ili vještinu. Obje riječi izvedenice su grčkih riječi za pojmove 'građanski' i 'građanin'[32]. U novije vrijeme pojam 'politika' veže se uz strukture vlasti koje zastupaju interese pojedinaca, društvenih skupina i klasa. Podrazumijeva umijeće upravljanja političkom zajednicom i organizirano društveno djelovanje u svrhe ostvarenja društvenih interesa. Bez obzira na negativni ili pozitivni predznak, politički je diskurs dio naše svakodnevnice. Govoru političara izloženi smo putem medijskih intervjua, govora i političkih debata. U zborniku radova Wodak (1989) nalazimo tekstove iz medija, novina, školskih

[32] https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=49240 (pristup 16. 3. 2021.)

knjiga i pamfleta, televizijske emisije, političke govore, žargon pokreta studenata, rasistički ili seksistički diskurs te jezik pokreta zelenih. Iz navedenoga proizlazi da gotovo sve možemo promatrati kao politički diskurs, ali ipak je potrebno odrediti granicu.

Riječ je o posebnoj vrsti diskursa kojoj se najčešće pristupa putem kritičke analize diskursa – promatrajući odnose moći i dominantnosti u političkom diskursu. Proučava se kako dominantna politička elita na položaju moći koristi, kontrolira i manipulira diskursom. Dok Chilton (2004) smatra da je politički diskurs složen jer politika uključuje suradnju jednako kao i konflikt, a ta dimenzija političkog diskursa često je zanemarena, Wodak (1989) navodi kako je utjecaj medija toliki da će gotovo svaka analiza političkoga diskursa uzeti u obzir i mehanizme manipulacije i uvjeravanja.

Chilton (2004) sažima neka od glavnih svojstva političkoga diskursa navodeći da je riječ o metaforičkom diskursu kojem je jedna od funkcija uspostava političke interakcije. Također, politički diskurs često obiluje binarnostima (temeljenim na antonimima - mi i oni, lijevo i desno, konzervativno i liberalno). Da ni jedna karakteristika političkoga diskursa nije stalna i nepromjenjiva dokazali su Seaward i Ihalainen (2018) promatrajući kako su se ključni politički pojmovi poput suvereniteta, parlamenta, odgovornosti i javnosti mijenjali tijekom dvjesto godina diskursa britanskoga parlamenta. Beard (2000) cijelo poglavlje knjige *The Language of Politics* posvećuje upravo metafori, metonimiji i analogiji u političkom diskursu. O politici se govori kroz metafore rata i sporta pa tako ključne političke metafore uključuju koncepte neprijatelja i suparnika, pobjednika i gubitnika sugerirajući da se vlast ne postiže putem razgovora, međusobnog razumijevanja i suradnje. Upravo zato mnogi analitičari političkoga diskursa promatraju kako se konflikt, dominacija, moć i kontrola elitnih političkih skupina odražavaju u njihovom diskursu. Cilj je analize političkoga diskursa istražiti kako se jezičnim izborima manipulira u političke svrhe (Wilson, 2015), a takva analiza može se provesti na svim jezičnim razinama – od gramatike i leksika do pragmatike.

2.5.2. Diskurs i rod

Sociolingvistička istraživanja i analize diskursa u odnosu na parametar roda počela su ranih 1970-tih godina kao rezultat feminističkoga pokreta. Istraživale su se rodne razlike u jezičnoj upotrebi te način na koji jezik odražava društvene i političke odnose muškaraca i žena. Interes za istraživanjem i razumijevanjem roda rezultirao je ozbiljnom znanstvenom literaturom

poput zbornika Wodak (1997) kojim se uspostavlja pregled postojeće znanstvene literature o rodu i jeziku odnosno diskursu i ukazuje na teorijske i metodološke okvire za istraživanje roda. Međutim, navedeni interes rezultira i brojnom popularno znanstvenom i publicističkom literaturom poput Grayeve (1992) kojom se navode komunikacijske razlike između muškaraca i žena bez prethodnih empiričkih istraživanja. Ovakva literatura donekle doprinosi stvaranju znanstveno neutemeljenih rodnih stereotipa. Dvadeset i tri univerzalne razlike u komunikacijskom stilu muškaraca i žena koje Gray (1992) navodi u svojoj knjizi, pobili su Ahmad i Rethinam (2010) razbijajući popularne mitove o rodno uvjetovanim komunikacijskim stilovima. Ipak, rodne razlike u komunikaciji, pristupu problemima, donošenju odluka, emocijama i načinu upravljanja predmet su istraživanja brojne popularne (Annis, 2004) i znanstvene literature (Wood, 2007; Baxter, 2010; Holmes, 2017). Merchant (2012) sažima neke od glavnih karakteristika komunikacijskih stilova muškaraca i žena koje se mogu pronaći u navedenoj literaturi. Navodi kako žene koriste razgovor kako bi ojačale društvene veze, kako su u razgovoru ekspresivnije, pažljivije i pristojnije. S druge strane, muškarci koriste jezik kao pokazatelj dominantnosti, statusa ili za postizanje konkretnih rezultata. Muški je diskurs asertivniji, orijentiran na ciljeve i zadatke, a ne na uspostavu odnosa.

U znanstvenim istraživanjima rodu se često pristupa putem kritičke analize diskursa. Cilj je takve analize razjasniti kako govornici grade svoj rodni identitet unutar složenih odnosa moći (Baxter, 2003). U zborniku autorice Holmes (20003) također se analiziraju načini na koje muškarci i žene grade svoje rodne identitete u procesu komunikacije. Butler (1990) dovodi u pitanje sam pojam rodnog identiteta navodeći kako se pojam 'žena' dodatno komplicira faktorima poput klase, nacionalnosti i seksualnosti. Proučavajući radove filozofkinja poput de Beauvoir (2016) koja tvrdi da muškarci svoj rodni identitet grade u odnosu na nedostatak koji predstavlja žena, Butler (1990) navodi kako su i spol i rod konstruirani te da rod ne postoji neovisno o činovima koji izražavaju rod. Navedeni činovi pa tako i diskurs, predstavljaju iluziju stabilnog rodnog identiteta.

Kao što se može primijetiti, područje proučavanja roda i diskursa interdisciplinarno je polje kojim su se bavili lingvisti, antropolozi, filozofi, komunikolozi, sociolozi i psiholozi. Bez obzira na kut gledišta, istraživanja u području roda i diskursa omogućavaju deskriptivan opis muškog i ženskog diskursa te otkrivaju kako se jezikom grade osobna, društvena i kulturna značenja i identiteti (Kendall i Tannen, 2011). Iako će sigurno postojati novi teorijski modeli za proučavanje roda i jezika u budućnosti (Cameron, 2005), Kendall i Tannen (2011) navode

kako je navedeno nužno sociolingvističko područje s obzirom na to da su pri jezičnom izboru muškarci i žene ograničeni društvenim i kulturološkim faktorima i normama.

Rečeno je već da su s feminističkim pokretom počela i prva istraživanja odnosa roda i jezika. Međutim, s feminističkim pokretom žene su aktivnije stupile na tržište rada i počele su aktivnije sudjelovati u društvenom i političkom životu. Ovakva situacija otvorila je novo područje istraživanja – politički i korporativni diskurs žena. Politika je prihvatila žene s obzirom na to da je pojam roda uveden u mnoga područja politike. Ipak, da je riječ često o formalnom uvođenju i ispunjavanju (često neuspješnom) politički nametnutih kvota dokazala je Ainsworth i sur. (2009). Slično, Wodak (2008) smatra da je politika još uvijek područje muškaraca i tradicionalnih vrijednosti. Promatrajući žene u politici Wodak definira tri načina na koji žene grade svoju rodnu ulogu – asertivna aktivistica, stručnjakinja ili donositeljica pozitivnih promjena. Propitujući ženski politički diskurs, Blankenship (1995) definira sljedećih pet karakteristika: temeljenje mišljenja na iskustvu; njegovanje odnosa i inkluzivnost; korištenje položaja moći za rješavanje problema, ohrabrivanje i poticanje drugih; holistički pristup politici i bavljenje ženskim pitanjima. Istražujući ženski politički diskurs, Grebelsky-Lichtman (2017) otkriva novi složeni komunikacijski model žena koji podrazumijeva kombinaciju ženske neverbalne komunikacije i muških verbalnih komunikacijskih osobina.

Unatoč postojanju teorijskih i metodoloških okvira za istraživanje odnosa roda i diskursa te brojnosti provedenih istraživanja i dostupne literature i dalje postoje proturječni rezultati i brojna istraživanja čija je znanstvena utemeljenost upitna. Navedeno ostavlja značajan prostor za proučavanje predmeta ove disertacije – odnosa diskursa i roda.

2.5.3. Lingvistička obilježja nesigurnosti i subjektivnosi

Analiza diskursa bavi se jezikom u kontekstu. Pod kontekstom podrazumijevamo način na koji društvena pravila i norme, kulturološki obrasci, rodne razlike i drugi faktori mogu radikalno promijeniti značenje poruke (Eunson, 2020). Rod je, dakle, jedan od faktora koji može utjecati na značenje poruke ali i na jezične izbore. Među prvim lingvisticama koje su sustavno obradile temu roda i jezika neizbježno je spomenuti Lakoff (1975). U svojim radovima opisuje ono što naziva 'ženski jezik'. Ženski jezik opisuje kao subjektivan, nesiguran i neizravan, a samim time i manjkav. Manjkav je u odnosu na normu odnosno jezik

muškaraca. Dalje navodi kako ženski jezik obiluje modalima subjektivnosti i ublažavanja, dopunskim pitanjima, pojačivačima, eufemizmima i tzv. trivijalnim pridjevima. Ženski jezik je i pristojniji što je potvrđeno i nekim kasnijim istraživanjima (Ide, 1991; Fracchiolla, 2011). Ovakav pristup nailazi na kritiku s obzirom na to da u istraživanjima koje provodi Robin Lakoff nedostaju empirijski podaci te se pri izvođenju zaključaka autorica najčešće oslanja na vlastiti dojam i opažanja. Coates (1989) navodi da obilježja koja Lakoff opisuje kao ženska, a koja se smatraju obilježjima nesigurnosti i subjektivnosti, nemaju istu funkciju u komunikaciji koja se odvija samo među ženama. U tom su slučaju modali subjektivnosti i nesigurnosti, dopunska pitanja i pojačivači pokazatelji aktivnog slušanja, međusobne podrške i suradnje. Tannen (1998) navodi kako se diskursne strategije poput neizravnosti, prekidanja ili izbora teme ne mogu smatrati isključivo odrazom dominantnosti u razgovoru. Takve su strategije uvijek dvoznačne ili višeznačne. Neizravnost može biti obilježje i muškog i ženskog govora, razlika je u tome što muškarci i žene koriste neizravnost u različitim situacijama i u različite svrhe. Žene će koristiti diskursne strategije neizravnosti kada moraju nekome reći što da radi, a muškarci kada priznaju pogrešku ili slabost (Tannen, 1997). Talbot (2010) kritizira razumijevanje pojma roda kao muško-ženske dihotomije. Rod promatra kao kontinuum s različitim stupnjevima muškosti odnosno ženstvenosti koji su rezultat različitih uloga muškaraca i žena u društvu.

Još nekoliko pristupa proučavanju odnosa roda i jezika sistematizirala je Coates (2003). Drugi važan pristup promatra žene kao podređenu društvenu skupinu i tumači jezične razlike muškaraca i žena u odnosu na mušku dominantnost i žensku podređenost. U svojim kasnijim radovima Lakoff (2003), analizirajući politički diskurs, povezuje razlike u jezičnim obilježjima muškaraca i žena s društvenom dominantnošću muškaraca i nejednakim odnosima moći. Trećim se pristupom naglašava da žene i muškarci pripadaju različitim supkulturama te da je jezik žena potrebno promatrati izvan okvira bespomoćnosti i podređenosti. Četvrtim se pristupom ističe dinamički aspekt komunikacije. U skladu s navedenim pristupom, rod se ne promatra kao zadana društvena kategorija i nije statičan. Rod je nešto što se kreira i ostvaruje u svakom zasebnom komunikacijskom činu.

Usprkos kritikama i novijim pristupima proučavanja odnosa roda i jezika, brojnim se istraživanjima ispituju obilježja ženskog jezika koja je definirala Lakoff. Bacang i sur. (2019) zaključuju kako studentice engleskoga jezika u svojim argumentacijskim esejima koriste više modala subjektivnosti i nesigurnosti te pojačivača od svojih muških kolega. Slične rezultate koji govore u prilog teorijskom modelu koji je postavila Lakoff (1975) dobili su i Crosby i

Nyquist (1977), Jieun i Jea-Woong (2009), Leaper i Robnett (2011), Hanafiyeh i Afghari (2014) te Habeb (2019). Navedeni lingvisti modale subjektivnosti i nesigurnosti te pojačivače češće pronalaze u govoru žena. Dixon i Foster (1997) dovode upotrebu obilježja nesigurnosti, subjektivnosti i neizravnosti u vezu s rodom sugovornika, a ne govornika. Rezultati njihovog istraživanja pokazali su da oba roda koriste više takvih obilježja u komunikaciji s muškarcima. Palomers (2009) analizira korištenje navedenih obilježja u odnosu na temu razgovora. Zaključuje kako žene koriste navedena obilježja kada govore o muškim temama, ali kada su predmet razgovora ženske teme muškarci pokazuju više obilježja nesigurnosti i subjektivnosti u svom govoru. Kod rodno neutralnih tema, razlike nisu zabilježene.

Opisana istraživanja provedena su na engleskom jeziku. Međutim, lingvistička obilježja nesigurnosti i subjektivnosti, iako manje analizirana u odnosu na varijablu roda, pronalazimo i u hrvatskom jeziku. U hrvatskom je jeziku vrste modalnih izraza sistematizirao Škarić (2007: 81-83). Modalne izraze definira kao „kratke, stereotipne komentare koje o svom govoru izriče sam govornik“. Navodi kako modalni izrazi služe za: izražavanje stava prema izrečenom ili slušatelju, prekrivanje praznih mjesta u govoru, uspostavljanje komunikacije i slično. Dijeli modalne izraze u jedanaest skupina ovisno o ulozi koju imaju: označavanje stila, fatička uloga, populistička uloga, spojnice ili konektori, razabiranje, uloga promišljanja, subjektivnost, ublažavanje, pojačavanje, kvalifikacija i poštapalice. U ovoj će disertaciji fokus biti na tri skupine koje odgovaraju modalima subjektivnosti, ublažavanja i pojačivačima koje nalazimo u teorijskom okviru izrađenom na temelju korpusa iz engleskoga govornog područja, a u svrhe kvantitativne usporedbe s hrvatskim govornim korpusom.

Iz svega navedenoga može se zaključiti kako jezični izbori ovise i o rodu govornika. Ipak, nikada ne ovise isključivo i samo o rodu. S obzirom na to da, uz rod, jezični izbori ovise i o drugim faktorima poput komunikacijske situacije, predznanja, teme razgovora, društvenog položaja, dobi i slično, nikako se ne može govoriti o kategoričnim obilježjima muškog i ženskog diskursa. Za temeljitiju analizu i točniju kategorizaciju obilježja nužno je suziti korpus na što homogenije grupe govornika, a upravo zato su ispitanici u ovom radu isključivo političari i političarke na visokim položajima moći te diskurs koji koriste u televizijskim intervjuima tijekom svojih mandata.

2.5.4. Diskursna strategija prekidanja i preklapanja

Diskursna strategija prekidanja i preklapanja od samih početaka promatrala se u odnosu na pojmove moći, dominantnosti i solidarnosti. U literaturi se pojam dominantnosti i moći često izjednačava s pojmom asimetrije ili nejednakosti. Navedeni pojmovi služe kao suprotnosti za jednakost, simetriju i reciprocitet. Međutim, potrebno je razlikovati pojam asimetrije od pojma dominantnosti. Asimetrija je dominantno svojstvo dijaloških formi jer jedan govornik, ovisno o ulozi u komunikaciji, uvijek više govori, a drugi više sluša. Osim toga, razgovorne forme su uvijek više-manje situacijski i kontekstualno asimetrične. U dijalogu, asimetrija je vidljiva na temeljnoj razgovornoj razini (rečenice, izmjene) i na široj kontekstualnoj ili društvenoj razini (interakcija, situacija i uloge) (Linell, 1990). Dominantnost je uži i precizniji pojam. To je manje neutralan pojam koji se mjeri diskursnim obilježjima koja se pojavljuju u cijeloj komunikacijskoj situaciji (Linell i Luckmann, 1991). Dominantnost ne podrazumijeva nužno veći broj riječi već se može postići izborom manjeg broja ključnih riječi (Linell, 1990).

Uzimajući u obzir prethodno rečeno, kada govorimo o strategijama prekidanja i preklapanja, ispravno ih je analizirati u odnosu na dominantnost, moć i solidarnost. Tradicionalno su se u istraživanjima prekidanja i preklapanja definirala kao pouzdani i objektivni pokazatelji moći, kontrole i dominantnosti (Golberg, 1990). Onaj koji govori, a posebno oduzima riječ drugome, dominantan je te kontrolira situaciju što znači da je i na moćnijem položaju. Oni kojima je govor uskraćen ne mogu se izraziti pa tako nemaju ni moć utjecaja (Gal, 1991). Osim diskursne strategije prekidanja i preklapanja, pokazateljima dominantnosti smatrane su i strategija kontroliranja teme ili vrijeme tijekom kojeg govornici govore (Itakura, 2001). Relevantna literatura često navodi da većina istraživanja pokazuje kako muškarci prekidaju žene više nego obratno (James i Clarke, 1993) što se često tumači kao pokazatelj muške moći i dominantnosti (West i sur., 1987). Kasnija istraživanja dovode u pitanje objektivnost ovakvog mjerenja dominantnosti i moći. Baveći se odnosima moći i solidarnosti te odgovarajućim diskursnim strategijama, Tannen (1993) navodi kako su neke diskursne strategije, u koje ubraja i strategiju prekidanja i preklapanja, relativne te kako ih se može, ovisno o situaciji, tumačiti kao pokazatelje moći, ali i solidarnosti. Uvodi pojam 'suradničkog preklapanja' (*cooperative overlap*) kod kojeg slušatelj ne prekida govornika kako bi započeo govoriti već kako bi pokazao da sudjeluje u razgovoru i da je zainteresiran (Tannen, 1994b). Tijekom sistematizacije rezultata istraživanja provedenih na ovu temu do 1991. godine, James i Clarke (1993) uočili su kako od 23 istraživanja, 13 ih ne pokazuje značajnu razliku u odnosu

na rod i broj prekidanja, 8 ih pokazuje da muškarci značajno više prekidaju žene, a 2 da žene više prekidaju muškarce. Kod istraživanja koja su proučavala prekidanja tijekom razgovora između samo žena ili samo muškaraca, 17 od 22 istraživanja nisu pokazala razliku u odnosu na rod. Iz navedenoga se može zaključiti da je status ili položaj moći potencijalno važniji faktor u korištenju strategije prekidanja od roda.

Prije svega, važno je definirati pojmove prekidanja i preklapanja. Tannen (1994b) prekidanje definira kao svaku situaciju u kojoj osoba mora prestati govoriti jer je sugovornik počeo. Ako prva osoba ne prestane govoriti, dolazi do preklapanja. Bennet (1981) navodi kako prekidanja ne trebaju biti samo verbalna te da je riječ o bilo kakvom konfliktu dviju ili više osoba tijekom diskursa. Schegloff (1987) definira preklapanje kao situaciju u kojoj osoba počne govoriti dok sugovornik još uvijek govori u konverzacijskom trenutku koji bi mogao označavati kraj rečenice. Ako takav trenutak nikako ne bi mogao označavati kraj rečenice, riječ je o prekidanju.

Prekidanja se tumače ili kao kršenje tijeka komunikacije i iskaz moći i dominantnosti (Zimmerman i West, 1975, Sacks i sur., 1978 i Li i sur., 2005) ili kao dokaz uključenosti u komunikaciju te iskaz podrške i solidarnosti (Tannen 1994b, Li i sur., 2005). S obzirom na navedeno, Bennett (1981) navodi kako možemo govoriti o konfliktnim ili nekonfliktnim odnosno namjernim ili slučajnim prekidanjima, a Li i sur. (2005) nazivaju ove dvije vrste prekidanja remetilačkim i podupirućim. Goldberg (1990) razlikuje prekidanja govornika s većom i manjom govorničkom moći. Kada je riječ o konfliktnim prekidanjima razlikuju se još četiri podkategorije: neslaganje, preuzimanje uloge, promjena teme (Murata, 1994) i odmicanje (Kennedy and Cambden, 1983).

Do konfliktnih prekida dolazi češće kada govore žene, dokazali su to Anderson i Campbell (1998), Shaw (2002) te Jacobi (2017). Međutim, s obzirom na to da je riječ o različitim komunikacijskim situacijama i profilima ispitanika, ovi rezultati moraju se promatrati sa zadrškom. Složenost proučavanja prekidanja i odnosa moći pokazali su Bull i Mayer (1988) analizirajući prekidanja u intervjuima s Margaret Thatcher i Neilom Kinnockom. Iako nije bilo razlike u broju prekidanja, autori navode kako Margaret Thatcher izričito protestira kada je se prekine stvarajući (pogrešan) dojam da ju se prekida više. Percepcijom osoba koje prekidaju i koje se prekida bavio se Farley (2008). Pokazao je kako se osobe koje se više prekida smatraju manje utjecajnima, a osobe koje prekidaju, posebno žene, manje simpatičnima. Što se odgovora na prekidanje tiče, Farley (2010) pokazuje kako žene bolje

reagiraju na prekidanje odnosno pokušavaju olakšati daljnji tijek komunikacije kimajući i smješkajući se sugovorniku više nego muškarci.

Već smo spomenuli kako na korištenje strategije prekidanja i preklapanja može utjecati status i položaj moći. Rezultati istraživanja koje je proveo Beattie (1981) podupiru spomenuto ukazujući kako je status presudan faktor u korištenju strategije prekidanja. U navedenom istraživanju rod nije utjecao ni na vrstu ni učestalost prekidanja. Tanaka (2004) je pokazao kako dob može biti značajniji faktor od roda kada se radi o prekidanjima. Kao i kod upotrebe obilježja nesigurnosti i subjektivnosti, rod je samo jedan od faktora koji utječe na jezični izbor odnosno izbor diskursne strategije prekidanja i preklapanja te je navedeno potrebno uzeti u obzir pri analizi diskursa.

2.5.5. Diskursna strategija razvijanja teme

Ono o čemu se govori može postati temelj za prosudbu govornika (Tannen, 1994a). Upravo zato je diskursna strategija razvijanja i izbora teme važan aspekt ljudske komunikacije koji može biti pokazatelj društvenoga statusa i šire slike koju govornici imaju u javnosti. U javnom diskursu, sadržaj i sliku govornika često diktiraju mediji odnosno novinari. Proučavajući hrvatski novinski diskurs, Majstorović i Vilović (2017) pokazale su da muškarci dominiraju kao tema novinskih tekstova i fotografija. Kada se pojavljuju kao tema, žene su prikazane kroz 'lakše teme' odnosno zabavu. U novinskim člancima i fotografijama pronađen je stereotipni prikaz žene. Žene su predstavljene kao majke, kroz obitelj i dom, uz naglasak na izgled i fizičke atribute.

U literaturi može se pronaći nekoliko klasifikacija stereotipnog prikaza političarki. Kanter (1993) navodi da je kod medijskog prikaza političarki rijetko fokus na karijeri kao što je to u slučaju političara. Medijski prikazi političarki mogu se svrstati u jednu od tri skupine – majka, zavodnica ili željezna lady. Malo složeniju klasifikaciju donose Anderson i Sheeler (2005) navodeći četiri kategorije metafora kroz koje su političarke prikazane u medijima – pionirka, lutka, ljepotica i dominantna žena. Kao što sama metafora sugerira, pionirke su one političarke koje su prve po nečemu, nekoj funkciji ili uspjehu. Kroz metaforu lutke, političarke se opisuje kao pasivne osobe koje nemaju stvarnu važnost na političkoj sceni već njome manipulira netko na većem položaju moći. Kroz metaforu ljepotice, političarka se prikazuje kao tradicionalna žena – lijepa, nasmijana, brižna i najčešće udana. Dominantna

žena je suprotnost posljednjoj kategoriji. Nju se često negativno oslikava kao muškobanjastu, sklonu prevelikoj dominaciji i kontroli te neprimjerenu za položaj na kojem se nalazi.

Iz navedenoga proizlazi da se muškarce i žene drugačije prikazuje u medijima. Ross (2002) i Baxter (2017) također pokazuju kako se mediji u komunikaciji sa ženama radije fokusiraju na osobne teme i pitanja u vezi s privatnim životom, dok su komunikacija i prikaz muškaraca ograničeni na profesionalni život.

Osim u prikazu, neka istraživanja pokazuju da se muškarci i žene razlikuju i u načinu komunikacije i izboru teme. Nakon analize razgovora parova različite dobi, Tannen (1998) zaključuje kako žene lakše biraju temu i o njoj više raspravljaju. U razgovoru češće temeljito obrade manji broj tema koje se odnose na osobne ili konkretne stvari. Muškarci radije biraju veći broj tema, ali ih ne razrađuju u detalje. Kao izvor za temu razgovora često koriste mjesto na kojem se nalaze, a većinom su skloniji općenitijim i apstraktnijim razgovorima. Bischoping (1993) je u svom istraživanju testirala Mooreovu hipotezu da žene preferiraju razgovor o muškarcima, odjeći i dekoracijama, a muškarci o novcu, poslu i zabavi. Iako je ustanovila da rodne razlike u preferencijama tema postoje, ova hipoteza nije potvrđena. Pološki Vokić i Bulat (2018) navode kako su muškarci i žene određeni različitim nasljednim osobinama i odgojno-obrazovnom dimenzijom. Kada govorimo o nasljednim osobinama, muškarci su vještiji u prostornom snalaženju ili popravcima, a žene su sposobnije u komunikaciji i pomaganju. Što se odgojno-obrazovne dimenzije tiče, djevojčice se uči da budu krhke, ovisne, osjećajne i da surađuju, dok se kod dječaka potiče neovisnost, neustrašivost, asertivnost i aktivnost.

Pološki Vokić i Bulat (2018) navode i razlike u komunikaciji žena i muškaraca. Žene razgovor smatraju važnim za uspostavljanje društvenih odnosa i kontakata, a muškarci radije razgovaraju o poslu, rješavaju probleme, prikupljaju informacije i slično. Analizirajući politički diskurs, Huddy i Terkildsen (1993) opisuju ženski rod kao topliji, osjetljiviji i suosjećajniji i kao takav, zaineresiraniji za teme obrazovanja, zdravstva i socijalne skrbi. S druge strane, muškarce karakterizira samopouzdanje, agresivnost i asertivnost te interes za vojne ili ekonomske teme. Power i Berardone (1998) analiziraju prve govore zastupnika u parlamentu i također pronalaze razlike u odnosu na varijablu roda. Iako se žene u govorima dotiču ekonomije i poslovanja, fokusirane su većinom na lokalne i obiteljske probleme. U svojim govorima više zahvaljuju onima koji su im pomogli da dođu u parlament. Iako u vremenskom smislu govore jednako kao i muškarci, obrađuju puno više tema što je u

suprotnosti s prethodno navedenim zaključcima Tannen. Razlike u rezultatima u odnosu na Tannen mogu se djelomično pripisati razlikama između grupa ispitanika s obzirom na to da je Tannen proučavala razlike u govoru muškaraca i žena općenito, dok su se prethodno navedeni autori fokusirali na politički diskurs. Aalberg i Janessen (2007) istraživanje su također posvetili političkom diskursu. Navode kako se smatra da se muškarci češće bave temama ekonomije, a žene temama skrbi. Čak i kada govore isto, njihova percepcija u javnosti je drugačija jer se muškarce smatra uvjerljivijima, pouzdanijima i stručnijima. Zanimljivi su i rezultati Ilie (2004) koja analizira uvrede u švedskom i britanskom parlamentu te zaključuje kako se žene općenito više bune na uvrede što je u suprotnosti s poimanjem žene kao bespomoćne. Navedeno istraživanje ne obrađuje sadržaj uvreda u odnosu na rod što bi mogao biti zanimljiv aspekt i potencijalno razjasniti razliku u reakcijama.

Zanimljivu hipotezu postavili su Schwartz i Rubel (2005) tvrdeći da veća jednakost i zastupljenost žena u javnom životu može dovesti do smanjenja tradicionalnih vrijednosti i razlika te omogućiti i muškarcima i ženama da slobodnije izražavaju vrijednosti i teme do kojih im je stalo.

3. CILJEVI RADA, HIPOTEZE I ISTRAŽIVAČKA PITANJA

U suvremenim demokratskim zemljama politika je prisutna u svim društvenim odnosima. Iako javnost često ima negativne konotacije na spomen politike i političara, političari i njihove odluke tiču se svih pojedinaca i društva u cjelini. Odgovornost je, dakle, svakog pojedinca da sudjeluje u političkim procesima, ali i da ima dovoljno retoričko znanje kako bi stekao realnu sliku o političarima, mogao prosuđivati i zauzeti stav o izrečenome pa tako i posredno utjecati na odluke koje mogu oblikovati njegov budući život. Kako bi javnost imala realnu sliku o određenom političaru, njegovim idejama i stavovima, mora biti u stanju razlikovati dobru od loše argumentacije te prepoznati strategije manipulacije. Znanje o pozitivnim i negativnim retoričkim obilježjima, strategijama i argumentativnim postupcima obvezno je za svakog odgovornog i politički obrazovanog građanina suvremenoga demokratskoga društva. Ovoj tvrdnji u prilog ide i činjenica da europske zemlje s velikim udjelom visokoobrazovanih građana poput Nizozemske, Švedske, Luksemburga i Litve (od 40% do 50% u 2019. godini) imaju razvijenu demokraciju i gospodarstvo te je standard života u tim zemljama bolji u odnosu na zemlje s malim brojem visokoobrazovanih građana (Rumunjska, Bugarska, Italija i Mađarska; od 25% do 35% u 2019.godini).[33] Uloga političara jest da uvjere javnost u svoju sposobnost za obnašanje određene funkcije kako bi bili izabrani na položaj donositelja odluke tijekom izbora. Nadalje, moć uvjeravanja u politici važna je kod predstavljanja određenog političkog pitanja ili problema, posebice ako javnost nije svjesna da postoji. Konačno i najvažnije, političari bi trebali posjedovati vještine uvjeravanja kako bi zadobili naklonost javnosti kod predstavljanja rješenja problema. U tom je smislu od ključne važnosti razlikovati takozvana 'prazna obećanja' od dobro argumentiranog i potkrijepljenog rješenja. Iako je publici u stvarnom životu ponekad važniji karakter političara ili pripadnost određenoj stranci (Benoit i Benoit, 2013), u idealnoj situaciji političari bi trebali posjedovati iznimne retoričke vještine te poznavati retoričke strategije i argumentaciju jer o takvom znanju izravno ovisi njihov politički uspjeh. Upravo je zato cilj ovog istraživanja provesti retoričku analizu govora političara na visokom položaju moći, odnosno na položaju s kojeg mogu donositi odluke i izravno utjecati na živote pojedinaca i društva. Istraživanje uključuje analizu argumentacijskih pogrešaka, humora kao retoričke strategije manipulacije i lingvističkih obilježja nesigurnosti. Takva analiza može polučiti rezultate koji mogu pomoći u retoričkom obrazovanju političara, ali i šire javnosti.

[33] https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2020/en/chapters/chapter2.html#ch2-2 (pristup 1. 4. 2021.)

S druge strane, u današnje vrijeme političari rijetko komuniciraju u izravnom kontaktu sa svojom publikom. Većina današnje političke komunikacije odvija se preko medija. Iz medija saznajemo o radu Vlade, usvajanju novih zakona i odluka, onome što te odluke i zakoni znače za nas te o stavovima i razmišljanjima svih relevantnih političkih dionika. Mediji su ti koji prenose i oblikuju njihove poruke. Ovisno o mediju, novinari mogu više ili manje utjecati na sadržaj i način na koji javnost percipira određenog političara i njegovu poruku. U svrhe ovog istraživanja izabran je televizijski medij i forma intervjua s obzirom na to da, za razliku od pisanih medija, može značajno manje utjecati na sadržaj izrečenoga. Međutim, svojim stavom prema sugovorniku i izborom pitanja novinar i u ovom mediju može utjecati na percepciju javnosti o samom govorniku, ali i o izrečenome. Stoga je drugi cilj ovoga rada analizirati diskursne strategije koje novinari koriste u televizijskim intervjuima s političarima na visokim položajima moći. Osim javnosti, rezultati ovakve analize mogu pomoći novinarima i medijskim stručnjacima čiji bi cilj u ovom kontekstu trebao biti objektivno i realno izvještavanje o aktualnim političkim temama.

Imajući na umu gore navedeno, istraživanje obuhvaća pet različitih polaznih istraživačkih problema. Pri analizi hipoteza uzete su u obzir varijable roda i nacionalnosti govornika.

3.1. CILJ I PROBLEM ISTRAŽIVANJA

S obzirom na to da ovo istraživanje uključuje kvantitativnu i kvalitativnu analizu političke retorike, u sljedećim će se poglavljima razraditi hipoteze i istraživačka pitanja za svako od ispitivanih obilježja – argumentacijske pogreške, humor kao retoričko sredstvo manipulacije, obilježja nesigurnosti i subjektivnosti, diskursna strategija prekidanja i preklapanja te diskursna strategija razvijanja teme.

3.1.1. Hipoteze i istraživačka pitanja: Argumentacijske pogreške

Jedna od hipoteza od kojih se polazi u ovom radu jest da će se argumentacijske pogreške – lažni argumenti, logičke pogreške i smicalice – razlikovati ovisno o rodu govornika. Dakle, pretpostavka je da će političarke u svojoj argumentaciji koristiti drugačije argumentacijske pogreške od svojih muških kolega. Ovakvu pretpostavku podupiru i neka prethodna

istraživanja na hrvatskom i engleskom korpusu. Primjerice, Kišiček (2008) navodi kako političari češće koriste *argumentum ad verecundiam, ad hominem* i *ad populum* dok su političarke sklonije korištenju *argumentum ad misericordiam*. Razlike u retoričkim strategijama u odnosu na rod hrvatskih političara dokazale su i Runjić-Stoilova i Tomelić-Ćurlin (2016). Istraživanja o rodnim razlikama u političkoj retorici provedena su i među britanskim političarima (Shaw, 2002). Brojna istraživanja pokazala su da žene unose vlastita iskustva i vrijednosti u svoje političke govore te da ističu vlastiti prioritet i važnost odnosa među ljudima (Kunin, 2008; Blankenship i Robson, 1995). Iz navedenoga može se zaključiti da se politička retorika muškaraca i žena razlikuje u odnosu na korištene strategije i argumentaciju.

Spomenuta istraživanja provedena su većinom na većem broju političara (najčešće zastupnika u parlamentu). Cilj je ovoga istraživanja provjeriti postoje li takve razlike u govoru političara na visokom položaju moći odnosno na vodećim državnim funkcijama jer je takav govor još uvijek relativno neistraženo područje. Konkretno, rad će se fokusirati na područje argumentacije odnosno na uporabu argumentacijskih pogrešaka. Argumentacijske pogreške izabrane su kao predmet analize s obzirom na to da takva obilježja govora često na publiku djeluju manipulativno i utječu na nerazumijevanje stvarne političke poruke i pogrešnu percepciju javnosti. Nadalje, imajući na umu da Ujedinjeno Kraljevstvo ima značajno dužu političku i retoričku tradiciju, dodatni cilj je usporediti korištenje argumentacijskih pogrešaka u odnosu na nacionalnost političara. Želi se istražiti hoće li britanski političari koristiti manje smicalica i lažnih argumenata odnosno argumentacijskih pogrešaka uzevši u obzir njihovu iscrpnu povijest retoričkog i političkog obrazovanja (Robertson, 2005).

Očekuje se da će političarke koristiti argumentacijske pogreške koje se temelje na emocijama, dok će političari svoje pogreške u argumentaciji temeljiti na razumu i autoritetu. Nadalje, značajno manje argumentacijskih pogrešaka očekuje se u govoru britanskih političara.

Sažeto, u odnosu na navedeni cilj mogu se izdvojiti sljedeće hipoteze:

H1 Političarke će koristiti drugačije argumentacijske pogreške – smicalice i logičke pogreške – od političara.

H2 Političarke će koristiti argumentacijske pogreške temeljene na emocijama i vlastitom iskustvu.

H3 Političari će koristiti argumentacijske pogreške temeljene na razumu i autoritetu.

H4 Britanski političari koristit će manje argumentacijskih pogrešaka (smicalica i lažnih argumenata) od hrvatskih političara.

3.1.2. Hipoteze i istraživačka pitanja: Humor kao retoričko sredstvo manipulacije

Drugi skup pretpostavki i istraživačkih pitanja koje postavljamo u ovom istraživanju polazi od hipoteze da će političari koristiti različite oblike humora kao retoričko sredstvo manipulacije više od političarki. Različiti oblici humora često se navode među smicalicama i logičkim pogreškama. Već Schopenhauer (2002) primjećuje važnost humora kod nekih smicalica. Škarić (2011) među eurističkom dijalektikom navodi duhovite upadice u koje ubraja parodije, parafraze, epifraze, ironiju i slično. Tindale (2007) se u svojoj podjeli također dotiče humora kada govori o logičkim pogreškama vezanim uz jezik, prvenstveno dvosmislenostima (*Sinoć sam uhvatio provalnika u svojoj pidžami.*) i ekvivokaciji (*Ti imaš psa, taj pas je otac. Dakle, taj pas je tvoj otac*). Iz navedenoga nije sporno da humor ima značajnu ulogu u argumentaciji, posebno u području argumentacijskih pogrešaka. Humor je retoričko sredstvo kojim se političari žele približiti svojoj publici i zadobiti njihovu naklonost (Peretz and Peretz, 2010 prema Kayam, O.; Sover, A. and Galily Y., 2014), a kada političar zadobije simpatije i naklonost publike jednostavnije će na njih djelovati i uvjeriti ih u ispravnost svojih ideja i stavova. Upravo zbog važnosti koju ima u argumentaciji i uvjeravanju te raznovrsnosti oblika humora, humor je izdvojen kao poseban dio analize umjesto da je analiziran u sklopu lažnih argumenata. Cilj je istražiti načine na koji političari upotrebljavaju humor kao smicalicu odnosno retoričko sredstvo manipulacije.

Brojna su istraživanja pokazala razlike u korištenju humora u odnosu na rod govornika. Primjerice, istraživanje provedeno već 1980-tih godina pokazalo je da žene koriste humor kao sredstvo za uspostavljanje odnosa u zajednici, dok je muškarcima humor pokazatelj moći i dominacije (Kottkoff, 1986; prema Attardo, 1994). Nadalje, analizirajući percepciju političke retorike u javnosti, Kišiček (2008) tvrdi da se humor te neugodni i nepristojni izrazi u javnosti ocjenjuju kao dominantno muško obilježje. Analizirajući govor zastupnika u britanskom parlamentu, Shaw (2002) zaključuje da zastupnici zaista češće koriste humor od svojih kolegica. S obzirom na rezultate prethodnih istraživanja i važnost koju humor ima u političkoj retorici, jedan od fokusa ovoga rada je upravo humor kao sastavni dio političke retorike. Cilj je istražiti koriste li političari na visokim položajima moći humor kao sredstvo manipulacije

češće nego političarke. Analiza će se provesti uzimajući u obzir sve forme humora poput ironije, sarkazma, duhovitih upadica, dvosmislenosti, igre riječi i slično. Nadalje, osim roda, analiza će uzeti u obzir i nacionalnost govornika kako bi se ispitalo postoje li razlike u funkciji humora i načinu na koji se on koristi u britanskoj i hrvatskoj političkoj retorici.

Navedene ciljeve možemo podijeliti u sljedeće hipoteze i istraživačka pitanja:

H1 Političari će češće koristiti humor kao retoričko sredstvo manipulacije od političarki.

IP1 Koriste li političari humor u drugačije svrhe od političarki?

IP2 Koriste li britanski političari humor u drugačije svrhe od hrvatskih političara?

3.1.3. Hipoteze i istraživačka pitanja: Obilježja nesigurnosti i subjektivnosti

Treća skupina hipoteza i istraživačkih pitanja uključenih u ovo istraživanje odnosi se na lingvistička obilježja nesigurnosti. Cilj je istražiti koriste li lingvistička obilježja nesigurnosti i subjektivnosti češće političari ili političarke. U tom smislu, rad će se posebno fokusirati na modale subjektivnosti, modale ublažavanja te pojačivače.

Već u ranim lingvističkim istraživanjima govora žena sistematiziraju se glavna obilježja ženske retorike (Lakoff, 1975). Među obilježjima nesigurnosti Lakoff (1975) navodi, uz mnoge druge, modale subjektivnosti i ublažavanja te pojačivače. Tannen (1994) potvrđuje prethodno navedene zaključke opisujući ženski govor kao neizravniji od muškoga. Istraživanje Kendall (2003) potvrđuje modale subjektivnosti i ublažavanja kao dominantnu karakteristiku ženskoga govora. Kišiček (2008) također primjećuje često korištenje modala u ženskoj političkoj retorici.

Prethodno je rečeno kako se žene politički aktiviraju relativno kasno, tek u 20. stoljeću te da ulazeći u politiku ulaze u dominantno muško područje. S obzirom na to da su se politikom pretežno bavili muškarci, nameće se ideja da je politička retorika poprimila muška obilježja govora. Kao što je već navedeno, relevantna literatura navodi obilježja nesigurnosti kao karakteristike ženskoga govora. Upravo je zato cilj istraživanja provjeriti jesu li žene u politici zadržale svoja obilježja ili su se prilagodile dominantnoj muškoj retorici. Ovakvo je pitanje posebno zanimljivo s obzirom na to da korpus uključuje žene na visokim položajima moći pa je za očekivati da će, kako bi ostvarile položaj vođe, odbaciti tradicionalno ženska obilježja

nesigurnosti, neizravnosti i subjektivnosti te da će njihov govor poprimiti muška lingvistička obilježja poput asertivnosti, dominantnosti i racionalnosti koja se ujedno smatraju i obilježjima vođa.

Dakle, treći je cilj ovoga rada utvrditi postojanje obilježja nesigurnosti i subjektivnosti u ženskoj političkoj retorici i usporediti njihovo korištenje u odnosu na mušku retoriku. Korištenje predmetnih obilježja nesigurnosti (modali subjektivnosti, modali ublažavanja i pojačivači) analizirat će se i u odnosu na nacionalnost govornika ne bi li se ustanovilo eventualno postojanje kulturoloških razlika između dva analizirana konteksta (britanski i hrvatski). Rezultati ovakve analize mogu dati uvid u rodno uvjetovane razlike u političkoj retorici te biti od koristi u retoričkom obrazovanju političara i političarki.

Hipoteze i istraživačka pitanja koja proizlaze iz gore definiranih ciljeva su:

H1 Političarke će češće koristiti lingvistička obilježja nesigurnosti (modali subjektivnosti, modali ublažavanja i pojačivači) od političara.

H2 Britanski političari koristit će manje obilježja nesigurnosti od hrvatskih političara.

IP1 Razlikuju li se korištena lingvistička obilježja nesigurnosti (modali subjektivnosti, modali ublažavanja i pojačivaći) u odnosu na rod političara?

3.1.4. Hipoteze i istraživačka pitanja: Diskursna strategija prekidanja i preklapanja

S obzirom na to da mediji uvelike oblikuju percepciju političara i njihove retorike u javnosti, četvrta se skupina pretpostavki i istraživačkih pitanja odnosi na diskursne strategije novinara u političkim intervjuima. Novinar upravlja intervjuom, postavlja pitanja i slaže njihov raspored. Iako novinar ne može u potpunosti predvidjeti odgovore svojih sugovornika i mora biti spreman na improvizaciju, može ih donekle kontrolirati različitim diskursnim strategijama. Jedna od takvih strategija jest prekidanje i preklapanje kojima novinar može spriječiti sugovornika da odgovori na određeno pitanje, može preusmjeriti ili promijeniti odgovor te zbuniti sugovornika. Svakako, bilo kakav prekid ili preklapanje govora vrlo će vjerojatno rezultirati promjenom sadržaja odgovora. Osim toga, u prekidanju i preklapanju mogu se iščitati različiti odnosi moći. Mnogi autori smatraju da se strategijom prekidanja krši prirodan tijek komunikacije te da je prekidanje usko povezano s izražavanjem komunikacijske

nadmoći (Sacks i sur., 1978, Li i sur., 2005). Stoga je upravo diskursna strategija prekidanja i preklapanja predmet ovog istraživanja. Cilj je ispitati koriste li novinari i novinarke češće diskursne strategije prekidanja i preklapanja u razgovoru s političarkama nego s političarima.

Istraživanja odnosa roda i strategije prekidanja počela su relativno rano. Mnoga od njih pokazuju kako muškarci puno češće prekidaju žene, nego što žene prekidaju muškarce (Zimmerman i West, 1975 ; Esposito, 1970; prema Tannen, 1994). Prethodno navedene rezultate potvrđuje i Shaw (2002), analizirajući u svojoj doktorskoj disertaciji političku retoriku zastupnika u britanskom parlamentu te zaključujući kako je retorika muškaraca općenito asertivnija i dominantnija.

S obzirom na rezultate prethodnih istraživanja, jedan od ciljeva ovoga rada jest ispitati postoji li korelacija između korištenja strategija prekidanja i preklapanja te roda intervjuirane osobe. Analizirajući razloge prekidanja i preklapanja pokušat će se objasniti percepcija koju novinari imaju o moći političara odnosno političarki na vodećim položajima. U skladu s rezultatima nekih prethodnih istraživanja, može se očekivati da će i novinari i novinarke češće prekidati političarke. Analiza će uzeti u obzir i varijablu nacionalnosti. S obzirom na razvijenu retoričku kulturu i obrazovanje, postavlja se pitanje prekidaju li i preklapaju britanski novinari svoje sugovornike manje od svojih hrvatskih kolega. Rezultati analize mogu pomoći razjasniti percepciju političara i političarki u javnosti te imati praktičnu primjenu u retoričkom obrazovanju televizijskih voditelja i novinara.

Sljedeće hipoteze i istraživačka pitanja mogu se izdvojiti s obzirom na prethodno navedene ciljeve:

H1 Novinari će češće prekidati i preklapati političarke nego političare.

H2 Britanski novinari manje će prekidati i preklapati sugovornike od hrvatskih novinara.

IP1 Razlikuju li se funkcije prekidanja i preklapanja ovisno o rodu političara?

IP2 Razlikuju li se funkcije prekidanja i preklapanja u odnosu na nacionalnost političara?

3.1.5. Hipoteze i istraživačka pitanja: Diskursna strategija razvijanja teme

Zadnji se cilj istraživanja također fokusira na govor novinara odnosno na upotrebu diskursne strategije razvijanja teme. Novinari kontroliraju tijek razgovora na način da organiziraju redoslijed pitanja i izabiru teme koje će razraditi u intervjuu. Izborom teme i sadržajem svojih pitanja često utječu na percepciju političara u javnosti. Malo je vjerojatno da će javnost doživjeti određenog političara kao stručnog ako mu se ne da prilika da govori o svom području i profesionalnom djelovanju već se fokus kontinuirano skreće na njegov privatni život. Navedeno je iznimno važno s obzirom na to da uspjeh političara ovisi o njihovoj percepciji u javnosti. Posebno je važno upoznati javnost s kompetentnostima i znanjem kojima političari na vodećim državnim funkcijama raspolažu. Stoga je jedan od ciljeva ovoga rada istražiti kako novinari koriste diskursnu strategiju razvijanja teme u razgovorima s političarima na visokim položajima moći.

Važnost izbora teme u stvaranju slike političara u javnosti potvrđena je brojnim istraživanjima. Majstorović i Vilović (2017) pokazale su kako su žene puno manje zastupljene u medijima od muškaraca, a kada i jesu, prikazane su stereotipno s fokusom na zabavne teme. Osim toga, mnoga istraživanja navode kako se u razgovoru s političarkama novinari češće fokusiraju na teme osobnog i privatnog života političarke te ih stereotipno prikazuju (Kanter, 1993). S druge strane, kada komuniciraju s političarima fokus je isključivo na profesionalnom životu i djelovanju (Ross, 2002; Baxter 2017). Sve navedeno utječe na percepciju moći, sposobnosti i ozbiljnosti političara odnosno političarki.

Oslanjajući se na rezultate prethodnih istraživanja, cilj je ovoga rada istražiti postoji li razlika u izboru tema koje će novinari razvijati tijekom intervjua ovisno o rodu sugovornika. Očekuje se da će se privatni i osobni život češće razvijati kao tema u intervjuima s političarkama. Uzimajući u obzir razvijeniju retoričku kulturu i obrazovanje u Ujedinjenom Kraljevstvu, cilj je i istražiti hoće li privatne teme biti manje zastupljene u intervjuima s britanskim političarima. Rezultati ovakve analize mogu imati praktičnu primjenu u obrazovanju medijskih stručnjaka te televizijskih voditelja i novinara.

S obzirom na rezultate prethodnih istraživanja i gore definirane ciljeve, mogu se izdvojiti sljedeće pretpostavke i istraživačka pitanja u odnosu na diskursnu strategiju razvijanja teme:

H1 Novinari će u intervjuima s političarkama češće razvijati teme iz osobnog i privatnog života nego u intervjuima s političarima.

H2 Britanski novinari manje će razvijati teme iz osobnog i privatnog života od hrvatskih novinara.

IP1 Razlikuju li se teme o osobnom i privatnom životu koje se razvijaju tijekom intervjua ovisno o rodu političara?

4. KORPUS

S obzirom na temu i ciljeve, ovaj se rad fokusira na politički diskurs u retoričkoj vrsti televizijskog intervjua. Škarić (2000) ubraja retoričku vrstu intervju u grupu razgovora (dijaloga). Navodi kako je karakteriziraju jasno podijeljene uloge u kojima jedan sugovornik postavlja pitanja, a drugi na njih odgovara. Pitanja moraju biti jasna i poticati zanimljive odgovore, a osoba koja postavlja pitanja, u ovom slučaju televizijski novinar, mora prihvatiti improvizacijski stil intervjuiranog političara. Ova je retorička vrsta izabrana za analizu upravo stoga što podrazumijeva improvizaciju i nepripremljene odgovore. Intervju podrazumijeva spontanost koju ne nalazimo u nekim monološkim vrstama poput govora ili izjava za medije koji su najčešće pripremljeni. Druge razgovorne vrste poput debata ili razgovora isključene su iz korpusa jer najčešće uključuju nekoliko sugovornika koji jedan drugome mogu utjecati na govorna obilježja ili izbor argumentacije. Stoga je zaključeno kako je dijaloška retorička vrsta televizijskog intervjua najprikladnija za sustavnu analizu autentičnih retoričnih obilježja političara.

Korpus uključuje televizijske intervjue s političarkama i političarima na visokom položaju moći. Ukupno je analizirano osam političara. S obzirom na komparativni karakter istraživanja u odnosu na nacionalnost, izabrana su četiri britanska političara (dvije žene i dva muškarca) i četiri hrvatska političara (dvije žene i dva muškarca). Ovakav izbor odgovara i komparativnom karakteru u odnosu na rod ispitanika s obzirom na to da korpus sačinjavaju intervjui s četiri političarke i četiri političara. Analizirano je ukupno 54 intervjua s ukupnim trajanjem od 981 minute i 18 sekundi. Iz navedenoga proizlazi da je analizirano ukupno 16 sati, 21 minuta i 18 sekundi televizijskih intervjua s britanskim i hrvatskim političarima i političarkama. Transkribirani sadržaj intervjua sadržava ukupno približno 669 kartica teksta.

4.1. ISPITANICI

Korpus uključuje televizijske intervjue s osam političara na visokim položajima moći. Već je početkom 20. stoljeća njemački sociolog Max Weber (1978) definirao pojam moći kao sposobnost nametanja vlastite volje. Nadalje objašnjava kako politička moć nije ograničena samo na kontrolu državljana, već i na utjecaj koji određena vlada i politička organizacija ima na druge vlade, organizacije i sustave. Za potrebe ovoga korpusa analizirani su isključivo predsjednici ili premijeri. Što se tiče Ujedinjenoga Kraljevstva i funkcije kraljice odnosno

kralja, navedeni nisu uključeni u ispitivanje s obzirom na to da je njihova politička moć samo formalna odnosno simbolična. Imajući na umu element moći i njegovu važnost za ovo istraživanje, izabrani su intervjui koje su političari dali tijekom svojih predsjedničkih odnosno premijerskih mandata.

Među ispitivanim političarkama bivša je predsjednica Republike Hrvatske Kolinda Grabar-Kitarović. Kolinda Grabar-Kitarović aktivna je u hrvatskoj politici još od 1992. godine kada počinje raditi u Ministarstvu znanosti i tehnologije. Kao članica Hrvatske demokratske zajednice već sljedeće godine prelazi u Ministarstvo vanjskih poslova, a 1997. odlazi u Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Kanadi. Od 2003. godine obnaša funkciju ministrice europskih integracija, a od 2005. do 2008. godine funkciju ministrice vanjskih poslova i europskih integracija Republike Hrvatske. Ulogu veleposlanice Republike Hrvatske u Sjedinjenim Američkim Državama preuzima 2008. godine. Od 2011. do 2014. godine nalazi se na dužnosti pomoćnice glavnog tajnika NATO-a što je čini prvom ženom na toj poziciji u povijesti NATO-a i najviše rangiranom ženom u NATO-u. Vrhunac svoje političke karijere bilježi kao prva hrvatska predsjednica obnašajući tu funkciju od 15. veljače 2015. godine do 18. veljače 2020. godine[34]. S bivšom hrvatskom predsjednicom Kolindom Grabar-Kitarović analizirano je ukupno osam televizijskih intervjua koji su snimljeni i emitirani u razdoblju od srpnja 2017. do svibnja 2019. godine (Tablica 1). Analizirano je ukupno 144 minute i 23 sekunde razgovora odnosno 87,25 kartica transkribiranog teksta.

Tablica 1. Analizirani intervjui s bivšom hrvatskom predsjednicom Kolindom Grabar-Kitarović.

SUGOVORNICI	**TELEVIZIJA I EMISIJA**	**POVEZNICA**	**DATUM EMISIJE I TRAJANJE**
Kolinda Grabar-Kitarović – Damir Smrtić	Dnevnik, HRT	https://www.youtube.com/watch?v=kTwnmPY40q4&t=17s	21. 7. 2017. 13:39
Kolinda Grabar Kitarović – Damira Gregoret	RTL Danas, RTL	https://www.youtube.com/watch?v=mVy2tB2MRuA&t=28s	4. 9. 2017. 8:53
Kolinda Grabar-	Dnevnik, NOVA	https://www.youtube.com/watch?v=HIUrOXiyLFc	11. 11. 2017.

[34] https://www.predsjednik.hr/bivsi-predsjednici/kolinda-grabar-kitarovic/ (pristupljeno 11. 2. 2021.)

Kitarović – Sabina Tandara Knezović	TV	&t=35s	15:08
Kolinda Grabar-Kitarović - Zoltan Kabok	S predsjednicom izvan protokola, HRT	https://www.youtube.com/watch?v=fUUDSXsKBl8&t=40s	2. 2. 2018. 29:48
Kolinda Grabar-Kitarović – Eliana Čandrlić	S predsjednicom izvan protokola, HRT	https://www.youtube.com/watch?v=7hrFsWg0RpY&t=37s	2. 3. 2018. 29:33
Kolinda Grabar-Kitarović – Sabina Tandara Knezović	Dnevnik, NOVA TV	https://www.youtube.com/watch?v=gyJaMyf8zHI	18. 10. 2018. 21:45
Kolinda Grabar-Kitarović – Katarina Periša Čakarun	Dnevnik, HRT	https://www.youtube.com/watch?v=O2tXbsPnfjQ	21. 12. 2018. 12:50
Kolinda Grabar-Kitarović – Damira Gregoret	RTL Danas, RTL	https://www.youtube.com/watch?v=a2NCbV2dfLE	11. 6. 2018. 12:38

Druga je ispitivana političaraka bivša premijerka Jadranka Kosor. Jadranka Kosor počinje svoju karijeru kao novinarka, ali 1995. godine prelazi u politiku. Funkciju potpredsjednice Hrvatske demokratske zajednice obnaša od 1995., kada je izabrana i u Hrvatski sabor, do 1997. godine. Imenovana je za potpredsjednicu Vlade Republike Hrvatske i ministricu obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti 2003. godine. Obje funkcije obnaša do 2009. godine. Sudjelovala je na predsjedničkim izborima 2005. godine izgubivši u drugom krugu od Stjepana Mesića. Mandat za sastavljanje Vlade povjeren joj je 2009. godine. Obnaša funkciju predsjednice Vlade odnosno prve hrvatske premijerke do 2012. godine (Kosor, 2020). S bivšom hrvatskom premijerkom analizirani su intervjui koje je premijerka dala u razdoblju od srpnja 2009. godine do prosinca 2011. godine (Tablica 2). Analizirano je šest intervjua s bivšom premijerkom u ukupnom trajanju 101 minutu i 20 sekunda. U tekstualnom formatu navedeno iznosi 58,32 kartice transkribiranoga teksta.

Tablica 2. Analizirani intervjui s bivšom hrvatskom premijerkom Jadrankom Kosor.

SUGOVORNICI	**TELEVIZIJA I EMISIJA**	**POVEZNICA**	**DATUM EMISIJE I TRAJANJE**
Jadranka Kosor – Siniša Kovačić	Dnevnik Plus, HRT	*Snimku omogućio HRT.*	13. 7. 2009. 20:01
Jadranka Kosor – Siniša Kovačić	Dnevnik Plus, HRT	*Snimku omogućio HRT.*	26. 7. 2009. 20:02
Jadranka Kosor – Saša Kopljar/Marija Miholjek	Dnevnik, NOVA TV	https://www.youtube.com/watch?v=KHVGlbHra_Y	10. 10. 2011. 14:02
Jadranka Kosor – Zoran Šprajc	Dnevnik Plus, HRT	*Snimku omogućio HRT.*	1. 2. 2010. 28:00
Jadranka Kosor – Ivana Vrkić	Vijesti, RTL	https://www.rtl.hr/vijesti-hr/video/vijesti/4093/intervju-jadranke-kosor-za-vijesti-rtl-a/	13. 9. 2009. 7:00
Jadranka Kosor – Igor Bobić	RTL Danas, RTL	https://www.rtl.hr/vijesti-hr/novosti/29758/ekskluzivno-intervju-s-premijerkom-jadrankom-kosor/	24. 6. 2011. 12:15

Prvi je analizirani hrvatski političar aktualni premijer Andrej Plenković. Andrej Plenković započinje javno djelovanje i preuzima istaknute političke funkcije nakon pristupanja Hrvatskoj demokratskoj zajednici 2011. godine. Od 2011. do 2013. godine politički djeluje kao zastupnik u Hrvatskom saboru. Postaje hrvatski zastupnik u Europskom parlamentu 2013. godine i tu ostaje do 2016. godine. Prijelomna godina u političkoj karijeri Andreja Plenkovića je 2016. godina jer tada postaje i predsjednik Hrvatske demokratske zajednice. Iste godine osvaja parlamentarne izbore i postaje predsjednik Vlade Republike Hrvatske. Ponovno pobijedivši na parlamentarnim izborima 2020. godine, premijersku funkciju obnaša i danas[35]. Ukupno 122 minute i 34 sekunde analiziranih televizijskih intervjua snimljeno je i emitirano u razdoblju od siječnja 2017. do veljače 2019. godine (Tablica 3). Riječ je o ukupno osam intervjua odnosno 80,21 kartica transkribiranog teksta.

[35] https://www.andrejplenkovic.hr/page.php?id=1 (pristupljeno 6. 3. 2021.)

Tablica 3. Analizirani intervjui s aktualnim premijerom Andrejem Plenkovićem.

SUGOVORNICI	TELEVIZIJA I EMISIJA	POVEZNICA	DATUM EMISIJE I TRAJANJE
Andrej Plenković – Hrvoje Krešić	RTL Danas, RTL	https://www.andrejplenkovic.hr/article.php?id=1495	26. 1. 2017. 14:19
Andrej Plenković – Mislav Bago	Dnevnik, NOVA TV	https://www.andrejplenkovic.hr/article.php?id=2203	9. 3. 2018. 16:47
Andrej Plenković – Zoltan Kabok	Dnevnik, HRT	https://www.andrejplenkovic.hr/article.php?id=1984	18. 10. 2017. 9:01
Andrej Plenković – Katarina Periša Čakarun	Dnevnik, HRT	https://www.andrejplenkovic.hr/article.php?id=2111	23. 12. 2017. 12:50
Andrej Plenković – Damira Gregoret	RTL Danas, RTL	https://www.andrejplenkovic.hr/article.php?id=2300&naslov=suradnja-s-predsjednicom-je-odlicna-vlada-potice-demografsku-obnovu	4. 5. 2018. 12.03
Andrej Plenković – Mislav Bago	Dnevnik, NOVA TV	https://www.youtube.com/watch?v=H80ra2xP5TA	20. 6. 2018. 16:44
Andrej Plenković – Sabina Tandara Knezović	Dnevnik, NOVA TV	http://www.andrejplenkovic.hr/article.php?id=2734&naslov=prvo-detaljna-analiza-a-onda-nova-nabava-borbenih-aviona	1. 2. 2019. 21:23
Andrej Plenković – Mislav Bago	Dnevnik, NOVA TV	http://www.andrejplenkovic.hr/article.php?id=2600&naslov=povecanje-neoporezivog-primitka-ide-u-korist-radnika	9. 11. 2018. 19_27

Zadnji hrvatski analizirani političar bivši je premijer i aktualni predsjednik Republike Hrvatske Zoran Milanović. Zoran Milanović bio je član Socijaldemokratske partije Hrvatske. Političku karijeru počinje graditi u Ministarstvu vanjskih poslova 1993. godine. Od 1996. do 1999. godine radi kao savjetnik u hrvatskoj misiji pri Europskoj uniji i NATO-u. 2003. godine postaje pomoćnik ministra vanjskih poslova Republike Hrvatske. Prijelomni trenutak

političke karijere Zorana Milanovića događa se 2007. godine kada je izabran za predsjednika Socijaldemokratske partije. Postaje zastupnik u Hrvatskom saboru 2008. godine, a tri godine kasnije, 2011. godine, osvaja parlamentarne izbore i postaje predsjednik Vlade Republike Hrvatske. Funkciju premijera obnaša do 2015. godine, a sljedeće godine odlazi i s funkcije predsjednika Socijaldemokratske partije. Nakon toga slijedi pauza od nekoliko godina u njegovoj političkoj karijeri. U politiku se vraća za predsjedničke izbore 2020. godine te postaje peti predsjednik Republike Hrvatske[36]. S obzirom na vrijeme pisanja ovog rada obrađeni su intervjui s Zoranom Milanovićem, snimljeni i emitirani od prosinca 2011. do rujna 2016. godine, za vrijeme njegovog premijerskog mandata. Riječ je o ukupno sedam intervjua u trajanju od ukupno 122 minute i 21 sekunde (Tablica 4). Transkribirani tekst svih analiziranih intervjua sa Zoranom Milanovićem iznosi 82,90 kartica teksta.

Tablica 4. Analizirani intervjui s bivšim premijerom (današnjim predsjednikom) Zoranom Milanovićem.

SUGOVORNICI	**EMISIJA I TELEVIZIJA**	**POVEZNICA**	**DATUM EMISIJE I TRAJANJE**
Zoran Milanović – Mirjana Hrga	Vijesti, RTL	https://vijesti.rtl.hr/parlamentarni-izbori-2016/1963581/milanovic-e-pa-dosta-je-toga-da-slusamo-malog-od-seselja-koji-govori-da-su-hrvati-ustase/	4. 9. 2016. 22:52
Zoran Milanović – Igor Bobić	RTL Danas, RTL	https://www.youtube.com/watch?v=KwTfS2SIMn8	5. 12. 2011. 21:35
Zoran Milanović – Mislav Bago	Dnevnik, NOVA TV	https://www.youtube.com/watch?v=ziwAXB2q0F4	23. 12. 2011. 12:41
Zoran Milanović – Katarina Periša Čakarun	Dnevnik, HRT	https://www.youtube.com/watch?v=exxSq5sSrWg	8. 9. 2015. 11:06
Zoran Milanović – Mislav Bago	Dnevnik. NOVA TV	https://www.youtube.com/watch?v=JjpTJCKsN8Q.	15. 4. 2013. 11:26
Zoran Milanović – Hrvoje Krešić	RTL Vijesti, RTL	https://www.youtube.com/watch?v=4UowGHcRHio	21. 9. 2015. 20:29

[36] https://www.predsjednik.hr/predsjednik/ (pristupljeno 11. 2. 2021.)

Zoran Milanović – voditeljica HRT-a	Dnevnik Plus, HRT	https://www.youtube.com/watch?time_continue=3&v=O0AKbeOJ5IU	21. 2. 2014. 22:12

Osim hrvatskih političara i političarki, analizirane su i dvije političarke i dva političara Ujedinjenog Kraljevstva. S obzirom na to da u Ujedinjenom Kraljevstvu funkcija predsjednika ne postoji, odabrani ispitanici obnašali su funkciju premijera.

Prva analizirana britanska političarka je Margaret Thatcher. Margaret Thatcher započela je svoju političku karijeru već u svojim dvadesetima kada se 1950. godine kandidirala na listi Konzervativne stranke na lokalnim izborima u Dartfordu. Bila je najmlađa kandidatkinja na izborima koje je - izgubila. Ostaje aktivna u politici i prvi značajan uspjeh bilježi 1970. godine kada postaje ministrica obrazovanja. Postaje predsjednica Konzervativne stranke i prva žena na čelu oporbe 1975. godine. Margaret Thatcher i Konzervativna stranka osvajaju izbore 1979. godine čime Margaret Thatcher postaje prva predsjednica Vlade Ujedinjenog Kraljevstva. Na toj funkciji ostaje do 28. studenoga 1990. godine, što je najduži mandat još od 1827. godine[37]. Margaret Thatcher zabilježena je kao jedna od najutjecajnijih političarki 20. stoljeća s izvrsnim liderskim i retoričkim vještinama te izuzetnom odlučnošću. Svi analizirani političari na visokim su funkcijama u približno isto vrijeme. Odstupanje postoji upravo u slučaju Margaret Thatcher što se može objasniti nedostatkom žena na visokim položajima moći u novijoj politici Ujedinjenog Kraljevstva. Analizirana su svega četiri intervjua s Margaret Thatcher. Međutim, njihovo ukupno trajanje je 127 minuta i 37 sekunda odnosno 86,24 kartice transkribiranoga teksta (Tablica 5). Takvo odstupanje rezultat je drugačijeg formata informativnih emisija s intervjuima utjecajnih političarki i političara u prošlosti. Intervjui su održani u razdoblju od lipnja 1979. godine do siječnja 1990. godine.

Tablica 5. Analizirani intervjui s bivšom premijerkom Ujedinjenog Kraljevstva Margaret Thatcher.

SUGOVORNICI	**EMISIJA I TELEVIZIJA**	**POVEZNICA**	**DATUM EMISIJE I TRAJANJE**
Margaret Thatcher – Kirsty Wark	BBC1 Scotland	https://www.youtube.com/watch?v=ATDWY3jTCz0&t=1s	9. 3. 1990. 29:23
Margaret Thatcher	Panorama,	https://www.youtube.com/watch?v=YZQgFRfz7Og	9. 4. 1984.

[37] https://www.margaretthatcher.org/essential/biography (pristupljeno 6. 3. 2021.)

– Sir Robin Day	BBC1		47:00
Margaret Thatcher – Jonathan Dimbleby	Thames TV	https://www.youtube.com/watch?v=MDX_prWRDc0&t=66s	10. 12. 1987. 25:43
Margaret Thatcher – Sir Robin Day	Panorama, BBC1	https://www.facebook.com/583940102056554/videos/733107343853047/ https://www.facebook.com/thegrocerdaughter/videos/441033983487147/ https://www.facebook.com/583940102056554/videos/1452386388248166/ https://www.facebook.com/thegrocerdaughter/videos/margaret-thatcher-vs-enoch-powell/461294314601725/	8. 6. 1987. 26:31

Sljedeća utjecajna analizirana britanska političarka svoj je politički vrhunac zabilježila u novijoj britanskoj povijesti. Theresa Mary May bila je zastupnica Konzervativne stanke u Donjem ili Zastupničkom domu još od 1997. godine. Postaje ministrica unutrašnjih poslova 2010. godine i ostaje na toj funkciji do 2016. godine kada je izabrana za predsjednicu Konzervativne stranke i postala premijerka Ujedinjenog Kraljevstva. Na funkciji premijerke ostaje do srpnja 2019. godine[38]. Analizirani intervjui s bivšom britanskom premijerkom Theresom May snimljeni su u razdoblju od travnja 2017. godine do siječnja 2019. godine. Riječ je o ukupno sedam intervjua u ukupnom trajanju od 120 minuta i 56 sekunda odnosno o 89,33 kartica transkribiranog teksta (Tablica 6).

Tablica 6. Analizirani intervjui s bivšom britanskom premijerkom Theresom May.

SUGOVORNICI	**EMISIJA I TELEVIZIJA**	**POVEZNICA**	**DATUM EMISIJE I TRAJANJE**
Theresa May – Robert Peston	ITV News	https://www.youtube.com/watch?v=thCM-YNPW9U	18. 4. 2017. 8:16
Theresa May – Steve Sedgwick	CNBS	https://www.cnbc.com/video/2018/06/13/theresa-may-uk-launch-start-up-visa-tech-sector-industry-immigration-immigrant-brexit.html, https://www.cnbc.com/video/2018/06/13/theresa-may-uk-prime-minister-businesses-smooth-brexit-	13. 6. 2018. 9:00

[38] https://www.tmay.co.uk/about (pristupljeno 6. 3. 2021.)

		transition-european-union-parliament.html?play=1 https://www.cnbc.com/video/2018/06/13/uk-pm-theresa-may-us-trump-steel-aluminum-tariffs-iran-nuclear-deal.html	
Theresa May – Andrew Marr	Andrew Marr Show, BBC2	https://www.youtube.com/watch?v=rCwRz4vuC9k	30. 9. 2018. 24:38
Theresa May – Andrew Marr	Andrew Marr Show, BBC2	https://www.youtube.com/watch?v=ll9iSnGnWLw	6. 1. 2019. 23:45
Theresa May – Andrew Neil	BBC1	https://www.youtube.com/watch?v=NArND6tpSuA	27. 3. 2017. 29:00
Theresa May – John Snow	Channel 4 News	https://www.youtube.com/watch?v=wgxttIziHHc	7. 6. 2017. 6:31
Theresa May – Sophy Ridge	Sophy Ridge on Sunday, Sky News	https://www.youtube.com/watch?v=nSSEmdFWdXk	18. 11. 2018. 19:46

Njezin prethodnik, David Cameron, prvi je analizirani britanski političar. David Cameron počinje raditi za Konzervativnu stranku odmah nakon studija. Promaknut je u savjetnika tadašnjeg ministra financija 1992. godine. Ulazi u Parlament 2001. godine kao zastupnik za okrug Witney. Pobjeđuje na unutarstranačkim izborima i postaje predsjednik Konzervativne stranke 2005. godine. 11. svibnja 2008. godine postaje premijer Ujedinjenog Kraljevstva i na toj funkciji ostaje do 2016. godine kada ga je naslijedila Theresa May[39]. U svrhe ovog istraživanja analizirano je osam intervjua koje je bivši britanski premijer dao u razdoblju od veljače 2013. godine do lipnja 2016. godine (Tablica 7). Navedeni intervjui uključuju 117 minuta i 27 sekundi razgovora odnosno 95,02 kartica transkribiranog teksta.

Tablica 7. Analizirani intervjui s bivšim britanskim premijerom Davidom Cameronom.

SUGOVORNICI	**EMISIJA I TELEVIZIJA**	**POVEZNICA**	**DATUM EMISIJE I TRAJANJE**
David Cameron – Andrew Marr	Andrew Marr Show, BBC1	https://www.youtube.com/watch?v=YfdhhUt9NN0	12. 6. 2016. 20:53
David Cameron – Andrew Marr	Andrew Marr Show, BBC1	https://www.youtube.com/watch?v=u-_jD6Pd-hU	21. 2. 2016. 21:51
David Cameron – Andrew Marr	Andrew Marr Show, BBC1	https://www.youtube.com/watch?v=ya1X4L8NiPU	19. 4. 2015. 16:59

[39] https://www.britannica.com/biography/David-Cameron (pristupljeno 6. 3. 2021.)

David Cameron – Gary Gibbon	Channel 4 News	https://www.youtube.com/watch?v=kpiXNph3hYg	19. 1. 2015. 6:19
David Cameron – Jon Snow	Channel 4 News	https://www.youtube.com/watch?v=nnmotV9WjvM	15. 6. 2016. 13:32
David Cameron – Sukki Johal	Sunrise TV	https://www.youtube.com/watch?time_continue=27&v=0_Wiblz0bho	18. 2. 2013. 6:00
David Cameron – Anrew Marr	Andrew Marr Show, BBC1	https://www.youtube.com/watch?v=AA9oSfOjFlo	5. 1. 2014. 23:40
David Cameron – Eamonn Holmes	Sky News	https://www.youtube.com/watch?v=EQNLHjNKNbc	30. 3. 2015. 8:13

Posljednji analizirani političar jest Tony Blair. Tony Blair uključuje se u politiku nakon studija aktivno sudjelujući u radu Laburističke stranke. Izabran je kao zastupnik u Parlamentu 1983. godine, a 11 godina nakon, 1994. godine, postaje predsjednik Laburističke stranke u koju uvodi značajne promjene približivši je centru. Premijer Ujedinjenog Kraljevstva postaje 1997. godine što ga čini prvim laburističkim premijerom nakon osamnaest godina. Tijekom svog premijerskog mandata blisko surađuje sa Sjedinjenim Američkim Državama. Parlamentarne izbore osvaja i 2001. i 2005. godine te ostaje na funkciji do 27. lipnja 2007. godine. Tony Blair bio je najmlađi premijer i premijer iz Laburističke stranke s najduljim mandatom te drugim najduljim mandatom općenito, odmah nakon Margaret Thatcher[40]. Analizirani intervjui s bivšim premijerom Tonyjem Blairom snimljeni su u razdoblju od svibnja 1997. godine do travnja 2007. godine. Transkribirani tekst intervjua sadrži 89,32 kartica teksta. Analizirano je ukupno šest intervjua u ukupnom trajanju od 124 minute i 40 sekunda.

Tablica 8. Analizirani intervjui s bivšim britanskim premijerom Tonyjem Blairom.

SUGOVORNICI	**EMISIJA I TELEVIZIJA**	**POVEZNICA**	**DATUM EMISIJE I TRAJANJE**
Tony Blair – Jeremy Paxman	Newsnight, BBC2	https://www.youtube.com/watch?v=-vbvvcnBcbw&t=2s	25. 4. 2005. 29:05
Tony Blair – Jeremy Paxman	Newsnight, BBC2	https://www.youtube.com/watch?v=j18_I5cV-a0	4. 6. 2001. 33:12
Tony Blair – David Dimbleby	Panorama, BBC1	https://www.youtube.com/watch?v=tnos_9uO56k	7. 4. 1997. 28:23

[40] https://www.britannica.com/biography/Tony-Blair (pristupljeno 6. 3. 2021.)

Tony Blair – David Forst	Frost Over The World, Al Jazeera	https://www.youtube.com/watch?v=aQWl7-mWrwI	17. 11. 2006. 10:56
Tony Blair – journalist	Journeyman Pictures TV	https://www.youtube.com/watch?v=pFlo2ov6bH0&t=69s	12. 10. 2002. 8:52
Tony Blair – Jeremy Paxman	Newsnight, BBC2	https://www.youtube.com/watch?v=BX6iCnRtTsA&t=162s	16. 5. 2002. 14:12

Ukupan korpus sadrži 981 minutu i 18 sekunda odnosno približno 669 kartica transkribiranog teksta.

4.2. PODJELA KORPUSA U ODNOSU NA ROD, NACIONALNOST I STRANAČKU PRIPADNOST

Glavni je cilj ovoga istraživanja odrediti postoje li razlike u argumentaciji te diskursnim i retoričkim obilježjima govornika u odnosu na rod. Analiza se fokusira prvenstveno na političku retoriku pa je u korpus uključen jednak broj političarki i političara. Prvi kriterij za odabir intervjua bila je dostupnost. Taj se kriterij pokazao i praktičnim jer su u većini slučajeva dostupniji važniji politički intervjui. Osim toga, pazilo se da su intervjui snimljeni za različite televizijske kuće kako bi se izbjegla potencijalna pristranost određenoga medija. S obzirom na kompleksnost korpusa, postignut je dobar omjer materijala za analizu govora političarki i materijala za analizu govora političara (Graf 1).

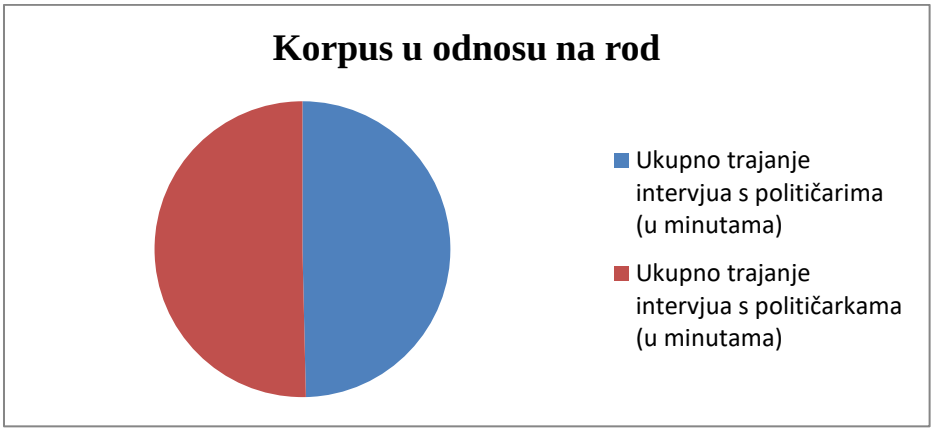

Izvor: izrada autorice

Graf 1. Omjer materijala za analizu govora političarki i materijala za analizu govora političara.

Graf 1 prikazuje ukupno trajanje 29 analiziranih intervjua s političarima i 25 analiziranih intervjua s političarkama. Analizirano je 494 minute i 16 sekundi (odnosno 8 sati, 14 minuta i 16 sekundi) intervjua s hrvatskim i britanskim političarkama na visokom položaju moći. Intervjui s dva hrvatska i dva britanska političara trajali su ukupno 487 minuta i 2 sekunde (odnosno 8 sati, 7 minuta i 2 sekunde). Iz navedenoga proizlazi da postoji odstupanje od približno 7 minuta u odnosu na rod ispitanika.

Drugi je komparativni kriterij bio nacionalnost ispitanika. Analiziran je govor u intervjuima s četiri britanska i četiri hrvatska političara. Četiri britanska političara dala su ukupno 25 intervjua dok je za analizu govora hrvatskih političara prikupljeno 29 intervjua. Intervjui sa svim hrvatskim političarima i političarkama ukupno traju 490 minuta i 38 sekundi (odnosno 8 sati, 10 minuta i 38 sekundi). Prikupljena je gotovo jednaka količina materijala za britanske političare i političarke te iznosi 490 minuta i 40 sekundi (8 sati, 10 minuta i 38 sekundi). Iz navedenoga se može zaključiti kako je omjer prikupljenih materijala u odnosu na nacionalni kontekst analiziranih govornika gotovo idealan (postoji odstupanje od svega dvije sekunde).

Precizan omjer korpusa po svim navedenim parametrima prikazan je u Tablici 9.

Tablica 9. Podjela i količina (u minutama) korpusa u odnosu na parametre roda i nacionalnosti.

	HRVATSKI POLITIČARI / POLITIČARKE	**ENGLESKI POLITIČARI/ POLITIČARKE**	**UKUPNO**
POLITIČARKE	245 minuta i 43 sekunde	248 minuta i 33 sekunde	494 minute i 16 sekunda
POLITIČARI	244 minute i 55 sekunda	242 minute i 7 sekunda	487 minuta i 2 sekunde
UKUPNO	490 minuta i 38 sekunda	490 minuta i 40 sekunda	981 minuta i 18 sekunda

Pri odabiru političara čiji će se govor analizirati pazilo se i na vrijeme njihovih mandata. Svi političari, izuzevši Margaret Thatcher, svoje su funkcije obnašali u novijoj povijesti (hrvatski političari od 2009. do 2020. godine i britanski političari od 2001. do 2020. godine). Odstupanje u tom smislu, odnosno duže vremensko razdoblje za analizu u slučaju britanskih političara, opravdava se dvostrukim mandatima pojedinih britanskih političara. Kao što je već navedeno, vremensko odstupanje u slučaju bivše premijerke Ujedinjenog Kraljevstva, Margaret Thatcher, može se opravdati malim brojem žena u suvremenoj visokoj politici. Osim vremena obnašanja funkcije, pri odabiru je korpusa uzeta u obzir i stranačka pripadnost analiziranih političara. Troje hrvatskih analiziranih političara (Andrej Plenković, Kolinda Grabar-Kitarović i Jadranka Kosor) gradili su svoju političku karijeru kao pripadnici desno orijentirane stranke – HDZ-a ili Hrvatske demokratske zajednice. Zoran Milanović bio je član lijevo orijentirane političke stranke – SDP-a ili Socijaldemokratske partije. Sličan omjer nalazimo i u dijelu korpusa koji se odnosi na britanske političare. Troje političara dolaze iz Konzervativne stranke (Margaret Thatcher, Theresa May i David Cameron), dok je Tony Blair svoju političku karijeru gradio unutar Laburističke stranke.

4.3. PODJELA KORPUSA U ODNOSU NA NOVINARE I MEDIJSKE KUĆE

Kako je već navedeno, analizirano je ukupno 54 intervjua s osam političara. Ukupno 29 intervjua odnosi se na hrvatske političare i snimljeni su za tri različite televizijske kuće. Od ukupnih 29 intervjua, 11 ih je održano za hrvatsku nacionalnu medijsku kuću odnosno HRT ili Hrvatsku radioteleviziju. Preostalih 18 intervjua snimljeno je za privatne medijske kuće – 9 za RTL, a 9 za NOVU TV. Detaljan prikaz raspodjele intervjua po televizijskim kućama prikazan je Grafom 2.

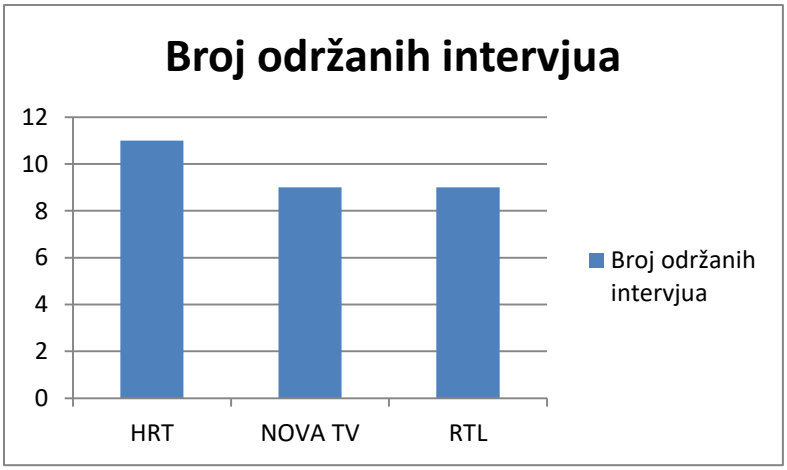

Izvor: izrada autorice

Graf 2. Broj intervjua po televizijskim kućama koje su snimile intervjue s hrvatskim političarima i političarkama.

U 29 intervjua sudjelovalo je ukupno 17 novinara i novinarki. Postignut je i dobar omjer u odnosu na rod novinara pa je među intervjuistima 8 muškaraca i 9 žena (Graf 3).

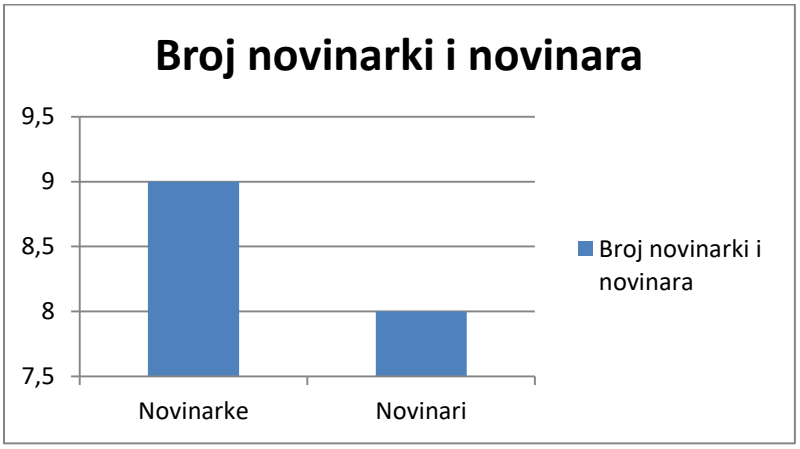

Izvor: izrada autorice

Graf 3. Broj novinarki i novinara koji su intervjuirali hrvatske političarke i političare.

S engleskim dijelom korpusa situacija je nešto kompliciranija što se moglo i očekivati uzimajući u obzir da je riječ o većoj zemlji s više javnih medija. Ukupno 25 analiziranih intervjua s britanskim političarima snimljeno je za 9 različitih medijskih kuća. Očekivano, najveći broj intervjua proveden je za britansku nacionalnu televizijsku kuću BBC. Ostale medijske kuće i odgovarajući broj intervjua prikazani su u Grafu 4. Važno je napomenuti kako je jedan intervju dan za međunarodnu medijsku kuću Al Jazeeru što se može opravdati

nedostatkom odgovarajućih intervjua provedenih za britanske televizijske kuće. S obzirom na to da je riječ o međunarodnom mediju koji svoju gledanost ostvaruje i u Ujedinjenom Kraljevstvu smatralo se da je navedeni intervju prikladno uključiti u korpus.

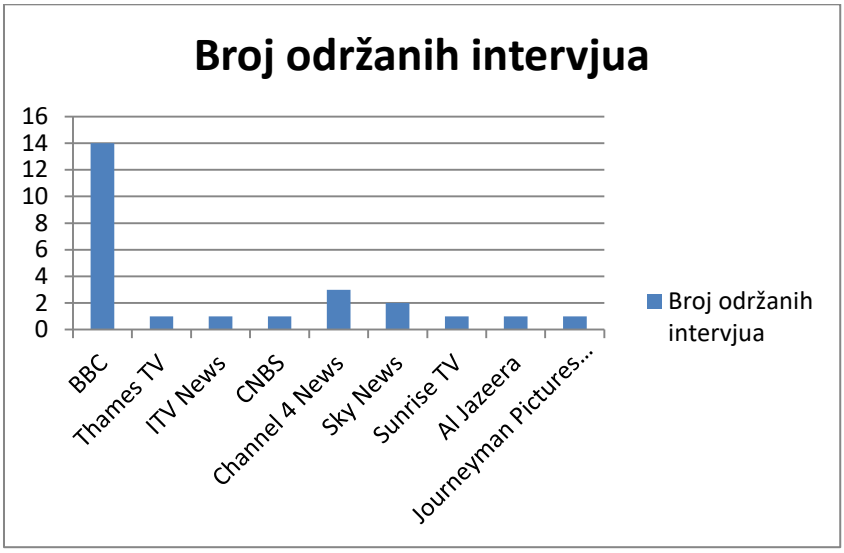

Izvor: izrada autorice

Graf 4. Broj intervjua po televizijskim kućama koje su snimile intervjue s britanskim političarkama i političarima.

U intervjuima s britanskim političarima sudjelovalo je 16 novinara što je dobar omjer u odnosu na broj hrvatskih novinara. S obzirom na veći broj televizijskih kuća te razvijeniju medijsku kulturu, iznenađujući je podatak da britanski dio korpusa uključuje samo 3 novinarke. Omjer novinarki i novinara koji su održali intervjue s britanskim političarima prikazan je u Grafu 5.

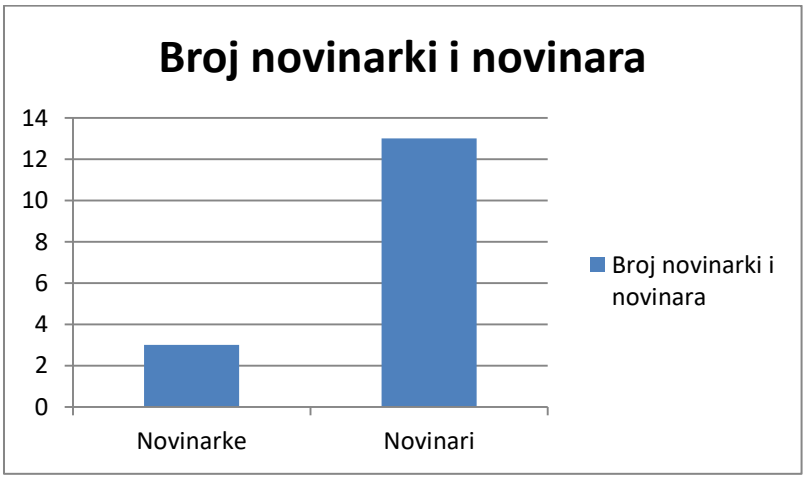

Izvor: izrada autorice

Graf 5. Broj novinarki i novinara koji su intervjuirali britanske političke i političare.

Iz svega gore navedenoga proizlazi da ukupni korpus uključuje 12 različitih medijskih kuća i 33 različita novinara. Od 33 novinara, intervjue je vodilo 12 žena i 21 muškarac što nije idealan omjer u odnosu na rod, ali može biti pokazatelj zastupljenosti novinarki kada je riječ o temama poput politike koje se u javnosti tradicionalno percipiraju kao ozbiljne i važne. Uzimajući u obzir podzastupljenost novinarki u intervjuima s političarima na visokim položajima moći, može se zaključiti da se prednost očito daje njihovim muškim kolegama.

5. METODOLOGIJA

Kako bi se provela temeljita analiza političke retorike odnosno diskursa potrebno je izraditi kvantitativnu i kvalitativnu analizu zadanoga korpusa. Riječ je o komparativnoj analizi s obzirom na to da su i kvantitativna i kvalitativna analiza provedene u odnosu na dvije ključne varijable – rod i nacionalnost političara. S obzirom na složenost predmeta proučavanja te kako bi se objasnile sličnosti i razlike u retorici političara i političarki, u analizu je uključena i retorika sugovornika, odnosno novinara. I u kvantitativnom i kvalitativnom dijelu istraživanja primjenjuje se metodologija karakteristična za retoričku analizu i analizu diskursa.

Same faze istraživanja mogu se podijeliti na nekoliko načina. Mogu se podijeliti u odnosu na istraživane govornike, odnosno korpus. U prvoj fazi istražuje se govor političara što jest temeljni cilj ovog istraživanja. Govor političara istražuje se u odnosu na argumentaciju i argumentacijske pogreške (lažni argumenti i smicalice), humor kao retoričko sredstvo manipulacije te lingvistička obilježja nesigurnosti i subjektivnosti. U drugoj fazi istražuje se govor voditelja intervjua to jest novinara. U govoru novinara istražuju se diskursna obilježja prekidanja i preklapanja te razvijanja teme. Rezultati ove faze istraživanja pokušat će se dovesti u svezu s rezultatima prve faze istraživanja.

Predmetno istraživanje može se podijeliti i u odnosu na lingvističke grane na koje se pojedini dijelovi istraživanja oslanjanju – retoriku i analizu diskursa. Retorički dio istraživanja odnosi se na analizu argumentacijskih pogrešaka te humora, dok se analiza diskursa primjenjuje tijekom istraživanja obilježja nesigurnosti i subjektivnosti, prekidanja i preklapanja te strategije razvijanja teme.

Cijelo istraživanje obuhvaća pet elemenata za analizu – argumentacijske pogreške, humor, obilježja nesigurnosti i subjektivnosti, prekidanja i preklapanja te strategija razvijanja teme. Svaki od navedenih elemenata istražit će se komparativno u odnosu na parametar roda i nacionalnosti. Posljednjim dijelom analize usporedit će se svih pet ispitivanih obilježja kod svih govornika uključenih u istraživanje. Cilj tog dodatnog dijela analize jest ustanoviti postoje li obilježja koja su karakteristična samo za jedinog određenog govornika, odnosno postoji li govornik čija retorika i diskurs odskaču od retorike i diskursa drugih ispitanika te posljedično mogu utjecati na rezultate dobivene u prethodnim dijelovima analize. Pored ostalih metoda i alata, u analizi svih dijelova istraživanja korišten je softver za kvalitativnu obradu podataka NVivo.

5.1. METODOLOGIJA PRIMIJENJENA U ANALIZI ARGUMENTACIJSKIH POGREŠAKA

Retorički dio istraživanja odnosi se na analizu argumentacijskih pogrešaka i humora kao retoričkog sredstva manipulacije. Analiza političke argumentacije prvenstveno je kvalitativne prirode, ali dobiveni podaci obrađeni su i kvantitativno da bi se ispitali mogući značajniji trendovi u korištenju argumentacijskih postupaka i pogrešaka u odnosu na rod ili nacionalnost ispitanika.

Kod kvalitativne analize opisani su argumentacijski postupci korišteni u diskursu političarki i političara. Iako su opisani i neki legitimni te valjani argumentacijski postupci, fokus istraživanja bio je na argumentacijskim pogreškama. S obzirom na dvojezični korpus i mogućnost ovisnosti argumentacijskih pogrešaka o govornom području i jezičnim ograničenjima, pri opisu pogrešnih argumentacijskih postupaka oslanjalo se na Tindalea (2007) i Škarića (2011). U teorijskom je dijelu već spomenuto kako Tindale razlikuje devet skupina argumentacijskih pogrešaka koje naziva logičkim pogreškama ili falacijama (prema eng. *fallacy*). Škarić razlikuje poluargumente, lažne argumente i smicalice. Naziv *fallaciae* Škarić zadržava za skupinu lažnih argumenata. Usporedbom dviju podjela zaključeno je da se Tindalove *fallaciae* odnosno logičke pogreške, uz poneka odstupanja, poklapaju sa Škarićevim lažnim argumentima i smicalicama. Pri kvalitativnoj analizi navedene se podjele nisu razdvajale u odnosu na jezik korpusa. Oba su korpusa pretraživana u odnosu na sve vrste argumentacijskih pogrešaka identificiranih u spomenutim podjelama. Uzimani su u obzir isključivo pogrešni argumentacijski postupci političara, ali pri objašnjenju pogreške razmatrao se i diskurs novinara.

Osim kvalitativnom analizom, argumentacijske pogreške obrađene su i kvantitativno-deskriptivnom statistikom u odnosu na parametar roda i nacionalnosti kako bi se ispitalo može li se govoriti o određenim trendovima u korištenju pogrešnih argumentacijskih postupaka. Statistički su obrađene i identificirane najčešće korištene argumentacijske pogreške u političkom diskursu. Kvantitativna analiza provedena je i u odnosu na varijablu roda, kako bi se utvrdilo postoje li statistički značajne razlike u korištenju argumentacijskih pogrešaka kod političarki odnosno političara. Sljedeći korak podrazumijevao je statističku analizu u odnosu na varijablu nacionalnosti. Cilj ovog koraka jest ustanoviti ovisi li izbor argumentacijskih pogrešaka o društvenom, jezičnom i kulturološkom kontekstu političara te postoje li razlike između dva konteksta koja su predmet ovoga istraživanja. Za usporednu statističku analizu u

odnosu na parametre roda i nacionalnosti korišten je t-test za male nezavisne uzorke. Ovakva kvantitativna obrada podataka može pokazati i potencijalne individualne preferencije određene političarke ili političara te ukazati na slučajeve kada možemo govoriti o retoričkom obilježju karakterističnom za stil pojedinoga političara radije nego o skupnoj osobini.

Kvalitativna analiza provedena je na transkribiranom tekstu televizijskih intervjua. Rezultati dobiveni analizom transkribiranog teksta dodatno su provjereni preslušavajući i gledajući snimke kako bi se izbjegle eventualne pogrešne interpretacije do kojih može doći ako se ne uzmu u obzir i paralingvistička obilježja odnosno obilježja neverbalne komunikacije. Svi dobiveni rezultati potkrijepljeni su primjerima. Primjeri preuzeti iz engleskoga korpusa prikazani su na engleskomu jeziku i prevedeni na hrvatski. Rezultati dobiveni kvantitativnom deskriptivnom analizom prikazani su grafički i tablično zbog preglednosti.

5.2. METODOLOGIJA PRIMIJENJENA U ANALIZI HUMORA KAO RETORIČKOGA SREDSTVA MANIPULACIJE

Drugo ispitivano obilježje koje pripada retoričkoj analizi jest humor. Istraživanje obuhvaća analizu primjera humora kao retoričkog sredstva manipulacije. Iako se humor i ironija često spominju u različitim podjelama argumentacijskih pogrešaka, pa tako i Škarić (2011) među smicalice ubraja i duhovite upadice, u ovom istraživanju humor je izuzet iz analize pogrešnih argumentacijskih postupaka. Zbog složenosti same pojavnosti humora u diskursu i njegovog značenja te brojnosti teorijskih okvira koji se mogu koristiti u analizi, humor je odvojen od analize argumentacijskih pogrešaka i analiziran zasebno. Humor, naravno, može biti i poželjna odlika dobrih govornika. Takav humor nema funkciju manipulacije i ne funkcionira kao smicalica, njime se ne vrijeđa niti umanjuje etos protivnika. Međutim, takvi primjeri humora izuzeti su iz ovoga istraživanja.

Kao i kod analize argumentacijskih pogrešaka, analizi humora pristupilo se kvalitativno i kvantitativno. Tijekom analize korpusa identificirani su svi primjeri različitih oblika humora u transkribiranom tekstu. S obzirom na to da humor uvelike ovisi o situacijskim, paralingvističkim i neverbalnim obilježjima, rezultati su provjereni dvostrukim pregledavanjem snimki intervjua. Nakon dobivenih rezultata provedena je deskriptivna statistika i induktivna statistika. Postupkom deskriptivne statistike dobiveni su podaci sažeti te

numerički i grafički prikazani. Ustanovljen je prosječan broj primjera humora kod svih ispitanika te medijalna vrijednost. Drugi korak u kvantitativnoj analizi bio je provođenje induktivne statistike. Cilj je induktivne statistike izvesti zaključak o populaciji na temelju svojstava uzorka. Kao alat za provedbu induktivne statistike izabran je t-test za male nazavisne uzorke. Riječ je o statističkom postupku za testiranje značajnosti razlike između dva nezavisna uzorka. T-testom uspoređuju se aritmetičke sredine navedenih uzoraka. T-test proveden je u odnosu na varijablu roda i nacionalnosti te je pokazano koriste li humor više političarke ili političari, odnosno hrvatski ili britanski političari.

U ovoj analizi cilj nije bio identificirati različite vrste humora, već načine kojima se humorom može manipulirati u javnom političkom diskursu. Stoga je za kvalitativnu analizu preuzet teorijski okvir Attarda (1994) te su primjeri klasificirani u odnosu na četiri uloge koje humor može imati u komunikacijskom procesu – društveno upravljanje, olakšavanje društvene interakcije, sredstvo pomirenja i igre riječima. Rezultati kvantitativnog i kvalitativnog dijela analize interpretirani su zajednički kako bi se ustanovilo potencijalno postojanje trendova u korištenju humora s određenim komunikacijskim ciljem.

Rezultati su potkrijepljeni primjernima. Svi primjeri iz engleskog korpusa navedeni su na engleskom jeziku uz prijevod na hrvatski jezik.

5.3. METODOLOGIJA PRIMIJENJENA U ANALIZI LINGVISTIČKIH OBILJEŽJA NESIGURNOSTI I SUBJEKTIVNOSTI

U analizi lingvističkih obilježja nesigurnosti i subjektivnosti fokus je na tri obilježja – modali subjektivnosti, modali ublažavanja i pojačivači. Osim navedenih, Lakoff (1975) u obilježja nesigurnosti i subjektivnosti ubraja još: dopunska pitanja, uzlaznu intonaciju u izjavnoj rečenici, deminutive, eufemizme i 'trivijalne' pridjeve. S obzirom na dvojezični korpus i da je navedeni teorijski okvir za obilježja nesigurnosti i subjektivnosti postavljen promatrajući diskurs engleskoga govornoga područja, izabrana su tri spomenuta obilježja jer se odgovarajući ekvivalenti navedenih obilježja mogu pronaći i u hrvatskom jeziku te ih obrađuje i hrvatska znanstvena lingvistička literatura.

Modali subjektivnosti, ublažavanja i pojačivači analizirani su u skladu s teorijskim postavkama Lakoff (1975) za engleski korpus i Škarića (2007) za hrvatski govorni korpus. Prema navedenoj literaturi, modali subjektivnosti su oni izrazi kojima se izriče subjektivno mišljenje, kojima se govornik ograđuje i dopušta slušateljima vlastitu prosudbu. Uobičajeni modalni izrazi subjektivnosti u hrvatskom jeziku su: *mislim, sudim, držim, smatram, osjećam, ja osobno, dvojim* itd., a u engleskom: *I think, I believe, I assume, I suppose* itd. Modalnim izrazima ublažavanja govornik ublažava svoje tvrdnje jer nije u njih siguran (za hrvatski jezik: *recimo, čini se, možda, eventualno…* i za engleski jezik: *sort of, kind of, around, could be…*). Trećim obilježjem odnosno pojačivačima govornik dodatno ističe svoju uvjerenost u izrečene tvrdnje. Uvjerenost u tvrdnje u hrvatskom će se jeziku naglasiti izrazima poput: *štoviše, dakako, svakako, bez sumnje, veoma, jamačno,* a u engleskom izrazima poput: *just, so, really, surely, definitely.*

Korpus je pretraživan i analiziran u odnosu na gore definirani teorijski okvir te su rezultati analize kvantitativno i kvalitativno obrađeni. Prvo je provedena deskriptivna kvantitativna analiza kojom su statistički prikazani svi glavni parametri. Iz deskriptivne analize mogu se vidjeti vodeći trendovi i tendencije u korištenju triju obilježja nesigurnosti i subjektivnosti. Zatim je provedena induktivna analiza odnosno t-test. T-testom se pokazuje postoje li razlike u korištenju modala subjektivnosti i ublažavanja te pojačivača između muškarca i žena odnosno britanskih i engleskih političara. Statistički prikaz također daje uvid u karakteristike svakog od ispitanika te se iz navedenoga može zaključiti pripada li određena karakteristika samo pojedinom govorniku ili cijeloj skupini.

Kvantitativna analiza potkrijepljena je primjerima najčešćih modalnih izraza i pojačivača na engleskom i hrvatskom jeziku. Pronađeni modalni izrazi uspoređeni su u odnosu na parametar roda i nacionalnosti te je objašnjeno kako i zašto se navedena obilježja klasificiraju kao obilježja nesigurnosti i subjektivnosti. Naglasak je stavljen na cilj koji se njima postiže.

5.4. METODOLOGIJA PRIMIJENJENA U ANALIZI DISKURSNE STRATEGIJE PREKIDANJA I PREKLAPANJA

Analiza strategije prekidanja i preklapanja spada u analizu diskursa. U radu su analizirani samo slučajevi u kojima novinari prekidaju ili preklapaju političare. Cilj je bio ustanoviti

koliko često i zašto novinari i voditelji intervjua prekidaju političare i političarke. Dakle, analiza nije provedena izravno na diskursu političara već na diskursu medijskih predstavnika. Diskurs novinara izabran je kao predmet analize u ovom dijelu istraživanja jer se željelo promotriti kako mediji doživljavaju političare na visokim položajima moći. Rezultati ove analize pokušat će se dovesti u svezu s rezultatima dobivenim u analizama koje su provedene nad diskursom političara.

Kod analize diskursne strategije prekidanja i preklapanja korištene su kvantitativne i kvalitativne metode. Deskriptivna kvantitativna metoda korištena je za prikaz statistike promatranih parametara. Induktivnom kvantitativnom analizom odnosno t-testom željelo se ustanoviti postoje li razlike u odnosu na rod i nacionalnost prekidanih političara. Rezultati t-testa pokazuju prekidaju li se i preklapaju više muškarci ili žene, to jest britanske ili hrvatske političarke i političari.

Sama definicija prekidanja i preklapanja preuzeta je od Tannen (1994b). U prekidanja se ubrajala svaka situacija u kojoj osoba B počinje govoriti dok osoba A govori, a osoba A u tom trenutku zaustavlja svoj govor. Ako osoba A ne zaustavi svoj govor, komunikacijska situacija se definirala kao preklapanje. Analiza prekidanja i preklapanja provela se dvostrukim pregledavanjem i preslušavanjem snimki televizijskih intervjua. Prvo je provedeno temeljeno preslušavanje tijekom kojeg su zabilježeni svi slučajevi prekidanja i preklapanja, a zatim kontrolno preslušavanje kojim su se željele izbjeći eventualne pogreške i neusklađenosti. S obzirom na to da je cilj istraživanja analizirati politički diskurs u odnosu na moć i dominantnost političara, u ovaj dio analize ulazi samo takozvano negativno odnosno konfliktno prekidanje. Nekonfliktno prekidanje i suradničko preklapanje kojim se želi pokazati uključenost i zainteresiranost za komunikaciju nije uzeto u obzir.

Drugi dio analize diskursne strategije prekidanja i preklapanja bio je kvalitativne prirode. Cilj ovoga dijela je opisati uloge koje prekidanje odnosno preklapanje ima u komunikaciji. Uloge odnosno razlozi prekidanja i preklapanja preuzeti su iz teorijskog modela Murate (1994) i Kennedy i Cambden (1984) koji razlikuju četiri potkategorije prekidanja: neslaganje, preuzimanje uloge, odmicanje i promjena teme. Neslaganje se definira kao prekidanje koje je sugovornikova reakacija na izgovoreno. Sugovornik se ne slaže s onim što čuje i želi izreći vlastito mišljenje. Prekidati se još može s ciljem da se preuzme uloga govornika (a ne razvije tema) ili da se promijeni tema razgovora. Zadnja funkcija koju prekidanje može imati jest

odmicanje kod kojeg sugovornik vjeruje da su mu sve informacije već poznate pa pokušava izbjeći njihovo ponovno slušanje.

Ovaj će se teorijski model i kvantitativno potkrijepiti. Pri kvalitativnom opisu naglasit će se koje su kategorije primjera prekidanja i preklapanja najčešće korištene kako bi se dobio dojam o eventualnim preferencijama i trendovima. Svi su slučajevi prekidanja i preklapanja potkrijepljeni primjerima, a engleski primjeri prikazani su dvojezično.

5.5. METODOLOGIJA PRIMIJENJENA U ANALIZI DISKURSNE STRATEGIJE RAZVIJANJA TEME

Analiza diskursne strategije razvijanja teme također je provedena prvenstveno u odnosu na dio korpusa koji se odnosi na voditelje televizijskih intervjua. Cilj je istražiti postoje li razlike u temama koje se razvijaju s političarima u odnosu na rod i nacionalnost.

Korpus je analiziran te su izdvojena sva postavljena osobna pitanja koja tematiziraju privatni život političara. U kvantitativnom smislu, broj osobnih pitanja obrađen je deskriptivno s prikazom glavnih trendova i obilježja, a zatim i induktivno. Rezultati induktivne analize pokazuju razvijaju li se češće osobne teme s političarkama ili političarima to jest s britanskim ili hrvatskim političarima. Također je analizirano izdvaja li se određeni političar po broju postavljenih osobnih pitanja.

U kvalitativnoj je analizi obrađeno o kojoj je osobnoj temi riječ u istraživanim pitanjima, kako razvijanje osobnih tema utječe na percepciju političara u javnosti te kako sami političari reagiraju odnosno odgovaraju na takva pitanja. Osim navedenoga, u kvalitativnoj analizi uzet je u obzir i rod voditelja televizijskog intervjua ne bi li se ustanovila poveznica između roda voditelja i tendencije prema osobnim pitanjima. Također je uzeto u obzir ako je razvijanje osobnih tema kroz postavljena pitanja obilježje diskursa određenoga novinara. Rezultati dobiveni kvalitativnom analizom pokušat će se dovesti u vezu s postojećim teorijskim okvirima koji problematiziraju prikaz žena u medijima.

Analiza diskursne strategije razvijanja teme potkrijepljena je primjerima osobnih pitanja na hrvatskomu i engleskomu jeziku s tim da su pitanja na engleskomu jeziku prikazana dvojezično odnosno prevedena na hrvatski jezik.

6. REZULTATI I RASPRAVA

6.1. ARGUMENTACIJA

Prvi dio analize odnosi se na argumentaciju političara odnosno argumentacijske pogreške. Pod argumentacijskim pogreškama podrazumijevaju se Tindaleove (2007) logičke pogreške tj. Škaričeve (2011) smicalice i lažni argumenti. Kvantitativnim dijelom analize željelo se ustanoviti postoje li razlike u korištenju argumentacijskih pogrešaka u političkoj retorici u odnosu na nacionalnost i rod političara. Kvalitativnom analizom opisane su najčešće korištene argumentacijske pogreške u političkom diskursu.

6.1.1. Kvantitativna analiza argumentacije

Tablica 10 sadrži opće karakteristike analiziranoga korpusa. Evidentno je da je analizirana retorika četiriju hrvatskih i četiriju britanskih političara. Također, među osam analiziranih govornika, četiri su žene i četiri muškarca. Kod svih govornika zajedno pronađeno je ukupno 1275 argumentacijskih pogrešaka. Kod britanskih političara može se primijetiti da je broj pronađenih argumentacijskih pogrešaka zamjetno veći u muških govornika (Tony Blair – 180, David Cameron – 173) nego u ženskih (Margaret Thatcher – 138, Theresa May – 139). Najveći broj argumentacijskih pogrešaka pronađen je kod Kolinde Grabar-Kitarović i Zorana Milanovića. Tijekom 144 minute i 23 sekunde intervjua s Kolindom Grabar-Kitarović zabilježeno je 187 argumentacijskih pogrešaka. Zoran Milanović napravio je jednak broj argumentacijskih pogrešaka (187) tijekom nešto kraćeg vremena (122 minute i 21 sekundu). S obzirom na približno jednako vrijeme trajanja analiziranih intervjua za svakog od govornika, zanimljivo je primijetiti da je broj pronađenih argumentacijskih pogrešaka kod svakog pojedinog govornika sličan, uz malo veće odstupanje kod Jadranke Kosor. Tijekom 101 minute i 20 sekundi intervjua, Jadranka Kosor napravila je 114 argumentacijskih pogrešaka što je ujedno i najmanja vrijednost u usporedbi s ostalim analiziranim govornicima.

Iz Tablice 10 vidljivo je da je kod svih muških govornika pronađen relativno sličan broj argumentacijskih pogrešaka. Najmanji je broj argumentacijskih pogrešaka napravio Andrej Plenković (157), a najveći Zoran Milanović (187). Ako promatramo samo ženske govornike primjećuje se da hrvatske političarke imaju veliku razliku u broju korištenih argumentacijskih pogrešaka (Kolinda Grabar-Kitarović ima najveću vrijednost – 187, a Jadranka Kosor

najmanju – 114). S druge strane, broj pronađenih argumentacijskih pogrešaka kod britanskih političarki gotovo je jednak (Margaret Thatcher – 138, Theresa May – 139). Može se zaključiti da iako neke političarke (Kolinda Grabar-Kitarović) koriste jednako argumentacijskih pogrešaka kao i njihove muške kolege, ukupno promatrano ženska politička retorika sadrži manje argumentacijskih pogrešaka. Daljnjom će se analizom pokušati utvrditi razlikuju li se argumentacijske pogreške u retorici muškaraca i žena.

Tablica 10. Opće karakteristike analiziranog korpusa.

Govornik	**Vrijeme trajanja**	**Argumentacijske pogreške**	**Spol**	**Nacionalnost**
Tony Blair	124 min 40 s	180	M	EN
David Cameron	117 min 27 s	173	M	EN
Margaret Thatcher	127 min 37 s	138	Ž	EN
Theresa May	120 min 56 s	139	Ž	EN
Kolinda Grabar Kitarović	144 min 23 s	187	Ž	HR
Jadranka Kosor	101 min 20 s	114	Ž	HR
Zoran Milanović	122 min 21 s	187	M	HR
Andrej Plenković	122 min 34 s	157	M	HR

Izvor: izrada autorice

Tablica 11 prikazuje deskriptivnu statistiku za pronađene argumentacijske pogreške. Prosječan broj argumentacijskih pogrešaka kod svih 8 analiziranih govornika je 159.38. Medijan je 165 što znači da je kod polovice govornika pronađeno više od 165 argumentacijskih pogrešaka, a kod druge polovice manje od 165. Kao što je već navedeno, najmanji broj pronađenih argumentacijskih pogrešaka po govorniku je 114, a najveći 187. Maksimalna vrijednost, 187, pronađena je kod dvaju hrvatskih govornika.

Tablica 11. Deskriptivna statistika za argumentacijske pogreške.

Deskriptivna statistika	
	Argumentacijske pogreške
N	8
Prosjek	159.38

Medijan	165.00
Standardna devijacija	26.923
Raspon varijacije	73
Minimum	114
Maksimum	187
Donji kvartil	138.25
Gornji kvartil	185.25

Izvor: izrada autorice

Rezultati navedeni u Tablici 10 analizirani su u odnosu na rod političara. Proveden je t-test o razlici aritmetičkih sredina dvaju nezavisnih uzoraka. Ispitane su razlike u prosječnim vrijednostima promatranih argumentacijskih pogrešaka u odnosu na rod govornika. U Tablici 12 prikazana je deskriptivna statistika argumentacijskih pogrešaka u odnosu na rod analiziranog političara. Rezultati navedene deskriptivne statistike pokazuju kako je prosječna vrijednost odnosno broj pronađenih argumentacijskih pogrešaka manji kod ženskih ispitanika nego kod muških. Prosječan broj argumentacijskih pogrešaka kod svih analiziranih političarki je 144.50 dok je ista vrijednost kod analiziranih političara 174.25.

Tablica 12. Deskriptivna statistika argumentacijskih pogrešaka u odnosu na rod govornika.

	Spol	N	Prosjek	Standardna devijacija	Standardna pogreška
Argumentacijske pogreške	M	4	174.25	12.842	6.421
	Ž	4	144.50	30.600	15.300

Izvor: izrada autorice

Dobiveni rezultati prikazani su vizualno Grafom 6 iz kojeg je vidljivo da je broj argumentacijskih pogrešaka pronađenih u retorici političara veći od broja argumentacijskih pogrešaka pronađenih u retorici političarki.

Izvor: izrada autorice

Graf 6. Prosječan broj primjera argumentacijskih pogrešaka u odnosu na rod govornika.

Dodatni t-test proveden je kako bi se testiralo jesu li razlike u prosječnim vrijednostima statistički značajne. S obzirom na to da signifikantnost odnosno p-vrijednost testa iznosi 0.123, tj. veća je od 0.05, ne možemo govoriti o statistički značajnoj razlici u prosječnim vrijednostima. Drugim riječima, uz signifikantnost testa od 5%, zaključuje se da ne postoji statistički značajna razlika u prosječnom broju argumentacijskih pogrešaka pronađenih u retorici muških i ženskih ispitanika.

Tablica 13. Rezultati t-testa o razlici aritmetičkih sredina argumentacijskih pogrešaka s obzirom na rod.

	t-test dvaju nezavisnih uzoraka						
	t	Df	Sig.	Razlika aritmetičkih sredina	St. pogreška razlike aritmetičkih sredina	95% C.I.	
						Donja granica	Gornja granica
Argumentacijske pogreške	1.793	6	0.123	29.75	16.593	-10.85	70.35

Izvor: izrada autorice

T-test o razlici aritmetičkih sredina dvaju nezavisnih uzoraka proveden je i u odnosu na nacionalnost političara. Tablica 14 prikazuje rezultate prosječnih vrijednosti pronađenih argumentacijskih pogrešaka za ispitanike različitih nacionalnosti: hrvatske i britanske. Prosječna vrijednost za argumentacijske pogreške koje su pronađene u retorici hrvatskih političara i političarki je 161.25, dok je ista vrijednost za argumentacijske pogreške pronađene u retorici britanskih političara i političarki nešto manja, odnosno iznosi 157.50. Može se zaključiti da su analizirani hrvatski političari koristili više argumentacijskih pogrešaka od svojih britanskih kolega.

Tablica 14. Deskriptivna statistika argumentacijskih pogrešaka u odnosu na nacionalnost.

	Nacionalnost	N	Prosjek	Standardna devijacija	Standardna pogreška
Argumentacijske pogreške	HR	4	161.25	34.529	17.264
	EN	4	157.50	22.128	11.064

Izvor: izrada autorice

Tablica 14 također pokazuje da su vrijednosti standardne devijacije relativno male, posebno za britanske govornike, što ukazuje da nema značajnog odstupanja od srednje vrijednosti. Vrijednosti standardne pogreške kojom se određuje preciznost srednjeg uzorka također su male. Kao i standardna devijacija, standardna pogreška također je manja kod skupine britanskih govornika što ukazuje da je ta skupina homogenija u smislu korištenja argumentacijskih pogrešaka od skupine hrvatskih govrnika.

Sve navedeno vizualno je prikazano Grafom 7 iz kojeg je vidljivo da su hrvatski političari koristili statistički neznačajno više argumentacijskih pogrešaka.

Izvor: izrada autorice.

Graf 7. Prosječan broj primjera argumentacijskih pogrešaka u odnosu na nacionalnost.

Kako bi se utvrdilo jesu li prethodno prikazane razlike u prosječnim vrijednostima pronađenih argumentacijskih pogrešaka između hrvatskih i britanskih političarki i političara statistički značajne, proveden je t-test o razlici aritmetičkih sredina za broj pronađenih argumentacijskih pogrešaka. S obzirom na to da p-vrijednost iznosi 0.861 odnosno više od 0.05, zaključuje se da navedena razlika nije statistički značajna

Tablica 15. Rezultati t-testa o razlici aritmetičkih sredina modala s obzirom na nacionalnost.

	t-test dvaju nezavisnih uzoraka						
	t	df	Sig.	Razlika aritmetičkih sredina	St. pogreška razlike aritmetičkih sredina	95% C.I.	
						Donja granica	Gornja granica
Argumentacijske pogreške	0.183	6	0.861	3.75	20.506	-46.425	53.925

Izvor: izrada autorice

S obzirom na navedeno zaključuje se da ne postoji statistički značajna razlika u broju argumentacijskih pogrešaka pronađenih u žena odnosno muškaraca te broju argumentacijskih pogrešaka pronađenih u britanskih i hrvatskih političara.

6.1.2. Kvalitativna analiza argumentacije

Kvalitativnom analizom prikazat će se najzastupljenije argumentacijske pogreške kod svih govornika zajedno te najčešće argumentacijske pogreške svakog od promatranih govornika. Osim argumentacijskih pogrešaka, kvalitativna analiza obuhvatit će i poluargumente.

Kod svih govornika zajedno pronađeno je ukupno 1275 argumentacijskih pogrešaka koje se mogu podijeliti u 37 vrsta različitih logičkih pogrešaka odnosno lažnih argumenata i smicalica zajedno. Pronađene su sljedeće logičke pogreške: populizam (*ad populum*), fino razlikovanje, odlaganje, poziv na samilost (*ad misericordiam*), pitanje o suprotnom, strašilo (*strawman*), *ad hominem*, uništavanje suparnikove indukcije (*exemplum in contrarium*), antiparastaza, etiketiranje, natjecanje u etičnosti, crvena haringa (*red herring*), promjena teme, proširenje protivnikove tvrdnje, nekompetentnost, argument koristi (*ab utile*), pozivanje na autoritet, zahtjev za definiranjem pojmova, prolepsa, učvršćivanje indukcije, koncesija, poziv na licemjerje (*tu quoque*), natjecanje u važnosti, generalizacija, natjecanje u prvenstvu, argument praktičnosti, generička pogreška, iskorištavanje tuđeg argumenta (*retorsio argumenti*), pozivanje na silu (*ab baculum*), *ad auditores*, argument privremenosti, tjeranje u škripac nizom pitanja, pretericija, sužavanje protivnikove tvrdnje, kolebanje (*dubitatio*), argument analogije i svođenje na besmisleno (*ad absurdum*). Pronađene logičke pogreške navedene su redoslijedom po učestalosti pojavljivanja u korpusu – od logičke pogreške s najviše pronađenih primjera do logičke pogreške s najmanje pronađenih primjera. Iz navedenoga proizlazi da je u analiziranom korpusu pronađeno ukupno 37 različitih logičkih pogrešaka.

U prvom dijelu kvalitativne analize posebna će se pozornost posvetiti argumentacijskim pogreškama koje su se, nakon provedene analize, pokazale najzastupljenijima u političkoj retorici. U ovaj je dio analize uključeno ukupno 10 argumentacijskih pogrešaka za koje je u analiziranom korpusu pronađeno 50 ili više primjera. Najzastupljenije argumentacijske pogreške s brojem pronađenih primjera prikazane su Grafom 8. Iz Grafa 8 vidljivo je da je populizam najzastupljenija argumentacijska pogreška u analiziranoj političkoj retorici. Nakon populizama slijedi fino razlikovanje i odlaganje. Za sve tri navedene argumentacijske pogreške pronađeno je preko 100 primjera.

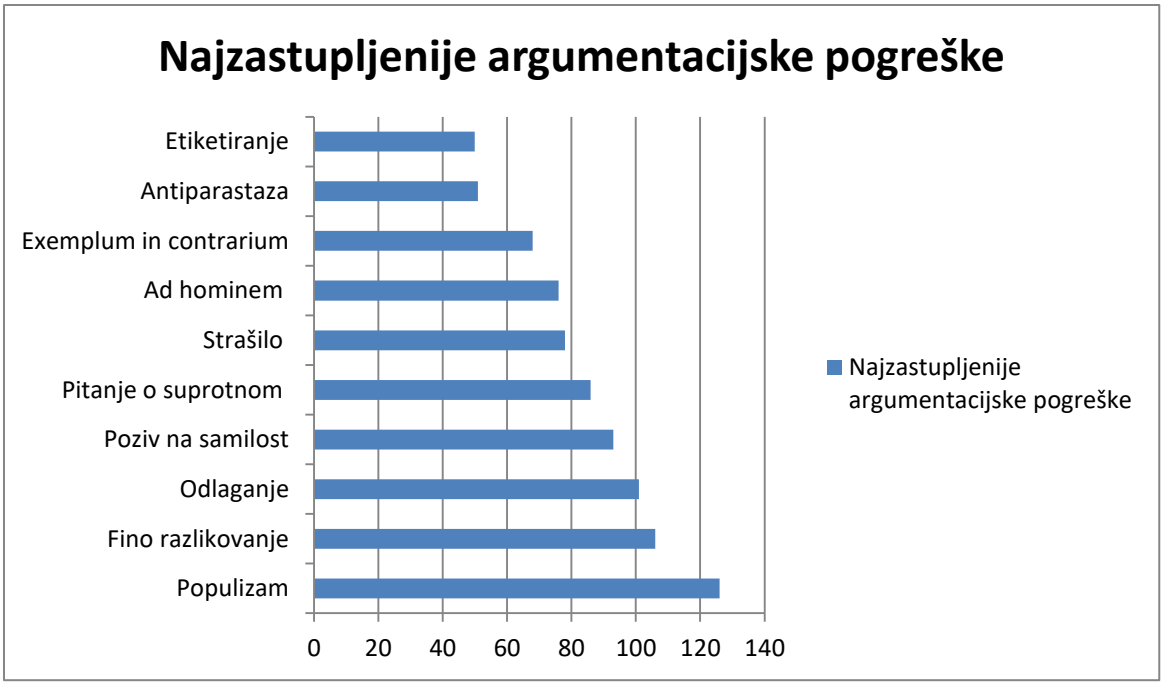

Izvor: izrada autorice.

Graf 8. Najzastupljenije argumentacijske pogreške u analiziranoj političkoj retorici.

Kao što je već navedeno, populizam je argumentacijska pogreška s najviše pronađenih primjera u analiziranom korpusu – 129. Populizmom se laska publici i hvali njene vrline (Škarić, 2011). S obzirom na to da o publici ovisi uspjeh političara, ne čudi što je ovo najzastupljenija argumentacijska pogreška u analiziranom korpusu. Najmanje populizama koristi Andrej Plenković (4), a najviše David Cameron (35). Ako promatramo populizam u odnosu na rod ispitanika, primjećuje se da žene koriste populizam češće nego muškarci. Političarke su upotrijebile populizam 73 puta s tim da je kod Kolinde Grabar-Kitarović pronađen najveći broj primjera (29), a kod Margaret Thatcher najmanji (9). Kod političara je pronađeno 56 primjera populizama. Međutim, britanski političari koristili su ga češće (David Cameron – 35, Tony Blair – 10) nego hrvatski političari (Andrej Plenković – 4, Zoran Milanović – 7).

Primjeri populizama:

(1) Voditelj: *Idete po drugi mandat?*

Kolinda Grabar-Kitarović: *U ovom trenutku o tome ne razmišljam. Prošla sam malo više od polovice ovoga mandata…*

Voditelj: *Mislite da biste već trebali početi razmišljati?*

Kolinda Grabar-Kitarović: *(…) Ono što trenutno radim jest fokusiram se, usredotočujem se na dužnosti koje obnašam i želim ih obnašati onako kako sam*

obećala svim biračima, odnosno svim državljanima Republike Hrvatske – da ću biti njihov glas, njihova predsjednica i obnašam tu dužnost onako kako držim da bih trebala.

(2) Voditelj: *Gospođo predsjednice, kako ocjenjujete komunikaciju vašu s premijerom? Komunicirate li na dnevnoj, tjednoj bazi? Kako?*

Kolinda Grabar-Kitarović: *Pa već sam odgovorila na to u prvom pitanju. Da, komuniciramo, kako kada. (...) Posebno moramo razgovarati o tim pitanjima koja su iznimno bitna za hrvatski narod, za hrvatsku državu, naravno i za naše odnose sa susjedima, za sve ono što spada u moj… u resore koje dijelimo, dijelimo odgovornost s hrvatskom vladom. Međutim, naravno ja sam i najviše izabrana dužnosnica koja je izravno izabrana od strane hrvatskoga naroda i građana i moja dužnost je isto tako isticati probleme koji se detektiraju u hrvatskom društvu, probleme o kojima mi svakodnevno govore hrvatski građani. Kao što znate, ja provodim jako puno vremena među njima…*

(3) Voditelj: *When you were talking to Evan Davis you said nothing made you angrier than the allegation that the Conservative Party was the party of the rich. Why do you think people feel that? Because looking at the polls, that's what the polls say too. / Kada ste razgovarali s Evanom Davisom rekli ste da vas ništa ne ljuti toliko koliko vas ljuti kada se kaže da je Konzervativna stranka stranka bogatih? Što mislite zašto to ljudi misle? Jer uzimajući u obzir istraživanja, to i istraživanja kažu./*

David Cameron: *(...) We've delivered and want to go on delivering for hard working people who do the right thing, who put in, who are the back bone of our country. / Radili smo i želimo nastaviti raditi za marljive ljude koji žele napraviti pravu stvar, doprinijeti, koji su okosnica naše zemlje. /*

U primjerima 1 i 2, Kolinda Grabar-Kitarović koristi populizam odnosno laska publici kako bi izbjegla odgovor na postavljeno pitanje. U prvom primjeru voditelj je pita o potencijalnoj ponovnoj kandidaturi za predsjednicu Republike Hrvatske. Ne znajući u toj fazi može li računati na podršku svoje bivše stranke, Kolinda Grabar-Kitarović izbjegava odnosno odlaže odgovor navodeći da je još rano za razmatranje budućeg mandata. Svoj odgovor pojačava populizmom – ističući predanost i odanost svojoj sadašnjoj funkciji predsjednice i biračima. Isti ti birači kojima je odana mogu joj pomoći i u izborima za sljedeći mandat. Takvi odgovori na slično ili isto pitanje česti su i više se puta ponavljaju u analiziranim intervjuima.

Kolinda Grabar-Kitarović služi se istom smicalicom i u drugom primjeru kada je voditelj pita o komunikaciji s premijerom Andrejom Plenkovićem. S obzirom na to da je u javnosti slika odnosa nje i premijera narušena, Kolinda Grabar-Kitarović pokušava ublažiti situaciju služeći se narodom čiji im je interes dodirna točka. Također ističe svoju povezanost s narodom i njome opravdava kritike koje upućuje Vladi.

Slično laskanje narodu nalazimo i u trećem primjeru gdje David Cameron pokušava izbjeći izravan odgovor na pitanje o svojoj stranci koju često prozivaju strankom bogatih. U svom odgovoru ističe vrline naroda nazivajući ih *marljivima* i *okosnicom zemlje* što zapravo funkcionira kao eufemizam za bogatije pripadnike.

Sljedeća argumentacijska pogreška s najvećim brojem pronađenih primjera je fino razlikovanje. Za finim razlikovanjem se često poseže kada se u debati gubi. Finim razlikovanjem govornik sužava ili mijenja svoju tezu u nešto slično što se može braniti finim razlikovanjem (Škarić, 2011). S obzirom na to da uspjeh političara ovisi o percepciji u javnosti, izbor ovakve argumentacijske pogreške mogao se očekivati. Kako bi prikazali situaciju boljom nego što jest, političari često znaju izokrenuti realnost i pozvati se na nešto slično što odgovara prikazu koji su zamislili.

U analiziranom korpusu pronađeno je 106 primjera finog razlikovanja. Najmanje ih je pronađeno kod Jadranke Kosor (7), a najviše kod Tonyja Blaira (21). Ako navedeni broj primjera promatramo u odnosu na parametar roda, može se primijetiti da nema velikog odstupanja. Muškarci su fino razlikovanje upotrijebili 57 puta, dok su ga žene koristile nešto manje – 49 puta. Još je manja razlika u broju pronađenih primjera finog razlikovanja u odnosu na parametar nacionalnosti jer su britanski političari upotrijebili ovu argumentacijsku pogrešku 52 puta, a hrvatski 54.

Primjeri finog razlikovanja:

(4) Voditelj: *So the short answer to the question is, you don't accept any responsibility./ Dakle, kratak odgovor bi bio da ne prihvaćate odgovornost./*
Blair: *Well, it's not a question of not accepting responsibility; it is a question of simply explaining the circumstances./ Pa to nije pitanje prihvaćanja odgovornosti, već pitanje objašnjavanja okolnosti./*

(5) Voditelj: *But it is a firm commitment that by 2006/7, if the European average is 8% or 9%, it will be that in this country unless we have had economic collapse?/ Ali čvrsto se*

obvezujete da ćete do 2006./2007., ako europski prosjek bude 8 ili 9%, da ćete ga ostvariti osim ako ne dođe do gospodarskog kolapsa?/

Tony Blair: *No, I didn't say unless there was an economic collapse, I said provided the economy carried on being strong. I wasn't saying there would be a collapse. / Ne, nisam rekao osim ako ne bude gospodarskog kolapsa, rekao sam ako gospodarstvo bude snažno. I nisam rekao da će doći do kolapsa./*

(6) Andrej Plenković: *Prema tome vjerujem da u svojim komentarima i opservacijama nastoji poslati poruke o tome da se kao predsjednica države brine za skladno funkcioniranje vlasti i sugerira što bi po njenom sudu bilo važno.*

(7) Voditelj: *Kako ćete, recimo, telefonske kompanije nagovoriti ili natjerati da idu na opraštanje dugova građanima?*

Plenković: *Pa ja mislim da postoji nešto što se zove dio društvene odgovornosti. Između ostalog, skoro deseci tisuća ljudi su pod blokadama zbog dugova za njihove račune telefonskim kompanijama. Dakle, to je jedan od glavnih razloga kako dođete u blokirane.*

Najviše primjera finog razlikovanja pronađeno je u retorici Tonyja Blaira koji u svojim odgovorima manipulira pitanjem i izbjegava odgovore navodeći nešto slično postavljenom pitanju ne bi li zadržao pozitivnu sliku u javnosti. Kada ga pitaju osjeća li odgovornost za smrt Davida Kellyja koja je izazvala krizu Blairove vlade (primjer 4), Blair izbjegava odgovor. Naglašava kako to nije pitanje odgovornosti, već objašnjavanja okolnosti koje su dovele do samoubojstva Davida Kellyja[41]. Istom se smicalicom koristi i u primjeru 5 kada ga pitaju hoće li doseći europski prosjek ulaganja u zdravstvo do 2006./2007. godine osim ako ne dođe do gospodarskog kolapsa. Tony Blair u odgovoru ostavlja veću mogućnost neispunjenja obećanoga koristeći fino razlikovanje između gospodarskog kolapsa i snažnog gospodarstva.

Sličnim se sredstvima u hrvatskoj retorici služi Andrej Plenković. U primjeru 6 pitan je za reakciju na kritike koje predsjednica Kolinda Grabar-Kitarović upućuje Vladi. Koristi se smicalicom finog razlikovanja kako bi umanjio tenzije koje postoje u javnosti između njega i predsjednice pa sugerira kako to nisu kritike već briga predsjednice. U primjeru 7 u istoj maniri opraštanje duga kojem telefonske kompanije zasigurno nisu sklone naziva društvenom odgovornošću. Finim razlikovanjem odnosno korištenjem blažeg pojma s pozitivnom

[41] David Kelly je britanski mikrobiolog i stručnjak za oružje koji je novinaru BBC-a izrazio dvojbe u istinitost tvrdnje tadašnje britanski vlade o postojanju iračkoga oružja za masovno uništenje. Nedugo nakon spomenutoga intervjua pronađen je mrtav. (https://en.wikipedia.org/wiki/David_Kelly_(weapons_expert), pristupljeno 6. 5. 2021.)

konotacijom premijer Andrej Plenković nada se zadobiti simpatije i građana i telefonskih kompanija.

Analizom je pronađen i 101 primjer odlaganja. Odlaganjem se želi izbjeći neugodna tema najčešće jer ju se ne može argumentirati. Ova je argumentacijska pogreška također učestala u političkoj retorici jer političari, želeći zadržati pozitivnu sliku u javnosti, često izbjegavaju teme koje im ne idu u prilog ili narušavaju njihov ugled ili ugled njihove stranke. Među britanskim političarima nalazimo najveći (Theresa May, 18) i najmanji broj primjera odlaganja (David Cameron, 4). Istu vrijednost (13) nalazimo kod četiri političara – Margaret Thatcher, Kolinda Grabar-Kitarović, Jadranka Kosor i Zoran Milanović. Nešto više primjera odlaganja nalazimo u hrvatskih političara (54) nego u britanskih političara (47). Razlika je nešto veća ako se uzme u obzir parametar roda jer je u ženskoj političkoj retorici pronađeno 57 primjera odlaganja, dok je u muškoj retorici pronađeno svega 44.

Primjeri odlaganja:

(8) Voditelj: *Iako do kraja mandata imate još dvije i pol godine, razmišljate li već o novoj kandidaturi? Hoćete li biti kandidatkinja HDZ-a?*
Kolinda Grabar-Kitarović: *Pa kao što ste rekli prošle su dvije i pol godine, još toliko ostaje do kraja mandata. U ovom trenutku doista sam fokusirana na… jednostavno na posao koji radim. (...) O možebitnoj kandidaturi na vrijeme ću obavijestiti hrvatsku javnost.*

(9) Voditelj: *Prije mjesec dana dao vam je ruku, rekao je spreman je podržati vas i on osobno i HDZ za drugi mandat na Pantovčaku?*
Kolinda Grabar-Kitarović: *O tome nismo uopće razgovarali što se tiče drugog mandata. Odnosno ja se nisam izjasnila. To je pitanje na koje se apsolutno ne koncentriram u ovom trenutku.*

(10) Voditelj: *Are you prepared to compromise though?/ Jeste li spremni na kompromis?/*
Theresa May: *Let's hear what the detail of those concerns is. If they've got counter proposals let's hear what those counter proposals are. / Hajmo čuti na što se kompromis odnosi. Ako imaju protu-prijedloge, idemo čuti koji su./*

(11) Voditelj: *Davor Ivo Stier?*
Andrej Plenković: *Nismo uopće razgovarali o kandidatima. Ono što su moje poruke…*
Voditelj: *Planirate li ga staviti na listu?*

Andrej Plenković: *Polako. O tom potom.*

U primjeru 8 i 9, Kolinda Grabar-Kitarović odlaže odgovor na pitanje o potencijalnoj budućoj kandidaturi za predsjednicu. Ne znajući hoće li dobiti podršku svoje stranke, Hrvatske demokratske zajednice, izbjegava se izjasniti o svojim planovima te navodi da o kandidaturi niti ne razmišlja. Za razliku od tih primjera, sljedeći primjer odlaganja (10) je opravdan. Kada voditelj Theresu May pita je li spremna na kompromis po pitanju Chequers plana[42], ona odlaže odgovor na to pitanje navodeći da prvo mora čuti uvjete i kakav se kompromis od nje zahtijeva. Najizravniji primjer odlaganja je primjer 11 u kojem Andrej Plenković odlaže odgovor na pitanje hoće li Ivo Steir biti na izbornoj listi HDZ-a za Europski parlament. Znajući odnos između Ive Steira i Andreja Plenkovića može se očekivati negativan odgovor što Andrej Plenković izbjegava jasno izreći.

Sljedeća najzastupljenija argumentacijska pogreška u analiziranom korpusu jest *ad misericordiam* odnosno poziv na samilost. Ovom se argumentacijskom pogreškom želi djelovati na publiku odnosno zadobiti njihovo suosjećanje, a time i naklonost. U korpusu je pronađeno 93 primjera poziva na samilost, najviše kod Kolinde Grabar-Kitarović (26) i Jadranke Kosor (25), a najmanje kod Therese May u čijoj retorici nije pronađeni ni jedan takav primjer i Andreja Plenkovića kod kojeg je pronađen samo jedan primjer. Zanimljivo je primijetiti kako i najmanji i najveći broj primjera nalazimo kod žena. Vrijednost svih pronađenih primjera poziva na samilost u ženskoj retorici je 62 što je dvostruko više nego u muškoj retorici (31) i u skladu s nekim prethodnim istraživanjima provedenima u Hrvatskoj (Kišiček, 2008). S obzirom na to da najveće vrijednosti nalazimo kod hrvatskih političarki, vrijednost je veća i ako promatramo korpus u odnosu na parametar nacionalnosti jer je u retorici hrvatskih političara pronađeno ukupno 56 primjera poziva na samilost dok je kod Britanaca pronađeno 37.

Primjeri poziva na samilost (*ad misericordiam*):

(12) Voditelj: *Možete mi samo odgovoriti na ovo pitanje? Dakle, radnicima u javnim tvrtkama pored ovog kriznog poreza hoće li se smanjivati plaća?*
Jadranka Kosor: *(...) Ali ono što se dogodilo evo i ovdje u teškim, bolnim, uistinu teškim i bolnim odlukama jest da gdje god da pokušate nešto dirnuti, zarezati, na bilo*

[42] Chequers plan je dokument kojim se definiraju odnosi Ujedinjenog Kraljevstva i Europske unije nakon Brexita, a koji je 12. srpnja 2018. godine objavila Theresa May (https://www.instituteforgovernment.org.uk/explainers/theresa-may-brexit-chequers-plan, pristupljeno 10. 5. 2021.).

koji način dotaknuti, doživljavate strašne kritike pa onda i od onih od kojih se to najmanje očekivalo.

(13) Voditelj: *Vaša izjava da je vojska u ponedjeljak mogla i ranije izaći na teren zapalila je politički požar. Ministar Krstičević dao je nakon te izjave ostavku. Jeste li u toj izjavi iz Salzburga mislili na ministra obrane?*

Kolinda Grabar-Kitarović: *(...) Kad smo već kod emocija, moram vam sasvim iskreno i ljudski reći da naravno i mene je pogodila reakcija ministra Krstičevića ovih dana .*

(14) Voditelj: *Što očekujete? Hoće li biti konkretnih pomaka? Naime, pet godina nije bilo susreta na najvišoj razini između šefova država Hrvatske i Srbije. Pripremate posjet, znate koje su teme na dnevnom redu… Očekujete li da to zaista bude konkretan susret ili susret radi susreta? Kažu neki samo radi slikanja i razgovora ugodnog.*

Kolinda Grabar-Kitarović: *(...) Nestali je pitanje koje je za mene duboko ljudsko pitanje. Toliko često se susrećem s udrugama nestalih, toliko često odlazim na njihove skupove, slušati njihove priče, njihov očaj zapravo, da konačno podvuku crtu pod povijest, da saznaju što se dogodilo s njihovim najmilijima jest obveza nas državnika da im pomognemo da se to riješi.*

Najveći broj primjera argumentacijske pogreške poziva na samilost pronađeno je kod hrvatskih političarki. U primjeru 12, Jadranka Kosor koristi poziv na samilost kod odgovora na pitanje hoće li se rezati plaća radnicima u javnim tvrtkama. Na to pitanje ne odgovara izravno, navodi kako je takav prijedlog donesen, ali znajući da reakcije neće biti pozitivne poziva javnost na samilost izjavljujući kako zna da će biti kritika kod teških odluka. Naglašavajući *teške i bolne* odluke istovremeno pokazuje razumijevanje prema onima čije će plaće biti srezane i traži razumijevanje. Takvom retorikom okreće situaciju i prezentira sebe kao žrtvu jer je morala donijeti takvu odluku umjesto onih koji će njenom odlukom biti pogođeni.

Na sličan način reagira i Kolinda Grabar-Kitarović u primjeru 13. Nakon što je kritizirala ministra obrane Damira Krstičevića jer vojska nije izašla na teren gasiti požar kod Splita ranije te nakon što se ministar izjasnio da zbog takve izjave daje ostavku, Kolinda Grabar-Kitarović pokušava ublažiti svoju prvu izjavu i okrenuti uloge. Iako je ministar taj koji se osjetio uvrijeđenim i zbog toga ponudio ostavku, Kolinda Grabar-Kitarović naglašava kako ju je ta odluka pogodila predstavljajući sebe kao konačnu žrtvu ovog sukoba. Nešto drugačiji oblik poziva na samilost izražava u primjeru 14 pokušavajući izazvati suosjećanje kod

pregovora o nestalima naglašavajući koliko njoj osobno to pitanje znači i neizravno se izjednačavajući s obiteljima nestalih.

Kao i kod odlaganja, sljedećom se najzastupljenijom argumentacijskom pogreškom želi izbjeći određena tema. Međutim, umjesto da se tema odgodi za neko drugo vrijeme, govornik reagira na pitanje pitanjem – postavlja pitanje o suprotnom ili bilo kakvo drugo protupitanje. Argumentacijska pogreška pitanja o suprotnom koristi se kada govornik zna da bi izravan odgovor na postavljeno pitanje mogao imati nepovoljan ishod za njega. Važno je napomenuti da u kontekstu intervjua gdje su uloge jasno zadane, ovakvim se retoričkim postupkom automatski preuzima uloga i autoritet voditelja. Pronađeno je 86 ovakvih primjera, najviše kod Zorana Milanovića (37), a najmanje kod Therese May i Kolinde Grabar-Kitarović kod kojih je pronađen jednak, minimalan broj primjera (2). Zanimljivo je primijetiti kako je broj primjera znatno veći u hrvatskih političara (72) i kod muškaraca (70). Situacija je ovakva jer je većina primjera pronađena u retorici dvaju hrvatskih političara – spomenutog Zorana Milanovića (37) i Andreja Plenkovića (26). Iz navedenoga bi se moglo zaključiti kako se hrvatski političari, izbjegavajući odgovore na pitanje, ne libe preuzeti ulogu voditelja i narušiti njihov autoritet.

Primjeri pitanja o suprotnom

(15) Voditelj: *Ali dobro, moraju li se baš jesti jastozi? Kao šef SDP-a ili premijer, jastozi?*

Zoran Milanović: *Gledajte, prevareni smo. Ali kakva je to tema?*

(16) Voditelj: *Al gubite.*

Zoran Milanović: *Imate pravo. Međutim, SDP ima 5 mandata. Tko ima više?*

Voditelj: *Dobro, ali da li je vaša strateška pogreška možda bila što ste odbacili Jakovčića? Da ste išli s njim sad u koaliciju, praktički bi vi bili sad pobjednik…*

Zoran Milanović: *Kako mislite 'odbacio'?*

Voditelj: *Pa niste ga uzeli u koaliciju.*

Zoran Milanović: *Kako mislite da se to ljude uzima u koaliciju?*

(17) Voditelj: *I Vi pristajete na to?*

Andrej Plenković: *To su odluke drugih ljudi da idu iz jedne stranke u neku drugu stranku, a ne dolaze u HDZ. Zašto meni to pripisujete? Ne razumijem. Koji je Vaš argument?*

Voditelj: *Vi ste predsjednik Vlade koja ima većinu gdje ima svega i svačega. I tamo dolaze ljudi u druge koalicije, druge stranke koje su vaš partner i Vas podupiru. Ja vam govorim na razini poruke. Vi ste dobili izbore na poruci "vjerodostojno" i sad vam dolaze u ovom političkom šopingu Milana Bandića svi i svatko.*
Andrej Plenković: *Ne dolaze meni.*
Voditelj: *Vlasti dolaze i time Vas drže na vlasti.*
Andrej Plenković: *Ne dolaze u stranku. Imate li vi neko pitanje recimo o proračunu danas koji je relevantnija tema?*

Najveći broj primjera protupitanja i pitanja o suprotnom pronađen je kod hrvatskih političara Zorana Milanovića i Andreja Plenkovića. U primjeru 15, Zoran Milanović koristi se protupitanjem i automatski zaustavlja razgovor na temu sporne večere. Svojim protupitanjem i kratkom konstatacijom kako je *prevaren* diskreditira voditelja insinuirajući da inzistira na stvaranju skandala gdje ga nema. U primjerima 16 i 17, Zoran Milanović i Andrej Plenković idu korak dalje od korištenja pitanja kao smicalice. Gotovo na svako pitanje odgovaraju protupitanjem. Time zbunjuju voditelje, izbjegavaju odgovore i dovode voditelje u situaciju da ogovaraju na pitanja intervjuirane osobe. U navedenim su primjerima uloge potpuno zamijenjene iako bi u formi intervjua trebalo biti jasno definirano tko pita, a tko odgovara na pitanja. Primjer 17 završava pitanjem kojim se neprimjereno zaključuje tema i sugerira da se voditelj bavi nevažnim temama, a time ga se i diskreditira kao profesionalca.

U analiziranom korpusu pronađeno je 78 primjera strašila (*strawman*). Argumentacijskom pogreškom strašila odvraća se pozornost od teme razgovora, fokus se stavlja na samo jedan dio pitanja koji zapravo i nije predmet rasprave. Kod ove pogreške govornik želi izbjeći odgovor na pitanje na način da skrene pozornost na nešto slično i povezano s pitanjem, ali dalje na njega ne odgovara i ne drži se stvarne teme. Najviše primjera strašila pronađeno je u retorici Therese May (21), a najmanje u retorici Jadranke Kosor (3). Neznatno više primjera pronađeno je u retorici muškaraca (40). Razlika u broju pronađenih primjera nešto je veća kada se promatra parametar nacionalnosti jer je kod britanskih političara pronađeno 46 primjera strašila, dok je kod hrvatskih političara pronađeno 32 primjera.

Primjeri strašila:

(18) Voditelj: *Can I ask you again, if MPs vote this down the first time do you bring it back?/ Mogu li Vas ponovno pitati, ako članovi Parlamenta ne izglasaju ovo prvi put, hoćete li ponoviti glasovanje?/*

Theresa May: *I'm working on getting vote through parliament. It's for those who oppose the deal to actually say what the alternative is and so far nobody, nobody has put forward an alternative that delivers on all those issues./ Radim na tome da Parlament ovo izglasa. Na onima koji se budu protivili je da kažu koja je opcija, a nitko do sada, nitko nije iznio opciju koja bi riješila te probleme./*

(19) Voditelj: *We know your views on a second referendum, you're not a personal enthusiast for that, but also you're a parliamentarian and your authority comes from parliament. If the House of Commons votes for a second referendum, would you implement that as Prime Minister? / Znamo vaše mišljenje o drugom referendumu, niste oduševljeni njime, ali ste parlamentarka i vaše ovlasti dolaze od Parlamenta. Ako Donji dom izglasa drugi referendum, hoćete li ga vi kao premijerka provesti?/*

Theresa May: *In my view there should not be a second referendum./ Po mom mišljenju ne bi trebalo biti drugog referenduma. /*

(20) Voditelj: *On the subject of Gordon Brown, is he your natural successor? / Kada smo kod Gordona Browna, bi li bilo prirodno da vas on naslijedi? /*

Tony Blair: *I think that… How many days are we from the election? Three days from the election? It's unwise for me to speculate as to whether I will have this job after Thursday. / Mislim da… Koliko je dana do izbora? Tri dana do izbora? Ne bi bilo pametno nagađati hoću li uopće imati ovaj posao nakon četvrtka./*

U primjerima 18 do 20, političari izbjegavaju izravan odgovor na pitanje koristeći smicalicu strašila (*strawman*), odnosno fokusirajući se na jedan dio pitanja koji im odgovara, a koji nije stvarni predmet rasprave. U pitanju iz primjera 18 i 19, voditelj pita Theresu May o drugom referendumu za Brexit[43]. Pitanja su u oba slučaja teoretska s obzirom na to da ni prvi referendum u tom trenutku još nije stavljen na glasovanje. Cilj voditelja je ispitati stavove Therese May i njene planove u slučaju da situacija ne bude onakva kakvom je očekuje za što bi profesionalni političari trebali biti pripremljeni. U oba slučaja Theresa May izbjegava izravan odgovor na pitanje, odbacuje mogućnost drugog referenduma i fokusira se na dio pitanja koji se odnosi na postojeću situaciju. U primjeru 20, Tonyja Blaira voditelj pita o potencijalnom nasljedniku, a on odgovara kako ne želi nagađati hoće li biti nasljednika kada još ne zna hoće li osvojiti izbore iako je logično da kao bivši premijer i netko tko sudjeluje u

[43] Brexit je složenica nastala od riječi *Britain* i *exit*, a označava proces izlaska Ujedinjenog Kraljevstva iz Europske unije (https://www.gov.uk/brexit, pristupljeno 12. 5. 2021.).

izborima pretendira na pobjedu, a samim time mora uzeti u obzir buduće korake pa tako i promisliti o potencijalnim nasljednicima.

Ad hominem je argumentacijska pogreška kojom se želi diskreditirati protivnika naglašavajući njegove mane ili nedosljednosti. Iako se smatra nedopuštenim retoričkim sredstvom, ovu argumentacijsku pogrešku veoma često nalazimo u političkoj retorici. U ovom je korpusu pronađeno 76 primjera argumentacijske pogreške *ad hominem*, najviše kod Zorana Milanovića (17), a najmanje kod Kolinde Grabar-Kitarović (1). Iako je kod hrvatskih političara pronađen i najveći i najmanji broj primjera, ukupan broj primjera nešto je veći u retorici britanskih političara (40). Što se roda tiče, žene manje koriste *ad hominem* (27) s tim da ga Margaret Thatcher koristi više nego sve ostale analizirane političarke zajedno (14).

Primjeri *ad hominema*:

(21) Voditelj: *Perhaps they do. Perhaps they would like that choice. / Možda žele. Možda žele taj izbor./*

Margaret Thatcher: *They have that choice. They have that choice at every election. (...) I'm a true Democrat. (...) I'm not like these 28 members, Labour members of Parliament, or trying to say people don't obey the law, don't they pay your community charge. I believe in the law. / Imaju izbor. Imaju taj izbor na svakim izborima. (...) Ja sam istinski demokrat. (...) Nisam poput onih 28 članova, članova Laburističke stranke u Parlamentu i ne pokušavam navesti ljude da ne poštuju zakon i ne plaćaju poreze. Ja vjerujem u zakon. /*

(22) Voditelj: *Što je s HDZ-om, neki kažu da ste vi i Plenković, kojeg dobro poznajete, preslični. Je li moguća tu ta koalicija o kojoj se govori, velika koalicija?*

Zoran Milanović: *Ja sam vjerodostojan, a on po meni nije.*

(23) Voditelj: *Ja se ispričavam što moram privoditi razgovor kraju. Ja Vam moram postaviti još jedno pitanje, javnost očekuje da ga čuje. Cijela ova prašina koja se digla na relaciji Vi i vlast u Srbiji. Jeste li sve to skupa napravili kao što tvrde neki da bi ste jednostavno stavili u drugi plan onu temu koja je Vama strašno neugodna, a to je presuda Perkoviću i Mustaču?*

Zoran Milanović: *Gledajte, moji roditelji nisu dočekali demokratske promjene kao članovi Saveza komunista, vojni doktori ili partijski miljenici.*

(24) Zoran Milanović: *Ja nudim… Dakle, ja nudim, ja nudim i ovo što smo radili. Nudim i debatu. Nudim da razgovaramo o tome tko smo i što smo. Ja nisam bez mana.*

Znate, al kad netko tko ima 56 godina i odrasta u centru Zagreba, nije bio u stanju naučit' engleski jezik…

Primjeri 21 do 24 prikazuju argumentacijsku pogrešku *ad hominem* ili njenu podvrstu *ad personam*. *Ad hominem* pogreškom se naglašava nedosljednost u mišljenju ili ponašanju suparnika, dok je *ad personam* još ozbiljnija argumentacijska pogreška s obzirom na to da se ne fokusira na stavove, već na samog govornika. Pogreškom *ad personam* napada se osoba te se *ad personam* smatra nedopuštenim i neumjesnim retoričkim sredstvom, posebice u javnom djelovanju poput politike. Primjer 21 prikazuje korištenje argumentacijske pogreške *ad hominem* u retorici Margaret Thatcher. Bivša britanska premijerka napada svoje protivnike, pripadnike Laburističke stranke, sugerirajući kako navode građane na ilegalne radnje poput neplaćanja poreza. Očito je riječ o pretjerivanju odnosno jasnom primjeru *ad hominem* pogreške jer je takvo što samo po sebi kažnjivo. Primjeri 22 do 24 preuzeti su iz retorike Zorana Milanovića koji se koristi ovom argumentacijskom pogreškom kada govori o svojim protivnicima. Umjesto valjanim argumentima, Zoran Milanović pokušava diskreditirati svoje protivnike naglašavajući da su nevjerodostojni oni ili njihovi roditelji i dovodeći nečiju sposobnost obnašanja funkcije u vezu sa znanjem stranih jezika.

Još jedan način kojim političari vješto izbjegavaju odgovore jest uništavanjem suparnikove indukcije odnosno argumentacijskom pogreškom *exemplum in contrarium*. Ovom se argumentacijskom pogreškom primjer ili pitanje poništava protuprimjerom. Na taj se način pozornost skreće s prvog primjera i pitanja na protuprimjer koji postaje novi predmet rasprave. U analiziranom korpusu pronađeno je 68 primjera argumentacijske pogreške *exemplum in contrarium*. Najveći broj primjera pronađen je kod Margaret Thatcher (21), dok je u retorici Kolinde Grabar Kitarović i Jadranke Kosor pronađen najmanji broj primjera (po 4 kod svake). Žene koriste pogrešku uništavanja suparnikove indukcije (*exemplum in contrarium*) nešto više od muškaraca s obzirom na to da je 38 primjera pronađeno u ženskoj retorici, a 30 u muškoj. Ako se pronađeni primjeri podijele u odnosu na parametar nacionalnosti, primjećuje se da u britanskoj retorici (48) nalazimo više od dvostruko veći broj primjera nego u hrvatskoj političkoj retorici (20).

Primjeri uništavanja suparnikove indukcije (*exemplum in contrarium*):

(25) Voditelj: *Ali zašto niste proveli reforme koje ste si sami zadali prošle godine?*

Andrej Plenković: *Da, imali smo jednu laganu godinu u kojoj nije bilo nikakvih izazova. Mi smo spriječili kolaps hrvatske ekonomije nakon krize u Agrokoru, imali smo najbolju turističku sezonu…*

(26) Voditelj: *Prime Minister, there aren't enough doctors or nurses. There aren't enough teachers. There are more cars on the road than when you came to power. The train service doesn't work. Violent crime is rising. Is that what you meant by the New Britain? / Premijeru, nemamo dovoljno doktora ni sestara. Nemamo dovoljno učitelja. Imamo više automobila na cesti nego kada ste došli na vlast. Željeznička služba ne funkcionira. Stopa nasilnih zločina raste. Jeste na to mislili pod Novom Britanijom?*
Tony Blair: *No. We accept there are all sorts of things we still got to do - to take each one of those things in turn. There are more doctors than when we came to power. There are about 17,000 more nurses. Crime is down 10%, burglary down 25. / Ne. Prihvaćamo da postoje stvari na kojima još moramo raditi – baviti se jednom po jednom. Više je doktora nego kada smo došli na vlast. Ima oko 17 000 sestara više. Stopa nasilja je pala za 10 %, provale za 25 %. /*

Kada žele izbjeći negativnu sliku u javnosti, političari često na pitanje o nečem negativnom reagiraju navodeći pozitivne primjere. U primjeru 25, premijer Andrej Plenković na pitanje zašto obećane reforme nisu provedene odgovara protuprimjerom odnosno navodeći što jest provedeno. Ironičnom upadicom o *laganoj godini bez izazova* na početku odgovora dodatno naglašava pozitivnu stranu i težinu onoga što jest provedeno. Slično postupa Tony Blair u primjeru 26. Dok voditelj navodi postojeće probleme, Tony Blair odgovara statistikom koja ide u prilog njegovoj Vladi, ali koja dalje ne znači nužno da navedeni problemi ne postoje. Statistički podaci koje Tony Blair navodi u svom odgovoru nisu bili dostupni kako bi se provjerila njihova istinitost. U slučaju da Tony Blair koristi stvarne i istinite podatke, njegov bi se odgovor i argumentacija korištenjem statističkih podataka mogla smatrati valjanima. U svakom slučaju, ovakvim odgovorom javnost dobiva pozitivnu sliku i dojam o uspjesima određene Vlade iako stvarni pomaci mogu biti veoma maleni, a problemi ostati nerješeni.

Posljednje dvije argumentacijske pogreške s približno sličnim brojem primjera su antiparastaza (51) i etiketiranje (50). Anitparastazom se negativno okreće u pozitivno, a može biti i dobar lijek protiv etiketiranja kojim se protivnicima pripisuju negativni izrazi. Najviše primjera antiparastaze nalazimo u retorici Margaret Thatcher (13), dok ni jedan primjer nije pronađen u retorici Jadranke Kosor. Antiparastazu više koriste britanski političari (36

primjera) i nešto više je koriste žene (27, kod muškaraca su 24 primjera). Primjeri antiparastaze:

(27) Voditelj: *Ali da li se bojite da će vam se na lokalnim izborima dogoditi isti scenarij? Ako ćete retorički… HDZ će vjerojatno imati istu retoriku, Vi istu… Koja će mobilizirati svoje birače?*

Zoran Milanović: *Gledajte, stvar je uvijek procjene u politici. Dakle, ja 90% slučajeva šutim. Politika je u velikoj mjeri diskretan posao. U kampanji za parlamentarne izbore smo bili vrlo diskretni i defenzivni i dobili smo uvjerljivo. Sada, sada se radilo o nekoliko tisuća glasova. Dakle, ja kažem, kada mi tehnički izgubimo izbore izgubimo ih tako da dobijemo isti broj mandata kao i konkurencija.*

(28) Voditelj: *Is it your intention, using the confidentiality rule as it applies to the contract of civil servants, that no civil servants—past or present—should talk about any aspect of security services and indeed in other departments about any aspect of their work in public, to take part in debate on such matters, to give information about wrongdoings that they may have uncovered in their view—that there should be a gag through that; is that your plan?/ Je li Vaša namjera, koristeći pravilo povjerljivosti onako kako se primjenjuje u ugovoru državnih službenika, da ni jedan državni službenik – prošli ili postojeći – ne bi trebao govoriti ni o kojem aspektu sigurnosnih usluga, a u drugim odjelima ni o kojem aspektu svog rada, ne bi trebao sudjelovati u raspravama o tim stvarima, dati informacije o pogrešnim postupcima za koje možda znaju – da tu bude šutnja; je li Vam to plan? /*

Margaret Thatcher: *Gag! I know that it is vital for the security of our country and so we may be able to resolve many crimes that people who work in those services should be capable of keeping their own information and not talking. In other words, they have a duty of confidentiality not merely to governments, but to the security of the country and the security of the system of democracy. / Šutnja! Znam da je ključno za sigurnost zemlje i za rješavanje mnogih zločina da ljudi u tim službama mogu zadržati informacije i ne pričati o njima. Drugim riječima, imaju dužnost povjerljivosti ne samo prema vladama, već i prema sigurnosti zemlje i sigurnosti sustava demokracije./*

Primjeri 27 i 28 prikazuju argumentacijske pogreške na koje se često nailazi u političkoj retorici – antiparastazu. Antiparastazom se manipulira izrečenim, odnosno negativno se prezentira kao pozitivno. Nazivajući ga *tehničkim porazom,* Zoran Milanović porazu na izborima daje pozitivnu konotaciju naglašavajući kako njegova stranka gubi na način da

osvoji isti broj mandata kao i konkurencija. Time poraz dobiva sliku izjednačenja. Antiparastazom se služi i Margaret Thatcher u primjeru 28 kada govori o sigurnosnim službama. Voditelj legitimno dovodi u pitanje povjerljivost podataka na koju su državni sigurnosni službenici obvezni, posebice u slučajevima kada znaju da se nešto pogrešno napravilo, sugerirajući da javnosti ima pravo znati za takve slučajeve. Margaret Thatcher odgovara okrećući povjerljivost i zataškavanje pogrešnih postupaka u javnosti u nešto pozitivno i nazivajući to osiguranjem sigurnosti zemlje i demokratskog sustava.

Što se etiketiranja tiče, koje ima zajedničke elemente s argumentacijskom pogreškom *ad hominem*, najveći broj pronađen je u Zorana Milanovića (21) koji suparnike zove *demagozima, političkim kukavicama, društvenim zlom* ili *društvenom nepogodom,* bivšu vladu *kvazi-vlasti, godinama zezanja* i *kukavičlukom,* a prosvjednike *HDZ-ovim bukačima i galamdžijama*. Navedeni broj jednak je gotovo polovici svih primjera etiketiranja, a uzimajući u obzir i relativno veliki broj primjera argumentacijske pogreške *ad hominem*, možemo zaključiti da je diskreditiranje protivnika nedopuštenim retoričkim sredstvima poput argumentacijske pogreške *ad hominem* i etiketiranja obilježje retorike Zorana Milanovića. Nešto je veći broj primjera etiketiranja pronađen u retorici hrvatskih političara (29). U odnosu na parametar roda, broj primjera značajno je veći u muškoj retorici (36) nego u ženskoj (14).

S obzirom na mali broj govornika čija je retorika ispitivana u ovom radu, analizirana je i retorika svakog govornika. Analizom najčešće korištenih argumentacijskih pogrešaka po govorniku moći će se razjasniti zaključci iz prvog dijela kvalitativne analize, odnosno objasniti je li određena argumentacijska pogreška retoričko obilježje određenog govornika ili je zastupljena u retorici svih pripadnika skupine.

Već je spomenuto da je kod svih govornika zajedno pronađeno 1275 argumentacijskih pogrešaka. U kvalitativnom dijelu analize (Tablica 10) može se vidjeti prosječan broj argumentacijskih pogrešaka po govorniku i zaključiti da ih je najviše pronađeno u retorici Kolinde Grabar-Kitarović i Zorana Milanovića (po 187 svaki), a najmanje u retorici Jadranke Kosor (114). Što se tiče najzastupljenijih argumentacijskih pogrešaka u svakog govornika, analiza je pokazala da svi govornici najčešće koriste gore navedene najzastupljenije argumentacijske pogrešake.

Od 180 argumentacijskih pogrešaka pronađenih u retorici Tonyja Blaira, najveći broj odnosi se na prethodno analizirano fino razlikovanje (21) i poziv na samilost (16). Kod Davida Camerona najzastupljenije su argumentacijske pogreške populizma (35) i *ad hominem* (12).

Margaret Thatcher najčešće koristi uništavanje suparnikove indukcije (21) i *ad hominem* (14), a Theresa May populizam (23) i strašilo (21). Od 187 primjera argumentacijskih pogrešaka u retorici Kolinde Grabar-Kitarović najviše ih se odnosi na populizam (29) i poziv na samilost (26). Međutim, Kolinda Grabar-Kitarović često koristi i argumentacijsku pogrešku nekompetentnosti (17 primjera) koja nije među 10 najzastupljenijih argumentacijskih pogrešaka kod svih govornika. Uzimajući u obzir da joj retorika obiluje argumentacijskim pogreškama poput populizma, poziva na samilost i nekompetentnosti može se zaključiti kako retorikom Kolinde Grabar-Kitarović dominiraju 'suradničke' argumentacijske pogreške kojima se želi zadobiti naklonost, samilost ili istaknuti svoju nekompetentnost. Upravo suprotna je retorika Zorana Milanovića kod kojeg se, od 187 argumentacijskih pogrešaka, najveći broj odnosi na one 'napadačke' poput pitanja o suprotnom (37), etiketiranja (21) i pogreške *ad hominem* (17). Ovakvim izborom argumentacijskih pogrešaka Zoran Milanović izravno se suprostavlja suprotnoj strani, bilo preuzimanjem riječi ili neprimjerenim izrazima kojima se diskreditira protivnika. Također, ovakav izbor argumentacijskih pogrešaka nema za cilj zadobiti naklonost publike već pobijediti u debati. Među argumentacijskim pogreškama koje koristi Jadranka Kosor najčešće su poziv na samilost (25) i odlaganje (13), dok su kod Andreja Plenkovića najzastupljenija pitanja o suprotnom (26) i strašilo (16).

U korpusu su pronađeni i primjeri poluargumenata odnosno retoričkih figura koje olakšavaju argumentaciju. Najviše je pronađeno primjera metafora, poluargumenta jačeg razloga (*a fortiori*) i svođenja na alternative. Metafore i ostale retoričke figure djeluju kao poluargumenti jer se njima sugestivno djeluje na sugovornika odnosno stvara se okvir povoljan za izgradnju argumentacije. Posebno metaforičan govor ima bivši premijer Zoran Milanović u čijoj je retorici pronađeno najviše primjera metafora i alegorije (45). Govoreći o reformama navodi kako je zemlja *poslovno žilavija,* kako HDZ *igra bunker,* stanje koje je zatekao kada je došao na vlast naziva *dijetnim stanjem,* a preveliko zaduživanje *medenim mjesecom*. Na pitanje o nezapaženom uspjehu u prethodnim karijerama svojih ministara u duhovitoj maniri navodi kako su oni za ministre prethodne vlade *nobelovci*. Retorika Kolinde Grabar-Kitarović također obiluje retoričkim figurama kojima se sugestivno djeluje na publiku. Kada govori o odnosu Hrvatske i Slovenije koristi metonimiju i navodi kako se *Hrvatska neće uzbuđivati,* a kada govori o gospodarskom razvoju kaže kako *Hrvatska tapka u mjestu.*

Značajan broj primjera poluargumenta svođenja na alternative pronađen je u retorici britanskih političara, posebice Davida Camerona (7). Ovim se poluargumentom sugerira da za određenu situaciju postoje samo dvije opcije iako ih vjerojatno ima više. Svodeći situaciju na

dvije opcije ponovno se sugestivno djeluje na publiku jer se sve šanse dijele samo na dvije mogućnosti. Govoreći o izlasku iz Europske unije, David Cameron kaže: *We'll have a strong and bright future inside a reformed European Union. If we vote out, it is a decade of uncertainty and so we shouldn't risk it. / Imat ćemo snažnu i svijetlu budućnost unutar reformirane Europske unije. Ako izglasamo izlazak iz Europske unije, čeka nas desetljeće nesigurnosti pa ne bismo trebali to riskirati. /* Jasno je da David Cameron ne može zajamčiti svijetlu budućnost zemlje samo time što je u Europskoj uniji kao što nesigurnost zemlje ne može biti uvjetovana isključivo pripadnošću zajednici zemalja. Na sličan način koristi poluargument svođenja na alternative kada govori o ulaganju u nacionalni zdravstveni sustav*: Of course you could meet that by putting up taxes on ordinary hardworking people; or by going back to borrowing more and putting our economy at risk. / To se može napraviti podizanjem poreza običnim marljivim ljudima ili posuđivanjem novca i riskiranjem gospodarstva naše zemlje. /* Uz navedene alternative s negativnom konotacijom kojima David Cameron želi opravdati svoju odluku da se ulaganja trenutno zaustave, naravno da postoje i druge mogućnosti i načini preusmjeravanja sredstava iz drugih resursa. Još jedan poluargument kojeg je važno napomenuti jest argument jačeg razloga (*a fortiori*). Kod poluargumenta jačeg razloga polazi se od pretpostavke da je nešto teže bilo prihvaćeno pa po toj logici mora biti i ono što je lakše. Najveći broj primjera nalazimo u retorici Margaret Thatcher (7) i Zorana Milanovića (13). Upitana o zatvaranju ugljenokopa i izgubljenim radnim mjestima, Margaret Thatcher odgovara*: Over 11 years, Labour closed 300 pits. Over 9 years, the Conservative Government have closed 92 pits…/ Tijekom 11 godina, Laburistička je stranka zatvorila 300 ugljenokopa. Tijekom 9 godina, Konzervativna je vlada zatvorila 92 ugljenokopa.* Thatcher temelji svoju argumentaciju na nečemu od prije što je bilo teže prihvatljivo kako bi prikazala postupke svoje Vlade u pozitivnom svjetlu. Istim se postupkom koristi Zoran Milanović kada opravdava zaduživanje Hrvatske govoreći da *Sve države osim njih nekoliko žive na neku vrstu duga.* Zoran Milanović polazi od pretpostavke da je zaduživanje Hrvatske u redu ako su zadužene i neke uspješnije i gospodarski stabilnije zemlje.

6.1.3. Zaključak

Analizom argumentacijskih pogrešaka u retorici političarki i političara na visokim položajima moći željelo se promotriti upotrebu argumentacijskih pogrešaka u odnosu na parametar roda i nacionalnosti govornika. Kvantitativnom je analizom ustanovljeno da iako žene koriste manje argumentacijskih pogrešaka, razlika nije statistički značajna. Razlika u broju argumentacijskih pogrešaka u hrvatskoj i britanskoj političkoj retorici također nije statistički značajna, iako ih je manje zabilježeno u britanskoj retorici.

Kvalitativnom analizom izdvojeno je deset argumentacijskih pogrešaka s više od 50 pronađenih primjera u analiziranom korpusu – populizam, fino razlikovanje, odlaganje, poziv na samilost (*ad misericordiam*), pitanje o suprotnom, strašilo, *ad hominem*, uništavanje suparnikove indukcije (*exemplum in contrarium*), antiparastaza i etiketiranje. Pokazano je kako se sve argumentacijske pogreške koriste u visokoj politici ne bi li se zadobilo naklonost publike odnosno javnosti. Iako statistička analiza ovih 10 argumentacijskih pogrešaka nije provedena, moguće je donijeti neke načelne zaključke o njihovom korištenju te parametrima roda i nacionalnosti. Analizom je utvrđeno da žene više koriste argumentacijske pogreške populizma, odlaganja, poziva na samilost, uništavanja suparnikove indukcije i antiparastaze, dok muškarci više koriste fino razlikovanje, pitanje o suprotnom, strašilo, *ad hominem* i etiketiranja. Dakle, žene su sklonije korištenju suptilnijih argumentacijskih pogreški kojima povlađuju publici, pozivaju na samilost, odlažu ili pokušavaju potkrijepiti svoje mišljenje suprotnim primjerima. Muška je politička retorika asertivnija, a ponekad čak i agresivna s obzirom na učestalo korištenje pogrešaka *ad hominem, ad personam,* etiketa ili preuzimanjem uloge voditelja postavljanjem čestih pitanja.

Razlike su također pronađene u odnosu na retoriku britanske i hrvatske visoke politike. Britanski političari češće su koristili populizam, strašilo, *ad hominem*, uništavanje suparnikove indukcije i antiparastazu, dok je u retorici hrvatskih političara zabilježen veći broj argumentacijskih pogrešaka finog razlikovanja, odlaganja, poziva na samilost, pitanja o stuprotnom i etiketiranja. Kao i žene, Britanci koriste uništavanje suparnikove indukcije i antiparastazu, dok Hrvati odnosno muškarci koriste fino razlikovanje što je malo suptilnija argumentacijska pogreška koju je teže prepoznati. I britanski i hrvatski političari koriste nedopuštena retorička sredstva s tim što su britanski političari skloniji nešto blažoj verziji pogreške *ad hominem*, dok hrvatski koriste etiketiranja. Kada žele izbjeći odgovor na pitanje Britanci koriste strašilo, dok je retorika hrvatskih političara izravnija jer koriste odlaganje.

Također, kada pokušavaju zadobiti naklonost publike Britanci joj laskaju koristeći populizme, a Hrvati češće pozivaju na samilost upotrebljavajući argumentacijsku pogrešku poziva na samilost. Iako statistička analiza u odnosu na ovih 10 argumentacijskih pogrešaka i zadane parametre nije provedena, rezultati ipak pokazuju neke razlike u stilovima i preferencijama korištenja određenih retoričkih sredstava.

6.2. HUMOR KAO RETORIČKO SREDSTVO MANIPULACIJE

Humor je sastavni dio svake uspješne retorike pa tako i političke. Koristi se u brojne svrhe, a jedna od njih je i manipulacija. Humorom se pokušava nasmijati publika i zadobiti njena naklonost pa nije iznenađujuće što se na ovo retoričko obilježje često nailazi upravo u političkom diskursu. Ovim se dijelom istraživanja željelo ispitati kako političari na visokim položajima moći koriste humor za manipulaciju odnosno kako bi bili uvjerljiviji, kako bi izbjegli određenu temu ili istaknuli svoje stajalište. Jesu li humoru skloniji muškarci ili žene, engleski ili hrvatski političari? Naslanjajući se na postojeći teorijski okvir, cilj je bio i definirati funkcije koje humor ima u visokoj političkoj retorici.

6.2.1. Kvantitativna analiza humora

Drugi je cilj ovoga rada istražiti korištenje humora kao retoričkog sredstva manipulacije u diskursu političara na visokim položajima moći. Željelo se provjeriti služe li se humorom više političari ili političarke te britanski ili hrvatski političari. U navedene je svrhe provedena kvantitativna analiza. Tablica 16 prikazuje ispitanike čiji je diskurs uključen u korpus, ukupno trajanje analiziranih intervjua za svakog od govornika te broj pronađenih primjera humora. U primjere humora uključeni su svi primjeri bez obzira na formu (ironija, dosjetka, šala, vic itd.).

Tablica 16. Broj primjera korištenja humora kod svakoga govornika.

Govornik	**Ukupno trajanje analiziranih intervjua za svakog govornika**	**Broj primjera korištenja humora**
Kolinda Grabar-Kitarović	144 minute i 23 sekundi	0
Jadranka Kosor	101 minuta i 20 sekundi	7
Zoran Milanović	122 minute i 21 sekundi	20
Andrej Plenković	122 minute i 34 sekundi	17
Theresa May	120 minuta i 56 sekundi	0
Margaret Thatcher	127 minuta i 37 sekundi	7
Tony Blair	124 minute i 40 sekundi	14
David Cameron	117 minuta i 27 sekundi	5

Izvor: izrada autorice.

Iz Tablice 16 vidljivo je da dvije ispitanice, Theresa May i Kolinda Grabar-Kitarović, od ukupno osam analiziranih govornika uopće ne koriste humor. Najviše primjera humora, njih 20, pronađeno je u intervjuima provedenim s hrvatskim političarom Zoranom Milanovićem kojeg slijedi drugi hrvatski političar, Andrej Plenković u čijem je diskursu pronađeno ukupno 17 primjera humora. Što se tiče britanskih političara prednjači Tony Blair s 14 primjera. Kod svake od preostalih dviju ispitanica, Margaret Thatcher i Jadranke Kosor, pronađeno je po 7 primjera humora što je ispod prosjeka broja primjera humora pronađenih kod muških ispitanika. David Cameron upotrijebio je humor 5 puta tijekom svih analiziranih intervjua odnosno znatno manje od svih muških kolega i polovice kolegica. Zanimljivo je primijetiti kako i među hrvatskim i britanskim političarima po broju primjera humora dominiraju lijevo orijentirani političari – socijaldemokrat Zoran Milanović i liberal Tony Blair. Međutim, navedeno može ostati samo na razini primjedbe s obzirom na ograničeni broj ispitanika te da su spomenuta dva političara jedini predstavnici lijeve orijentacije među analiziranim ispitanicima.

Kako bi se moglo govoriti o prosječnom broju primjera humora, medijanu te najmanjim i najvećim vrijednostima ovog obilježja provedena je deskriptivna statistika koja je prikazana u Tablici 17.

Tablica 17. Deskriptivna statistika za humor kao retoričko sredstvo manipulacije.

Deskriptivna statistika za humor	
N	8
Prosjek	8.75
Medijan	7.00
Mod	0[a]
Standardna devijacija	7.517
Raspon varijacije	20
Minimum	0
Maksimum	20
Donji kvartil	1.25
Gornji kvartil	16.25
[a] Postoji više modalnih vrijednosti. Prikazana je najmanja vrijednost.	

Izvor: izrada autorice.

Iz Tablice 17 evidentno je da je prosječan broj primjera humora kod svih govornika 8.75. Medijan je 7 što znači da polovina ispitanika ima vrijednost ovog obilježja 7 ili manje, a druga polovina ispitanika 7 ili više. Iz Tablice 17 vidljivo je da je najmanja vrijednost ovog retoričkog obilježja 0 jer nijedan primjer humora nije pronađen u retorici Kolinde Grabar-Kitarović i Therese May. S druge strane, maksimalna vrijednost obilježja je 20 s obzirom na to da je toliko primjera humora pronađeno u retorici Zorana Milanovića.

Sljedeći korak u kvantitativnom dijelu analize bio je provesti t-test kojim se željela ispitati razlika u prosječnoj vrijednosti obilježja humora u odnosu na rod ispitanika. Tablica 18 daje pregled prosječne vrijednosti, standardne devijacije i standardne pogreške aritmetičke sredine za svaki rod zasebno, a Tablica 19 rezultate značajnosti razlika dobivene pomoću t-testa.

Tablica 18. Deskriptivna statistika humora u odnosu na rod ispitanika.

	Spol	**N**	**Prosjek**	**Standardna devijacija**	**Standardna pogreška**
Humor	M	4	14.00	6.481	3.240
	Ž	4	3.50	4.041	2.021

Izvor: izrada autorice.

Prosječan broj primjera humora kod svih političara je 14 dok je kod političarki ista vrijednost jednaka 3.50. Jasno je da statistički gledano muškarci u prosjeku imaju veću vrijednost odnosno da više koriste humor u svom diskursu od žena što je vizualno prikazano i Grafom 9. Rezultati pokazuju da su muški ispitanici koristili humor 4 puta više nego njihove kolegice. Riječ je o značajnoj razlici koja je posebno izražena kod usporedbe retorike Kolinde Grabar-Kitarović ili Therese May i Zorana Milanovića.

Izvor: izrada autorice.

Graf 9. Prosjek korištenja humora u odnosu na rod ispitanika.

Kako bi se ustanovilo jesu li promatrane razlike statistički značajne, proveden je t-test. Rezultati su prikazani u Tablici 19.

Tablica 19. Rezultati t-testa o razlici aritmetičkih sredina s obzirom na rod ispitanika.

	t-test dvaju nezavisnih uzoraka						
					St. pogreška razlike aritmetičkih sredina	95% C.I.	
	t	Df	Sig.	Razlika aritmetičkih sredina		Donja granica	Gornja granica
Humor	2.750	5.027	0.040	10.500	3.819	0.699	20.301

Izvor: izrada autorice.

Iz rezultata prikazanih u Tablici 19 može se zaključiti da, uz razinu signifikantnosti od 5%, možemo prihvatiti hipotezu da postoji značajna razlika u prosječnom broju primjera humora između muških i ženskih ispitanika s obzirom na to da je p-vrijednost 0.040. Kao što je već navedeno u analizi Tablice 18 u kojoj je pokazana statistički značajna razlika u odnosu na obilježje humora, muškarci u prosjeku imaju veću vrijednost.

T-test je proveden i kako bi se ispitala razlika u prosječnoj vrijednosti obilježja humora u odnosu na nacionalnost ispitanika. S obzirom na to da je analizirana retorika četvero britanskih i četvero hrvatskih političara željelo se provjeriti koja od ove dvije skupine češće koristi humor u svom diskursu. Rezultati deskriptivne statistike obilježja humora u odnosu na nacionalnost ispitanika prikazani su u Tablici 20.

Tablica 20. Deskriptivna statistika humora u odnosu na nacionalnost ispitanika.

	Nacionalnost	**N**	**Prosjek**	**Standardna devijacija**	**Standardna pogreška**
Humor	HR	4	11.00	9.201	4.601
	EN	4	6.50	5.802	2.901

Izvor: izrada autorice.

Iz Tablice 20 vidljivo je da je prosječno veći broj primjera humora pronađen kod hrvatskih političara nego kod britanskih. Prosječan broj primjera humora u diskursu hrvatskih političara je 11 dok je, kada promatramo diskurs britanskih političara, ta vrijednost 6.50. S obzirom na navedeno možemo zaključiti da među ispitivanim političarima, hrvatski političari češće

koriste humor u svom diskursu od svojih britanskih kolega. Rezultat iz Tablice 20 vizualno su prikazani Grafom 10.

Izvor: izrada autorice.

Graf 10. Prosjek korištenja humora u odnosu na nacionalnost ispitanika.

I u ovom se dijelu istraživanja željela provjeriti statistička značajnost promatranih razlika te je u tu svrhu proveden t-test. Rezultati t-testa o razlici aritmetičkih sredina s obzirom na nacionalnost ispitanika prikazani su u Tablici 21.

Tablica 21. Rezultati t-testa o razlici aritmetičkih sredina s obzirom na nacionalnost. ispitanika.

	t-test dvaju nezavisnih uzoraka						
					St. pogreška razlike aritmetičkih sredina	95% C.I.	
	T	df	Sig.	Razlika aritmetičkih sredina		Donja granica	Gornja granica
Humor	0.827	5.060	0.445	4.500	5.439	-9.432	18.432

Izvor: izrada autorice.

Uzimajući u obzir rezultate prikazane Tablicom 21, p-vrijednost (p=0.445) i razinu signifikantnosti od 5 % može se zaključiti da ne postoji značajna razlika u prosječnom broju primjera humora korištenih u hrvatskom i britanskom diskursu. Međutim, i kod komparativne statističke analize u odnosu na parametar roda i kod analize u odnosu na parametar

nacionalnosti potrebno je imati na umu da je broj ispitanika odnosno govornika čiji je diskurs analiziran veoma malen (n=8). Iako je broj ispitanika opravdano malen jer je populacija koju čine političari na visokom položaju moći veoma ograničena, ove se rezultate treba uzeti s rezervom te promatrati samo indikativno, a ne definitivno.

6.2.2. Kvalitativna analiza humora

Cilj analize humora kao retoričkog sredstva manipulacije u govorima političara na visokim položajima moći nije bio samo ustanoviti koja skupina političara koristi humor više ili manje, već i istražiti svrhe u koje se humor koristi. U ovom dijelu analize korišten je teorijski okvir Attarda (1994) koji, proučavajući humor u kontekstu, navodi četiri glavne funkcije koje humor može imati – upravljanje društvenom situacijom, olakšavanje društvene interakcije, humor kao posredno sredstvo i igra riječima.

Nakon provedene analize korpusa zaključeno je da svi primjeri humora u analiziranom diskursu visoke politike imaju prvu funkciju – upravljanje društvenom situacijom. Attardo (1994) navodi osam potkategorija unutar funkcije upravljanja društvenom situacijom (*social management*) pa su primjeri dalje analizirani u odnosu na spomenute potkategorije.

Gotovo su sve potkategorije funkcije upravljanja društvenom situacijom zastupljene u analiziranom korpusu izuzev potkategorije pokazivanja oštroumnosti (*cleverness*) kojom govornik iskazuje svoju oštroumnost te, s obzirom na to da ona ima pozitivnu konotaciju u društvu, želi zadobiti naklonost publike (Graf 11).

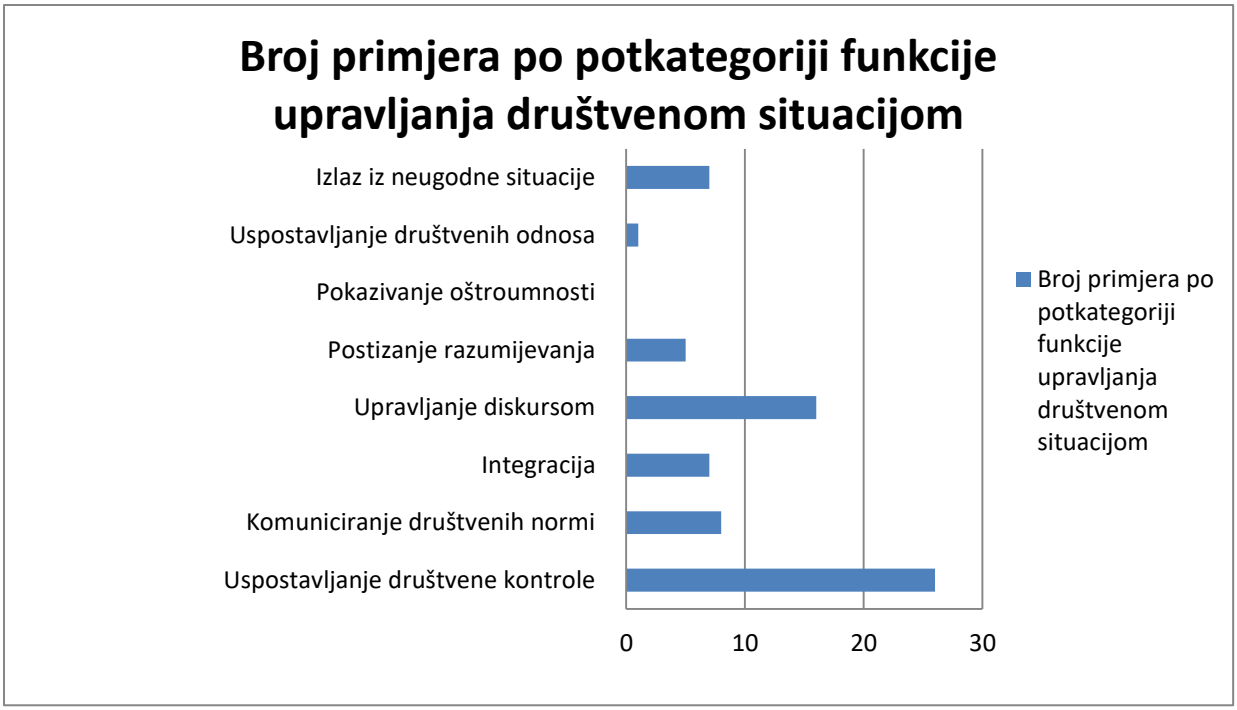

Izvor: izrada autorice.

Graf 11: Broj pronađenih primjera u odnosu na svaku potkategoriju funkcije upravljanja društvenom situacijom.

Iz Grafa 11 vidljivo je kako se humor najčešće koristi za uspostavljanje društvene kontrole. Pronađeno je 26 takvih primjera. Šala, vic, ironija, duhovita dosjetka ili neki drugi oblik humora koriste se kako bi se određenog pojedinca ili skupinu ismijalo te kako bi se korektivno djelovalo kroz humor. Druga najzastupljenija funkcija jest upravljanje diskursom što znači da se humor koristi kako bi se započeo ili prekinuo razgovor, preuzelo kontrolu u razgovoru, promijenilo temu ili provjerilo razumijevanje. U analiziranom korpusu takvih je 16 primjera. Ostali primjeri imali su funkcije komuniciranja društvenih normi (8 primjera), izlaza iz neugodne situacije (7 primjera), integracije (7 primjera) i postizanja razumijevanja (5 primjera). Pronađen je samo jedan primjer humora s funkcijom uspostavljanja društvenih odnosa odnosno jačanja društvenih odnosa i uspostavom društvene kohezije. U slučaju funkcije komuniciranja društvenih normi, humor se koristi kao sredstvo za skretanje pozornosti na neprihvatljivo ponašanje. Kod funkcije integracije riječ je o humoru kojim se želi zadobiti simpatije i naklonost publike, a kod funkcije izlaska iz neugodne situacije, kao što sam naziv kaže, govornik koristi humor kako bi izbjegao nelagodnu situaciju i uspostavio pozitivnu atmosferu u razgovoru. Kada humor ima funkciju postizanja razumijevanja, govorniku je cilj zadobiti pozornost sugovornika i postići međusobno razumijevanje o temi.

Najveći broj primjera humora, njih 20, pronađen je u retorici bivšeg hrvatskoga premijera Zorana Milanovića. Najveći broj primjera humora pronađenih u retorici Zorana Milanovića ima funkciju uspostavljanja društvene kontrole (*social control,* primjeri 29, 30, 31, 32 i 33). Ovakvom se vrstom humora posramljuje ili zastrašuje određenu osobu ili skupinu ljudi. Drugim riječima pokušava se uspostaviti društvena kontrola koristeći humor kao korektivnu društvenu mjeru. Ovu funkciju pronalazimo i kod svih drugih političara u čijoj su retorici pronađeni primjeri humora.

Primjeri humora s funkcijom uspostave društvene kontrole u retorici Zorana Milanovića:

(29) Voditelj: *Da, o Vašim ministrima iz prošle Vlade.*
Zoran Milanović: *Uh, pa to su ljudi koji su u odnosu na one prethodne Vlade nobelovci.*

(30) Zoran Milanović: *Meni je glupo da netko tko je postao Hrvoje u 42. godini života i otkrio HDZ, da mi govori nešto o hrvatstvu, o tome što su hrvatski interesi.*

(31) Voditelj: *Trebat će vam forme. Predsjednik HDZ-a vam je poručio i to košarkaškim rječnikom da vas on do sada vodi 20:0 i da će vam zakucati i taj posljednji koš.*
Zoran Milanović: *Predsjednik HDZ-a već je stariji čovjek od mene, čak generacijski stariji od mene. Dakle, nisam primijetio da je neki sportaš osim što je bio po političkoj liniji u upravim vijećima tamo gdje se dijeli javni novac u košarkaškim klubovima.*

(32) Voditelj: *Dopustit ćete ali Ružu Tomašić elementarnom nepogodom nazvat'?*
Zoran Milanović: *To je gore od elementarne nepogode.*

(33) Voditelj: *Bojite li se da bi se mogla dogoditi nekakva, ajde recimo nogometnim rječnikom, dupli pass igra Srbije i Mađarske? Da su formalno otvorili Horgoš 1 i Horgoš 2, a da će svu silinu ljudi i dalje nastaviti usmjeravati prema Hrvatskoj?*
Zoran Milanović: *Mi smo pokazali kako se mi nosimo s tim. Bez problema, ne? S time što ja nisam od prvog dana uopće spominjao Srbiju… Ali da mi netko drugi dan, od početka ove situacije, iz Beograda dijeli savjete, a već godinu dana ne funkcionira uopće kao država… pa ne dolaze nama ti nesretni ljudi, ta gorka rijeka, sa Madagaskara.*

Iz navedenih je primjera vidljivo kako Zoran Milanović koristi humor, najčešće sarkazam i ironiju, kako bi posramio protivnike. U primjeru 29, kada ga voditeljica Mirjana Hrga pita o kriterijima po kojima je birao ministre u svojoj Vladi sugerirajući da su to ljudi bez zapaženog

uspjeha u svojim dotadašnjim karijerama, Zoran Milanović koristi ironiju uz pomoć koje izbjegava izravan odgovor na pitanja, a istovremeno posramljuje ministre prethodne Vlade. Slično vidimo i u primjeru 30 gdje se ironizira cijela skupina ljudi, posredstvom humora razotkriva licemjerje te sugeriraju ispravne društvene vrijednosti. U primjeru 31 i 32, bivši premijer Zoran Milanović posramljuje i ismijava svoje suparničke kolege političare, Andreja Plenkovića i Ružu Tomašić, i na taj se način služi humorom kao korektivnom mjerom kojom se ističu nekorektno ili nemoralno ponašanje te uspostavljaju ono što premijer smatra ispravnim društvenim vrijednostima. U primjeru 33 ne ironiziraju se politički suparnici, već susjedna država. Služeći se ironijom, Zoran Milanović istovremeno odbija kritike na hrvatsko upravljanje valom izbjeglica, diskreditira i posramljuje kritičara (odnosno srpskog premijera) te ističe vlastiti etos i moral.

Primjere humora s funkcijom uspostave društvene kontrole u značajnom broju nalazimo i u retorici Andreja Plenkovića (primjeri 34 i 35).

Primjeri humora s funkcijom uspostave društvene kontrole u retorici Andreja Plenkovića:

(34) Voditelj: *I Živi zid*

Andrej Plenković: *Pa i Živi zid, na primjer. To su šampioni protiv cijepljenja. Sjajna ekipa.*

(35) Voditelj: *Ništa drugo ne biste?*

Andrej Plenković: *A je, čovjek je tako istinito i istinoljubivo govorio o tome da hrvatska Vlada, potpredsjednica Vlade i ja osobno sustavno zastupamo interese druge države, u ovom konkretnom slučaju – Srbije pa me zanimalo kako on to točno misli i na koji on to način misli…*

U primjeru 34, odgovarajući na pitanja o ratifikaciji Istanbulske konvencije, premijer diskreditira etos brojnih protivnika ratifikacije. Navodi kako su to udruge koje žele postati političke stranke te na tom putu ne biraju sredstva. Kada govori o stranci Živi zid, istovremeno koristi ironiju i crvenu haringu. Ironijom sugerira kako cijela stranka zastupa inače nelogična i suluda stajališta pa se njihovo stajalište treba odbaciti i u ovom konkretnom slučaju. Stranka i njena stajališta se, dakle, ismijavaju, a ističu se pozitivni (njegovi) stavovi te uspostavlja kontrola nad situacijom. U primjeru 35, nakon što je pitan o sukobu s kolegom u Saboru Nikolom Grmojom, Andrej Plenković koristi ironiju kako bi svratio pozornost s pitanja o tome je li navedeni sukob mogao završiti i fizičkim posljedicama. Ironičnim opisom naizgled pozitivnih osobina svog suparnika, sugerira kako njegov suparnik laže. Na taj ga

način posramljuje i pokušava korektivno djelovati te uspostavlja ponovnu kontrolu nad ovom društvenom odnosno političkom situacijom.

Humor s funkcijom uspostave društvene kontrole nalazimo i u ispitanica Jadranke Kosor i Margaret Thatcher (primjeri 36 i 37) usprkos tome što je u retorici ovih političarki pronađen relativno mali broj primjera humora.

Primjeri humora s funkcijom uspostave društvene kontrole u retorici Jadranke Kosor i Margaret Thatcher:

(36) Voditelj: *A ako se stanari nastave svađati, jeste li spremni raspustiti kućni savjet i na prijevremene izbore?*
Jadranka Kosor: *Ja se nadam da neće. Mislim da smo se jako dobro razumjeli, da smo se jako dobro dogovorili. Ako bi se bilo kakvi prijepori nastavili, onda ću ja obojati sve u bijelo.*

(37) Voditelj: *They have said an awful lot of unkind things about you, Prime Minister. They seemed to find you very tiresome at the last summit, didn't they? /Rekli su jako puno neprijatnih stvari o Vama, premijerko. Čini se da su Vas na zadnjem sastanku smatrali zamornom, zar ne?/*
Margaret Thatcher: *They are tiresome. They are nine to one, and there are nine of them being tiresome and only one of me, and I can cope with nine of them, so they ought to be able to stand one of me, and anyway, they could end the tiresomeness and stubbornness by giving me what I want. /Oni su ti koji su zamorni. To je devet naprama jedan, njih je devet zamornih, a ja sam samo jedna. Ja se mogu nositi s njih devet pa bi oni trebali moći podnijeti jednu mene. U svakom slučaju, mogu prekinuti taj zamor i tvrdoglavost ako mi daju što želim.*

Koristeći metaforu kojom opisuje odnos s koalicijskim partnerima, Jadranka Kosor, u primjeru 8, kroz smijeh i humor zastrašuje svoje koalicijske partnere. Sugerira kako će u slučaju neslaganja o radu i sastavljanju Vlade s koalicijskim partnerima, ona preuzeti inicijativu i samostalno donijeti odluke. U ovom slučaju se Jadranka Kosor jasno koristi humorom kako bi uspostavila kontrolu nad društvenom odnosno političkom situacijom.

U primjeru 37, govoreći o svom odnosu sa stranim ministrima, Margaret Thatcher koristi duhovitu dosjetku kojom se brani od optužbi da je tvrdoglava i naporna te istovremeno nudi ironično rješenje – da joj se da što želi. Iako ironično u smislu njenih osobina, njena duhovita

primjedba neizravno služi za zastrašivanje protivnika odnosno prenosi poruku kako Margaret Thatcher ne namjerava stati s pregovorima dok ne dobije što želi. Ovaj je primjer humora posebno složen jer funkcionira i kao smicalica natjecanja u prvenstvu. Margaret Thatcher ističe kako se ona može nositi s devet suparnika te kako bi oni morali moći podnijeti nju jednu. Time neizravno dovodi u pitanje sposobnost svojih suparnika i diskreditira optužbe izrečene na njen račun.

Primjere humora s funkcijom uspostave kontrole nad društvenom situacijom nalazimo i u retorici preostalih dvaju političara, Tonyja Blaira i Davida Camerona.

Primjeri humora s funkcijom uspostave društvene kontrole u retorici Tonyja Blaira i Davida Camerona:

(38) Tony Blair: *I sypathise with anyone who is leader of the Conservative Party. I don't sympathyse with somebody putting forward policies that I believe… / Suosjećam s bilo kim tko je na čelu Konzervativne stranke. Ne suosjećam s nekim tko nameće politike za koje smatram…/*

(39) David Cameron: *... Peter Mandelson said, I think it might have been on this programme, Peter Mandelson said that the last Labour Government sent out search parties to look for migrants to come to Britain. / Peter Mandelson je rekao, mislim da je to bilo na ovom programu, Peter Mandelson je rekao da je prošla laburistička Vlada organizirala potragu za migrantima koje bi doveli u Britaniju./*

U primjeru 38, kada ga se pita suosjeća li s predsjednikom Konzervativne stranke, Tony Blair ironično odgovara da suosjeća s bilo kim na čelu te stranke ismijavajući na taj način cijelu stranku. Odmah nakon ironične primjedbe, mijenja ton i ozbiljno ističe negativne strane politike predsjednika i cijele Konzervativne stranke. Ovakvom retorikom, Tony Blair, osim što diskreditira protivnika, ponovno preuzima kontrolu i neizravno komunicira da su njegove vrijednosti i vrijednosti njegove stranke ispravne. Slično nalazimo i u retorici Davida Camerona (primjer 39) koji se humorom služi da diskreditira Laburističku stranku. Na pitanje da objasni uvođenje strože politike prema migrantima, Cameron zapravo citira ironičnu primjedbu Petera Mandelsona[44] te prebacuje odgovornost za takvu politiku na Laburističku vladu čiji je rad uzrokovao situaciju u kojoj je uvođenje takve politike neophodno. Rezultat ovakvog korištenja humora jest ismijavanje i diskreditiranje protivnika, isticanje ispravnosti

[44] Peter Benjamin Mandelson, političar Laburističke stranke i državni tajnik od 2009. do 2010. godine (https://www.britannica.com/biography/Peter-Mandelson, pristupljeno 3. 6. 2021.).

vlastitih postupaka i stavova te konačno preuzimanje kontrole nad određenom političkom situacijom.

Druga najzastupljenija funkcija humora u analiziranom korpusu jest upravljanje diskursom. Najveći broj primjera humora s funkcijom upravljanja diskursom nalazimo u retorici Andreja Plenkovića.

Primjeri humora s funkcijom upravljanja diskursom u retorici Andreja Plenkovića:

(40) Voditelj: *Ali zašto niste proveli reforme koje ste si sami zadali prošle godine?*
Andrej Plenković: Da, imali smo jednu laganu godinu u kojoj nije bilo nikakvih izazova. Mi smo spriječili kolaps hrvatske ekonomije nakon krize u Agrokoru, imali smo najbolju turističku sezonu…

(41) Andrej Plenković: *Pa takvo izaslanstvo, koliko je meni poznato, još nije postojalo u bilo kojoj prigodi. Ako ga vi želite izmisliti, to će biti dobro.*

U primjeru 40, Andrej Plenković, na pitanje voditelja Mislava Bage o tome zašto nije proveo obećane reforme, odgovara ironičnom primjedbom o izazovima koje je imao, a koji opravdavaju neprovođenje reformi. Ironično ukazujući na brojne prepreke koje je imao mijenja temu i umjesto o reformama koje nije proveo, počinje govoriti o uspješno riješenim problemima. Andej Plenković na sličan način upravlja diskursom i u primjeru 41, ali ovoga puta ne mijenja temu već zaustavlja razgovor. Pitan hoće li Milorad Pupovac biti u izaslanstvu za proslavu Bitke za Vukovar, Andrej Plenković ironično odgovara da takvo izaslanstvo ne postoji. Ismijava samo pitanje, ali i zaustavlja daljnji razgovor o toj temi.

Na sličan način humor koriste i drugi hrvatski političari, Zoran Milanović i Jadranka Kosor.

Primjeri humora s funkcijom upravljanja diskursom u retorici Zorana Milanovića i Jadranke Kosor:

(42) Voditelj: *Ne, ne, pitam za Vas. Vi ste političar jakog kalibra, sad ste u najboljim godinama. Odlično ste profilirani i vidi se da imate svoj smjer. Vi trebate jake igrače.*
Zoran Milanović: *Još ćete glasati za mene, bogati.*

(43) Voditelj: *To Vas hoću pitati, čini se da je gospodarstvo ostalo u toj sjeni borbe protiv korupcije, ulaska u Europsku uniju. Tristo ljudi svakog dana prosječno ostaje bez posla, raste broj nezaposlenih. Navodno do kraja godine do tristo trideset tisuća.*

Antikorupcijska borba to neće riješiti, a niti ulaskom u Europsku uniju neće nam porasti standard niti automatizmom porasti plaće.

Jadranka Kosor: *Da, sigurno. Ali ja uvijek, ja svaki dan govorim o tri stupa, možda Vam je promaknulo.*

Nastavljajući prethodno spomenuti razgovor o ministrima bez zapaženog ugleda (primjer 29), unatoč prvom pokušaju izbjegavanja uz pomoć humora s funkcijom uspostave društvene kontrole, u primjeru 42 voditeljica Mirjana Hrga dalje razjašnjava pitanje inzistirajući na objašnjenju Zorana Milanovića o izboru ministara bez značajnih uspjeha u karijeri. Zoran Milanović ponovno odgovara humorom kojim istovremeno prekida ovu temu, ali ujedno diskreditira voditeljicu tj. dovodi u pitanje njenu pristranost i ističe njenu naklonost Hrvatskoj demokratskoj zajednici. Jadranka Kosor u primjeru 43 koristi ironičnu primjedbu u kombinaciji s modalnim izrazom ublažavanja 'možda vam je promaknulo' kako bi preuzela kontrolu nad razgovorom, a zatim ozbiljno razrađujući svoj stav zaključila temu.

Margaret Thatcher koristi humor na vlastiti račun kako bi kontrolirala tijek razgovora, u ovom slučaju zaključila temu, ali istovremeno ostavila dojam da je ona u pravu (primjer 44). Iz odgovora voditelja koji je također izrečen u ironičnom tonu, možemo vidjeti da je u svojoj namjeri uspjela.

Primjeri humora s funkcijom upravljanja diskursom u retorici Margaret Thatcher:

(44) Margaret Thatcher: *Not at all! Not at all! The stock market is down to where it was something like fifteen months ago. No, that slogan is not tattered. We shall go on expanding and extending popular capitalism and it will give many, many people an extra income when they retire and something to hand on to their children. Look at the results that are coming now! You want me to stop! The results are good! / Nikako, nikako. Stanje na burzi je došlo na ono od prije petnaest mjeseci. Ne, taj slogan nije loš, Nastavit ćemo širiti popularni kapitalizam i to će mnogim, mnogim ljudima donijeti dodatnu zaradu za mirovinu ili za svoju djecu. Pogledajte rezultate koje sada vidimo! Želite da prestanem govoriti?! Rezultati su dobri!/*

Voditelj: *It is always interesting to hear you going on, Prime Minister, but I want to move on actually to the next subject if we can, the Health Service. / Uvijek je zanimljivo čuti vas kada tako govorite, premijerko, ali želim preći na sljedeću temu ako možemo, zdravstvo./*

I Tony Blair i David Cameron koriste humor kako bi zaustavili raspravu o određenoj temi odnosno kako bi promijenili temu.

Primjeri humora s funkcijom upravljanja diskursom u retorici Tonyja Blaira i Davida Camerona:

(45) Voditelj: *Do you agree that condoms prevet the spread of Aids? / Slažete li se da kondomi sprječavaju širenje side?*
Tony Blair: *Yes, I do. / Da, slažem./*
Voditelj: *Would you be prepared to tell the Pope that? / Biste li bili spremni to reći Papi?/*
Tony Blair: *Jeremy, I mean, you know, I've… I don't know. If I ever have that conversation with him, I'm sure we'll talk about how we can do lots of things to help the world, but I don't want to… I've got enough issues in my own election without getting into his. / Jeremy, mislim, znaš, imam… ne znam. Ako ikad budem vodio takav razgovor s njim, siguran sam da ćemo razgovarati o mnogim stvarima kojima možemo pomoći svijetu, ali ne želim… Imam dovoljno problema s vlastitim izborima, bez da se petljam u njegove. /*

(46) Voditelj: *Are you going to tell me you're not having secret talks with… / Hoćete reći da ne vodite tajne razgovore s… /*
David Cameron: *I am not having talks with anyone. I don't have time. I barely have time to have talks with my wife, let alone talks with anyone else. / Ne razgovaram ni s kim. Nemam vremena. Jedva imam vremena razgovarati sa svojom suprugom, a kamoli s nekim drugim. /*

Na neugodno pitanje o kontracepciji i stavu Katoličke crkve, Tony Blair ironično odgovara kako ima dovoljno vlastitih problema i da ne ulazi u probleme katoličke crkve (primjer 45) i na taj način izbjegava odgovor, odnosno mijenja temu, a time i smjer diskursa. Na sličan način David Cameron, kada ga se pita o potencijalnim pregovorima s koalicijskim partnerima, izbjegava odgovor ironičnom primjedbom kako nema vremena za razgovor sa suprugom, a kamoli s partnerima (primjer 46). U oba primjera vidimo kako humor može biti učinkovito sredstvo za kontrolu smjera u kojem razgovori idu odnosno za izbjegavanje izravnih odgovora i promjenu teme.

U analiziranom je korpusu pronađen i značajan broj primjera humora s funkcijom komuniciranja društvenih normi, ali ni jedan takav primjer nije pronađen u retorici političarki.

Humor kao sredstvo kojim se javnost informira o društveno prihvatljivom ponašanju u analiziranom korpusu koriste samo muškarci.

Primjeri humora s funkcijom prenošenja društvenih normi:

(47) Voditelj: *You didn't see the comical side of it? /Niste vidjeli smiješnu stranu toga?/*

Tony Blair: *I certanly saw the comical side in the newspapers the next day. But then you have to have a sense of humour in my business. / Svakako sam vidio smiješnu stranu u novinama sljedeći dan. Ali s druge strane, morate imati smisla za humor u mom poslu./*

(48) Voditelj: *Vama su normalni Vaši odnosi?*

Andrej Plenković: *Naš je odnos OK. Mi se razgovaramo o svim bitnim temama. Imamo jednom mjesečno redovite susrete, on i ja i predsjednik Hrvatskog sabora.*

Voditelj: *I preko novina ovako?*

Andrej Plenković: *Preko novina više zahvaljujući Vašim pitalicama.*

(49) Voditelj: *Bili ste u Kini. Sad s obzirom da su i brojni vaši prethodnici odlazili na tako velika putovanja, je li to bio samo jedan izlet ili ste tamo konkretno dogovorili koje bi kineske tvrtke mogle doći ovdje u Hrvatsku ulagati?*

Andrej Plenković: *Pa ja mislim da se ja, što se tiče vanjskopolitičkih aktivnosti, baš ne ponašam kao da idem na izlete.*

Govoreći o nezgodnom početku svoje predizborne kampanje, Tony Blair (primjer 47) koristi humor kako bi umanjio ozbiljnost situacije i posljedice koju takav početak kampanje može imati, ali i kako bi prenio društvenu normu odnosno objasnio kako se od političara očekuje da se mogu nositi sa svim situacijama, pa i onda kada ih mediji ismijavaju. U sljedeća dva primjera (48 i 49), Andrej Plenković koristi humor na sličan način ukazujući na neprihvatljivo ponašanje medija. U primjeru 48 ironično se referira na njihovo inzistiranje na pitanjima o odnosu njega i predsjednice Kolinde Grabar-Kitarović insinuirajući kako su takva pitanja bespotrebna, besmislena i neprihvatljiva. U primjeru 49, Andrej Plenković koristi ironiju kako bi istaknuo nespretan izbor riječi voditelja sugerirajući kako je takav pristup temi neozbiljan, a pristup voditelja neprofesionalan. Istovremeno, ovakvim odgovorom ističe vlastitu odgovornost i ozbiljnost.

U analiziranom korpusu pronađeni su i primjeri humora kojima je cilj integracija odnosno zadobivanje simpatija publike.

Primjeri humora s funkcijom integracije:

(50) Voditelj: *When you look at your time in Downing Street, when you came in 1997, you were a young man. You were talking about… / Kada sada promotrite vrijeme koje ste proveli u Downing Streetu, kada ste došli 1997.godine bili ste mladi. Govorili ste o… /*

Tony Blair: *You're not going to show the old pictures, are you? / Nećete sada izvaditi stare fotografije, zar ne? /*

(51) Voditelj: *Evo, gospodine Milanoviću bit ćete deseti hrvatski premijer. Kakav je osjećaj?*

Zoran Milanović: *...Morate shvatiti posao koji vas čeka jako ozbiljno, a da biste ga ozbiljno i kvalitetno radili ne smijete sebe doživljavati preozbiljno.*

Kada u primjeru 50 voditelj počinje govoriti o prvom mandatu, Tony Blair ga prekida sa duhovitom primjedbom kojoj se želi približiti široj publici. Predstavljajući se kao svaka druga osoba kojoj nije ugodno vidjeti svoje stare fotografije, Tony Blair želi zadobiti naklonost i simpatije javnosti. Sličnu situaciju vidimo i u autoironiji Zorana Milanovića na samom početku premijerskog mandata. S obzirom na to da tek preuzima funkciju premijera, Zoran Milanović ironizira samoga sebe i svoju novu funkciju te se na taj način želi približiti široj javnosti i identificirati s njima.

Humor može biti i učinkovito sredstvo izlaska iz neugodne situacije. Političari koriste humor kada im je o određenoj temi neugodno razgovarati kao što se može vidjeti u primjeru 45 kada Tony Blair ironično komentira što će napraviti ako ikada uopće bude vodio razgovor o kontracepciji s Papom. Ironizirajući vjerojatnost takve situacije, Tony Blair skreće temu razgovora ali i koristi humor kao odgovor na neugodno pitanje s relativno tabuiziranom temom. Slično možemo vidjeti u donjem primjeru 52 u kojem Andrej Plenković autoironijom odbacuje neugodno pitanje o tome pušta li on tajne dokumente u javnost.

Primjer humora s funkcijom izlaska iz neugodne situacije:

(52) Voditelj: *Puštate li ih Vi preko svojih suradnika?*

Andrej Plenković: *Kako da ne, ja sam poznat po tome da puštam papire u medije.*

Zadnja vrsta humora koja je pronađena u analiziranom korpusu je humor s funkcijom postizanja razumijevanja. U ovom se slučaju humor koristi kako bi se opravdala odnosno argumentirala stajališta i postiglo razumijevanje sa sugovornikom (primjer 53).

Primjer humora s funkcijom postizanja razumijevanja:

(53) *But you know, it wouldn't go away. I think this in a way is one of the weaknesses of the case for leaving, is this idea – as Patrick McLoughlin put it brilliantly at Cabinet yesterday, he said in a way perhaps only he could look, I'd love to live in utopia too but I've got a feeling when we get to utopia we'll find the EU will still be there. And that's the point. /Ali znate, neće nestati. Mislim da je to, na određeni način, jedna od mana zagovornika napuštanja Europske unije, to da – kako je Patrick McLoughlin fantastično rekao na Kabinetu jučer, rekao je to na način na koji možda samo on to može – I ja bih želio živjeti u utopiji, ali imam osjećaj da kada postignemo utopiju da će EU svejedno biti tamo. I to je poanta./*

Citirajući duhovitu dosjetku kolege političara, David Cameron zapravo argumentira zašto zagovara ostanak u Europskoj uniji te pokušava postići razumijevanje sa svojim sugovornikom odnosno voditeljem intervjua.

6.2.3. Zaključak

Nakon provedene kvantitativne i kvalitativne analize humora kao retoričkog sredstva manipulacije u diskursu političara na visokom položaju moći može se izvući nekoliko zaključaka. Uzimajući u obzir teorijski okvir i podjelu humora po funkciji (Attardo, 1994) možemo zaključiti da svi primjeri humora u analiziranom političkom diskursu imaju funkciju upravljanja društvenom situacijom. Gotovo polovica analiziranih primjera može se svrstati u jednu od dvije potkategorije funkcije upravljanja društvenom situacijom - humor s funkcijom uspostave društvene kontrole i humor s funkcijom upravljanja diskursom. Na ove dvije potkategorije otpada 42 od ukupno 70 pronađenih primjera humora. Sljedeća funkcija koja je najzastupljenija među primjerima humora jest funkcija prenošenja društvenih normi. Može se reći da se političari na visokim položajima moći koriste humorom kako bi uspostavili kontrolu ili upravljali društvenom ili komunikacijskom situacijom, radije nego kako bi zadobili naklonost javnosti. Ovakav se pristup može smatrati logičnim s obzirom na to da ovi političari već imaju naklonost javnosti bez koje ne bi ni bili na takvom položaju.

Što se kvantitativne analize tiče, može se zaključiti kako postoji značajna razlika u korištenju humora između političarki i političara s tim da političari na visokom položaju moći koriste humor značajno više od njihovih kolegica. Kayam i sur. (2014) navode kako je humor poželjno retoričko obilježje jer govornika prikazuje fleksibilnijim i kreativnijim. Međutim, za humor je potrebna i određena doza opuštenosti i hrabrosti koje političarke na visokim položajima moći još nemaju sudeći po rezultatima kvantitativne analize. U odnosu na parametar nacionalnosti, vidljivo je da su hrvatske političarke i političari nešto skloniji korištenju humora u svojoj retorici od britanskih, ali u tom slučaju nije moguće govoriti o statistički značajnoj razlici.

6.3. LINGVISTIČKA OBILJEŽJA NESIGURNOSTI I SUBJEKTIVNOSTI

Iako postojeća lingvistička literatura navodi brojna obilježja nesigurnosti i subjektivnosti poput modala subjektivnosti i ublažavanja, pojačivača, dopunskih pitanja, uzlazne intonacije u izjavnim rečenicama, deminutiva, eufemizama i 'trivijalnih' pitanja, ovo se istraživanje fokusira na tri obilježja. Modali subjektivnosti, modali ublažavanja i pojačivači izabrani su kao predmet ovog dijela istraživanja s obzirom na dvojezični korpus. Analizom se željelo utvrditi koriste li navedena obilježja nesigurnosti i subjektivnosti više političarke ili političari, odnosno hrvatske ili britanske političarke ili političari. Također, izdvojeni su najčešći primjeri ovih diskursnih obilježja ne bi li se ustanovilo postoje li modali subjektivnosti, ublažavanja i pojačivači koji se učestalo pojavljuju u političkom diskursu. Kvalitativnom analizom pokazano je i kako navedena obilježja djeluju kao indikatori nesigurnosti i subjektivnosti. Primjeri modala subjektivnosti, modala ublažavanja i pojačivača kojima se ne izražava nesigurnost i subjektivnost nisu uzeti u obzir.

6.3.1. Kvantitativna analiza lingvističkih obilježja nesigurnosti i subjektivnosti

Kao što je prethodno navedeno, korpus je analiziran u odnosu na broj modala subjektivnosti, modala ublažavanja i pojačivača. Iz rezultata prikazanih u Tablici 22 možemo zaključiti da je pronađen najveći broj pojačivača (1795), a zatim modala subjektivnosti (1241). Najmanje je

pronađeno modala ublažavanja (537). Iz navedenoga se vidi da je broj pojačivača pronađenih u analiziranom korpusu tri puta veći od broja modala ublažavanja. Navedene brojke pokazuju kako političari na položajima moći manje koriste komunikacijski poželjan modal ublažavanja. Pri uvjeravanju češće koriste pojačivače kojima dodatno učvršćuju svoje mišljenje ili modale subjektivnosti kojima naglašavaju svoj osobni stav.

Kada govorimo o svakom govorniku zasebno, primjećuje se da je najviše modala ublažavanja koristio Tony Blair (115), a najviše pojačivača Margaret Thatcher (317). U retorici Davida Camerona nalazimo najveći broj modala subjektivnosti (228). Najmanje modala subjektivnosti i pojačivača koristio je Zoran Milanović u čijoj je retorici pronađeno svega 77 primjera modala subjektivnosti i 140 primjera pojačivača. Jadranka Kosor koristila je najmanje modala ublažavanja (44). Primjećuje se da se najveći brojevi primjera bilježi u britanskoj retorici, a najmanji u hrvatskoj.

Tablica 22. Broj modala ublažavanja, modala subjektivnosti i pojačivača po govorniku**.**

Govornik	Vrijeme trajanja	Modali ublažavanja	Modali subjektivnosti	Pojačivači	Spol	Nacionalnost
Tony Blair	124 min 40 s	115	189	259	M	EN
David Cameron	117 min 27 s	77	228	246	M	EN
Margaret Thatcher	127 min 37 s	73	184	317	Ž	EN
Theresa May	120 min 56 s	57	131	191	Ž	EN
Kolinda Grabar Kitarović	144 min 23 s	46	187	292	Ž	HR
Jadranka Kosor	101 min 20 s	44	114	182	Ž	HR
Zoran Milanović	122 min 21 s	80	77	140	M	HR
Andrej Plenković	122 min 34 s	45	131	166	M	HR

Izvor: izrada autorice

Tablica 23 pokazuje deskriptivnu statistiku promatranih lingvističkih obilježja nesigurnosti i subjektivnosti. Kada govorimo o modalima ublažavanja, prosječan broj je 67.13, a medijalna vrijednost je 65. To znači da je polovica ispitanika koristila više od 65 primjera modala ublažavanja, a polovica manje. Kod modala subjektivnosti prosjek je 155.13, a medijalna vrijednost je 157.50. Raspon varijacije veći je nego u slučaju modala ublažavanja te iznosi 151 s obzirom na to da je u diskursu Davida Camerona pronađeno 228 primjera modala subjektivnosti, a u diskursu Zorana Milanovića svega 77. Prosječan broj pronađenih primjera pojačivača je 224.13, dok je medijalna vrijednost 218.50.

Ako povežemo podatke prikazane Tablicom 22 i 23, možemo primijetiti da Tony Blair odstupa od ostalih govornika u korištenju modala ublažavanja s obzirom na to da je broj primjera u njegovoj retorici značajno veći od prosjeka. Zoran Milanović može se istaknuti kao govornik s najmanje modala subjektivnosti. Što se pojačivača tiče, evidentno je da ih većina hrvatskih govornika koristi prosječno manje nego njihovi engleski kolege. Iako postoje razlike u korištenju modala i pojačivača u odnosu na ispitivane parametre, može se primijetiti da je upotreba modala i pojačivača i individualna karakteristika određenih govornika te ovisi o komunikacijskim strategijama koje određeni govornik koristi. Razlike u korištenju ispitivanih modala i pojačivača u odnosu na parametar roda i nacionalnosti djelomično se mogu objasniti i drugim čimbenicima poput dulje retoričke tradicije, retoričkog obrazovanja i slično.

Tablica 23. Deskriptivna statistika lingvističkih obilježja nesigurnosti i subjektivnosti.

Deskriptivna statistika			
	Modali ublažavanja	Modali subjektivnosti	Pojačivači
N	8	8	8
Prosjek	67.13	155.13	224.13
Medijan	65.00	157.50	218.50
Standardna devijacija	24.386	49.666	63.533
Raspon varijacije	71	151	177
Minimum	44	77	140
Maksimum	115	228	317
Donji kvartil	45.25	118.25	170.00
Gornji kvartil	79.25	188.50	283.75

Izvor: izrada autorice

S obzirom na komparativnu prirodu istraživanja, lingvistička obilježja nesigurnosti i subjektivnosti ispitana su u odnosu na rod govornika. U navedene je svrhe proveden t-test o razlici aritmetičkih sredina dvaju nezavisnih uzoraka. Na temelju Tablice 24 može se primijetiti kako je prosječna vrijednost modala ublažavanja u prosjeku veća kod muških govornika. Zanimljivo je da muškarci koriste modale ublažavanja kada nisu sigurni u istinitost svojih tvrdnji – kao sredstvo kojim se ograđuju od rečenoga. Pojačivača je više kod žena, dok su modali subjektivnosti podjednako zastupljeni u oba roda. U ženskoj retorici pojačivači se

većinom koriste u odgovorima u kojima se političarke brane ili opravdavaju. Upotrebom pojačivača političarke dodatno pokušavaju uvjeriti sugovornika/publiku u istinitost svojih tvrdnji.

Tablica 24. Deskriptivna statistika lingvističkih obilježja nesigurnosti i subjektivnosti u odnosu na rod ispitanika.

	Spol	N	Prosjek	Standardna devijacija	Standardna pogreška
Modali ublažavanja	M	4	79.25	28.617	14.308
	Ž	4	55.00	13.292	6.646
Modali subjektivnosti	M	4	156.25	66.178	33.089
	Ž	4	154.00	37.050	18.525
Pojačivači	M	4	202.75	58.659	29.330
	Ž	4	245.50	68.986	34.493

Izvor: izrada autorice

Navedene su vrijednosti prikazane Grafom 12 iz kojeg su vidljive razlike u broju pronađenih primjera modala subjektivnosti, modala ublažavanja i pojačivača između govornika koji su podijeljeni u dvije skupine ovisno o rodu.

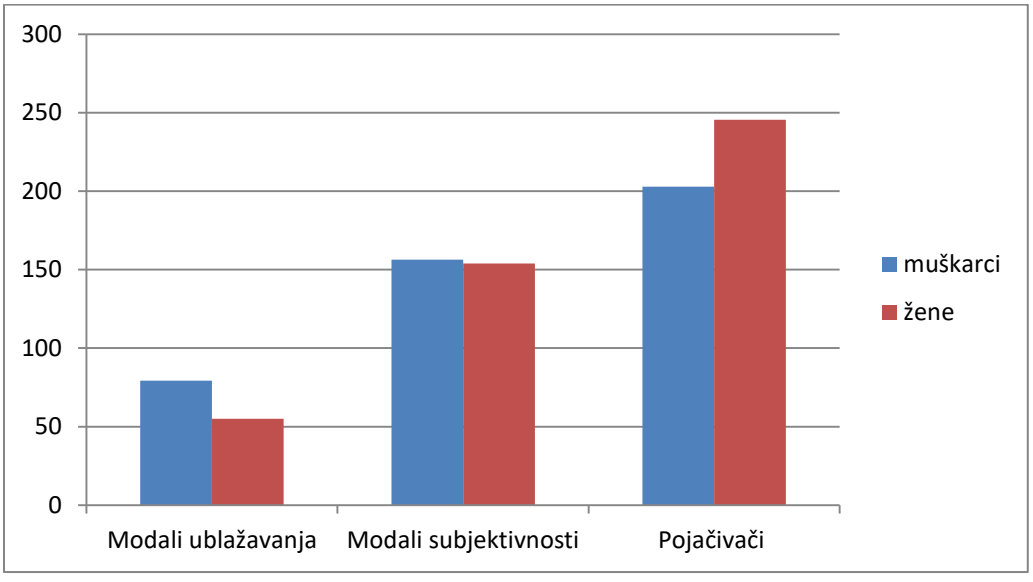

Izvor: izrada autorice.

Graf 12. Obilježja nesigurnosti i subjektivnosti u odnosu na rod govornika.

Kako bi se testiralo jesu li navedene razlike u prosječnim vrijednostima statistički značajne, proveden je dodatni t-test čiji su rezultati prikazani u Tablici 25. Pokazano je da ni za jedno testirano diskursno obilježje nesigurnosti i subjektivnosti ne postoji statistički značajna razlika u prosječnim vrijednostima. Navedeno se može zaključiti iz empirijske signifikantnosti odnosno p-vrijednosti testa koja je veća od 0.05. Drugim riječima, uz signifikantnost testa od 5% zaključuje se da ne postoji značajna razlika u prosječnom broju modala ublažavanja, modala subjektivnosti i pojačivača između muških i ženskih ispitanika.

Tablica 25. Rezultati t-testa o razlici aritmetičkih sredina modala s obzirom na rod.

	t-test dvaju nezavisnih uzoraka						
	t	Df	Sig.	Razlika aritmetičkih sredina	St. pogreška razlike aritmetičkih sredina	95% C.I.	
						Donja granica	Gornja granica
Modali ublažavanja	1.537	6	0.175	24.25	15.776	-14.354	62.854
Modali subjektivnosti	0.059	6	0.955	2.25	37.922	-90.541	95.041
Pojačivači	-0.944	6	0.382	-42.75	45.277	-153.538	68.038

Izvor: izrada autorice.

Sljedeći korak je podrazumijevao provedbu komparativne analize u odnosu na nacionalnost ispitanika kojom se željelo ustanoviti koriste li lingvistička obilježja nesigurnosti i subjektivnosti više britanski ili hrvatski političari na poziciji moći. Tablica 26 prikazuje prosječne vrijednosti ispitanih lingvističkih obilježja nesigurnosti i subjektivnosti između ispitanika različitih nacionalnosti – engleske i hrvatske. Primjećuje se da je prosječan broj modala ublažavanja, modala subjektivnosti i pojačivača nešto manji kod ispitanika hrvatske nacionalnosti.

Tablica 26. Deskriptivna statistika modala po nacionalnosti.

	Nacionalnost	N	Prosjek	Standardna devijacija	Standardna pogreška
Modali ublažavanja	HR	4	53.75	17.519	8.760
	EN	4	80.50	24.570	12.285

Modali subjektivnosti	HR	4	127.25	45.770	22.885
	EN	4	183.00	39.858	19.929
Pojačivači	HR	4	195.00	66.943	33.471
	EN	4	253.25	51.720	25.860

Izvor: izrada autorice

Iz Grafa 13 vidljivo je da je razlika u prosječnoj vrijednosti približno jednaka kod modala subjektivnosti i pojačivača, dok je kod modala ublažavanja navedena razlika nešto manja s tim da su vrijednosti najveće za pojačivače, nešto manje za modale subjektivnosti, a najmanje za modale ublažavanja.

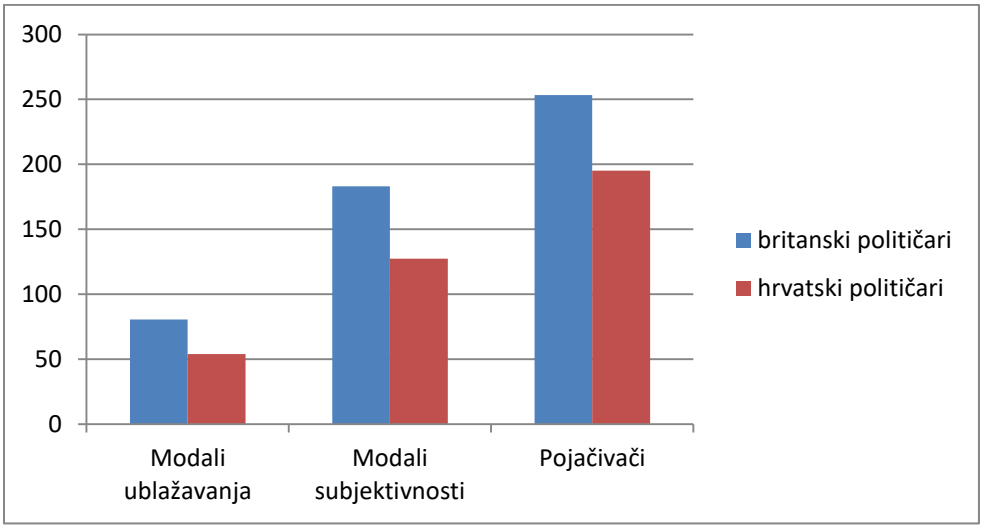

Izvor: izrada autorice.

Graf 13: Obilježja nesigurnosti i subjektivnosti u odnosu na nacionalnost govornika.

Kao i u slučaju komparativne analize s obzirom na rod ispitanika, dodatan t-test proveden je i u odnosu na varijablu nacionalnosti. T-testom se željelo utvrditi jesu li prikazane razlike u prosječnim vrijednostima lingvističkih obilježja nesigurnosti i subjektivnosti među hrvatskim i britanskim političarima statistički značajne. Rezultati ukazuju da su za sva ispitana diskursna obilježja p-vrijednosti veće od graničnih 5% što znači da ne postoji statistički značajna razlika u broju modala ublažavanja, modala subjektivnosti i pojačivača kod promatranih ispitanika.

Tablica 27. Rezultati t-testa o razlici aritmetičkih sredina modala s obzirom na nacionalnost.

	t-test dvaju nezavisnih uzoraka						
	t	df	Sig.	Razlika aritmetičkih sredina	St. pogreška razlike aritmetičkih sredina	95% C.I.	
						Donja granica	Gornja granica
Modali ublažavanja	-1.773	6	0.127	-26.75	15.088	-63.669	10.169
Modali subjektivnosti	-1.837	6	0.116	-55.75	30.346	-130.005	18.505
Pojačivači	-1.377	6	0.218	-58.25	42.297	-161.748	45.248

Izvor: izrada autorice

Nakon provedene kvantitativne analize može se zaključiti da neke razlike u korištenju lingvističkih obilježja nesigurnosti i subjektivnosti u odnosu na parametre roda i nacionalnosti govornika postoje. Kada govorimo o rodu, modale ublažavanja više koriste muškarci, žene češće koriste pojačivače, a modali subjektivnosti podjednako su zastupljeni u retorici muškaraca i žena. Ako se ispitana lingvistička obilježja nesigurnosti i subjektivnosti usporede u odnosu na nacionalnost ispitanika, vidimo da su sva obilježja zastupljenija u britanskoj političkoj retorici. Međutim, iako su razlike zamjetne u odnosu na oba analizirana parametra, nisu statistički značajne.

6.3.2. Kvalitativna analiza lingvističkih obilježja nesigurnosti i subjektivnosti

6.3.2.1. Modali subjektivnosti

Kvantitativna analiza pokazala je da su modali subjektivnosti gotovo jednako zastupljeni u muškoj i ženskoj retorici, a u odnosu na parametar nacionalnosti, nešto više ih je pronađeno u britanskoj političkoj retorici.

Nakon kvalitativne analize utvrđeno je da su ispitanici birali slične modale subjektivnosti. Najzastupljeniji modali subjektivnosti u hrvatskom dijelu korpusa su: *ja vjerujem, smatram, mislim, tvrdim, držim, očekujem, siguran/na sam, zadovoljan/na sam, ja sam osobno rekao/rekla, za mene, po mom skromnom mišljenju, po mom sudu, meni je osobno*

važno/najbitnije i *što se mene osobno tiče*. Najzastupljeniji modali subjektivnosti u engleskom dijelu korpusa su: *I believe, I (don't) think, I hope, I (don't) accept, I agree, I find, in my view, as far as I am concerned, I feel, I am interested in, I approach this, I recognize that, I am confident that* itd. Također, kvalitativna analiza pokazala je da se kod modala subjektivnosti ispitanice u hrvatskom korpusu češće pozivaju na svoje emocije odnosno sreću, zadovoljstvo ili nezadovoljstvo nečim koristeći izraze poput *ja nisam sretna zbog, ja sam zadovoljna, veseli me, drago mi je, meni je žao, žalosti me, izražavam zabrinutost, ono što me zabrinjava je, zabrinuta sam, zahvalna sam* ili *neću se obeshrabriti.* S druge strane, hrvatski političari češće svojim modalima subjektivnosti referiraju na razum ili razumijevanje: *meni je to glupo, meni čudi to, ja sam svjestan, meni je bilo u interesu, ne vidim zašto ne bi* ili *koliko je meni poznato.* Što se tiče modala subjektivnosti kojima se naglašavaju emotivna stanja u britanskoj političkoj retorici, možemo ih pronaći podjednako u retorici muškaraca i žena. Takve modale koristi većinom Margaret Thatcher (*to my great delight, I have a soft spot, I am a passionate believer, I am fed up with, it is etched on my heart, I tremble to think)*. Neke od ovih fraza mogu se objasniti i vremenom u kojem je Margaret Thatcher djelovala s obzirom na to da se neke od navedenih fraza više ne mogu često čuti. Međutim, koristeći drugačije modale subjektivnosti od ostalih političara, Margaret Thatcher postiže uvjerljivost u diskursu jer je upravo jezična raznolikost karakteristika dobrih govornika. Ostali britanski političari i političarke također koriste modale subjektivnosti kojima se izražavaju emocionalni stavovi, ali su njihovi jezični izbori manje slikoviti (*I am passionate, I care about, I symphatize with, what makes me angry is).*

Ono što je zajedničko svim primjerima modala subjektivnosti jest da se navedenim izrazima govornik ograđuje, naglašava da je izrečeno njegovo vlastito mišljenje te ostavlja publici i sugovorniku prostor za formiranje vlastitog mišljenja (primjeri 54 i 55).

(54) Jadranka Kosor: *Ja mislim da nas to ne bi trebalo brinuti, to je moje mišljenje i nisam dobila ni jedan prijedlog. Dakle, nigdje u ovom političkom prostoru od svih onih koji neprekidno kažu da treba smanjiti rashode, Vi znate da smo u prošloj godini smanjili rashode za 7 milijardi kuna.*

(55) David Cameron: *If you are asking me is it right that people who are asked to turn up for interviews or asked to fill in a CV or asked to apply for a job should have to do those things before getting benefits then yes it's right that we do have that system in place but… / Ako mene pitate je li u redu da se ljude koji se moraju pojaviti na*

razgovoru ili popuniti životopis ili prijaviti se za posao traži da naprave te stvari prije nego dobiju povlastice, da, u redu je da imamo uspostavljen sustav ali… /

U prvom primjeru Jadranka Kosor na dva mjesta u jednoj rečenici ističe da je riječ o njenom osobnom mišljenju (*ja mislim, to je moje mišljenje*) te time ograđuje sebe, svoje postupke ali ostavlja prostor suprotnom mišljenju. U ovom slučaju se radi o izrazu kojim se naglašava subjektivnost, ali ne i nesigurnost. Ponavljajući modale subjektivnosti, Jadranka Kosor postiže upravo suprotan učinak – naglašava svoje uvjerenje u ono što govori. U drugom primjeru nailazimo na modal subjektivnosti *if you are asking me / ako mene pitate* u retorici Davida Camerona kojim on ističe svoj stav prema predmetnoj temi, ali i nesigurnost jer ostavlja prostor za drugačije mišljenje. Navedeno je dodatno naglašeno s obzirom na to da sljedeću misao započinje suprotnim veznikom *ali* kojim nas uvodi u gledište suprotno njegovom mišljenju.

U analiziranom korpusu nalazimo i druge primjere modala subjektivnosti kojima se izražava subjektivno mišljenje, ali ne i nesigurnost već upravo suprotno. Takvi su modali: *nisam imao ni sekunde dileme, po mom dubokom uvjerenju, u to sam uvjeren* i slično.

6.3.2.2. Modali ublažavanja

Kvalitativnom analizom navedeni su najčešće korišteni modali ublažavanja u hrvatskoj i britanskoj političkoj retorici. Nije pronađena značajna razlika u vrsti modalnih izraza ublažavanja u retorici žena i muškaraca. Najčešći modalni izrazi ublažavanja pronađeni u hrvatskom dijelu korpusa su: *eventualno, otprilike, vjerojatno, možda, čini mi se, načelno, u načelu, navodno, relativno, skoro, manje-više, uvjetno rečeno.* Engleskim dijelom korpusa dominirali su sljedeći modali ublažavanja: *in some ways, possibly, nearly, might, probably, sort of, perhaps, about, to some extent, kind of, potentially.* Iz primjera modala ublažavanja 56 i 57 vidljivo je kako ih govornici koriste kako bi ublažili svoje izjave s obzirom na to da nisu sigurni u ono što govore.

(56) Voditelj: *Rebalans proračuna, možemo li ga očekivati u rokovima kako je sama Vlada rekla, sljedećeg tjedna, dakle to je kraj veljače? Je li sve spremno?*
Zoran Milanović: *Manje-više je.*

(57) Voditelj: *We're talking about the 15th or 14th. / Govorimo o 15. ili 14. – glasovanje u Parlamentu o Brexitu*

Theresa May: *That sort of timing, yes. / Tako nekako, da.*

U primjeru 56, bivši hrvatski premijer Zoran Milanović odgovara na pitanje o rokovima koje je Vlada postavila za rebalans proračuna koristeći gotovo samo modalni izraz ublažavanja *manje-više.* Odgovor odnosno potvrdu roka koji je sugerirao voditelj ignorira, čime dodatno odaje da želi izbjeći odgovore o ovoj temi. Na drugo pitanje je li sve spremno za rebalans proračuna ne daje konkretan odgovor. Odgovarajući modalom ublažavanja želi odati dojam da je sve spremno i pod kontrolom, ali istovremeno u to nije siguran pa ne koristi izravan potvrdan odgovor. Na sličan način Theresa May koristi modal ublažavanja *sort of* u primjeru 57. Na pitanje o datumu glasovanja o referendumu za Brexit u Parlamentu, Theresa May odgovara modalom ublažavanja čime potvrđuje ono što je voditelj naveo u pitanju, ali zadržavajući dozu rezerve odnosno ostavljajući otvorenom opciju da se glasovanje dogodi na neki drugi datum jer zapravo ni sama u tom trenutku nije sigurna.

U retorici engleskih govornika pronađeni su i brojni primjeri poštapalica poput *I mean* i *you know* koji u nekim slučajevima također mogu izražavati nesigurnost.

(58) Voditelj: *Would you be prepared to tell the Pope that? / Biste li bili spremni to reći Papi? /*
Tony Blair: *Jeremy, I mean, you know, I've ... I don't know. / Mislim Jeremy, znaš, ja… ja ne znam. /*

U primjeru 58, Tony Blair koristi obje navedene poštapalice naglašavajući svoju nesigurnost. Doveden u neugodnu situaciju gdje mora odgovoriti na pitanje o tome bi li komunicirao s Papom o svom stajalištu o kontracepcijskim sredstvima, Tony Blair ne zna što odgovoriti. Voditelju se obraća osobnim imenom pokušavajući uspostaviti s njim prijateljski odnos, zadobiti suosjećanje i naklonost. Nastavlja koristeći poštapalice *I mean* i *you know* kojima istovremeno odaje da je nesiguran i da ne zna kako bi odgovorio na pitanja, ali kojima i dobiva na vremenu kako bi smislio odgovarajući odgovor ili izlaz iz nezgodne situacije u koju je doveden.

6.3.2.3. Pojačivači

Treće i posljednje analizirano obilježje nesigurnosti i subjektivnosti su pojačivači. Pojačivačima govornici dodatno naglašavaju svoju uvjerenost u određenu tvrdnju, a pretjerana

upotreba pojačivača često odaje subjektivan stav govornika prema temi. Kvantitativnom je analizom pokazano kako su pojačivači najčešće korištena obilježja nesigurnosti i subjektivnosti kod analiziranih govornika. Iako statistički neznačajno, više je pojačivača pronađeno u diskursu žena i u diskursu britanskih političara. Kvalitativna analiza nije pokazala značajne razlike u izboru vrste pojačivača između političarki i političara, odnosno britanskih i hrvatskih političara. U hrvatskom su korpusu najčešće korišteni sljedeći pojačivači: *naravno, svakako, sigurno, potpuno, dakako, itekako, uistinu, apsolutno, iznimno, vrlo, uistinu, zaista, itekako, naprosto, definitivno, veoma/vrlo je važno, ono što je bitno/važno/najvažnije, izrazito, nevjerojatno, silno, posebno, prilično.* S druge strane, britanski političari koriste: *entirely, very, apsolutely, particularly, extremly, fully, infinitely, totally, massively, so, much, too much, quite, fully, far, obviously, certainly, tremendously, immensly* i *overwhelmingly*.

Izdvojiti se posebno mogu pojačivači na latinskom koji su pronađeni isključivo u retorici Zorana Milanovića (*urbi et orbi*, *prima facie je jasno*). Također je zanimljivo da većina analiziranih govornika (hrvatskih i britanskih) koristi pojačivače pleonastično, odnosno koristi dva istoznačna ili bliskoznačna pojačivača s ciljem dodatnog isticanja tvrdnje. Neki od primjera pleonazma kod pojačivača su *apsolutno i potpuno, uvijek i stalno, naravno i posebno* u hrvatskom dijelu kropusa, odnosno *full and total, totally and utterly* u engleskom dijelu korpusa. Drugi način kojim analizirani govornici često dodatno ističu tvrdnje jest ponavljanjem istih pojačivača (*vrlo, vrlo; puno, puno; very, very; so so much*).

U analiziranim primjerima pojačivači su češće izrazi subjektivnosti te se pojavljuju uz prethodno analizirane modale subjektivnosti, a nešto rjeđe izraz nesigurnosti. Upravo suprotno, pojačivačima govornici najčešće žele istaknuti sigurnost i uvjerenost u izrečenu tvrdnju.

(59) Kolinda Grabar-Kitarović: *Pružila sam i njemu i hrvatskim Oružanim snagama apsolutnu potporu u svim njegovim inicijativama dosada i stojim i dalje ću stajati uz hrvatske Oružane snage, uz naše mladiće i djevojke, pripadnice i pripadnike Oružanih snaga.*

No, njegovo uporno inzistiranje zaštite vojske od blaćenja potpuno mi je neshvatljivo jer to doista nije tako...

(60) David Cameron: *He's been asked many, many times, and it is a very frightening prospect for the rest of the country. / Pitalo ga se mnogo, mnogo puta i to je veoma zastrašujuća budućnost za ostatak zemlje. /*

Primjerima 59 i 60 prikazana je tipična upotreba pojačivača u retorici analiziranih političara. U provom primjeru Kolinda Grabar-Kitarović komentira sukob s ministrom obrane Damirom Krstičevićem koristeći brojne pojačivače (*apsolutna potpora, uporno inzistiranje, potpuno neshvatljivo, doista nije tako*). Izborom pojačivača sugerira kako je uvjerena u ispravnost svoga stajališta. Osim ispravnosti svoga stajališta negativno potencira i *uporno inzistiranje* ministra na zaustavljanju njenih kritika. Birajući izričito pozitivne pojačivače i sintagme uz koje ih koristi kada govori o svom stajalištu te izrazito negativne kada govori o stajalištu svog suparnika u prijeporu, Kolinda Grabar-Kitarović izriče svoju uvjerenost u vlastito mišljenje, ali i subjektivnost prema temi rasprave. Na sličan način pojačivače koristi i David Cameron u drugom primjeru. Govoreći o politici Eda Milibanda[45], predstavnika suprotstavljene Laburističke stranke u Parlamentu s čijim se mišljenjem i izjavama ne slaže, David Cameron naglašava kako je Ed Miliband pitan o svom stajalištu *mnogo, mnogo (many, many) puta* te dodaje kako je njegova vizija budućnosti Velike Britanije *veoma zastrašujuća (very frightening prospect).* Istovremeno, ne objašnjava što misli pod 'mnogo puta' ni 'zastrašujućom budućnosti' čime pokazuje svoju subjektivnost prema temi, odnosno uvjerenost u negativno mišljenje bez pružanja valjane argumentacije.

6.3.3. Zaključak

Nakon provedene kvalitativne i kvantitativne analize izabranih obilježja nesigurnosti i subjektivnosti može se zaključiti da, iako su sve tri vrste obilježja poprilično zastupljene u retorici političara na visokim položajima moći, nema značajne razlike u odnosu na rod i nacionalnost ispitanika. Kod hrvatskih je govornika pronađeno manje primjera svih analiziranih obilježja nesigurnosti i subjektivnosti, ali ne možemo govoriti o statistički značajnoj razlici. Kvalitativnom analizom definirana su najčešće korištena obilježja subjektivnosti i nesigurnosti u engleskom i hrvatskom političkom diskursu kao i neke posebnosti ovisne o jeziku i govorniku. Ako se uzme u obzir rod govornika, više je modala subjektivnosti i ublažavanja pronađeno u muškoj retorici što je u suprotnosti s rezultatima

[45] Edward Miliband, član oporbene Laburističke stranke u Ujedinjenom Kraljevstvu te zamjenik državnog tajnika za klimatske promjene od 2021.godine (https://en.wikipedia.org/wiki/Ed_Miliband; pristupljeno 7.6. 2021.).

nekih prethodnih istraživanja (Lakoff, 1975; Crosby i Nyquist, 1977; Tannen, 1998; Jieun i Jea-Woong, 2009; Leaper i Robnett, 2011; Hanafiyeh i Afghari, 2014 te Habeb, 2019). Nesrazmjer u odnosu na spomenuta istraživanja djelomično se može objasniti razlikama u korpusu s obzirom na to da ni jedno istraživanje osim istraživanja Habeba nije provedeno na korpusu koji uključuje politički diskurs u formi intervjua. S druge strane, pokazano je da ispitanice koriste veći broj pojačivača. Tijekom kvalitativne analize ustanovljena je i razlika u izboru odnosno sadržaju modala subjektivnosti političarki i političara u Hrvatskoj. Političarke se u svojim izborima češće referiraju na emocije, dok se muškarci referiraju na razum. Takvu vrstu jezičnih izbora potkrepljuje i dio istraživanja koji se odnosi na argumentaciju, a u kojem je dokazano da žene svoje argumentacijske pogreške češće temelje na emocijama, empatiji i solidarnosti.

6.4. DISKURSNA STRATEGIJA PREKIDANJA I PREKLAPANJA

Kod diskursne strategije prekidanja i preklapanja provedena je kvantitativna analiza koja uključuje deskriptivnu i induktivnu statistiku te kvalitativna analiza koja se oslanja na model Murate (1994) te Kennedyja i Cambdena (1983). Analizirana su isključivo prekidanja i preklapanja voditelja intervjua (ne obratno) jer se željelo ustanoviti kako voditelji intervjua doživljavaju političarke i političare na visokim položajima moći. Također, u analizu su uključena samo takozvana negativna ili konfliktna prekidanja i preklapanja. Analizirajući funkcije prekidanja pokušala se uspostaviti veza između diskursne strategije prekidanja i preklapanja u retorici voditelja intervjua i percepcije koju voditelji intervjua imaju o političarima i političarkama na visokim položajima moći. Komparativnom analizom pokušalo se utvrditi ovisi li novinarsko korištenje diskursnih strategija prekidanja i preklapanja o rodu odnosno nacionalnosti političara čija je retorika uključena u analizirani korpus.

6.4.1. Kvantitativna analiza diskursne strategije prekidanja i preklapanja

Tablica 28 daje pregled rezultata analize provedene u odnosu na diskursne strategije prekidanja i preklapanja po govorniku. Što se prekidanja tiče možemo primijetiti da se najviše prekidalo Davida Camerona (46 puta), dok najmanju vrijednosti imaju Jadranka Kosor i

Margaret Thatcher (svaka političarka prekinuta je 20 puta). Također se može primijetiti da je najčešća vrijednost prekidanja 20 (Jadranka Kosor i Margaret Thatcher), što je ujedno i najmanji broj prekidanja, te 33 (Andrej Plenković i Theresa May). Može se reći da se govornici značajno ne razlikuju u odnosu na broj prekidanja. Za političarke je vrijednost prekidanja približno jednaka osim u slučaju Therese May koju se najviše prekidalo (33). Ako usporedimo samo hrvatske političarke i političare, možemo primijetiti da je vrijednost prekidanja veća kod hrvatskih političara. Istu situaciju pronalazimo i kod britanskih političarki i političara gdje je kod političara zabilježena veća vrijednost prekidanja.

Tablica jasno pokazuje da se sve govornike češće preklapalo nego prekidalo. Najviše se preklapalo Andreja Plenkovića (125 puta), a slijede ga dva britanska političara s vrijednošću preklapanja većom od sto – Tony Blair (110) i David Cameron (101). Ostale se političarke i političare preklopilo manje od sto puta tijekom trajanja svih analiziranih intervjua. Najmanju vrijednost nalazimo kod Jadranke Kosor koju se preklopilo 42 puta. Ako usporedimo samo hrvatske političarke i političare, primjećuje se da je vrijednost preklapanja veća kod muškaraca. Isto je i s britanskim političarima gdje se Tonyja Blaira i Davida Camerona preklapalo više nego Margaret Thatcher i Theresu May.

Tablica 28. Broj prekidanja i preklapanja svakoga govornika.

Govornik	**Ukupno trajanje analiziranih intervjua**	**Prekidanja**	**Preklapanja**
Kolinda Grabar Kitarović	144 min 23 s	22	63
Jadranka Kosor	101 min 20 s	20	42
Zoran Milanović	122 min 21 s	34	73
Andrej Plenković	122 min 34 s	33	125
Tony Blair	124 min 40 s	32	110
David Cameron	117 min 27 s	46	101
Theresa May	120 min 56 s	33	74
Margaret Thatcher	127 min 37 s	20	79

Izvor: izrada autorice

Deskriptivna statistika za diskursne strategije prekidanja i preklapanja (Tablica 29) pokazuje da je prosječan broj prekidanja 30, dok je prosječan broj preklapanja značajno veći – 83.38.

Medijan odnosno centralna vrijednost za diskursnu strategiju prekidanja je 32.50 što znači da se polovicu ispitanika prekidalo manje, a polovicu više od 32 puta. Ista vrijednost za strategiju preklapanja je 76.50. U slučaju preklapanja možemo vidjeti i da je vrijednost raspona varijacije (R = 83) poprilično velika s obzirom na to da je najmanji broj preklapanja 42 (Jadranka Kosor), a najveći 125 (Andrej Plenković).

Tablica 29. Deskriptivna statistika diskursne strategija prekidanja i preklapanja.

Deskriptivna statistika		
	Prekidanja	Preklapanja
N	8	8
Prosjek	30.00	83.38
Medijan	32.50	76.50
Mod	20[a]	42[a]
Standardna devijacija	8.928	26.976
Raspon varijacije	26	83
Minimum	20	42
Maksimum	46	125
Donji kvartil	20.50	65.50
Gornji kvartil	33.75	107.75
a. Postoji više modalnih vrijednosti. Prikazana je najmanja vrijednost.		

Izvor: izrada autorice

Kao i kod ostalih analiziranih retoričkih i diskursnih obilježja, t-testom se željela utvrditi razlika aritmetičkih sredina dvaju nezavisnih uzoraka. Ispitivana je razlika u prosječnoj vrijednosti diskursnih strategija prekidanja i preklapanja u odnosu na rod prekidanih i preklapanih političara. U Tablici 30 možemo vidjeti da je prosječna vrijednost veća kod muškaraca i u slučaju diskursne strategije prekidanja i u slučaju diskursne strategije preklapanja. Također, može se primijetiti da je razlika u odnosu na rod političara poprilično velika u slučaju preklapanja odnosno da se muške ispitanike prosječno značajno više preklapalo nego ispitanice.

Tablica 30. Deskriptivna statistika diskursne strategije prekidanja i preklapanja u odnosu na rod ispitanika.

	Spol	N	Prosjek	Standardna devijacija	Standardna pogreška
Prekidanja	M	4	36.25	6.551	3.276
	Ž	4	23.75	6.238	3.119
Preklapanja	M	4	102.25	21.869	10.934
	Ž	4	64.50	16.422	8.211

Izvor: izrada autorice

Prosječne vrijednosti za diskursnu strategiju prekidanja i preklapanja u odnosu na rod ispitanika prikazane su Grafom 14. Jasno je vidljiv i značajno veći broj preklapanja u usporedbi s prekidanjem, kao i veće vrijednosti prekidanja i preklapanja kod muškaraca.

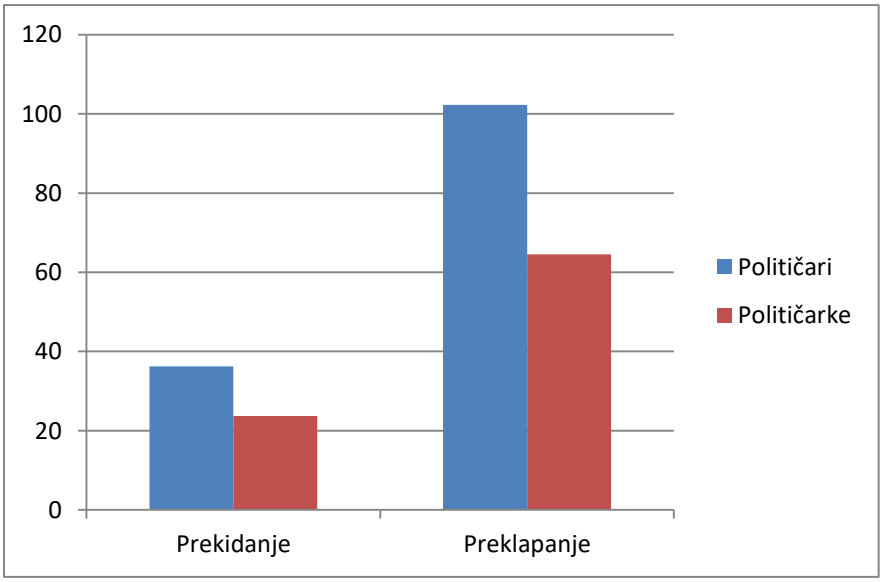

Izvor: izrada autorice

Graf 14. Prosjek korištenja diskursne strategije prekidanja i preklapanja u odnosu na rod.

Tablica 31 potvrđuje da je riječ o statističkim značajnim razlikama. Razlika aritmetičkih sredina za broj prekidanja kod muškaraca i broj prekidanja kod žena je 12.500. Kao što je već spomenuto ta razlika je još veća kod preklapanja – 37.750. Također, može se primijetiti da je, uz razinu signifikantnosti od 5%, vrijednost p za prosječan broj prekidanja 0.033, a za prosječan broj preklapanja 0.035. S obzirom na to da je p vrijednost manja od 0.05 u oba slučaja, možemo govoriti o statistički značajnim razlikama.

Tablica 31. Rezultati t-testa o razlici aritmetičkih sredina parametara s obzirom na rod ispitanika.

	t-test dvaju nezavisnih uzoraka						
					St. pogreška razlike aritmetičkih sredina	95% C.I.	
	t	Df	Sig.	Razlika aritmetičkih sredina		Donja granica	Gornja granica
Prekidanja	2.764	5.986	0.033	12.500	4.523	1.426	23.574
Preklapanja	2.761	5.567	0.035	37.750	13.674	3.650	71.850

Izvor: izrada autorice

Diskursne strategije prekidanja i preklapanja ispitane su i u odnosu na nacionalnosti prekidanih i preklapanih političara. Rezultati su prikazani u Tablici 32 gdje se može primijetiti da je prosječna vrijednost prekidanja i preklapanja nešto veća u slučaju britanskih političara i političarki. Kao i u komparativnoj analizi provedenoj u odnosu na varijablu roda, i kod nacionalnosti razlika u prosjeku veća je kod prosječne upotrebe diskursne strategije preklapanja.

Tablica 32. Deskriptivna statistika diskursne strategije prekidanja i preklapanja u odnosu na nacionalnost ispitanika.

	Nacionalnost	N	Prosjek	Standardna devijacija	Standardna pogreška
Prekidanja	HR	4	27.25	7.274	3.637
	EN	4	32.75	10.626	5.313
Preklapanja	HR	4	75.75	35.283	17.642
	EN	4	91.00	17.263	8.631

Izvor: izrada autorice

Rezultati prikazani Tablicom 32 vizualno su prezentirani Grafom 15. Iz Grafa 15 jasno je vidljivo da je broj preklapanja i kod hrvatskih i britanskih političara veći nego broj prekidanja. Također, britanski političari više su i prekidani i preklapani od hrvatskih političara s tim da je ta razlika nešto veća u slučaju preklapanja.

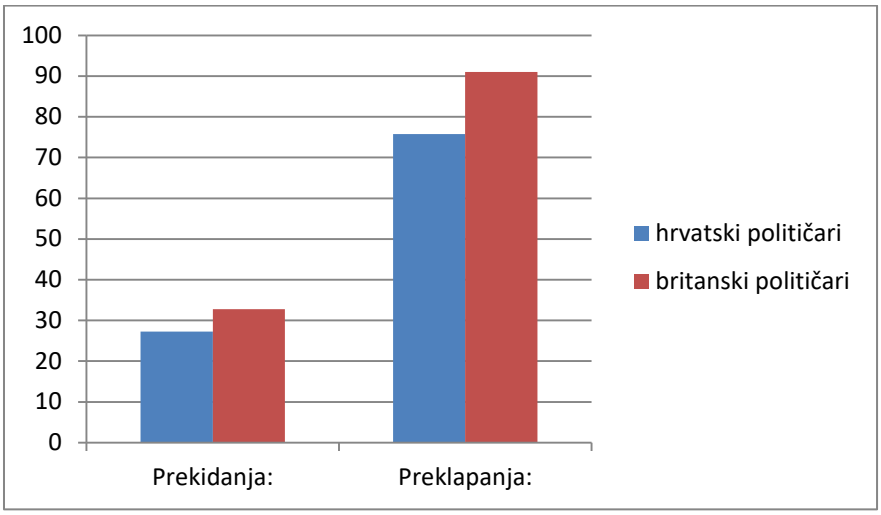

Izvor: izrada autorice

Graf 15. Prosjek korištenja diskursne strategije prekidanja i preklapanja u odnosu na nacionalnost.

Rezultati t-testa kojim se provjeravala statistička značajnost dobivenih razlika pokazuju da je razlika u aritmetičkoj sredini prekidanja kod britanskih i hrvatskih političara 5.500, a u aritmetičkoj sredini preklapanja ta je vrijednost 15.250. P vrijednost za prekidanje je 0.430, a za preklapanje 0.477. Iako su britanski političari češće preklapani i prekidani, s obzirom na to da su p vrijednosti veće od 0.05, ne možemo govoriti o statistički značajnoj razlici.

Tablica 33. Rezultati t-testa o razlici aritmetičkih sredina parametara s obzirom na nacionalnost.

	t-test dvaju nezavisnih uzoraka						
					St. pogreška razlike aritmetičkih sredina	95% C.I.	
	t	Df	Sig.	Razlika aritmetičkih sredina		Donja granica	Gornja granica
Prekidanja	-0.854	5.305	0.430	-5.500	6.439	-21.769	10.769
Preklapanja	-0.776	4.358	0.477	-15.250	19.640	-68.056	37.556

Izvor: izrada autorice.

Nakon provedene kvantitativne i statističke analize, može se zaključiti da se ispitivane političare puno više preklapa nego ih se prekida. Postoji samo jedan slučaj gdje je broj

prekidanja (najveći broj prekidanja kod Davida Camerona, vrijednost 46) veći od broja preklapanja (najmanji broj preklapanja kod Jadranke Kosor, 42). Međutim, prosječno gledano broj preklapanja značajno je veći od broja prekidanja.

Komparativnom analizom zaključeno je da postoji statistički značajna razlika u broju prekidanja i preklapanja u odnosu na rod ispitanika s tim da ta razlika ide u prilog muškarcima. Drugim riječima, muškarce se statistički značajno više prekida i preklapa nego žene što je u suprotnosti s nekim prethodno provedenim zaključcima (Zimmerman i West, 1975 ; Esposito, 1970; prema Tannen, 1994; Shaw, 2002) i polaznom hipotezom za ovo istraživanje. Važno je pri tome naglasiti kako je od navedenih znanstvanika samo Shaw proučavala politički diskurs, ali u kontekstu političkih debata u britanskom Parlamentu. Takve razlike između ispitanika i kontektsa u kojem se diskurs odvija mogu djelomično objasniti i razlike u rezultatima istraživanja. Kod varijable nacionalnosti, zaključeno je da, iako su vrijednosti prekidanja i preklapanja veće kod britanskih političara, ne možemo govoriti o statistički značajnim razlikama.

6.4.2. Kvalitativna analiza diskursne strategije prekidanja i preklapanja

U skladu s prethodno navedenim, kvalitativnom analizom određivale su se funkcije diskursne strategije prekidanja i preklapanja. Fokus je bio na negativnim i konfliktnim prekidanjima i preklapanjima političara. Analizirani su isključivo slučajevi kada voditelji intervjua prekidaju političare, a ne političari voditelje. Funkcije navedenih diskursnih strategija određivale su se u skladu s modelom koji su za negativna prekidanja izradili Murata (1994) te Kennedy i Cambden (1983). Navedeni autori razlikuju četiri funkcije prekidanja: neslaganje, preuzimanje uloge, promjena teme i odmicanje. U kvalitativnoj analizi pronađeni su primjeri prekidanja i preklapanja sa svim navedenim funkcijama. Međutim, pronađeni su i primjeri koji se ne mogu kategorizirati ni u jednu od ovih funkcija te su takvi primjeri promatrani odvojeno.

Prekidanje i preklapanje s funkcijom neslaganja pronađeno je u intervjuima sa svim analiziranim političarima i političarkama. Drugim riječima, voditelji intervjua su koristili strategije prekidanja i preklapanja kako bi izrazili neslaganje sa svim političarima iz korpusa.

Primjeri prekidanja s funkcijom neslaganja:

(61) Voditelj: *All right, let's look at Iraq. When you told the Parliament that the Intelligence was 'extensive, detailed and authoritative', that wasn't true, was it? / U redu, pogledajmo Irak. Kada ste rekli Parlamentu da je izvješće 'opširno, detaljno i autoritativno', niste govorili istinu, zar ne? /*

Tony Blair: *No, it was true. There was no doubt about – / Ne, govorio sam istinu. Nema sumnje - /*

Voditelj: *It wasn't extensive, it wasn't detailed and it wasn't authoritative. / Nije bilo opširno, nije bilo detaljno i nije bilo autoritativno. /*

(62) Voditeljica: *Očekujemo nekako, Predsjednice, da i Vi budete glasniji u toj priči, da budete korektiv.*

Kolinda Grabar-Kitarović: *Gospođo Tandara, ja mislim da sam dovoljno glasna –*

Voditeljica: *Niste baš glasni u posljednje vrijeme.*

(63) Zoran Milanović: *Pa ja sam vam nekoliko puta rekao da tu nema nikakve teme. Dakle, sve što sam imao –*

Voditelj: *To je Vaša procjena. Ja mislim, kao i moji kolege, da to jest tema i ja Vas to pitam.*

U svim navedenim primjerima voditelji intervjua prekidaju političare kako bi iskazali svoje neslaganje s tvrdnjama i stavovima koje su političari izrekli. U primjeru 61, voditelj prekida Tonyja Blaira kako bi ponovio i dodatno naglasio ono što smatra točnim, a što je Tony Blair tek pokušao opovrgnuti. Prekinut je bez konkretne prilike da odgovori i objasni svoje stajalište. Voditelj naslućuje suprotno stajalište te ga pokušava preduhitriti prekidajući sugovornika i naglašavajući svoje neslaganje. U primjeru 62, voditeljica upozorava Kolindu Grabar-Kitarović na nedovoljnu aktivnost kada je riječ o propustima Vlade. Slično kao u prvom primjeru, prekida ju čim nasluti neslaganje te bez da joj omogući konkretnu priliku za odgovor. Prekidanjem dodatno ističe svoje stajalište odnosno neslaganje sa stavom tadašnje predsjednice Kolinde Grabar-Kitarović. U primjeru 63, nakon što je pitan o ministru financija Slavku Liniću, Zoran Milanović pokušava izbjeći odgovor navodeći kako se tu nema što pitati i kako to ne bi trebala biti tema za razgovor. Voditelj ga prekida kako bi izrazio neslaganje i opravdao izbor teme te potencijalno dobio konkretan odgovor.

Tijekom analize pronađeni su i primjeri preklapanja s istom funkcijom (primjer 64).

(64) David Cameron: *Well, he, he at the moment, he is saying that the only way he can become Prime Minister, because of the wipe-out of Labour in Scotland, is by being supported - / Pa, on, on, sada, on kaže da je jedini način da postane premijer, jer Laburistička stranka gotovo više i ne postoji u Škotskoj, jest uz podršku - /*
Voditelj: *But he's not saying that. / Ali nije to rekao.*
David Cameron: *- by SNP. But he refuses to rule it out. / SNP-a. Ali odbija isključiti tu mogućnost. /*

U navedenom je primjeru riječ o preklapanju s obzirom na to da je voditelj izgovorio cijelu rečenicu tijekom odgovora Davida Camerona. Pri tome, David Cameron uopće nije zaustavio svoj odgovor te su oba govornika govorila istovremeno. Voditelj preklapa političara onoga trenutka kada je čuo nešto s čim se ne slaže i u svom preklapanju ističe svoje neslaganje.

Druga funkcija diskursne strategije prekidanja i preklapanja koja je pronađena u intervjuima sa svim analiziranim političarima jest promjena teme. Voditelji prekidaju i preklapaju političare kako bi, iz bilo kojeg razloga, zaustavili razgovor o jednoj temi i prešli na drugu temu.

Primjeri prekidanja s funkcijom promjene teme:

(65) David Cameron: *I think perhaps politicians, media, all of us, we spend too much time on the sort of daily strategy political battle – who's up and who's down. I'm not really interested in that. I've got this incredible opportunity to put in place the long-term plan that gives this country a real chance of success. This is the work of the next sixteen months - / Mislim da možda političari, mediji, svi mi provodimo previše vremena u svakodnevnim političkim borbama – tko pobjeđuje i tko gubi. Ne zanima me to. Imam nevjerojatnu priliku da provedem dugoročni plan koji će dati ovoj zemlji stvarnu priliku za uspjeh. To je posao sljedećih šesnaest mjeseci - /*
Voditelj: *Well, we have nowhere to live but nowadays. But let me turn to pensions which is your announcement this weekend. / Pa nemamo gdje živjeti nego u svakodnevnici. Ali idemo malo na mirovine koje ste najavili ovoga vikenda. /*

(66) Andrej Plenković: *Dakle, ajmo sad malo bit precizni. Malo se svesti na fakte. Dakle, u hrvatskom političkom –*
Voditelj: *Ajde na ovo 'vjerodostojno' mi se samo vratite.*

U primjerima 65 i 66 voditelji intervjua koriste strategiju prekidanja kako bi upravljali temom odnosno usmjerili je kako im odgovara. U primjeru 65 voditelj kratko reagira, odnosno odgovara na komentar Davida Camerona, a zatim očito mijenja temu ne dopuštajući Davidu Cameronu da završi svoj odgovor. U primjeru 66, voditelj prethodno pita premijera Andreja Plenkovića o licemjerstvu slogana 'vjerodostojno' s obzirom na nove članove stranke koji su prethodno pripadali drugim strankama suprotne ideologije. Andrej Plenković izbjegava odgovor mijenjajući temu i govoreći o predrasudama koje javnost ima o HDZ-u. U tom ga trenutku voditelj prekida mijenjajući, odnosno vraćajući prvotnu temu s koje je Andrej Plenković u odgovoru skrenuo.

Primjeri preklapanja s funkcijom promjene teme:

(67) Tony Blair: *And the new Thatcherite came in and took over the idea that the Labour Party is the only party that has ever undergone a process of change. But the principles remain the same. That's why, if you look at our program today, you will see extending educational opportunity - / I nastupio je novi tačerizam i sugerirao da je Laburistička stranka jedina stranka koja je ikada prošla proces promjene. Ali načela ostaju ista. Zbog toga, ako pogledate program danas, vidjet ćete veliku obrazovnu priliku - /*

Voditelj: *All right, we'll come to that… / U redu, doći ćemo do toga… /*

Tony Blair: *tackling youth unemployment - / koja će riješiti nezaposlenost mladih - /*

Voditelj: *Oh another one, shopping list um…I'll come to that. / Ah, još jedan popis za kupovinu… doći ću do toga. /*

(68) Margaret Thatcher: *I'm not like these 28 members, Labor members of Parliament, or trying to say people don't obey the law, don't they pay your community charge. I believe in the law – / Ja nisam poput tih 28 članova, članova Laburističke stranke u Parlamentu i ne pokušavam nagovoriti ljude da ne poštuju zakone, da ne plaćaju komunalnu naknadu. Ja vjerujem u zakon - /*

Voditelj: *In a recent last held interview… / U zadnjem intervju…/*

Margaret Thatcher: *… laws which I don't like then I have to obey them. /… zakone koji mi se ne sviđaju ali ih moram poštovati. /*

U primjeru 67 voditelj pokušava promijeniti temu preklapajući odnosno govoreći istovremeno s Tonyjem Blairom. U oba slučaja preklapanja upozorava političara kako će se doći do teme o

kojoj Tony Blair govori, ali da ga u tom trenutku želi pitati nešto drugo. U primjeru 68, tijekom preklapanja, voditelj se ne referira na temu o kojoj Margaret Thatcher govori, već izravno pokušava preći na drugu temu koju je Margaret Thacther očito spomenula u svom zadnjem intervjuu. S obzirom na to da Margaret Thatcher nastavlja sa svojim odgovorom, pokušaj promjene teme bio je u ovom slučaju bezuspješan.

Preostale dvije funkcije prekidanja i preklapanja nisu zastupljene u intervjuima sa svim političarima. Bez obzira na navedeno u korpusu je pronađen relativno velik broj primjera strategije prekidanja i preklapanja s funkcijom preuzimanja uloge i odmicanja.

Strategija prekidanja i preklapanja s funkcijom preuzimanja uloge ne očekuje se u formi intervjua s obzirom na to da intervju podrazumijeva jasno definirane uloge – voditelj postavlja pitanja, a političar na njih odgovara. Ipak, u korpusu su pronađeni i primjeri u kojima voditelj intervjua prekida političara i preuzima ulogu govornika (primjer 69).

(69) Voditelj: *Why are you cutting funding for public health? / Zašto režete sredstva za javno zdravstvo? /*
Theresa May: *No. What we're looking at in relation to NHS - / Ne. Ono što uzimamo u obzir u odnosu na nacionalni zdravstveni sustav - /*
Voditelj: *You are. You announced it just before Christmas, and according to the Health Foundation a billion ponuds nearly since 2015 have gone out of public health. That's stopping people smoking and drinking, eating too much and so forth. Absolutely essential. Good money which would avoid much bigger spending on cancer and so forth in the NHS down the street. Why are you cutting it? / Jeste. Najavili ste to prije Božića i prema Zdravstvenoj zakladi, skoro milijardu funti je uzeto iz javnog zdravstva od 2015. godine. To znači zaustavljanje pušenja i pića, prejedanja i tako dalje. Apsolutno nužne stvari. Dobar novac kojim se mogao izbjeći trošak za rak i tako dalje koji je nestao iz nacionalnog zdravstvenog sustava. Zašto režete sredstva? /*

U primjeru 69, voditelj prekida Theresu May kako bi izrazio neslaganje, preuzeo ulogu govornika i objasnio svoje stajalište i pitanje. Na pitanje zašto se režu sredstva u zdravstvenom sektoru, Theresa May ne odgovara izravno. Početkom svojega odgovora sugerira kako se sredstva ne režu te se naslućuje da slijedi objašnjenje zašto. Voditelj je prekida prije samog objašnjenja kako bi izrazio neslaganje i potvrdio stajalište izrečeno prethodnim pitanjem. Nakon toga zauzima ulogu govornika kako bi razjasnio stav i pitanje.

Kod funkcije odmicanja, sugovornik prekidanjem ili preklapanjem želi izraziti kako je već čuo ono što govornik govori. U formi intervjua s političarima na visokom položaju moći prekidanje i preklapanje s ovom funkcijom najčešće je neprimjereno te može djelovati nepristojno.

Primjeri prekidanja i preklapanja s funkcijom odmicanja:

(70) Tony Blair: *There were a whole series of policy positions that I adapted with, along with the rest of the Labour Party. But the very process of modernization has been the very process that I have undertaken in the Labour Party - / Postoji cijeli niz politika kojima smo se ja i ostatak Laburističke stranke prilagodili. Ali proces modernizacije je bio ključan proces i u Laburističkoj stranci proveo sam - /*
Voditelj: *I know that. Have you abandoned, have you, did you believe what you said you believed in the 80s?/ Znam to. Jeste li napustili, jeste li, jeste li vjerovali u ono što ste rekli da vjerujete u 80tima? /*

(71) Voditelj: *Puno je toga i lošeg.*
Andrej Plenković: *Samo sekundu –*
Voditelj: *To smo čuli sve.*

(72) Andrej Plenković: *90tih godina, 91' mi smo morali donijeti ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina kao jedan od elemenata za međunarodno priznanje Hrvatske –*
Voditelj: *To znamo. Kao i 2000.godine kad smo mijenjali ustavni zakon.*
Andrej Plenković: *Ali to je bitno da javnost zna.*

U prvom primjeru (70) voditelj prekida, a u druga dva (71 i 72) preklapa govornika kako bi ukazao da je ono što političar govori već rečeno. Funkcija odmicanja očita je iz gotovo jednakih rečenica koje voditelji ponavljaju: *Znam to. To smo čuli sve. To znamo.* Iako se ovakva funkcija prekidanja može opravdati vremenskim ograničenjima televizijskih intervjua i željom za informativnošću, veoma je važno zadržati i odgovarajuću razinu komunikacije u intervjuu s političarima na vodećim pozicijama i ne uvrijediti sugovornika. U ovoj situaciji, osim što se sugovornik prekida, što je samo po sebi komunikacijski čin s negativnim predznakom, izravno se sugerira da se govornik ponavlja, da je zamoran ili da izbjegava odgovor.

Osim navedene četiri funkcije, u analizi su primijećene i neke druge funkcije prekidanja odnosno preklapanja. Voditelji često prekidaju govornike kada primijete da se odmiču od

teme i da neće dobiti konkretne odgovore što se vidi u primjeru 73 iz intervjua s Tonyjem Blairom.

(73) Tony Blair: *It is not acceptable for poor people not to be given chances they need in life - / Nije prihvatljivo da siromašni ne dobiju priliku koja im treba u životu –*
Voditelj: *That is not my question. / To nije bilo moje pitanje. /*

Na pitanje o tome je li u redu naplaćivati veći porez bogatim građanima, Tony Blair odgovara fokusirajući se na siromašni dio populacije čime pokušava temeljnu negativnu tvrdnju preokrenuti u pozitivnu. Voditelj intervjua ga preklapa upozoravajući da to nije bilo pitanje. Slična se situacija primjećuje i u jednom od intervjua s Andrejem Plenkovićem koji ne želi izravno odgovoriti na pitanje o tome ide li se u nabavku novih aviona. Njegovo izbjegavanje odgovora rezultira time da ga voditelj tri puta za redom preklapa s istim pitanjem *Idemo li u nabavu novih aviona?*. Ponavljanje istog pitanja ima istu funkciju kao i ukazivanje da ono što političar govori nije odgovor na postavljeno pitanje. Ova je funkcija slična funkciji promjene teme iako u ovom slučaju voditelj ne mijenja temu već to radi političar. Cilj je voditelja vratiti razgovor na izvornu temu. U svakom slučaju, i ova funkcija i funkcija promjene teme podrazumijevaju upravljanje diskursom.

Još jedna česta funkcija prekidanja koja se pokazala u ovoj analizi, a koja također podrazumijeva upravljanje diskursom, jest navođenje. Političare se prekida kako bi im se dopunilo odnosno sugeriralo odgovore (primjer 74).

(74) Kolinda Grabar-Kitarović: *Ja sam zadovoljna s obzirom na okolnosti. Zadovoljna – što to znači? Dakle, znam da sam učinila sve što se moglo u ovim okolnostima. Puno je lakše, naravno, najavljivati nove projekte, nova izdvajanja iz proračuna i tako dalje –*
Voditelj: *Nešto što se prije godinama radilo?*
Kolinda Grabar-Kitarović: *Naravno, da –*
Voditelj: *I vi ste sjedili u toj Vladi.*

U primjeru 74 voditelj nepravedno prekida bivšu predsjednicu ne bi li je naveo na odgovore koje ona nije planirala dati. Prihvaćajući njegove sugestije, Kolinda Grabar-Kitarović diskreditira samu sebe što joj sigurno nije bio cilj.

Osim u navedenim slučajevima diskursna strategija prekidanja i preklapanja često se koristi za upravljanje diskursom odnosno tijekom intervjua. U tom slučaju, slušajući odgovore

voditelj instinktivno reagira i prekida sugovornika ne bi li postavio potpitanja kojima onda ili potvrđuje rečeno (primjer 75) ili usmjerava daljnji tijek razgovora (primjer 76).

(75) Voditelj: *Je li gospodin Milanović spreman pristati na to?*
Jadranka Kosor: *Nismo se oko toga ništa dogovorili. Evo, ako bi bio u mogućnosti, ja mislim da bi to bilo –*
Voditelj: *Ponuda i dalje stoji?*

(76) Jadranka Kosor: *Država sad u ovoj fazi sasvim sigurno mora voditi računa o tome da se politika koliko je god to moguće najviše miče iz onoga što zapravo jest područje struke. Znači gdje struka treba odlučiti –*
Voditelj: *A koliko je to moguće? HSS-u je pripao JANAF, HSS i HDZ drže Podravku, Croatia osiguranje HSLS. Sve je nekako podijeljeno po tim stranačkim kvotama.*

Ono što je zanimljivo, a ne odnosi se izravno na samu funkciju prekidanja i preklapanja, jest reakcija na navedene diskursne strategije. Iako se takvim strategijama pretežno izriče moć odnosno dominantnost i upravljačka funkcija u intervjuu, političari često upozoravaju voditelje na prekide. Kod britanskih političara navedeno je posebno izraženo kod Margaret Thacher koja voditelje učestalo upozorava da je prekidaju. To je u skladu s rezultatima koje su dobili Bull i Mayer (1988) istražujući retoriku Margaret Thatcher i njene reakcije na strategiju prekidanja i preklapanja.

(77) *Well, if you ask me a question Andrew, you've got to give me at least thirty seconds to – / Pa ako mi postavite pitanje, Andrew, morate mi dati bar trideset sekunda da - /*
(78) *You are challenging me and you must give me a chance to answer. / Pitate me delikatno pitanje pa mi morate dati priliku da odgovorim. /*
(79) *Let me finish. / Dopustite da završim. /*
(80) *Can I just finish? / Mogu li završiti? /*

Primjeri 77 do 80 pokazuju slučajeve kada Margaret Thatcher upozorava voditelje na prekide, često i sama prekidajući ili preklapajući njih. Slične komunikacijske situacije uzrokovane čestim prekidima pronađene su i u diskursu hrvatskih političara, najčešće Andreja Plenkovića i Zorana Milanovića.

(81) Zoran Milanović: *Ma gledajte, imamo 15 minuta. Dakle, svaku rečenicu koju počnem, vi prekinete.*

(82) Andrej Plenković: *Dopustite da kažem.*

(83) Andrej Plenković: *Polako. Pa evo sada slijedi moj odgovor, dopustite.*

Dok Andrej Plenković u primjerima 82 i 83 traži priliku za odgovor, Zoran Milanović ide korak dalje upozoravajući voditelja na vremensko ograničenje forme televizijskog intervjua i učestalo korištenje strategije prekidanja i preklapanja zbog koje nije u mogućnosti iznijeti svoje stavove. Dakle, upozorava voditelja na prekidanje, ali i na vremensko ograničenje intervjua čime zapravo upravlja intervjuom i preuzima ulogu voditelja.

6.4.3. Zaključak

Nakon provedene kvantitativne analize, može se zaključiti da se političarke i političare na visokim položajima moći puno češće preklapa nego ih se prekida. Kada govorimo o varijabli roda, muškarce se puno više i prekida i preklapa nego žene te možemo govoriti o statistički značajnoj razlici. S druge strane, iako se britanske političare nešto više prekida i preklapa nego hrvatske političarke i političare, ne možemo govoriti o statistički značajnoj razlici u odnosu na parametar nacionalnosti.

Kvalitativnom analizom pokazano je kako su političari svjesni prekidanja i preklapanja te na njega reagiraju upozoravajući voditelje na prekide i na nedostatak prilike za odgovore. Kada je riječ o funkcijama strategija prekidanja i preklapanja, kvalitativna je analiza pokazala da se brojni primjeri mogu svrstati u funkcije koje su definirali Murata (1994) te Kennedy i Cambden (1983). Voditelji su najčešće koristili strategiju prekidanja i preklapanja kako bi izrazili neslaganje ili promijenili temu. U nešto manje slučajeva diskursna strategija prekidanja i preklapanja koristila se kako bi voditelji preuzeli ulogu govornika te kako bi upozorili sugovornika na ponavljanje nečeg poznatog. Osim navedenih funkcija, moglo se razaznati i nekoliko novih funkcija. Voditelji su koristili strategiju prekidanja i preklapanja kako bi naveli govornike na željene odgovore, kako bi ih pitali potpitanja i razjasnili ili usmjerili diskurs političara te kako bi upozorili govornika da ne odgovara na pitanje. U svakom slučaju, analiza funkcija prekidanja i preklapanja nije pokazala razlike u odnosu na rod ili nacionalnost političara.

Analizom strategije prekidanja i preklapanja pokazalo se kako položaj moći značajno ne određuje dinamiku korištenja strategije prekidanja i preklapanja u voditelja. Iako intervjuiraju dominante osobe na visokim političkim položajima, voditelji ih i dalje prekidaju i preklapaju, posebice muškarce koji su češća pojava na takvim položajima, a samim time je i njihov položaj stabilniji. Na primjeru Margaret Thatcher koja se često buni i reagira na prekide (iako se statistički žene manje prekida) vidimo da su političarke sposobne izražavati ili 'obraniti' svoj položaj moći jednako kao i muškarci. Što se funkcija tiče, primjećuje se da voditelji koriste strategije prekidanja i preklapanja u političkim intervjuima u različite svrhe. Diskursnu strategiju prekidanja i preklapanja koriste kako bi izrazili neslaganje, upravljali razgovorom (promjena teme i preuzimanje uloge), upozorili na manipulaciju i izbjegavanje odgovora (odmicanje i upozoravanje na pravo pitanje), ali i kako bi sami manipulirali (navođenje i usmjeravanje razgovora).

6.5. DIKSURSNA STRATEGIJA RAZVIJANJA TEME

S obzirom na analiziranu formu odnosno televizijski intervju, diskursna strategija razvijanja teme istraživala se u odnosu na pitanja koja su postavljana intervjuiranim političarima na visokim položajima moći. Cilj ovog dijela istraživanja bio je ustanoviti kome i koliko voditelji televizijskih intervjua postavljaju osobna pitanja. Neka od istraživačkih pitanja i hipoteza na koja će se rezultatima pokušati odgovoriti su: postavljaju li voditelji više osobnih pitanja muškarcima ili ženama? Postavljaju li voditelji više osobnih pitanja britanskim ili hrvatskim političarima? Jesu li voditelji ili voditeljice skloniji postavljanju osobnih pitanja? Teme o osobnom životu političara razlikovat će se ovisno o rodu. Britanski voditelji intervjua manje su skloni osobnim pitanjima

6.5.1. Kvantitativna analiza diskursne strategije razvijanja teme

Tablica 34 opisno prikazuje promatrani korpus u odnosu na broj osobnih pitanja postavljenih svakom od analiziranih govornika. U Tablici su navedeni govornici, ukupno trajanje svih intervjua za pojedinog govornika te broj osobnih pitanja koja su postavljena svakom od govornika.

Tablica 34. Broj osobnih pitanja koja su postavljena svakom od govornika.

Govornik	**Ukupno trajanje analiziranih intervjua za svakog govornika**	**Broj osobnih pitanja postavljenih svakom govorniku**
Kolinda Grabar-Kitarović	144 minute i 23 sekundi	13
Jadranka Kosor	101 minuta i 20 sekundi	3
Zoran Milanović	122 minute i 21 sekundi	8
Andrej Plenković	122 minute i 34 sekundi	5
Theresa May	120 minuta i 56 sekundi	5
Margaret Thatcher	127 minuta i 37 sekundi	5
Tony Blair	124 minute i 40 sekundi	14
David Cameron	117 minuta i 27 sekundi	9

Izvor: izrada autorice.

Iz Tablice 34 je vidljivo kako je najveći broj osobnih pitanja postavljen Tonyju Blairu (ukupno 14 pitanja). Slijedi Kolinda Grabar-Kitarović s 13 postavljenih osobnih pitanja. Davidu Cameronu je postavljeno 9, a Zoranu Milanoviću 8 osobnih pitanja. Andrej Plenković, Theresa May i Margaret Thatcher imaju jednaku vrijednost 5, odnosno svakom je postavljeno po 5 osobnih pitanja tijekom svih intervjua ukupno. Najmanju vrijednost ima Jadranka Kosor kojoj je postavljeno svega 3 osobna pitanja.

U Tablici 35 prikazana je deskriptivna statistika iz koje se može iščitati prosječan broj postavljenih osobnih pitanja te medijan i mod odnosno vrijednost koja se najviše ponavlja, kao i minimalne i maksimalne vrijednosti te standardna devijacija.

Tablica 35. Deskriptivna statistika za osobna pitanja.

Deskriptivna statistika za osobna pitanja	
N	8
Prosjek	7.75
Medijan	6.50
Mod	5
Standardna devijacija	4.027
Raspon varijacije	11
Minimum	3
Maksimum	14
Donji kvartil	5.00
Gornji kvartil	12.00

Izvor: izrada autorice.

Kao što je već rečeno, najmanje postavljenih pitanja po govorniku je 3 (3 osobna pitanja postavljena Jadranki Kosor), a najviše 14 (14 osobnih pitanja postavljenih Tonyju Blairu). S obzirom na to da su ispitani intervjui s 8 govornika, prosječna vrijednost postavljenih osobnih pitanja je 7.75. Medijalna vrijednost je 6.50 što znači da polovina ispitanika ima vrijednost koja je manja ili jednaka medijanu, a polovina vrijednost koja je viša ili jednaka medijanu. Mod je 5 što označava vrijednost koja se najviše ponavlja (kod tri govornika).

Tablica 36 prikazuje deskriptivnu statistiku u odnosu na rod ispitanika odnosno prosječnu vrijednost za broj postavljenih osobnih pitanja ženama i muškarcima te standardnu devijaciju i pogrešku.

Tablica 36. Deskriptivna statistika osobnih pitanja u odnosu na rod ispitanika.

	Spol	**N**	**Prosjek**	**Standardna devijacija**	**Standardna pogreška**
Osobna pitanja	M	4	9.00	3.742	1.871
	Ž	4	6.50	4.435	2.217

Izvor: izrada autorice.

Prosječan broj osobnih pitanja postavljenih muškarcima je 9, dok je prosjek osobnih pitanja postavljenih ženama 6.50. Iz navedenoga se može vidjeti da muškarci odnosno ispitivani

političari na visokom položaju moći imaju u prosjeku veću vrijednost odnosno postavlja im se više osobnih pitanja nego njihovim kolegicama. Slikovni prikaz prosječnih vrijednosti u odnosu na rod političara prikazan je Grafom 16.

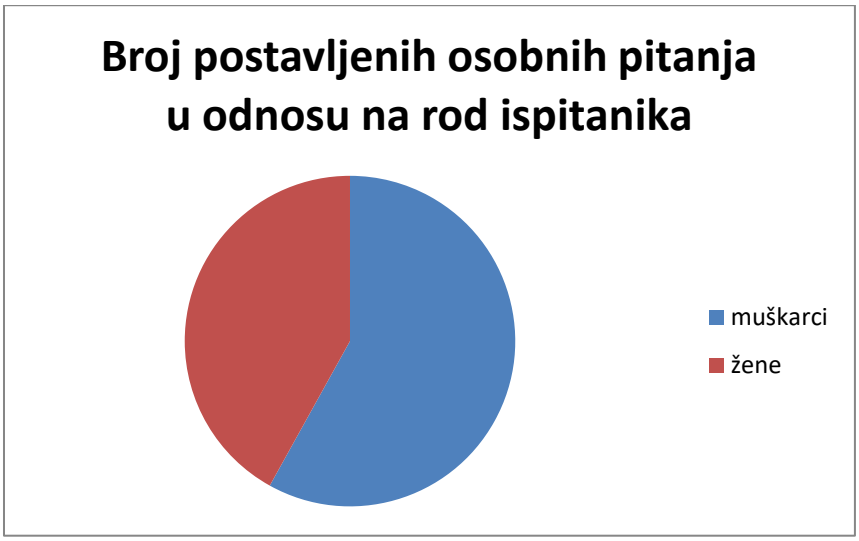

Izvor: izrada autorice.

Graf 16. Broj postavljenih osobnih pitanja u odnosu na rod ispitanika.

Dodatan t-test proveden je ne bi li se ispitalo jesu li ove promatrane razlike statistički značajne. Rezultati dodatnog t-testa prikazani su u Tablici 37.

Tablica 37. Rezultati t-testa o razlici aritmetičkih sredina s obzirom na rod ispitanika.

	t-test dvaju nezavisnih uzoraka						
					St. pogreška razlike aritmetičkih sredina	95% C.I.	
	t	df	Sig.	Razlika aritmetičkih sredina		Donja granica	Gornja granica
Osobna pitanja	0.862	5.835	0.423	2.500	2.901	-4.648	9.648

Izvor: izrada autorice.

U skladu s rezultatima navedenim u Tablici 37, uz razinu signifikantnosti od 5 %, možemo odbaciti hipotezu o postojanju razlike između aritmetičkih sredina. S obzirom na p-vrijednost

od 0.423, zaključuje se da ne postoji značajna razlika u prosječnom broju osobnih pitanja postavljenim političarima i političarkama na visokom položaju moći.

U sljedećem se koraku željelo ispitati postoji li međusobna ovisnost između nacionalnosti političara i broja osobnih pitanja koja su im postavljena. Drugim riječima, željelo se ustanoviti postavljaju li se osobna pitanja više hrvatskim ili britanskim političarima. Rezultati deskriptivne statistike, odnosno rezultati o prosječnom broju osobnih pitanja koja su postavljena ovim dvama skupinama političara prikazani su u Tablici 38.

Tablica 38. Deskriptivna statistika osobnih pitanja u odnosu na nacionalnost ispitanika.

	Nacionalnost	**N**	**Prosjek**	**Standardna devijacija**	**Standardna pogreška**
Osobna pitanja	HR	4	7.25	4.349	2.175
	EN	4	8.25	4.279	2.136

Izvor: izrada autorice.

Iz Tablice 38 može se zaključiti kako je prosječan broj postavljenih osobnih pitanja sličan za hrvatske i britanske političare. Kod hrvatskih političara prosječna vrijednost je nešto niža odnosno 7.25. Kod britanskih političara ista je vrijednost 8.25. Da je riječ o sličnim vrijednostima s tim da je vrijednost malo veća kod britanskih političara vizualno se može vidjeti u Grafu 17.

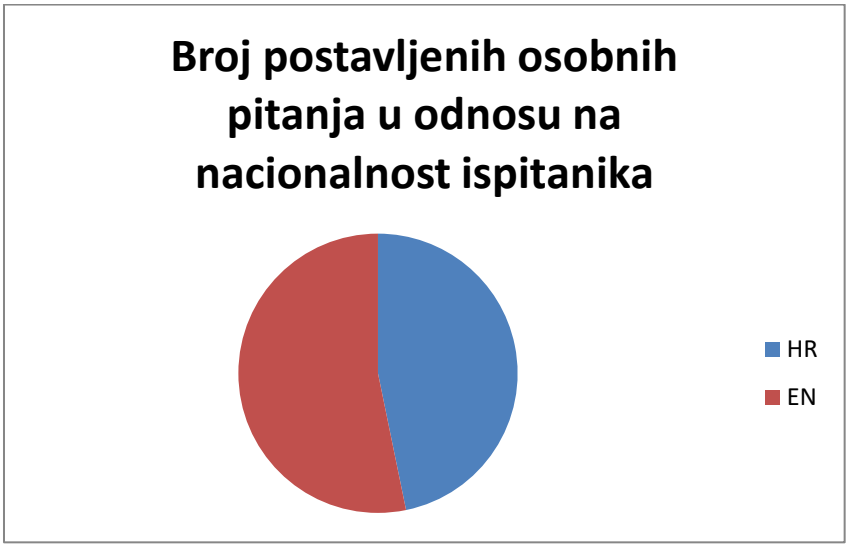

Izvor: izrada autorice.

Graf 17. Broj postavljenih osobnih pitanja u odnosu na nacionalnost ispitanika.

Već je spomenuto da je prosječan broj postavljenih osobnih pitanja hrvatskim i britanskim političarima približno jednak, odnosno da je riječ o maloj razlici u prilog britanskih političara kojima je postavljeno nešto više osobnih pitanja. Tablica 39 u kojoj je navedena p-vrijednost (p=0.754) potvrđuje da je riječ o statistički neznačajnoj razlici.

Tablica 39. Rezultati t-testa o razlici aritmetičkih sredina s obzirom na nacionalnost ispitanika.

	t-test dvaju nezavisnih uzoraka						
					St. pogreška razlike aritmetičkih sredina	95% C.I.	
	T	df	Sig.	Razlika aritmetičkih sredina		Donja granica	Gornja granica
Osobna pitanja	-0.328	5.998	0.754	-1.000	3.048	-8.459	6.459

Izvor: izrada autorice.

Iz svega navedenoga može se zaključiti da, iako razlike u broju osobnih pitanja postavljenim političarima na visokim položajima moći postoje i u odnosu na varijablu roda i u odnosu na varijablu nacionalnosti, te razlike nisu statistički značajne.

S obzirom na to da kod diskursne strategije razvijanja teme ne promatramo prvenstveno diskurs političara, već diskurs voditelja televizijskih intervjua jer su oni ti koji postavljaju pitanja i kontroliraju odnosno razvijaju temu, uzet je u obzir i rod voditelja.

Tablica 40. Karakteristike voditelja televizijskih intervjua.

	62 OSOBNA PITANJA
12 VODITELJICA	18 PITANJA
21 VODITELJ	44 PITANJA

U Tablici 40 prikazan je broj osobnih pitanja u odnosu na rod voditelja intervjua. Političarima su postavljena ukupno 62 osobna pitanja. Dvanaest voditeljica postavilo je 18 osobnih pitanja, dok je 21 voditelj postavio 44 osobna pitanja. Kada govorimo o broju voditelja i voditeljica u

odnosu na postavljena osobna pitanja, važno je naglasiti da neke voditeljice i voditelji nisu postavili ni jedno osobno pitanje, dok su ih drugi postavili više. Udio osobnih pitanja koja su postavili voditelji u ukupnom broju postavljenih pitanja iznosi 70.9677%, a isti udio kod voditeljica iznosi 29.0323% (Tablica 41), što je više od dvostruko manje. S obzirom na navedene podatke provedeno je statističko testiranje o razlici proporcija dvaju nezavisnih skupova. Rezultati su prikazani u Tablici 41.

Tablica 41. Rezultati testiranja razlike proporcija dvaju nezavisnih skupova.

proporcija	M	0.709677
	Ž	0.290323
razlika proporcija		0.419355
Z		2.7
sig.		0.008

Izvor: izrada autorice

Rezultati pokazuju da je, uz razinu signifikantnosti od 1%, razlika proporcija odnosno udjela osobnih pitanja koja su postavili voditelji i voditeljice statistički značajna. Iako se radi o asimtričnim skupinama, prosječna vrijednost postavljenih pitanja za voditeljice je 1.5, a za voditelje 2.09. Iz navedenoga ipak se može zaključiti da su voditelji prosječno postavili značajno veći broj osobnih pitanja u intervjuima u odnosu na voditeljice. Rezultati pokazuju kako su muškarci skloniji razvijanju osobnih tema što je u suprotnosti s nekim prethodnim istraživanjima (Tannen, 1998). Kao što je već spomenuto, treba uzeti u obzir da su neke voditeljice i voditelji postavili više osobnih pitanja dok neki nisu postavili niti jedno. Stoga sklonost postavljanju osobnih pitanja može biti i odlika retorike određenog voditelja ili voditeljice. S obzirom na sve navedeno ovi rezultati, iako pokazuju statistički značajnu razliku, trebaju se promatrati sa zadrškom.

6.5.2. Kvalitativna analiza diskursne strategije razvijanja teme

U kvantitativnom dijelu analize moglo se primijetiti kako ne postoji statistički značajna razlika u odnosu na broj osobnih pitanja koja se postavljaju političarkama i političarima, odnosno hrvatskim i britanskim političarima i političarkama. U kvalitativnom dijelu istraživanja fokus će biti na temama koje su voditelji televizijskih intervjua razvijali

postavljajući osobna pitanja. Cilj je ustanoviti postoji li razlika između tema koje voditelji intervjua radije postavljaju muškarcima odnosno ženama. Od ukupno 62 pitanja s osobnom temom, 26 ih je postavljeno političarkama, a 36 političarima.

Što se tiče osobnih pitanja postavljenim političarima, možemo razabrati nekoliko tema. U intervjuima s političarima, voditelji razvijaju temu religije, sporta, obitelji ili emocija. Zanimljivo je kako se tema religije pojavljuje isključivo u razgovoru s britanskim političarima, najčešće Tonyjem Blairom (primjeri 84, 85 i 86). Takva tema ne započinje se u intervjuima s hrvatskim političarima.

Primjeri osobnih pitanja u kojima se s političarima razvija tema religije i vjere:

(84) Voditelj: *Is it your religious conviction that makes you tolerant of the idea of faith in schools?/ Je li Vaše religijsko uvjerenje razlog zbog kojeg ste skloni ideji uvođenja vjere u škole?/*

(85) Voditelj: *It's essential to your life?/ Je li ključna u vašem životu?/*

Tony Blair: *Well, of course it is. Yes, of course it is. But I don't, I don't like it, to be honest, when politicians make a big thing of their their religious beliefs . So I don't make a big thing of it. / Naravno da jest. Da, naravno da jest. Ali ne sviđa mi se, iskreno ne sviđa mi se kada političari rade buku oko svojih religijskih uvjerenja. Pa ne volim puno pričati o tome./*

Voditelj: *No, I'm just trying to explore the sort of chap you are, really, Prime Minister with respect. Um… and the question of your religious conviction, it's very important. I mean is it... / Ne, uz svo dužno poštovanje, samo pokušavam stvoriti dojam o tome kakva ste osoba, premijeru. Hm… pitanje religijskog uvjerenja je veoma važno. Mislim…*

(86) Voditelj: *You'd be happy for a child of yours to be taught that it was literally true the world was made in six days? / Bili biste sretni da Vaše dijete podučavaju da je svijet doslovno nastao u šest dana? /*

Tony Blair: *Well, I don't think that my children are taught that… I'm not sure that… / Pa ne mislim da se moja djeca podučavaju da… Nisam siguran da…*

Primjeri 84, 85 i 86 pokazuju pitanja kojima se otvaraju pitanja vjere i religijskog uvjerenja političara. Iako engleska kraljica nosi titulu poglavarice Engleske crkve, Engleska i Ujedinjeno Kraljevstvo su sekularne države što znači da država ima male ili nikakve ovlasti u vjerskoj domeni i obratno. Uzimajući navedeno u obzir, religijsko uvjerenje svakog pojedinca

osobno je pitanje. Međutim, voditelji inzistiraju na takvim pitanjima u komunikaciji s Tonyjem Blairom jer je on u manjini po vjerskoj pripadnosti u Engleskoj s obzirom na to da je Tony Blair katolik, a ne protestant. Da se radi o osobnom pitanju koje izaziva nelagodu kod sugovornika vidljivo je i iz samih odgovora političara. U primjeru 85 vidimo da Tony Blair potvrđuje svoju religiju, ali da istovremeno naglašava kako smatra da je to nevažno za njegovu političku funkciju. U primjeru 86, gdje se uz vjeru pitanjem zadire još dublje u osobnu sferu političara spominjući njegovu djecu i njihov odgoj, Tony Blair reagira nelagodom. Nelagoda i nespremnost na takvo pitanje može se iščitati iz njegovog nepreciznog i nedovršenog odgovora. Ovakve se nelagodne reakcije mogu objasniti takozvanim manjinskim stresom koji manjine doživljavaju kada im se postave nezgodna pitanja koja se tiču njiihove intime.

Primjer 86 dodatno je zanimljiv jer u daljnjem razgovoru saznajemo da je pitanje vjere samo posredna tema. Prava tema koju je voditelj intervjua želio istražiti bila je uvođenje vjeronauka u škole što jest domena rada političara i legitimno pitanje. Dakle, pitanje osobnih religijskih izbora koristilo se samo kao posredna tema kojom bi se otvorila neka druga politička tema. Takav je slučaj i s primjerom 87.

(87) *I am just curious to know how you reconcile taking money from a pornographer with your deeply held Christian values? / Zanima me samo kako usklađujete to što uzimate novac od vlasnika pornografskih časopisa sa svojim dubokim kršćanskim uvjerenjem i vrijednostima? /*

U primjeru 87 jasno je da se tema religije koristi kao posredna tema, a da je pravi cilj ispitati financiranje Laburističke stranke. Tony Blair prethodno je pitan o izvoru financija Laburističke stranke te o jednom od donatora koji je, između ostalog, i vlasnik pornografskih časopisa. S obzirom na to da se u svojim prethodnim odgovorima Tony Blair izjašnjava kako je riječ o vlasniku najveće novinske kuće u zemlji te kako je potpuno prihvatljivo primiti donaciju od takve kuće, voditelj se okreće pitanju vjere kako bi prikazao Tonyja Blaira licemjernim i naglasio svoj stav o neprihvatljivosti takvih donacija.

Druga najčešća osobna tema koja se razvija u razgovoru s političarima jest sport. Ova se tema razvija u intervjuima i s hrvatskim i britanskim političarima.

Primjeri osobnih pitanja u kojima se s političarima razvija tema sporta:

(88) Voditelj: *Na kraju, strastven ste nogometaš. Vidio sam kako igrate.*

Andrej Plenković: *Nogometaš strastven, ne baš. Košarkaš možda.*

Voditelj: *Ali dobro. Vidio sam kako igrate. I prije vaterpolist. Hoćete li ići u Rusiju?*

Andrej Plenković: *Pa za sada, u ovom prvom krugu sigurno ne. Ako naša reprezentacija ostvari uspjehe, što ja silno želim, onda je ta mogućnost, ja bih rekao, čak i realna. Ja bih je volio podržati. Mislim da je to velik uspjeh za Hrvatsku.*

Voditelj: *Mislite da ćemo ići u drugi krug?*

Andrej Plenković: *Ja se nadam, kao i svi. Volio bih to.*

U primjeru 88 vidi se da voditelj razvija temu sporta kao završnu temu kako bi se intervju zaključio u pozitivnoj i opuštenoj atmosferi. U tom smislu, voditelj čak laska premijeru Andreju Plenkoviću koji u svojim odgovorima zadržava profesionalan ton odgovarajući kako će na Svjetsko nogometno prvenstvo u Rusiji ići ako hrvatska reprezentacija ostvari značajan uspjeh. Uzimajući u obzir da je u to vrijeme predsjednica Kolinda Grabar-Kitarović često medijski prikazivana kao strastvena navijačica te su se dovodila u pitanje njena putovanja na različite sportske događaje te financiranje takvih putovanja, ovakvim odgovorom premijer Andrej Plenković odaje dojam ozbiljnog političara koji smatra da sportska natjecanja nisu dio njegovog djelovanja, osim ako nije riječ o velikim uspjesima koji su onda ujedno promocija i uspjeh i hrvatske države i koje on, kao premijer, mora podržati.

Kao i tema religije, tema sporta se u intervjuima također razvija kao posredna tema kojom se ili ističe ili uvodi u neku ozbiljnu političku temu (primjeri 89 i 90).

(89) Voditelj: *Gospodine Milanoviću, kad ste posljednji put igrali košarku?*

Zoran Milanović: *Pa igrao sam jako puno, ali u zadnje vrijeme nisam igrao košarku jer se bavim intenzivno drugim, težim sportskim disciplinama.*

Voditelj: *Znači u formi ste?*

Zoran Milanović: *Fizički sam u jakoj formi.*

Voditelj: *Trebat će Vam forme. Predsjednik HDZ-a Vam je poručio i to košarkaškim rječnikom da vas on do sada vodi 20:0 i da će Vam zakucati taj posljednji koš.*

(90) Voditelj: *OK you told the Countryside Alliance Magazine recently that your favourite sport was fox hunting, is that really true?/ U redu, nedavno ste rekli Countryside Alliance Magazine da vam je omiljeni sport lov na lisice, je li to istina?/*

David Cameron: *No, I am a believer in…/ Ne, ja vjerujem u…/*

Voditelj: *You said: "It's my favourite sport which I love."/ Rekli ste: „To mi je omiljeni sport koji volim."/*

David Cameron: *No, I love walking, I love fishing, I love all sorts of sports. / Ne, volim hodanje, volim ribolov, volim sve vrste sportova. /*

Voditelj: *And shooting. But fox hunting is a favourite sport?/ I pucanje. Ali lov na lisice vam je omiljeni sport?/*

David Cameron: *I haven't taken part in it for many many years. / Nisam u njemu sudjelovao već godinama. /*

Voditelj: *If it was made legal again would you like to fox hunt again? / Da se ponovno legalizira, biste li voljeli ponovno ići u lov na lisice?/*

David Cameron: *I am only focused on one thing Andrew which is winning this election. / Fokusiran sam samo na jednu stvar, Andrew, a to je da pobijedim na ovim izborima.*

U primjerima 89 i 90, tema sporta ima funkciju posredne teme. U primjeru 89, Zorana Milanovića se pita o igranju košarke i fizičkoj formi samo kako bi se najavilo pravu političku temu, a to je sukob s predsjednikom HDZ-a, Andrejom Plenkovićem. Tema sporta koristi se kao uvodna tema s obzirom na to da je košarka hobi i Zorana Milanovića i Andreja Plenkovića te s obzirom na to da je prethodno Andrej Plenković upotrijebio sportsku/košarkašku metaforu koju je onda voditelj dalje u ovom intervjuu iskoristio. U primjeru 90, Davida Camerona se pita o njegovim omiljenim sportovima kako bi ga se diskreditiralo s obzirom na to da je riječ o lovu na lisice koji je, u razdoblju od intervjua u kojem je David Cameron izrazio sklonost takvom sportu do analiziranog intervjua, postao nezakonita aktivnost. Znajući to, David Cameron izbjegava odgovor na pitanje pokušavajući promijeniti temu u svojim odgovorima.

I posljednje dvije teme koje su zastupljene u intervjuima s političarima često se koriste kao posredne teme za ozbiljna politička pitanja. Kada ih pitaju o obitelji, voditelji intervjua ne zadiru pretjerano u intimu već temu obitelji povezuju s političkim životom (primjer 91).

Primjeri osobnih pitanja u kojima se s političarima razvija tema obitelji:

(91) Voditelj (pitanje Davidu Cameronu): *The other decision that you come up with is that, if successful, you wouldn't stand for a third term? And I believe the influence was your wife and family on that? / Druga odluka koju ste donijeli jest da, ako budete uspješni, nećete ići po treći mandat? Vjerujem da je na tu odluku utjecala Vaša supruga i obitelj?/*

Iz primjera 91 očito je da je stvarna tema političke prirode – hoće li premijer David Cameron ići po treći mandat ili ne. Dodatno ispitujući odluku da ne ide po treći mandat, voditelj intervjua zadire u privatnu sferu preispitujući osobne motive Davida Camerona za takvu odluku. Sličnu funkciju osobne teme, nalazimo i kada se razvija tema emocija. Voditelji preispituju osjećaje političara samo u odnosu na neki politički događaj, odnos ili situaciju (primjeri 92, 93 i 94).

Primjeri osobnih pitanja u kojima se s političarima razvija tema osjećaja:

(92) Voditelj: *Vi osobno možete trpjeti dalje te udarce?*
Andrej Plenković: *Nisam ja nešto posebno osjetljiv, nisu to neki veliki udarci.*

(93) Voditelj: *Je li Vas pogodilo što Vam nije čestitala?*
Zoran Milanović: *Nije. Nije, nije… politika nije…*

(94) Voditelj: *You don't regret it? You weren't embarressed by it? / Ne žalite za tim? Nije Vam bilo neugodno? /*
Tony Blair: *No, there are far more important issues in the campaign than that. / Ne, postoje puno važnija pitanja u kampanji od toga. /*

U primjeru 92, preispitujući odnos premijera i predsjednice Kolinde Grabar-Kitarović, voditelj pita premijera kako podnosi, odnosno može li podnijeti stalne kritike predsjednice. U primjeru 93, voditelj pita tek izabranog premijera Zorana Milanovića je li ga pogodilo što mu bivša premijerka Jadranka Kosor nije čestitala na pobjedi. U primjeru 94, nakon neugodnog početka kampanje u osnovnoj školi, voditelj pita premijera Tonyja Blaira je li mu bilo neugodno ili je li bio posramljen. Sva su pitanja o emocija postavljena u vezi s nekom političkom situacijom ili odnosom i svi ispitivani političari u svojim odgovorima niječu postojanje osjećaja o kojima ih se pita.

U razgovoru s političarkama također se razvija tema osjećaja na sličan način (primjeri 95 i 96).

Primjeri u kojima se s političarkama razvija tema osjećaja:

(95) Voditelj: *You said it's not about us, but at the same time, your leadership is in a critical point right now and I am interested in the impact it's had on you personally. Because some of the language we've heard, some of the enormous briefings in recent weeks, have been frankly pretty horrific. We've heard talk of killing zones, of nooses, of assassinations. I mean, how does that make you feel? / Rekli ste da se ne radi o*

nama, ali istovremeno, Vaše vodstvo je sada u presudnom razdoblju i zanima me kako je to utjecalo na Vas osobno. Jer rječnik koji smo čuli, neki od sastanaka u posljednjih nekoliko tjedana bili su, iskreno, užasni. Slušali smo o zonama ubijanja, o vješanju, o ubojstvima. Mislim, kako se osjećate zbog toga?/

Theresa May: *Well, first of all, I, I think all of us in politics have a responsibility to make sure that when we talk about things, we do so responsibly and we think about the sort of terminology in the language that we're using. But look, it doesn't, it doesn't distract me from the main task at hand and that's why I come. / Pa prije svega, mislim da svi u politici imamo odgovornost kada govorimo o nečem, da to radimo odgovorno i da razmišljamo o izboru riječi. Ali gledajte, to mi ne odvlači pozornost od glavnog zadatka i zato dolazim. /*

Voditelj: *It doesn't upset you?/ Ne uzrujava vas to? /*

Theresa May: *Well, look, politics is a tough business and I've been in a long time so I've seen the ups and downs of politics. I've seen the sort of, you know, and I've been through some tough times myself in the past in politics. / Pa gledajte, politika je težak posao i dovoljno se dugo bavim njome da sam vidjela i dobre i loše strane. Vidjela sam sve, znate, iskusila sam i sama teška razdoblja u politici. /*

(96) Voditelj (pitanje postavljeno Jadranki Kosor): *Evo, odmah na početku pitanje za Vas, prvi je radni tjedan. Kako se osjećate kao najmoćnija žena u državi? Jeste li očekivali ovoliko problema?*

Iz primjera 95 i 96 jasno je da pitanja o emocijama postavljena političarkama imaju sličnu ulogu kao i pitanja postavljena njihovim muškim kolegama te da su uvijek povezana s nekom političkom situacijom. U primjeru 95, Theresu May se ispituje o osjećajima koje izaziva negativna i agresivna retorika kolega političara u raspravama o članstvu Ujedinjenog Kraljevstva u Europskoj uniji. Slično kao i muški kolege, Theresa May niječe postojanje osjećaja o kojima ju se pita, vjerojatno jer, kao što sama kaže, politiku smatra teškim poslom u kojem nema mjesta emocijama. U primjeru 96, nakon osvajanja premijerskog mandata, Jadranki Kosor postavljeno je pitanje o tome kako se osjeća kao najmoćnija žena u državi. Pitanje o osjećajima je, dakle, ponovno povezano s političkom situacijom.

U korpusu koji se odnosi na intervjue s političarkama veliki broj osobnih pitanja odnosi se na razvijanje teme prijateljstva i osobnih odnosa. Međutim, gotovo sva takva pitanja postavljena su hrvatskoj političarki Kolindi Grabar-Kitarović i sva imaju posrednu ulogu (primjeri 97 i 98).

Primjeri osobnih pitanja u kojima se s političarkama razvija tema prijateljstva:

(97) Voditelj: *Moram Vas pitati, je li Milijan Brkić vaš prijatelj?*

Kolinda Grabar-Kitarović: *Drugo… Gospodin Milijan Brkić je osoba koju poznajem iz stranke i s kojim imam vrlo korektne odnose. Prijateljstvo je za mene sveta stvar i broj prijatelja koji imam su ljudi koji su bili sa mnom cijeli život i koji su sa mnom bili u dobru i u zlu.*

(98) Voditelj: *Dakle, ono što se konstantno nekako vuče u javnosti je taj famozni rođendan koji Vam je organizirao Zdravko Mamić. Možete li nam sad reći kad je došlo do tog rođendana? Jeste li Vi bili na toj proslavi? I… i… evo, da otklonimo više taj misterij.*

Kolinda Grabar-Kitarović: *Pa ponovit ću Vam, dakle, ono što sam rekla više puta. Nikada nisam krila da sam sa Zdravkom Mamićem našla se više puta u razdoblju prije nego što mi je rečeno da je gospodin Mamić pod mjerama. I… ti su susreti bili u različitim oblicima. Nekad su to bile večere, nekad su to bili susreti na marginama nekih utakmica. Međutim, njih je bilo prilično malo. Ali i dalje ponavljam ono što sam rekla više puta, 29.4.2015. svoj sam rođendan proslavila zajedno sa svojom obitelji u Briselu.*

Voditelj: *A jel' Vam organizirao proslavu Zdravko Mamić?*

Kolinda Grabar-Kitarović: *Gospodin Zdravko Mamić je organizirao razne večere za mene. Dakle, ja Vam ne mogu reći…*

Voditelj: *Ali susret na rođendanu?*

U primjeru 97, Kolindu Grabar-Kitarović pita se o prijateljstvu s potpredsjednikom Sabora Milijanom Brkićem koji je ujedno i visokopozicionirani član bivše stranke predsjednice. Iako su prijateljstva osobna stvar Kolinde Grabar-Kitarović, pitanja o njihovom prijateljstvu i odnosu imaju za cilj narušiti etos predsjednice i diskreditirati njenu političku dosljednost. S obzirom na to da je Milijan Brkić bio umiješan u SMS aferu koja je u to vrijeme bila aktualna u političkim krugovima i s obzirom na to da je Kolinda Grabar-Kitarović sa svoje pozicije predsjednice često ukazivala na političke afere i probleme, ovo je pitanje postavljeno kako bi se otkrila njena eventualna pristranost i neobjektivnost u političkim postupcima. Slično se želi postići o pitanjima postavljenima u primjeru 98. Stvarni cilj pitanja nije ući u privatnu sferu, organizaciju proslava i rođendana Kolinde Grabar-Kitarović, već dovesti u pitanje njenu političku legitimnost s obzirom na bliske odnose s pravomoćno osuđenim bjeguncem, a prethodno visokopozicioniranim sportskim i političkim akterom, Zdravkom Mamićem. U oba

slučaja, Kolinda Grabar-Kitarović pokušava ublažiti pokušaj diskreditiranja tako da preispituje pojam prijateljstva ili generalizira pitanje o organizaciji rođendanske proslave.

Pri analizi osobnih pitanja u intervjuima provedenim s političarkama zanimljiva je pojava različitih osobnih tema, od poznanstava, preko pitanja o dobi, do pitanja o karakterima drugih političara koja graniče s tračanjem.

Iako Margaret Thatcher jest najstarija analizirana političarka, jedino se u njenom slučaju godine dovode u pitanje (primjer 99).

(99) Voditelj: *And you will be 62. Do you still think you will want to go ahead at the next election? / Imat ćete 62 godine. Mislite li da ćete i dalje željeti ući u utrku za sljedeće izbore? /*
Margaret Thatcher: *Yes. I shall be a very fit 62. You might be a little bit nearer that than I am, but do you feel all right? / Da. Imat ću 62 i biti u formi. Vi ste malo bliže 62. godini nego ja, osjećate li se dobro? /*

I pitanje o godinama zapravo ima posrednu ulogu, a to je saznati namjerava li se Margaret Thatcher natjecati za još jedan mandat premijerke. U profesionalnom intervjuu, nečije političke ambicije za još jednim mandatom mogle bi se dovesti u pitanje analizirajući moral, lucidnost ili čak zdravstveno stanje političara. Međutim, sasvim je neprimjereno dovoditi nečiju dob u svezu s političkim angažmanom s obzirom na to da za navedeno ne postoje pravna ograničenja i s obzirom na to da povijest bilježi brojne političare u poznim godinama na visokim položajima moći. Na navedeno pitanje Margaret Thatcher odgovara humorom komentirajući kako je voditelj intervjua još stariji od nje i protupitanjem o njegovom zdravlju i formi. Iako je pitanje o dobi bilo posredno pitanje kojim se zapravo htjelo saznati o političkim planovima Margaret Thatcher, voditelj ostaje bez odgovora zbog spretne reakcije Margaret Thatcher na posrednu temu vlastitih godina. Iz ovog je primjera jasno da su duhoviti odgovori na provokacije i napade odlika dobrih govornika i pokazatelj oštroumnosti političara.

Od ostalih osobnih tema koje se ne mogu pronaći u intervjuima s političarkama, političarke se pita i o karakteru drugih kolega političara, gotovo na razini trača (primjer 100).

(100) Voditelj: *Dobrodošlicu ste danas poželjeli novoizabranom predsjedniku gospodinu Ivi Josipoviću. Bio je to Vaš prvi službeni susret u četiri oko. Vaš osobni dojam njega? Je li doista tako dosadan kako su ga mediji u kampanji ocijenili?*

Jadranka Kosor: *Ne, uopće nije. Bio je to jedan uistinu dobar, konstruktivan sastanak. Više od sat vremena smo razgovarali. Zapravo o svim najvažnijim pitanjima, dakle od gospodarstva do završetka pregovora za ulazak u Europsku uniju. Naravno dataknuli i borbu protiv korupcije i sva ostala pitanja, sve ono prije svega vanjsku politiku, vojsku. Sve ono gdje ćemo se mi naravno doticati.*

Pitanje iz primjera 100 ima ozbiljan i politički uvod. Međutim, kraj pitanja preispituje osobni dojam Jadranke Kosor o kolegi političaru te je potpuno neprimjeren za ozbiljan politički intervju. Političarka na visokom položaju moći poput Jadranke Kosor neće sebi dopustiti odgovore na ovakva pitanja u javnom diskursu. Nazivati političare 'dosadnima', pa čak i ako citirate druge medije, svakako nije diskurs uglednog političkog novinara, a očekivati da će drugi visokopozicionirani političar sudjelovati u takvoj komunikaciji gotovo je naivno. Navedeno se može iščitati i iz odgovora Jadranke Kosor koja, nakon što negira takvu karakterizaciju, skreće temu na sadržaj njihovog razgovora što bi zapravo i trebalo biti tema političkoga intervjua.

Zanimljivo je i primijetiti kako se u dva pitanja s hrvatskim političarkama razvija i tema godišnjih odmora (primjer 101 i 102).

Primjeri osobnih pitanja u kojima se s političarkama razvija tema odmora:

(101) Voditelj (pitanje postavljeno Kolindi Grabar-Kitarović): *Nakon ovog razgovora odlazite na godišnji odmor. Gdje ćete ga provesti?*

(102) Voditelj: *Gospođo Kosor, hvala vam na ovom razgovoru. Možda na kraju još pitanje – hoćete li na odmor?*

Navedeno su jedina dva takva pitanja u cijelom korpusu. Oba su pitanja postavljena hrvatskim političarkama na kraju intervjua, s istom funkcijom koja se mogla vidjeti u primjeru 88 s Andrejom Plenkovićem s kojim se na kraju intervjua razvijala tema sporta kako bi se razgovor završilo u ugodnom i pozitivnom tonu. Ipak, bez obzira na ograničenja korpusa i činjenicu da iz ove analize ne možemo iščitati nikakvo statistički značajno obilježje, ovakav izbor tema, čak i u malom broju primjera može biti indikativan. Iako voditelji intervjua pokušavaju zaključiti ozbiljne političke intervjue u opuštenom tonu razvijajući temu razonode, kod muškaraca se stereotipno bira sport, a kod žena odmor. Čak i u izboru završnih i manje formalnih tema, novinari bi trebali biti oprezni s obzirom na to da tema odmora može biti i pogrešno shvaćena ako se učestalo koristi isključivo u razgovorima s političarkama.

Navedeno bi se moglo iščitati kao insinuacija da je samo ženama potreban odmor od zahtjevnog političkog djelovanja.

Iako ne potpuno osobne prirode, jedino pitanje o razlici između žena i muškaraca u politici također je postavljeno ženi, odnosno premijerki Theresi May (primjer 103).

(103) Voditelj: *And then, just finally Prime Minister, there's been some studies over the years that have showed that in good times companies… they're more likely to appoint men to leadership positions but in times of crisis they're more likely to appoint women. Why do you think that is? / Na samom kraju, premijerko, postoje neke studije posljednjih godina koje su pokazale da u dobrim vremenima tvrtke… veća je vjerojatnost da će imenovati muškarce na vodeće položaje, ali u vremenima krize vjerojatnije je da će imenovati ženu. Što mislite koji je razlog? /*

Theresa May nije stručnjakinja za muško-ženske korporativne odnose. Theresa May je političarka na visokom položaju moći u zahtjevnom trenutku kada Ujedinjeno Kraljevstvo odlučuje o napuštanju Europske unije pa se ovim pitanjem od nje traži da opiše samu sebe odnosno izrazi mišljenje zašto je ona na tom položaju, a ne neki muški kolega. Iako tema koja se otvara ovim pitanjem nije izravno osobna, Theresa May nije stručna osoba za ovakvo mišljenje niti tema spada u njenu domenu djelovanja. Isto tako, iako se pitanjem zapravo laska ženama sugerirajući da se pred njih stavljaju zahtjevnije situacije, ako se učestalo koristi kao tema koja se razvija isključivo s političarkama, i ovo pitanje može se protumačiti pogrešno i prenijeti vjerojatno neplaniranu poruku da su isključivo žene stručnjakinje za muško-ženska pitanja ili iznimka na vodećima pozicijama.

6.5.3. Zaključak

Kvantitativna analiza nije pokazala statistički značajne razlike u odnosu na broj pitanja u kojima se razvija osobna tema u odnosu na rod političara. Isto tako, pokazano je da ni varijabla nacionalnosti značajno ne utječe na broj postavljenih osobnih pitanja. Kvalitativnom analizom dobili smo uvid u teme koje se razvijaju u osobnim pitanjima. Kod političara je to najčešće tema religije ili sporta s tim da su sva pitanja u kojima se razvija tema vjere i religije postavljena britanskim političarima. S političarima su se još otvarale i teme obitelji i emocija. U intervjuima s političarkama najzastupljenija je bila tema prijateljstva i osobnih odnosa, ali ta je tema otvarana isključivo s jednom hrvatskom političarkom – Kolindom Grabar-

Kitarović. Od ostalih zastupljenih tema koje su se razvijale s političarkama važno je izdvojiti osjećaje o kojima je raspravljano na sličan način kao i s političarima.

U intervjuima s političarkama pronađen je manji broj osobnih pitanja koja pokrivaju veći broj tema. Važno je naglasiti da najveći broj osobnih pitanja nije postavljeno kako bi se zaista saznala neka osobna informacija o političaru odnosno političarki. Najveći broj osobnih pitanja ima posrednu ili uvodnu funkciju. Drugim riječima, novinari se služe osobnim pitanjem kako bi uveli sugovornika u neku drugu, profesionalnu temu ili kako bi takvu profesionalnu temu dodatno naglasili.

S obzirom na mali broj osobnih pitanja i ispitanika rezultate treba uzeti s rezervom. Dosta pitanja ovisi o situaciji, samom političaru i njegovom radu te zadanom političkom kontekstu i razdoblju u kojem je istraživani političar aktivan. U prilog tome ide i veliki broj osobnih pitanja na temu prijateljstva postavljenih isključivo Kolindi Grabar-Kitarović. Imajući na umu sve navedeno, iz dobivenih rezultata ne može se izvući kategorički zaključak za cijelu skupinu, ali mogu se dobiti smjernice za daljnja istraživanja i definirati karakteristike pojedinih govornika u zadanim situacijama.

6.6. KARAKTERISTIKE POJEDINAČNIH GOVORNIKA

Već je spomenuto kako kod istraživanja s malim brojem ispitanika uvijek treba uzeti u obzir da određeno dominantno svojstvo skupine može zapravo biti dominantno svojstvo određenoga govornika i samim time utjecati na rezultate skupine. Stoga je ovo poglavlje posvećeno analizi retorike svakog pojedinog govornika uključenog u korpus. Cilj ovakve analize jest ustanoviti određena obilježja i tendencije u korištenju diskursnih i retoričkih strategija za svakog od analiziranih govornika. Zastupljenost svih analiziranih karakteristika u odnosu na svakog govornika prikazana je Grafom 18.

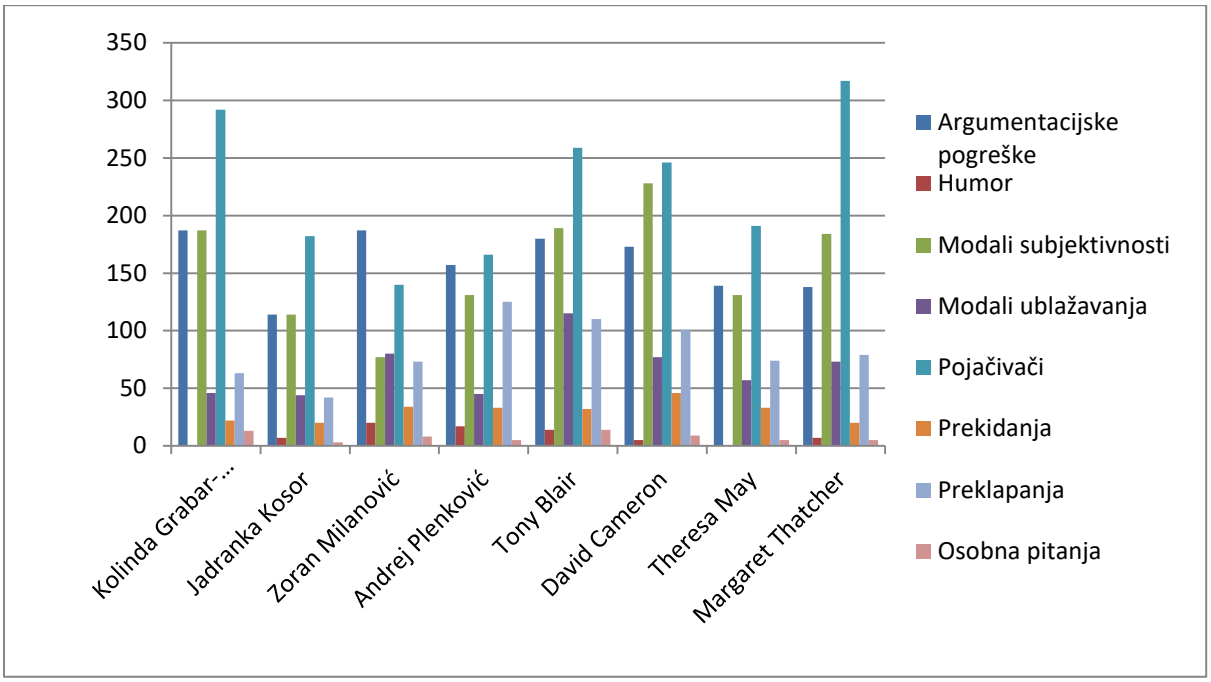

Izvor: Izrada autorice

Graf 18. Zastupljenost analiziranih retoričkih i diskursnih obilježja za svakog govornika.

Iz Grafa 18 vidljivo je kako su pojačivači kao obilježje nesigurnosti i subjektivnosti najzastupljenije obilježje kod svih ispitivanih govornika, osim kod Zorana Milanovića. U retorici Zorana Milanovića najzastupljenije su argumentacijske pogreške (187), dok su pojačivači tek na drugom mjestu (140). Nakon pojačivača, Margaret Thatcher, David Cameron i Tony Blair najviše koriste modale subjektivnosti, dok su u retorici Therese May i Andreja Plenkovića drugo najzastupljenije obilježje argumentacijske pogreške. U retorici Jadranke Kosor i Kolinde Grabar-Kitarović pronađeno je podjednako argumentacijskih pogrešaka i modala subjektivnosti.

Najmanje zastupljena obilježja kod svih govornika su razvijanje osobnih tema i humor s tim da su se osobne teme razrađivale sa svim ispitivanim govornicima, dok ni jedan primjer humora ne nalazimo u retorici Kolinde Grabar-Kitarović i Therese May.

Ako Graf 18 promatramo u odnosu na svakog govornika, zaključuje se da u retorici Kolinde Grabar-Kitarović dominiraju pojačivači, a na drugom su mjestu podjednako zastupljene argumentacijske pogreške i modali subjektivnosti. Modala ublažavanja je nešto manje nego preklapanja, dok je broj prekidanja gotovo trostruko manji od broja preklapanja. Najmanju vrijednost ima diskursna strategija razvijanja osobnih tema, a nije pronađen ni jedan primjer humora. Kod Jadranke Kosor nalazimo gotovo identičnu situaciju uz iznimku da je broj modala ublažavanja nešto veći od broja preklapanja i da je pronađeno 7 primjera humora što je veća vrijednost od broja primjera osobnih pitanja (3).

Retorika Zorana Milanovića najviše odstupa od prosjeka. Već je rečeno da je on jedini govornik u čijoj je retorici zabilježen veći broj argumentacijskih pogrešaka nego pojačivača. U retorici Zorana Milanovića pojačivači su na drugom mjestu, a slijede ih modali ublažavanja što je također iznenađujuće s obzirom na to da su u retorici ostalih govornika modali subjektivnosti zastupljeniji od modala ublažavanja. Druga se obilježja poklapaju s ostalim govornicima s tim da je humor najzastupljeniji u retorici Zorana Milanovića.

Andrej Plenković najviše koristi pojačivače, zatim argumentacijske pogreške i modale subjektivnosti. Sljedeće najzastupljenije obilježje u retorici Andreja Plenkovića su preklapanja, koja slijede modali ublažavanja, prekidanja i humor, a najmanje je pronađeno primjera osobnih pitanja. Ono što izdvaja retoriku Andreja Plenkovića od ostalih govornika jest to da su razlike među vrijednostima za svako obilježje najmanje. Drugim riječima, razlika između najzastupljenijeg i najmanje zastupljenog obilježja je najmanja što ukazuje na to da je retorika Andreja Plenkovića umjerena i da se ne može govoriti o iznimnoj zastupljenosti ili tendenciji prema određenom retoričkom ili diskursnom obilježju.

Kao i u retorici Andreja Plenkovića, u retorici Tonyja Blaira dominiraju pojačivači, ali su na drugom mjestu modali subjektivnosti pa tek onda argumentacijske pogreške. Modala ublažavanja je nešto više nego preklapanja, a slijede prekidanja kojih je gotovo četiri puta manje nego preklapanja. Osobna pitanja i humor imaju jednaku vrijednost (14). Jednak redoslijed zastupljenosti retoričkih i diskursnih obilježja s Tonyjem Blairom dijeli i David Cameron uz iznimku modala ublažavanja koji imaju veću vrijednost od preklapanja i osobnih pitanja koja imaju veću vrijednost od humora.

U retorici Therese May zabilježeno je najviše pojačivača koje slijede argumentacijske pogreške i modali subjektivnosti. Preklapanja su zastupljenija od modala ublažavanja, a zatim slijede prekidanja i osobna pitanja. U retorici Therese May nije zabilježen ni jedan primjer humora. Kod Margaret Thatcher najmanju vrijednosti imaju osobna pitanja, dok je broj primjera humora nešto veći. Margaret Thatcher najviše koristi obilježja nesigurnosti i subjektivnosti odnosno pojačivače i modale subjektivnosti. U njenoj je retorici vrijednost pojačivača najveća u odnosu na ostale ispitanike. Na trećem mjestu po zastupljenosti su argumentacijske pogreške kojih je dvostruko manje nego pojačivača. Zabilježeno je više primjera preklapanja nego modala ublažavanja, a prekidanja je gotovo četiri puta manje nego preklapanja. Margaret Thatcher je ujedno i govornica kod koje su razlike među vrijednostima najmanje i najviše zastupljenog obilježja najveće.

Iz svega navedenoga proizlazi da je zastupljenost analiziranih diskursnih i retoričkih obilježja kod svih govornika slična, uz iznimku Zorana Milanovića u čijoj retorici je pronađeno najviše argumentacijskih pogrešaka. Međutim, takva iznimka ne može značajno utjecati na rezultate analize argumentacijskih pogrešaka s obzirom na to da je jednak broj argumentacijskih pogrešaka pronađen u retorici Kolinde Grabar-Kitarović (187) i da su kvalitativnom analizom definirane najčešće korištene argumentacijske pogreške uzimajući u obzir sve govornike zajedno. Zoran Milanović koristio je najmanje modala subjektivnosti i pojačivača kao obilježja nesigurnosti i subjektivnosti od svih drugih analiziranih govornika. Navedeno može biti pokazatelj samouvjerenosti, objektivnosti i izravnosti. Iako je malo vjerojatno da su navedena odstupanja utjecala na skupne rezultate u ovom istraživanju s obzirom da su vrijednosti odstupanja brojčano relativno male, može se zaključiti da se retorika Zorana Milanovića ipak razlikuje od retorike ostalih analiziranih političara na visokim položajima moći.

7. OGRANIČENJA I DOPRINOS ISTRAŽIVANJA

Najveće ograničenje ovog istraživanja odnosi se na korpus te iz njega proizlaze sve ostale zadrške koje se mogu imati prema dobivenim rezultatima. Iako korpus sadržajno uključuje više od 16 sati televizijskih intervjua s političarima na visokim položajima moći, odnosno približno 669 kartica transkribiranog teksta, broj je ispitanika malen – 8. Fokus istraživanja bio je na retorici političara na visokim položajima moći i retoričkim razlikama u odnosu na rod i nacionalnost govornika. S obzirom na to da je broj žena u visokoj hrvatskoj i britanskoj politici veoma malen te da su sve uključene u ovo istraživanje, ukupan broj govornika čija je retorika ispitivana opravdan je. Osim malog broja žena u politici, ograničenje pri izboru broja govornika bila je i želja da korpus bude što komplementarniji odnosno da se uključi jednak broj muških i ženskih govornika te britanskih i engleskih govornika. Također se željelo da i ukupno trajanje analiziranih intervjua za svakog od govornika bude približno jednako što je predstavljalo dodatan izazov imajući na umu (ne)dostupnost video materijala. Dodatni izazov pri slaganju korpusa bio je i parametar vremenskog razdoblja s obzirom na to da se željelo da svi ispitanici budu na visokom položaju moći u približno isto vrijeme kako bi se izbjegli potencijalni dijakronijski utjecaji na retoriku i jezične izbore govornika.

Pokazalo se da je količina analiziranoga korpusa u trajanju od 980 minuta (699 kartica transkribiranoga govora) dovoljna za provjeru pretpostavki i zaključke o postavljenim istraživačkim pitanjima. Međutim, zbog malog broja uključenih govornika interpretacija rezultata zahtijevala je dodatni oprez, posebice kada govorimo o statističkom odnosno kvantitativnom dijelu analize. Kod svih analiziranih obilježja potrebno je uzeti u obzir mogućnost da se prevelika zastupljenost može odnositi samo na jednog govornika ili može biti karakteristika nečije osobne retorike, a ne nužno skupine. U poglavlju o rezultatima, dobivenim se rezultatima pokušalo pristupiti upravo na takav način te istaknuti navedene slučajeve.

Unatoč spomenutome, cilj i problemi koji su bili u fokusu ovog istraživanja predstavljaju jedan od prvih istraživačkih pokušaja sustavne analize visoke političke retorike, a posebice usporedbe hrvatske i engleske visoke političke retorike. Namjera ovog istraživanja bila je definirati neka od glavnih obilježja diskursa političara na visokim položajima moći te provjeriti ovisnost tih obilježja o rodu i nacionalnoj pripadnosti. Dobivene je rezultate moguće koristiti u obrazovanju političara i televizijskih voditelja koji se bave političkim temama, posebice imajući na umu smjernice proizašle iz samoga istraživanja i predstavljene u devetom

poglavlju ovoga rada naslovljenom *Smjernice*. Takav pristup dobivenim rezultatima zasigurno će unaprijediti političku i medijsku komunikaciju.

Predlaže se da se daljnja istraživanja usmjere na uključivanje longitudinalno drugih političara na visokim položajima moći. Pregledom i usporednom analizom rezultata svih radova koji problematiziraju retorička obilježja političara na visokim položajima moći (predsjednika i premijera), u svim jezičnim i nacionalnim kontekstima mogao bi se ostvariti veći broj ispitanika i definirati potencijalne zajedničke karakteristike retorike političkih vođa. Sljedeći korak bio bi definirati potencijalne rodne razlike i karakteristike koje su specifične za određeni kulturološki ili nacionalni kontekst.

8. ZAKLJUČAK, POTVRDA HIPOTEZA I ODGOVORI NA ISTRAŽIVAČKA PITANJA

Ovo se istraživanje fokusiralo na analizu argumentacijskih pogrešaka, humora kao retoričkoga sredstva manipulacije, lingvističkih obilježja nesigurnosti i subjektivnosti, diskursne strategije prekidanja i preklapanja te diskursne strategije razvijanja teme u retorici političara na visokim položajima moći. U poglavlju s ciljevima istraživanja postavljeno je ukupno 11 hipoteza i 6 istraživačkih pitanja za svih pet dijelova istraživanja. Rezultati istraživanja potvrdili su neke od njih.

Kod analize argumentacije postavljene su četiri hipoteze.

H1 Političarke će koristiti drugačije argumentacijske pogreške – smicalice i logičke pogreške – od političara.

H2 Političarke će koristiti argumentacijske pogreške temeljene na emocijama i vlastitom iskustvu.

H3 Političari će koristiti argumentacijske pogreške temeljene na razumu i autoritetu.

H4 Britanski političari koristit će manje argumentacijskih pogrešaka (smicalica i lažnih argumenata) od hrvatskih političara.

Gotovo sve su hipoteze potvrđene osim zadnje kod koje ne možemo govoriti o statistički značajnoj razlici. Zadnja hipoteza koja se odnosi na argumentaciju (H4) jest potvrđena s obzirom na to da je kod britanskih političara pronađen manji broj argumentacijskih pogrešaka, ali ta razlika nije statistički značajna. Nije statistički značajna ni razlika u broju argumentacijskih pogrešaka u odnosu na rod govornika iako je pokazano da ih žene u visokoj politici koriste manje. Definirano je deset najčešće korištenih argumentacijskih pogrešaka – populizam, fino razlikovanje, odlaganje, poziv na samilost, pitanje o suprotnom, strašilo, *ad hominem*, *exemplum in contrarium*, antiparastaza i etiketiranje – kao i njihova najčešća funkcija – zadobivanje naklonosti publike. Također su definirane najučestalije argumentacijske pogreške u muškoj, odnosno ženskoj političkoj retorici. Ustanovljeno je da žene više koriste argumentacijske pogreške populizma, odlaganja, poziva na samilost, *exemplum in contrarium* i antiparastaze, što znači suptilnije argumentacijske pogreške kojima se pozivaju na iskustvo, vlastite primjere i emocije. S druge strane, muškarci češće koriste fino razlikovanje, pitanje o suprotnom, strašilo, etiketiranje i *ad hominem* što njihovu retoriku

čini autoritativnijom i asertivnijom. Razlike su pronađene i u odnosu na nacionalnost govornika pa se u britanskoj retorici češće nailazi na populizam, strašilo, *ad hominem*, *exemplum in contrarium* i antiparastazu, a u hrvatskoj na fino razlikovanje, odlaganje, poziv na samilost, pitanja o suprotnom i etiketiranja. Iako se iz navedenih rezultata mogu jasno odrediti tendencije u korištenju retorčkih sredstava unutar pojedine grupe, rezultate je potrebno sagledati kritički uzimajući u obzir i posebno istaknute preferencije pojedinog govornika što može značiti da je riječ o osobnoj sklonosti ka određenoj argumentacijskoj pogrešci, a što može utjecati na statistiku grupe.

U drugom dijelu istraživanja koji se fokusira na humor kao retoričko stredstvo manipulacije postavljena je jedna hipoteza i dva istraživačka pitanja.

H1 Političari će češće koristiti humor kao retoričko sredstvo manipulacije od političarki.

IP1 Koriste li političari humor u drugačije svrhe od političarki?

IP2 Koriste li britanski političari humor u drugačije svrhe od hrvatskih političara?

Postavljena je hipoteza potvrđena kvantitativnom analizom, a kvalitativnom analizom odgovoreno je na postavljena istraživačka pitanja. Istraživanjem je pokazano da političari humor koriste u svojoj retorici više nego političarke i da je navedena razlika statistički značajna. Također, kvantitativna analiza je pokazala da hrvatski političari češće koriste humor od britanskih političara, ali navedena razlika nije se pokazala statistički značajnom. U kvalitativnom dijelu analize istraživana je svrha, odnosno funkcije humora te u tom smislu nisu ustanovljene razlike u odnosu na rod ili nacionlanost govornika pa su tako dva istraživačka pitanja negativno odgovorena. Oslanjajući se na postojeću podjelu funkcija humora koju je definirao Attardo (1994), ustanovljeno je da svi pronađeni primjeri humora imaju funkciju upravljanja društvenom situacijom. Najveći broj primjera (42 od 70) odnosi se na dvije podkategorije humora s funkcijom upravljanja društvenom situacijom – humor s funkcijom uspostave društvene kontrole i humor s funkcijom upravljanja diskursom. Također je zastupljen i humor s funkcijom prenošenja društvenih normi. Kao i kod argumentacije, pri interpretaciji rezultata ovog dijela istraživanja uzete su u obzir izražene preferencije pojedinog govornika što, s obzirom na mali broj govornika, može utjecati na rezultate cijele skupine.

Za treći su dio istraživanja postavljene dvije hipoteze i jedno istraživačko pitanje.

H1 Političarke će češće koristiti lingvistička obilježja nesigurnosti (modali subjektivnosti, modali ublažavanja i pojačivači) od političara.

H2 Britanski političari koristit će manje obilježja nesigurnosti od hrvatskih političara.

IP1 Razlikuju li se korištena lingvistička obilježja nesigurnosti (modali subjektivnosti, modali ublažavanja i pojačivaći) u odnosu na rod političara?

Prva je hipoteza djelomično potvrđena s obzirom na to da je samo broj pojačivača veći u ženskoj retorici. U muškoj je političkoj retorici pronađeno više modala subjektivnosti i ublažavanja. U svakom slučaju, ni kod jednog obilježja ne možemo govoriti o statistički značajnoj razlici. Statistička kvantitativna analiza nije potvrdila drugu hipotezu o obilježjima nesigurnosti i subjektivnosti. Statistički podaci pokazali su upravo suprotno - da hrvatski političari koriste manje obilježja nesigurnosti i subjektivnosti od britanskih, ali kao i kod parametra roda ne može se govoriti o statistički značajnoj razlici. Kvalitativnom analizom odgovoreno je na postavljeno istraživačko pitanje. Definirani su najčešći modali subjektivnosti, modali ublažavanja i pojačivači u hrvatskom i engleskom korpusu kao i određene specifičnosti. Razlika u korištenju navednih obilježja u odnosu na rod govornika nije pronađena.

Kod dijela analize koji se odnosi na diskursnu strategiju prekidanja i preklapanja postavljene su ukupno dvije hipoteze i dva istraživačka pitanja.

H1 Novinari će češće prekidati i preklapati političarke nego političare.

H2 Britanski novinari manje će prekidati i preklapati sugovornike od hrvatskih novinara.

IP1 Razlikuju li se funkcije prekidanja i preklapanja ovisno o rodu političara?

IP2 Razlikuju li se funkcije prekidanja i preklapanja u odnosu na nacionalnost političara?

Kvantitativnom analizom odgovoreno je na postavljene hipoteze. Prva je hipoteza kvantitativnom analizom pobijena, odnosno dokazano je da se političare puno više i prekida i preklapa od političarki te da je ta razlika statistički značajna. Broj preklapanja je općenito veći nego broj prekidanja. Što se druge hipoteze tiče, rezultati pokazuju da britanske političare novinari prekidaju i preklapaju više od hrvatskih iako tu nije riječ o statistički značajnoj razlici. U kvalitativnom su dijelu istraživanja analizirane uloge prekidanja i preklapanja u odnosu na teorijski okvir Murate (1994) te Kennedyja i Cambdena (1983). Utvrđene su

najčešće uloge prekidanja i preklapanja u političkoj retorici – izražavanje neslaganja, promjena teme, preuzimanje uloge govornika, upozoravanje na ponavljanje. Definirano je i nekoliko novih uloga koje nisu navedene u spomenutoj literaturi poput navođenje govornika na odgovor, postavljanje potpitanja i razjašnjavanje, upozoravanje na izbjegavanje odgovora. U svakom slučaju, nije primijećeno da određena uloga dominara u odnosu na rod ili nacionalnost političara te je takvom analizom odgovoreno na postavljena istraživačka pitanja.

Posljednji dio istraživanja bavi se diskursnom strategijom razvijanja teme. Postavljene su dvije hipoteze i jedno istraživačko pitanje u odnosu na diskursnu strategiju prekidanja i preklapanja.

H1 Novinari će u intervjuima s političarkama češće razvijati teme iz osobnog i privatnog života nego u intervjuima s političarima.

H2 Britanski novinari manje će razvijati teme iz osobnog i privatnog života od hrvatskih novinara.

IP1 Razlikuju li se teme o osobnom i privatnom životu koje se razvijaju tijekom intervjua ovisno o rodu političara?

Kvantitativnom analizom pobijene su postavljene hipoteze. Statističkom analizom utvrđeno je da ne postoji razlika u broju pitanja u kojima se razvija osobna tema u odnosu na rod političara. Isto je i s drugom hipotezom s obzirom na to da rezultati istraživanja pokazuju kako varijabla nacionalnosti značajno ne utječe na broj postavljenih osobnih pitanja. Međutim, potvrdno je odgovoreno na postavljeno istraživačko pitanje s obzirom na to da je kvalitativnom analizom ustanovljeno kako novinari biraju drugačije osobne teme ovisno vode li intervju s muškarcem ili ženom. Novinari su se s političarima fokusirali na osobna pitanja koja tematiziraju religiju, sport, obitelj i emocije s tim da su pitanja o religiji postavljena samo jednom političaru što znači da se to ne može smatrati obilježjem skupine. Uz temu emocija koja se pojavljuje i u intervjuima s političarkama, novinari još sa ženama razrađuju i veći broj drugih osobnih tema poput prijateljstva, odnosa, karaktera drugih političara, dobi, godišnjih odmora i rodnih razlika. Važno je spomenuti da postoji statistički značajna razlika u odnosu na rod voditelja i broj postavljenih pitanja s obzirom na to da je analiza pokazala kako muškarci postavljaju puno više osobnih pitanja od žena.

Općenito govoreći, kvalitativnim su analizama ustanovljena neka opća obilježja retorike političara na visokim položajima moći. Definirane su najčešće argumentacijske pogreške koje

koriste visokopozicionirani političari i političarke, funkcije humora u političkoj retorici, obilježja nesigurnosti i subjektivnosti koja dominiraju političkim diskursom, funkcije prekidanja i preklapanja te osobne teme koje su se razvijale u intervjuima s vodećim političarima u Hrvatskoj i Velikoj Britaniji. Što se kvantitativne analize tiče, statistički značajne razlike pronađene su kod analize humora gdje je ustanovljeno da više primjera humora pronalazimo kod muškaraca nego kod žena. Druga statistički značajna razlika pronađena je kod diskursnih strategija prekidanja i preklapanja s obzirom na to da rezultati pokazuju da se značajno više prekidalo muškarce nego žene. Konačno, statistički značajna razlika pokazana je i u odnosu na rod voditelja intervjua i broj postavljenih osobnih pitanja imajući na umu da su muški voditelji postavili statistički značajno više osobnih pitanja. Sve navedeno može biti dobar temelj za daljnja istraživanja i ustustavljivanje glavnih obilježja retorike političara na vodećim državnim pozicijama kao i njihovih razlika u odnosu na rod, nacionalni te kulturološki kontekst.

9. SMJERNICE

Posljednje poglavlje ove doktorske disertacije zamišljeno je kao prikaz praktičnog rezultata cijelog istraživanja. Cilj je ovoga poglavlja pružiti smjernice koje novinari, odnosno televizijski voditelji koji se bave političkim temama te sami političari mogu koristiti u svojim medijskim nastupima. Uključene su smjernice koje se temelje isključivo na rezultatima ovoga istraživanja.

9.1. ARGUMENTACIJA

9.1.1. Smjernice za političare

Već je Aristotel (1989) isticao važnost uvjeravanja temeljenog na etosu u političkoj retorici. Upravo zato u političkoj retorici često nalazimo argumentacijske pogreške *ad hominem, ad personam* i etiketiranja kojima političari pokušavaju diskreditirati etos protivnika. Međutim, često se zaboravlja da se u takvom pokušaju gdje se koriste nedopuštena retorička sredstva može dogoditi upravo suprotno – govornik može diskreditirati vlastiti etos dovodeći u pitanje svoje vrline i moral. Istraživanje je pokazalo da politička retorika obiluje takvim argumentacijskim pogreškama – *ad hominem, ad personam* i etiketiranje – što bi svakako trebalo izbjegavati kako bi se zadržala razina komunikacije prikladna za visoku politiku i državnike kao i sama vjerodostojnost odnosno ugled govornika.

Političar može izgubiti na ugledu odnosno izgraditi negativnu sliku u javnosti i uz često postavljanje pitanja o suprotnom. Tom se argumentacijskom ulogom zamjenjuju uloge voditelja i političara. Možda će time političar i pobijediti u raspravi (iako to intervju ne bi trebao biti), ali će svakako prekršiti pravila očekivane razine komunikacije i bontona. Također, može ostaviti dojam pretjerano asertivne, čak i agresivne osobe što nikako ne bi trebao biti cilj.

Najčešća argumentacijska pogreška u analiziranom korpusu jest populizam što se može i očekivati s obzirom na to da je cilj svakoga političara, posebice onoga na položaju vođe, zadobiti simpatije i nakolnost publike, a time i njihove glasove te zadržati svoj položaj. Neki su se populistički političari održali na vlasti dugo vremena što ukazuje da ima oblika populizama koji su prihvatljivi i koji se očekuju u političkim govorima. Međutim,

odgovarajuća mjera u sadržaju i količini populizama je od ključne važnosti. Prevelika i preočita upotreba populizama može imati suprotan učinak. Kada se retorika svede na nizanje populizama i kada ih publika prepozna prije nego su izrečeni, veća je mogućnost da govornik neće ostvariti cilj. Retorika koja obiluje populizmima ima odbojan učinak na publiku, a govornik gubi svoj kredibilitet i s vremenom publika ga ne smatra vjerodostojnim i ozbiljnim političarem koji zaista želi raditi za svoj narod.

Brojne se pronađene argumentacijske pogreške koriste s funkcijom izbjegavanja ili odlaganja odgovora (populizmi, odlaganje, fino razlikovanje). Sasvim je legitimno neka pitanja ostaviti neodgovorenima. U određenom dijelu pronađenih primjera nije bilo potrebe za argumentacijskim pogreškama. Mnogo je vjerodostojnije pristojno odbiti odgovoriti na postavljeno pitanje i valjano objasniti odnosno argumentirati svoje odbijanje. Takvim bi se pristupom vjerojatno izbjeglo i inzistiranje novinara na odgovoru.

Rezultati istraživanja pokazali su i učestalu primjenu finog razlikovanja, *exemplum in contrarium*, antiparastaze i strašila. Svim se ovim pogreškama problemi prikazuju ljepšima ili ih se zanemaruje. Ako se takve retoričke manipulacije učestalo koriste, političar gubi vjerodostojnost. Realističan stav odnosno političar koji je spreman uhvatiti se u koštac s problemima može rezultirati većom naklonošću publike nego pokušaj da se promijeni tema, stvarnost prikaže ljepšom i slično.

Slično je i s argumentacijskom pogreškom poziva na samilost kojom se želi izazvati suosjećanje kod publike. Međutim, političari često pretjeruju i traže suosjećanje u nerealnim situacijama. Traženje suosjećanja jer je, recimo, teško otpustiti radnike, neće utješiti te radnike, upravo suprotno, rezultirat će frustracijom i osjećajem nerazumijevanja. Pokazati emocije ili zatražiti suosjećanje i razumjevanje je legitimno, ali potrebno je biti oprezan u kojim se to situacijama radi.

Bez obzira koju argumentacijsku pogrešku koristili, političarima je najčešće cilj zadobiti pozornost javnosti. Ono u čemu griješe jest što ih koriste prečesto, preočito ili u potpuno neprimjerenim situacijama postižući potpuno suprotan učinak.

9.1.2. Smjernice za voditelje

Glavna uputa svim medijskim predstavnicima, voditeljima i novinarima koji djeluju u području politike odnosi se na retoričko obrazovanje. Dobar voditelj ili novinar mora poznavati vrste argumentacijskih pogrešaka i kako se s njima uhvatiti u koštac. Ako nakon intervjua ostanu brojna neodgovorena pitanja, veliki dio odgovornosti snosi i voditelj jer je on taj koji postavlja pitanja i upravlja intervjuom. Upravo zato je dobro retoričko obrazovanje preduvjet za bilo kakav rad u medijima.

Voditelj ne smije dopustiti nedozvoljena retorička sredstva u svom intervjuu poput argumentacijskih pogrešaka *ad hominem, ad personam* ili etiketiranja. Ako dopusti, njegov intervju i profesionalizam gube na kredibilitetu i ozbiljnosti. Isto je i s pitanjima o suprotnom. U formi intervjua uloge su jasno definirane, a voditelj se mora pobrinuti da tako i ostane. Voditelj je onaj koji mora kontrolirati svoje postupke pazeći da se ne natječe s političarima ističući vlastiti etos što se u medijskom prostoru često događalo. Također mora kontrolirati neprikladne komunikacijske strategije intervjuirane osobe odnosno političara. Potpuno je neprimjereno da političar postavlja pitanja, a novinar na njih odgovara što se dogodilo nekoliko puta u istraživanom korpusu. Takvim situacijama, voditelj mora pristupati mirno, ne prepirući se sa svojim gostom (što se također često moglo vidjeti u analiziranom korpusu). Voditelj mora zadržati objektivnost te pristojno upozoriti svog sugovornika na pravila i razinu komunikacije koje nije prihvatljiva.

Bez obzira na argumentacijsku pogrešku koju političar koristi, uloga je voditelja da je prepozna, upozori sugovornika i vrati ga na pravu temu razgovora. Sve je to potrebno napraviti zadržavajući profesionalan i objektivan stav te miran komunikacijski ton. U analiziranom su se korpusu mogle pronaći situacije u kojima voditelj raspravlja s političarem, pokazuje pristranost ili se povisuju tonovi. Voditelj ne bi nikada smio ući u situaciju da raspravlja sa sugovornikom ili se s njim nadmeće. Uloga je voditelja postavljati pitanja i omogućiti što više nepristranih i objektivnih informacija.

9.2. HUMOR

9.2.1. Smjernice za političare

Općenito govoreći, humor je pozitivno retoričko obilježje. Čini diskurs dinamičnijim, zanimljivijim i življim. Upotreba različitih oblika humora poput šala, dosjetki i duhovitih upadica dozvoljena je i u političkoj retorici. Humor može biti sredstvo kojim se političari približavaju publici s obzirom na to da humorom pokazuju svoju kreativnosti i fleksibilnost. Navedeno je posebno važno s obzirom na to da političari često odaju dojam nedostupnosti i nepristupačnosti. Humor je svakako pozitivno obilježje ako se koristi s mjerom i u odgovarajuće svrhe poput približavanja publici, pokazivanja oštroumnosti i kreativnosti ili postizanje razumijevanja.

Kod upotrebe humora važno je paziti na kulturološki kontekst odnosno da se humorom nikoga ne uvrijedi. U istraživanju je pronađen najveći broj primjera humora s funkcijom uspostavljanja društvene kontrole. Takvim se humorom pojedinca ili skupinu ismijava i pokušava korektivno djelovati. Čak i kada je cilj korektivnog djelovanja opravdan, potrebno je paziti da se humor ne koristi kao smicalica koja vrijeđa dostajanstvo sugovornika. U protivnom, umjesto korektivne mjere, humoristična dosjetka može djelovati kako etiketiranje ili *ad personam*. Takvih je primjera bilo u retorici Zorana Milanovića. Čak i kad je humor neupitan, upitna može biti primjerenost takvog oblika komunikacije položaju i funkciji koju političar ima.

U istraživanju su pronađeni i primjeri humora s funkcijom upravljanja diskursom i funkcijom prenošenja društvenih normi. Kod humora koji ima funkciju upravljanja diskursom, političari koriste šale i dosjetke kako bi započeli ili prekinuli razgovor, preuzeli kontrolu ili promijenili temu. Ponovno, ono što treba paziti jest mjera, odnosno da humorom nikoga ne uvrijedimo pa čak ni političke suparnike jer se na taj način spušta cijela razina komunikacije. Ako je riječ o funkciji prenošenja normi, humorom se opisuje što je društveno prihvatljivo, a što ne. Takav humor može biti opravdan kao suptilno upozorenje na nepoštivanje društvenih očekivanja, standarda ili pravila ponašanja.

Bez obzira kojom drugom funkcijom još političari koristili humor (integracija, izlaz iz neugodne situacije, postizanje razumijevanja), važno je samo da humor bude prikladan za

situacijski i kulturološki kontekst, da nije uvredljiv odnosno ne prelazi granicu dobrog ukusa koju bi svaki politički diskurs trebao zadržati.

9.2.2. Smjernice za voditelje

Voditelj je onaj koji upravlja intervjuom i onaj koji bi trebao ograničiti retoriku sugovornika kada nije primjerena zadanoj situaciji. Svakako je dobro pozitivno reagirati na primjereni humor jer se na taj način i potiče opuštena i dinamična atmosfera samoga intervjua. Naravno, politički se intervju ne smije svesti isključivo na humor.

U analiziranom su se korpusu mogle vidjeti različite reakcije voditelja na humor. Bilo je primjera humora usmjernog prema voditeljima s ciljem uspostavljanja društvene kontrole odnosno s ciljem ismijavanja. Takav je humor potpuno neprimjeren situaciji i formi razgovora te bi ga voditelj trebao ili zaustaviti ili, ako je navedeno nemoguće, ignorirati. Kada se tijekom razgovora humorom želi manipulirati (humor s funkcijom upravljanja diskursom), voditelj može pozitivno reagirati, ali svakako je potrebno vratiti govornika na temu razgovora ili pitanje koje se pokušalo izbjeći.

Istraživanje je pokazalo i primjere humora s prenošenjem društvenih normi i to upravo voditeljima. Andrej Plenković je u svojoj retorici nekoliko puta upotrijebio duhovitu dosjetku kako bi upozorio voditelje na neprimjeren izbor riječi. Ako je takva humoristična opaska opravdana, voditelj se svakako mora ispričati i ispraviti pogrešku te nastaviti s temom razgovora.

Voditelj kontrolira razgovor, njegova je uloga da ograničava neprimjereni diskurs i diskursna obilježja, a potiče primjereni. To se odnosi i na humor. Potrebno je pozitivno reagirati na pozitivan i primjeren humor koji će svakako učiniti intervju zanimljivijim, pri tome pazeći da se intervju ne pretvori u nizanje dosjetki već da zadrži dominantno ozbiljan ton. Također, negativni humor kojim se ismijava, etiketira te općenito prelaze granice dobrog ukusa potrebno je na vrijeme zaustaviti ili barem ograničiti. Takvom pravovremenom reakcijom zadržava se ozbiljnost intervjua, kredibilitet voditelja, ali i političara.

9.3. OBILJEŽJA NESIGURNOSTI I SUBJEKTIVNOSTI

9.3.1. Smjernice za političare

Analizirana lingvistička obilježja nesigurnosti i subjektivnosti (modali subjektivnosti, modali ublažavanja, pojačivači) prosječni slušatelji i sugovornici rijetko primjećuju dok god ih govornik pretjerano ne upotrebljava. To su suptilna obilježja čije se funkcije prepoznaju tek u detaljnijoj analizi. Međutim, navedeno ne znači da dobar govornik ne mora obraćati pažnju na njih. Upravo suprotno, ako se obilježja nesigurnosti i subjektivnosti pretjerano koriste, to će primijetiti i prosječan gledatelj/slušatelj iako možda neće znati zbog čega mu točno određeni govor zvuči neuvjerljivo ili subjektivno.

Modalima subjektivnosti izražava se osoban stav govornika odnosno ostavlja prostor za drugačije mišljenje. Govornik se ograđuje koristeći modal subjektivosti što u određenim situacijama može biti potpuno legitimno. Valja pripaziti pri korištenju velikog broja izravnih modala subjektivnosti poput *ja to mislim, to je moje mišljenje* i slično jer ovakva retorika može imati suprotan učinak. Umjesto da otvori mogućnost sagledavanja teme iz drugačijeg kuta, može zvučati autoritativno i dodatno naglasiti uvjerenost u ispravnost vlastitog mišljenja. Također, modale subjektivnosti kojima se referira na emocije treba izbjegavati u političkom diskursu. Cilj je svakog političara, a posebno onih na vodećim položajima, ostaviti dojam racionalnog i objektivnog profesionalnca. Ako se modali subjektivnosti kojima se poziva na emocije koriste previše, dojam će biti suprotan – neprimjerena retorika s previše elemenata teatralnosti.

Modali ublažavanja najčešće odaju nesigurnost govornika u svoju izjavu. Govornik koristi modal ublažavanja kada ne želi pogriješiti, a nije siguran u podatak o kojem govori što je u brojnim situacijama sasvim opravdano. Međutim, političari na visokim pozicijama moći su vođe, a od vođa se očekuje sigurna i odlučna retorika. Takva retorika može biti upitna uz veliki broj modala ublažavanja.

Pojačivačima se naglašava određena tvrdnja. Ako retorika njima obiluje, govornik može ostaviti dojam subjektivnosti. Ponavljanjem brojnih pojačivača, govornik može zvučati subjektivno. Objektivnom i samouvjerenom govorniku dovoljno je reći da je nešto *dobro.* Nabrajajući da je *iznimno, veoma ili nevjerojatno dobro*, govornik odaje svoju pristranost i nesigurnost posebice ako je iz situacije i konteksta jasno da nešto nije dobro koliko se želi

prikazati. Navedeno je posebno naglašeno kada govornici ponavljaju isti pojačivač ili ih koriste pleonastički nabrajajući više istoznačnih pojačivača.

Obilježja nesigurnosti i subjektivnosti nisu uvijek izrazito primjetna u retorici, ali temeljitom analizom mogu nam puno reći o govorniku. Uspješna retorika je umjerena i toga se potrebno držati i kada je riječ o obilježjima nesigurnosti i subjektivnosti. Pretjeran broj modala subjektivnosti, ublažavanja i pojačivača može rezultirati teatralnom, nesigurnom i pristranom retorikom što nikako nije primjereno za politički diskurs i kontekst.

9.3.2. Smjernice za voditelje

Kao što je prethodno navedeno, obilježja nesigurnosti i subjektivnost nije jednostavno identificirati i zatim prepoznati njihovu funkciju, posebice tijekom samog intervjua. Za takvo nešto potrebno je odgovarajuće retoričko obrazovanje, iskustvo i fokus što može biti izazovno i za najbolje voditelje, posebno u intervjuima s osobama na visokim položajima moći u kojima se obrađuju iznimno važne teme i od kojih su očekivanja velika. Međutim, postoje situacije u kojima voditelj može i trebao bi reagirati.

Kod pretjerane upotrebe modala subjektivnosti, voditelj bi trebao zatražiti objektivno mišljenje sugovornika. Političari se često ograđuju modalima subjektivnosti kada znaju da njihov stav neće odgovarati većini. U tom slučaju voditelj može reagirati pitajući za stajalište koje je najbolje i optimalno za javnost.

Kvalitativna analiza rezultata pokazala je da se modali ublažavanja mogu koristiti kako bi se izbjegao izravan odgovor na pitanje (poglavlje 6.3.2.2., primjer 56). Tada bi voditelj trebao postaviti dodatno pitanje i zatražiti konkretan odgovor. Kod prevelikog broja pojačivača, dobro je da voditelj pokuša zadržati objektivnost razgovora usmjeravajući sugovornika i postavljajući pitanja o pojačivačima, posebice ako nisu realno korišteni (na primjer, pitajući je li nešto zaista tako dobro i postoji li kakav negativan aspekt).

Kao osoba koja postavlja pitanja i upravlja dinamikom intervjua, voditelj može usmjeriti i retoriku sugovornika, odnosno djelovati čak i na izbor njegovih lingvističkih obilježja. Važno je samo da voditelj u svakom trenutku bude svjestan poruka koje političar šalje izravno i neizravno.

9.4. DISKURSNA STRATEGIJA PREKIDANJA I PREKLAPANJA

9.4.1. Smjernice za političare

Diskursna strategija prekidanja i preklapanja analizirana je samo u retorici voditelja. Drugim riječima, analizirani su slučajevi kada voditelji prekidaju odnosno preklapaju visokopozicionirane političare. Način na koji političari koriste ovu diskursnu strategiju nije analiziran, ali je logično da prekidanja voditelja u situaciji intervjua nisu prikladna, odnosno prikladna su samo u dijelovima stanki razgraničenja kada završavaju sintaktičko-logičke cjeline. Idealna komunikacijska situacija jest ona u kojoj se govornici optimalno izmjenjuju i nema takozvanog negativnog prekidanja. U idealnoj komunikaciji sugovornika se prekida samo kako bi se potvrdilo ili složilo s izrečenim. Političar je gost u intervjuu i on odgovara na pitanja. Ovakve bi se uloge trebale poštivati i sasvim je neprimjereno da se voditelj intervjua često prekida.

Rijetko je koji intervju idealan pa tako najčešće dolazi do brojnih negativnih prekidanja i preklapanja, posebno u kontekstu političog intervjua gdje postoje jasna i čvrsta stajališta o diskutiranim temama. Iz rezultata ovog istraživanja može se izvući nekoliko smjernica za političare. Ako dolazi do negativnih i neprimjerenih prekida i preklapanja tijekom kojih intervjuirana osoba nema priliku izraziti svoj stav o temi, voditelja se treba upozoriti. Korpus je pokazao da i britanski i hrvatski političari koriste tu strategiju (Thatcher, Plenković i Milanović), neki više, a neki manje uspješno. Kada se voditelja upozorava na prekidanje / preklapanje, važno je da se takvim upozorenjem ne podižu tenzije, da se retorika dodatno ne zaoštrava te da se ne potencira neslaganje. Upozorenje je potrebno izreći primjereno situaciji, smireno i argumentirano.

Još jedna stvar na koju političari trebaju paziti prilikom intervjua jest sama forma. Intervju je dinamična forma dijaloga u kojoj se voditelj i sugovornik izmjenjuju, voditelj postavlja pitanja, a govornik ima nešto duže vremena za odgovor. Valja pripaziti da se odgovor ne pretvori u monolog, da se zaista odgovora na postavljeno pitanje, a ne odmiče od teme i da se ne ponavlja već rečeno. Sve to može dovesti do situacije u kojoj je voditelj primoran zaustaviti, odnosno prekinuti svog gosta što je nelagodna situacija i za voditelja i govornika.

9.4.2. Smjernice za voditelje

Diskursna strategija prekidanja i preklapanja promatrana je u retorici voditelja intervjua te analizirana u odnosu na funkcije prekidanja koje su definirali Murata (1994) i Kennedy i Cambden (1983). U korpusu su pronađeni primjeri prekidanja i preklapanja s funkcijom neslaganja, promjene teme, preuzimanja uloge govornka i odmicanja.

Do prekidanja i preklapanja s funkcijom neslaganja općenito ne bi trebalo doći u profesionalnom političkom intervjuu. Voditelj intervjua nije drugi političar te intervju nikada ne bi trebao poprimiti obilježja debate. Preporuča se da voditelj zadrži svoju objektivnost i nepristranost. Ne pokazujući svoj osobni stav prema temi i voditelj i sam intervju ostavljaju profesionalniji dojam.

Prekidanja i preklapanja s funkcijom promjene teme mogu biti djelomično opravdana u određenim situacijama. Na primjer, kada govornik zauzima previše vremena odgovarajući na određeno pitanje ili govoreći o jednoj temi, odnosno kada svoj odgovor pretvara u duži monolog. U tom će ga slučaju voditelj na odgovarajući način upozoriti i zamoliti da sažme svoj odgovor argumentirajući svoju zamolbu. Također, voditelj može prekinuti sugovornika ako sugovornik izbjegava temu odnosno ne odgovara na pitanje izravno, već govori o nečem drugom. Ovakve je situacije, ako je moguće, uvijek bolje riješiti bez prekidanja. Ako vremenski okviri intervjua dopuštaju, voditelj može sačekati svoj red, a zatim postaviti potpitanje ili objasniti prethodno pitanje upozoravajući govornika da se drži teme. Takva strategije djeluje mnogo profesionalnije i prikladnije za kontekst političkoga intervjua.

Rezultati su pokazali i primjere prekidanja s funkcijom preuzimanja uloge govornika što se ne bi trebalo pojavljivati u političkom intervjuu. Voditelj postavlja pitanja i vodi intervju, on nije govornik i s njegovim osobnim stajalištem o temi publika ne bi trebala biti upoznata. Dopušteno je da voditelj razjasni pitanje, objasni razloge zbog kojeg postavlja određeno pitanje ili objasni kontekst. Međutim, u formi intervjua voditelj ne bi trebao držati duže govore ili monologe. Prekidanje i preklapanje s funkcijom odmicanja gdje se sugovornika upozorava da je nešto već rečeno, nije prikladno za politički intervju. Takva vrsta prekida uz komentar o tome da se govornik ponavlja djeluje neprofesionalno i nepristojno. Uvijek je bolje saslušati govornika do kraja, a zatim preći na drugu temu.

I voditelji i njihovi gosti u intervjuu trebali bi težiti optimalnoj komunikacijskoj situaciji u kojoj se govornik i sugovornik izmjenjuju bez većih prekida, preklapanja i bez upadanja jedan drugom u riječ.

9.5. DISKURSNA STRATEGIJA RAZVIJANJA TEME

9.5.1. Smjernice za političare

Političar ne može značajno utjecati na pitanja koja mu se postavljaju tijekom intervjua, ali može utjecati na način kako će se to pitanje odnosno tema dalje razviti. Pitanja kojima se razvijaju teme o osobnom i intimnom životu političara nisu primjerena za kontekst ozbiljnoga političkoga intervjua, ali političar ne može utjecati na to hoće li se takvo pitanje pojaviti. Ono na što može utjecati jest kako će ragirati na takvo pitanje.

Kada je riječ o pitanjima s osobnim temama poput obitelji, političar uvijek ima opciju odbiti odgovoriti na takvo pitanje. Političar jest javna osoba te je određena medijska izloženost, čak i u privatnom smislu, očekivana. Međutim, izlaganje privatnih detalja o, na primjer, obitelji političara ne može se smatrati legitimnim. Stoga, političar mora znati podvući tu granicu te prepoznati situacije kada može odbiti odgovoriti. Svako odbijanje, naravno, mora biti popraćeno jasno argumentiranim razlozima.

Neke su teme manje osjetljive tj. intimne od drugih pa političari ponekad odluče odgovoriti na pitanja kojima se takve teme razvijaju. Jedna od dobrih retoričkih strategija kod osjetljivih i intimnih pitanja jest upotreba humora. Navedeno se moglo vidjeti u primjeru Margaret Thatcher koja na pitanje o svojim godinama odgovara humorom. Otkrivanje određenih privatnih informacija o političaru može ga napraviti pristupačnijim i bližim javnosti. Međutim, s količinom takvih informacija i načinom na koji se otkrivaju valja biti oprezan jer predetaljne rasprave o intimnom i privatnom životu političara može narušiti profesionalnu sliku koja bi svakako trebala biti prioritet.

9.5.2. Smjernice za voditelje

Profesionalni politički intervju ne bi trebao razvijati osobne i intimne teme. Ozbiljan intervju provodi se zbog profesionalnog djelovanja određenog političara i na tome bi se trebao

zadržati. Moguće je postaviti osobna pitanja kako bi se tijekom intervjua stvorila ugodna i bliska atmosfera, ali pritom svakako treba paziti da se nikada ne zadire u intimu političara. U suvremenom su dobu, dijelom zbog modernih tehnologija, granice javnog i privatnog značajno pomaknute te je ponekad teško procijeniti koje su teme prikladne za razvijanje, a koje nisu.

Rezultati analize pokazali su nekoliko različitih tema koje se razvijaju tijekom televizijskih intervjua s visokopozicioniranim političarima i političarkama. Među temama su religija, sport, obitelj, osjećaji, dob te gotovo tračerske teme u kojima se političare pita da komentiraju karakter svojih kolega. Moglo se primijetiti da se dosta osobnih tema koriste kao posredne teme, odnosno teme kojima se uvodi u neko sljedeće pitanje o određenoj političkoj situaciji. Ako se ne zadire u intimu političara i ako pitanje nije neprimjereno, ovakvo razvijanje osobne teme je prihvatljivo te čak može biti atraktivno i napraviti intervju dinamičnijim. Osobna tema koju su voditelji uspješno koristili kao posrednu u analiziranom korpusu je sport.

Osobno religijsko uvjerenje i zadiranje u intimu obitelji političara svakako bi trebalo izbjegavati, čak i kao posrednu temu. Isto je i s pitanjima koja graniče gotovo s tračem – takvim se temama ruši kredibilitet svih dionika u intervjuu pa i samoga intervjua. Pitanja kojima se obrađuje tema emocija primjerena su za kontekst političkog intervjua ako se odnose na odnose s političkim protivnicima tj. profesionalnu sferu djelovanja.

Pri izboru pitanja i tema koje će se obrađivati tijekom intervjua valja imati na umu da neprimjerena, preintimna i subjektivna pitanja i teme ne narušavaju samo sliku političara u javnosti, već i sliku voditelja te samoga intervjua.

10. LITERATURA:

1. Aalberg, T. i Jenssen T. A. (2007) Gender Stereotyping of Political Candidates. An Experimental Study of Political Communication. *Nordicom Review,* 28(1), 17-32.
2. Ahmad, K. Z. i Rethinam, K. (2010) Mars, Venus and Gray: gender communication. *International Business Research,* 3 (2), 24–34.
3. Ainsworth, S., Knox, A. i O'Flynn, J. (2009) Blinding lack of progress: management rhetoric and affirmative action. *Gender, Work & Organization,* 17 (6), 658–78.
4. Anderson, K. J. i Campbell L. (1998) Meta-Analyses of Gender Effects on Conversational Interruption: Who, What, When, Where, and How. *Sex Roles,* 39 (3/4).
5. Anderson, K. V. i Horn Sheeler, K. (2005) *Governing codes: Gender, metaphor, and political identity*. Lanham, MD: Lexington Books.
6. Anić i sur. (2004) *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi liber.
7. Annis, B. (2004) *Same words, different language: why men and women don't understand each other and what to do about it.* London: Piatkus.
8. Ashby Plant, E., Hyde, J.S., Keltner, D., Devine, P.G. (2000) The gender stereotyping of emotions. *Psychology of Women Quarterly*, 24 (1), 81-92.
9. Aristotel (1. st. prije Krista, izdanje 1989) *Retorika*. Zagreb: Naprijed.
10. Atai, R.M. i Nasseri, M. (2010) A Gender-based Study of Informal Fallacies of Argumentation: The Case of Iranian Advanced EFL Learners' Writing. *IJAL,* 13 (2), 21-43.
11. Attardo, S. (1994) *Linguistic Theories of Humor*. Berlin: Mouton de Gruyter.
12. Austin, J.L. (2014) *Kako djelovati riječima*. Zagreb: Disput.
13. Bacang, B. C., Rillo, R. M., Alieto, E. O. (2019) The Gender Construct in the Use of Rhetorical Appeals, Hedges, and Boosters in ESL Writing: A Discourse Analysis. *Asian EFL Journal Research Articles*, 25 (5).
14. Baxter, J. (2003) *Positioning gender in discourse: A feminist methodolgy.* Basingstoke: Palgrave Macmillian.
15. Baxter, Judith (2010) *The langugage of female leadership*. Basingstoke: Palgrave Macmillan .
16. Baxter, J. (2017) Freeing Women Political Leaders from thier Gender Stereotypes. U: Ille, C. i Schnurr, S. (ur.), *Challenging Leadership Stereotypes Through Discourse. Power, Management and Gender*. Singapore: Springer Nature, 173-195.

17. Beard, A. (2000) *The Language of Politics*. London: Routledge.
18. Beattie, W. G. (1981) Interruption in conversational interaction, and its relation to the sex and status of the interactants. *Linguistics,* 19, 15-35.
19. Beker, M. (1997) *Kratka povijest antičke retorike: s odabranim ulomcima iz antičkih tekstova*. Zagreb: Artresor.
20. Bennett, A. (1981) Interruptions and the interpretation of conversation. *Discourse Processes*, 4, 171–188.
21. Benoit, L. W. i Benoit, P. J. (2013) *Persuazivne poruke – Proces utjecanja.* Jastrebarsko: Naklada Slap.
22. Berger, A. (1993) *The Anatomy of Humor*. London: Routledge.
23. Bergson, H. (1958) *O smijehu. Esej o značenju smiješnoga*. Sarajevo: Veselin Masleša.
24. Bilić, P. (2020) *Sociologija medija. Rutine, tehnologija i moć.* Zagreb: Nalada Jesenski i Turk.
25. Biočina, Z. (2015) Analiza govora hrvatskih zastupnika u Europskom parlamentu. *Govor*, 32 (2), 155–179.
26. Bischoping, K. (1993) Gender Differences in Conversation Topics, 1922-1990. *Sex Roles*, 28 (1/2), 1-18.
27. Blankenship, J. i Robson, D. (1995) A „feminine style" in women's political discourse: An exploratory study. *Communication Quarterly*, 43, 353-366.
28. Bohm, D. (2009) *O dijalogu*. Zagreb: Jesenski i Turk.
29. Borčić, N. (2009) *Kontrastivna analiza tekstne vrste politički intervju s obzirom na rodne osobitosti.* Magistarski rad. Zadar: Sveučilište u Zadru, Filozofski fakultet.
30. Borčić, N., Odak Krasić, S., Despot, J. (2015) Ethos Building Strategies in the Political Discourse on the Example of Pre-Election Debates for the President of the Republic of Croatia. *Medijski dijalozi*, 21(2015), 323-339.
31. Borg, J. (2010) *Moć uvjeravanja*. Zagreb: Veble Commerce.
32. Breakwell, G. M. (2007) *Vještine vođenja intervjua*. Zagreb: Naklada Slap.
33. Bordy, L.R. i Hall, J. (1993) Gender and emotions. U: Lewis, M. i Haviland, J. (ur.), *Handbook of emotion*. New York: Guilford Press.
34. Božić Lendard, D. (2016) *Rodne razlike u političkim govorima 113. Američkog kongresa.* Doktorska disertacija. Osijek: Sveučilište Josipa Juraja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet.

35. Bull, P. i Mayer, K. (1988) Interruptions in Political Interviews: A Study of Margaret Thatcher and Neil Kinnock. *Journal of Language and Social Psychology*, 7 (35), 35-46.
36. Butler, J. (1990) *Gender Trouble*. London, Routledge.
37. Campbell, R., Childs, S. i Lovenduski, J. (2009) Do Women Need Women Representatives? *British Journal of Political Studies,* 40, 171–194.
38. Cameron, D. (2005) Language, Gender and Sexuality: Current Issues and New directions. *Applied linguistics,* 26 (4), 682-502.
39. Canovan, M. (1999) Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy. *Political Studies,* 47 (1), 2–16.
40. Cantor, J. (1976) What is funny to whom? The role of gender. *Journal of Communication*, 26 (3), 164-172.
41. Cardo, V. (2021) Gender politics online? Political women and social media at election time in the United Kingdom, The United States and New Zealand. *European Journal of Communication,* 36 (1), 38–52.
42. Cauman, L. S. (2004) *Uvod u logiku prvog reda*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
43. Childs, S. (2000) The new Labour women MPs in the 1997 British Parliament. *Women's History Review*, 9 (1), 55-73.
44. Chilton, P. (2004) *Analysing Political Discourse – Theory and Practice*. London: Routledge, Taylor and Francis Group.
45. Ciceron, M.T. (1. st. prije Krista, izdane 2002) *O govorniku*. Zagreb: Matica Hrvatska.
46. Ciurria, M. i Altamimi, K. (2014) Argumentum ad Verecundiam: New Gender-based Criteria for Appeals to Authority. *Argumentation*, 28, 437–452.
47. Clayman, S. i Heritage, J. (2002) *The News Interview: Journalists and Public Figures on the Air.* Cambridge: Cambridge University Press.
48. Coates, J. (1989) Women's speech, women's strength? *York Papers in Linguistics*, 13, 65-76.
49. Coates, J. (2003) *Women, Men and Language: A Sociolinguistic Account of Gender Differences in Language*. London: Longman
50. Cotter Colleen (2015) *Discourse and Media*. U: Schiffrin, D., Tannen, D. i Hamilton, H.E. (ur.), *The Handbook of Discourse Analysis*. Oxford: John Wiley and Sons, 795-821.
51. Crawford, M. (2003) Gender and humor in social context. *Journal of Pragmatics,* 35, 1413-30.

52. Crosby, F. i Nyquist, L. (1977) The female register: an empirical study of Lakoff s hypothesis. *Language and Society*, 6, 313-22.
53. Cutting, J. (2008) *Pragmatics and discourse*. Oxford: Routledge.
54. Danler, P. (2017) The Linguistic-Discursive Creation of Pathos for the Sake of Persuasion: A(nother) Key Aspect of Rhetoric and Argumentation. U: Runjić-Stoilova, A. i Varošanec-Škarić, G. (ur.), *New Insights into Rhetoric and Argumentation*. Split: Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, 87-109.
55. De Beauvoir, S. (1949, izdanje 2016) *Drugi spol*. Zagreb: Naklada Ljevak.
56. Dijk, T.A. van (2008) *Discourse and Power*. New York: Palgrave Macmillian.
57. Dixon, J.A. i Foster, D.H., (1997) Gender and hedging: from sex differences to situated practice. *Journal of psycholinguistic research*, 26 (1), 89–107.
58. Eemeren, F. van (2003) *Crucial Concepts in Argumentation Theory*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
59. Elshtain, J. B. (1987) Feminist political rhetoric and women's studies. U: Nelson, J. S., Megill, A. i McCloskey, D.N. (ur.), *The Rhetoric of the Human Sciences: Language and Argument in Scholarship and Public Affairs*. Madison, London: The University of Wisconsin Press, 319-340.
60. Eunson, B. (2020) *Communicating in the 21st century (C21)*. New Jersey: Wiley.
61. Farley, S.D. (2008) Attaining Status at the Expense of Likeability: Pilfering Power Through Conversational Interruption. *J Nonverbal Behav*, 32, 241–260
62. Farley, S.D., Ashcraft, A.M., Stasson, M.F. et al. (2010) Nonverbal Reactions to Conversational Interruption: A Test of Complementarity Theory and the Status/Gender Parallel. *J Nonverbal Behav*, 34, 193–206.
63. Fox, R.L. i Oxley, Z.M. (2003) Gender stereotyping in state executive elections: candidate selection and success. *The journal of politics*, 65 (3), 833–850.
64. Fracchiolla, B. (2011) Politeness as a strategy of attack in a gendered political debate – the Royal–Sarkozy debate. *Journal of pragmatics*, 43 (10), 2480–2488.
65. Gal, S. (1991) Between speech and silence: the problematics of research on language and gender. U: di Leonardo, M. (ur.), *Gender at the Crossroads of Knowledge: Feminist Anthropology in the Postmodern Era*. Berkeley, CA: University of California Press, 175-203.
66. Galily, Y. (2014) Humor, Media and the Public Discourse: A Case Study of Humor and Politics. *French Journal for Media Research*, 1/2014, 1-16.

67. Gilbert, M. (1995) What is An Emotional Argument? or Why Do Argument Theorists Quarrel with Their Mates? U: Van Eemeren, F. H., Grootendorst, R., Blair, J. A., Willard, C. A. (ur.), *Analysis and Evaluation: Proceedings of the Third ISSA Conference on Argumentation.* Amsterdam: Sic Sat, Vol II, 245-264.
68. Glovacki-Bernardi, Z. (2008) *Kad student zatrudni. Rasprava o rodnoj perspektivi u jeziku.* Zagreb: Alfa.
69. Golberg, J. (1990) Interrupting the discourse on interruptions: An analysis in terms of relationally neutral, power- and rapport-oriented acts. *Journal of Pragmatics*, 14 (6), 883-903.
70. Gračanin, Đ. (1968) *Temelji govorništva*. Zagreb: vlastita naklada.
71. Gray, J. (1992) *Men are from Mars and women are from Venus: A practical guide for improving communication and getting what you want in your relationship*. New York: Harper Collins.
72. Grebelsky-Lichtman, T. (2017) Female politicians: a mixed political communication model. *Journal of International Communication,* 23 (1), 1-26.
73. Grice, H. P. (1975) Logic and conversation. U: Cole, P., Morgan, J. L. (ur.), *Sintax and Semantics 3: Speech Acts*. New York: Academic Press, 41-58.
74. Gunta R. i Karapetjana, I. (2009) The Use of Language in Political Rhetoric: Linguistic Manipulation. *Social Sciences Journal*, 19, 111-122.
75. Habeb, S. (2019) Hedging and Gender in the Politicial Interviews. *International Journal of Contemporary Applied Researches*, 6 (4).
76. Halberstadt, A.G. (1997) "Subordination" and Nonverbal Sensitivity: A Study and Synthesis of Findings Based on Trait Measures. *Sex Roles*, 37 (5/6).
77. Hamblin, C.L. (1970) *Fallacies*. London: Methuen and Co Ltd.
78. Hanafiyeh, M. i Afghari, A. (2014) Gender differences in the use of hedges, tag questions, intensifiers, empty adjectives, and adverbs: A comparative study in the speech of men and women. *Indian Journal of Fundamental and Applied Life Sciences*, 4 (4), 1168-1177
79. Harman, H. i Mattinson, D. (2000) *Winning for Women*. London: The Fabian Society.
80. Holmes, J. i Meyerhoff, M. (2003) *The Handbook of Language and Gender*. Oxford: Blackwell Publishing.
81. Holmes, J. (2017) Leadership and Change Management: Examining Gender, Cultural and 'Hero Leader' Stereotypes. U: Ille, C. i Schnurr, S. (ur.), *Challenging Leadership*

Stereotypes Through Discourse. Power, Management and Gender. Singapore: Springer Nature, 15-43.

82. Huddy, L. i Terkildsen, N. (1993) Gender stereotypes and the perception of male and female candidates. *American journal of political science*, 37 (1), 119–147.
83. Ide, S. (1991) How and why do women speak more politely in Japanese? U: Ide, S. i McGloin, N.H. (ur.), *Aspects of Japanese women's language*. Tokyo: Kurosio Publishers, 63-79.
84. Ilie, C. (2017) Leaders in Times of Change: Stereotypes and Counter-Stereotypes of Leadership Discourse. U: Ille, C. i Schnurr, S. (ur.), *Challenging Leadership Stereotypes Through Discourse. Power, Management and Gender*. Singapore: Springer Nature, 69-94.
85. Ilie, C. (2018) "Behave yourself, woman!" – Patterns of gender discrimination and sexist stereotyping in parliamentary interaction. U: Bischof, K. i Ilie, C. (ur.), *Journal of Language and Politics*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 594-616.
86. Ilie, C. (2018) Parliamentary Discourse and Deliberative Rhetoric. U: Ihalainen, P., Ille, C. i Palonen K. (ur.), *Parliament and Parliamentarism. A Comparative History of a European Concept*. Oxford: Berghahn, 133-145.
87. Ilie, C. (2004) Insulting as (un)parliamentary practice in the British and Swedish parliaments: A rhetorical approach. U: Bayley, P. (ur.), *Cross-Cultural Perspectives on Parliamentary Discourse*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 45-86.
88. Itakura, H. (2001) Describing conversational dominance. *Journal of Pragmatics*, 33, 1859-1880.
89. Jacobi, T. (2017) Justice, interrupted: The effect of gender, ideology, and seniority at supreme court oral arguments. *Virginia Law Review*, 103, 1379.
90. Jambrešić Kirin, R. (2016) „Dance Kolinda Yes Kolinda Yes Kolinda Dance Kolinda": Humorous Representations of the Croatian President. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 54 (1).
91. James, D. i Clarke, S. (1993) Women, men, and interruptions: A critical review. U: Tannen D. (ur.), *Oxford studies in sociolinguistics. Gender and conversational interaction*. Oxford: Oxford University Press, 231-280.

92. Jamieson, K. H. i Campbell, K. K. (2017) Rhetoric and Presidential Politics. U: MacDonald J.M. (ur.), *The Oxford Handbook of Rhetorical Studies*. New York: Oxford University Press, 1-12.
93. Jieun, J. i Jae-Woong, C. (2009) A Key Word Analysis of English Intensifying Adverbs in Male and Female Speech in ICE-GB. *Proceedings of the 23rd Pacific Asia Conference on Language, Information and Computation*, 210-219.
94. Johnson, R. i Blair, A. (1999) *Logical Self-Defense*. New York: International Debate Education Association.
95. Kanter, R. M. (1993) *Men and Woman of the Corporation.* New York: Perseus Books.
96. Kauppi, N. (1999) Power or subjection: French women politicians in the European parliament. *The European Journal of Women 's Studies*, 6, 329-340.
97. Kayam, O., Sover A. i Galily, Y. (2014) Humor, media and the public discourse: A case study of humor and politics. *French Journal for Media Research*, 1/2014.
98. Kelly, J.R. i Hutson Comeaux, S.L. (1999) Gender – emotion stereotypes and context specific. *Sex Roles*, 40, 107-120.
99. Kendall, S. i Tannen, D. (2011) Discourse and Gender. U: Tannen, D. i Hamilton, H. E. (ur.), *Gender and Discourse*. New York i Oxford: Oxford University Press, 548-567.
100. Kennedy, C. W. i Camden, C. T. (1983) A new look at interruptions. *Western Journal of Speech Communication*, 47, 45-58.
101. Kišiček. G. (2008) Usporedba ženske i muške retorike u politici. *Govor*, 25 (2008), 2, 189-202.
102. Kišiček, G. (2010) Pogreške u argumentaciji – dvojbe u tumačenju i klasifikaciji. *Govor*, 27 (2), 129-143.
103. Kišiček, G. (2018) *Retorika i politika*. Zagreb: Jesenski i Turk.
104. Kišiček, G. i Stanković D. (2011) Analysis of Fallacies in Croatian Parliamentary Debate. U: Van Eemeren, F. H., Garssen, B., Godden, D. i Mitchel, G. (ur.), *Proceedings of the 7th Conference of the International Society for the Study of Argumentation.* Amsterdam: Rozenberg/Sic Sat, 939-949.
105. Kišiček, G. i Stanković, D. (2014) *Retorika i društvo*. Zagreb: Naklada Slap.
106. Kišiček, G. (2021) *Homo Politicus*. Zagreb: Jesenski i Turk.
107. Kittilson, M. C. (2008) Gender, Candidate Portrayals and Election Campaigns: A Comparative Perspective. *Politics and Gender*, 4(03), 371-392.

108. Kock, C. (2009) Choice is not True or False: The Domain of Rhetorical Argumentation. *Argumentation*, 23(1), 61-80.

109. Kosor, J. (2020) *Premijerka. Zapisci one koja nije htjela biti zapisničarka.* Zagreb: Ljevak.

110. Kotthoff, H. (1997) The interactional achievement of expert status: creating asymmetres by „teaching conversational lecture“ in TV disccussions. U: Kotthoff, H. i Wodak, R. (ur.), *Communicating Gender in Context*. Amsterdam: Benjamins, 139-178.

111. Kothoff, H. (2006) Gender and humor: The state of the art. *Journal of Pragmatics*, 38 (2006), 4–25.

112. Kunin, M. (2008) *Pearls, Politics and Power*. Vermont: Chelsea Green Publishing Comapny.

113. Kvintilijan, M. F. (1. st. posliije Krista, izdanje 1985) *Obrazovanje govornika.* Sarajevo: Veselin Meleša.

114. Lakoff, G. i Johnson, M. (1980) *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.

115. Lakoff, R. (1975) *Language and women 's place*. New York: Harper and Row.

116. Lakoff, R. (2003) Language, Gender, and Politics: Putting "Women" and "Power" in the Same Sentence. U: Holmes, J. i Meyerhoff, M. (ur.), *The Handbook of Language and Gender*. New Jersey Blackwell Publishing, 161-178.

117. Leaper, C. i Robnett, R.D. (2011) Women are more likely than men to use tentative language, aren’t they? A meta-analysis testing for gender differences and moderators. *Psychology of women quarterly*, 35 (1), 129–142.

118. Lee Kaid, L. (2004) *Handbook of Political Communication*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

119. Li, H. Z., Yum, Y., Yates, R., Aguilera, L., Mao, Y., Zheng, Y. (2005) Interruption and Involvement in Discourse: Can Intercultural Interlocutors Be Trained? *Journal of lntercultural Communication Research*, 34 (4), 233-254.

120. Linell, P. i Luckmann, P. (1991) Asymmetries in dialogue: Some conceptual preliminaries. U: Marková, I. i Foppa, K. (ur.), *Asymmetries in dilague*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf, 1-20.

121. Linell, P. (1990) The power of dialogue dynamics. U: Marková, I. i Foppa, K. (ur.), *Asymmetries in dilague*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf, 147-177.

122. Lloyd-Hughes, S. (2013) *Govorništvo*. Zagreb: Veble Commerce.

123. Long, D. i Graesser, A. (1988) Wit and humour in discourse processing. *Discourse Processes*, 11, 35-60.

124. Lovenduski, J. (2003) Westminister Women: The Politics of Presence. *Political Studies,* 51, 84-102.

125. Lucas, S. (1998) *The art of public speaking*. Boston: McGraw Hill.

126. Lynch, O. (2002) Humorous Communication: Finding a Place for Humor in Communication Research. *Communication Theory*, 12 (4), 423-445.

127. Majstorović, D. i Vilović, G. (2017) Zastupljenost i način prikazivanja žena na naslovnicama hrvatskih dnevnih novina: u službi promicanja rodnih stereotipa? *Medijske studije*. Zagreb: Fakultet političkih znanost, 8(16) 6-12.

128. Marković, I. (2019) *Uvod u verbalni humor*. Zagreb: Disput.

129. Mašić, J. i Kišiček, G. (2016) Retorička analiza govora američkih predsjednika Roosevelta, Kennedyja i Obame. *Govor,* 32 (1).

130. Matić, Marija (2014) „Ima li populizma u hrvatskoj politici? Analiza djelovanja Milana Bandića i Željka Keruma.“ *Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira*, 17 (33–34), 167–181.

131. Merchant, K. (2012) *How Men And Women Differ: Gender Differences in Communication Styles, Influence Tactics, and Leadership Styles*. Diplomski rad. Claremont McKenna College.

132. Meyer, M. i sur. (2008) *Povijest retorike od Grka do naših dana.* Zagreb: Disput.

133. Moranjak-Bamburać, N. (2004). Retoričke strategije feminističkog diskursa. *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja*, 16 (1-2), 137-155.

134. Munt, R.S. (2016) Argumentum ad misericordiam: the cultural politics of victim media. *Feminist Media Studies,* 17(5), 866-883.

135. Murata, K. (1994) Intrusive or cooperative? A cross-cultural study of interruption. *Journal of Pragmatics*, 21, 385-400.

136. Musolff, A. (2004) *Metaphor and Political Discourse. Analogical Reasoning in Debates about Europe*. New York: Palgrave Macmillan.

137. Nelson, P. i Pearson, J. (1996) *Confidence in Public Speaking*. Boston: McGraw Hill.

138. Osborn, M. i Osborn S. (1997) *Public speaking*. Boston: Houghton Mifflin Comapny.

139. Palomares, N. A. (2009) Women Are Sort of More Tentative Than Men, Aren't They?: How Men and Women Use Tentative Language Differently, Similarly, and Counterstereotypically as a Function of Gender Salience. *Communication Research*, 36 (4), 538-560.

140. Pearson, J. C. (1985) *Gender and communication* (3rd edition). Dubuque, IA: Brown and Benchmark.

141. Peltonen, M. (2018) Rethoric, Parliament and the Monarchy in Pre-revolutionary England. U: Ihalainen, P., Ille, C. i Palonen K. (ur.), *Parliament and Parliamentarism. A Comparative History of a European Concept*. Oxford: Berghahn, 115-129.

142. Perelman, C. i Olbrechts-Tyteca, L. (2000) *The New Rhetoric*. Notre Dame: University of Notre Dame Press.

143. Perloff, R.M. (2003) *The Dynamics of Persuasion. Communication and Attitudes in the 21st century.* London: Lawrence Erlbaum Associates.

144. Philips-Anderson, M. (2007) *A theory on rhetorical humor in American political discourse.* Doktroski rad. New Jersey: University of Maryland.

145. Pišković, T. (2018) Uvod u rodolektologiju. U: Pišković, T. (ur.), *Rodni jezici. Zbornik radova o jeziku, rodu i spolu*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 7-33.

146. Pološki Vokić, N. i Bulat, I. (2018) Što žene lideri unose u politiku – psihološka i radna obilježja, stil vođenja, interesi i perspektive. U: Rosić, V. (ur.), *Zbornik radova*. Rijeka: Visoka poslovna škola PAR, 25-35.

147. Power, M. i Berardone, M. (1998) Speaking in Parliament: first speeches of men and women. *Journal of Applied Social Behaviour*, 4 (2), 42-55.

148. Pusić, E. (2007) Država i državna uprava. Zagreb: Pravni fakultet u Zagrebu i Društveno veleučilište u Zagrbu.

149. Puwar, N. (1997) Reflections on interviewing women MPs. *Sociological Research Online,* 2 (1).

150. Robertson, A.W. (2005) *The Language of Democracy: Political Rhetoric in the United States and Britain 1790 – 1900*. Charlottesville and London: University of Virginia Press.

151. Ross, K. (2002) *Women, politics, media: Uneasy relations in comparative perspective.* Cresskill: Hampton Press.

152. Runjić-Stoilova, A. i Varošanec-Škarić, G. (2017) *New Insights into Rhetoric and Argumentation.* Split: Filozofski fakultet u Splitu.

153. Runjić-Stoilova, A. i Tomelić Ćurlin, M.(2017) Women's Political Discourse in Croatia: Linguistic and Rhetorical Peculiarities in Political Speeches by Croatian President Kolinda Grabar-Kitarović. U: Mihaljević, N. (ur.), *Gender (In)equality: Literary, Linguistic, and Artistic Responses to Gendered Dominance*. Warsaw: IRF Press, 67-101.

154. Sacks, H., Schegloff, E. A. i Jefferson, G. (1978) A simplest systematics for the organization of tum taking for conversation. U: J. Schenkein, (ur.), *Studies in the organization of conversational interaction*. New York: Academic, 1-55.

155. Seaward, P. i Ihalainen, P. (2018) Key Concepts for Parliament in Britain (1640-1800). U: Ihalainen, P., Ille, C. i Palonen K. (ur.), *Parliament and Parliamentarism. A Comparative History of a European Concept*. Oxford: Berghahn, 19-32.

156. Schegloff, E. A. (1987) Recycled Turn Beginnings. U: Button, G.i Lee, J.R.E. (ur.), *Talk and Social Organization*. Clevedon: Multilingual Maters, 78-85.

157. Schmehl, S.F. (2009) *Sex differences in humor appreciation: An ethological Approach*. Magistarski rad. Sveučilište u Beču.

158. Schmidt, M. F. (1987) On Classification of Fallacies. *Informal Logic*, 8 (2).

159. Schopenhauer, A. (2002) *Eristička dijalektika*. Split: Marijan Tisak.

160. Schreiber, S. G. (2003) *Aristotle on False Reasoning. Language and the World in the Sophistical Refutations*. New York: State University of New York Press.

161. Schwartz, S. i Rubel, T. (2005) Sex Differences in Value Priorities: Cross-Cultural and Multimethod Studies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89, 1010–1028.

162. Shaw, S. (2002) *Language and Gender in Political Debates in the House of Commons.* Doktorska disertacija. London: University of London, The Institute of Education.

163. Stojadinović, P. (2016) *Logičke pogreške za koje je dobro znati.* Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

164. Šalaj, B. (2012) Što je populizam? *Političke analize,* 3 (11), 55–61.

165. Škarić, I. (2000) *Temeljci suvremenoga govorništva*. Zagreb: Školska knjiga.

166. Škarić, I. (2011) *Argumentacija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

167. Škiljan, D. (2000) *Javni jezik*. Zagreb: Izdanja Antibarbarus.

168. Šinko, M. (2015) *Žene i politika: feministička politička znanost***.** Zagreb: Centar za ženske studije i Fakultet političkih znanosti (FPZ).

169. Šinko Marijeta (2008) *Žene u hrvatskoj politici: Sažetak rezultata istraživanja*. Zagreb: Centar za ženske studije.

170. Šutić, B. (2011) *Državno i političko uređenje RH*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

171. Talbot, M. (2010) *Language and Gender.* Cambridge: Polity Press.

172. Tanaka, L. (2004) *Gender, Language and Culture – A study of Japanese television intervju discourse.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

173. Tannen, D. (1993) The Relativity of Linguistic Strategies: Rethinking power and solidarity in gender and dominance. U: Tannen, D. (ur.), *Gender in conversational language*. New York: Oxford University Press, 165-188.

174. Tannen, Deborah (1994a) *Talking from 9 to 5: Women and Men in the Workplace: Language, Sex and Power*. New York: Avon.

175. Tannen, D. (1994b) *Gender and Discourse*. Oxford: Oxford University Press.

176. Tannen, D. (1997) The Power of Talk: Who Gets Heard and Why. U: Oaks, D. (ur.), *Linguistics at Work: A Reader of Applications*. Fort Worth: Harcourt, 242-259.

177. Tannen, D. (1998) *Ti to baš ne razumiješ. Muškarci i žene u razgovoru*. Zagreb: Izvori d.o.o. za nakladničku djelatnost.

178. Tindale, C. (2007) *Fallacies and Argument Appraisal (Critical Reasoning and Argumentation).* New York: Cambridge University Press.

179. Tindale, C. W. (2019) More arthful methods: Techniques of narrative in argumentation. *Govor,* 36 (1), 7–34.

180. Tindale, C. W. (2013) *Tamni Branitelji razuma*. Beograd: Fedon.

181. Tolumin, S.E. (2003) *The Uses of Argument*. Cambridge: Cambridge University Press.

182. Tremblay, M. i Palletier, R. (2000) More feminists or more women? Descriptive and Substantive Representations of Women in the 1997 Canadian Federal Elections. *International Political Science Review*, 21 (4), 381-405.

183. Trudgill, P. (2000) *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. London: Penguin.

184. Uberoi, E. i sur. (2021) *Žene u politici i javnom zivotu*. UK: House of Commons Library.

185. Udier, S. L. (2007) O jeziku političkih govora i priopćenja. U: Granić, J. (ur.) *Jezik i identitet*. Zagreb, Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku – HDPL, 661-670.

186. Van Dijk, T. A. (1989) Structures of Discourse and Structures of Power. U: Anderson, J.A. (ur.), *Communication Yearbook 12*. Newbury Park, CA: Sage, 18-59.

187. Van Dijk, T.A. (2006) Discourse and Manipulation. *Discourse and Society*, 17 (3), 359–83.

188. Van Dijk, T. A. (2015) Critical Discourse Analysis. U: Schiffrin, D., Tannen, D. i Hamilton, H.E. (ur.), *The Handbook of Discourse Analysis*. Oxford: John Wiley and Sons, 466-485.

189. Varošanec-Škarić, G. (2017) The Scientific Rhetoric of Nikola Tesla. U: Runjić-Stoilova, A. i Varošanec-Škarić, G. (ur.), *New Insights into Rhetoric and Argumentation*. Split: Faculty of Humanities and Social Sciences, 217-246.

190. Varošanec-Škarić, G. i Šegvić, B. (2020) Komunikacijska strategija i retorička analiza glavnih sudionika štrajka obrazovnih sindikata (Zagreb, od 9. listopada do 2. prosinca 2021.). U: Nigoevic, M. (ur.), *Jezično i izvanjezično u interakciji.* Split: Hrvatsko društvo za primjenjenu lingvistiku – HDPL. (U tisku, neobjavljeni rad).

191. Varošanec-Škarić, G. i Šegvić, B. (2022) Muška i ženska retorika u političkom intervjuu. *Medijska istraživanja,* 28 (1). (U tisku, neobjavljeni rad).

192. Vidaković, D. (2011) Sufražetkinje i pokret za prava žena. *Essehist: časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti*, 3 (3), 68-72.

193. Vrban, D. (2003) *Država i pravo.* Zagreb: Golden Marketing.

194. Vuković, M. (2011) The Rhetorical Structure of Political Interview Closings. U: Nikčević-Batrićević, A. i Knežević, M. (ur.), *On the Limits of Theory: Papers on English Language and Literary Studies*. Nikšić: Filozofski fakultet, 63-73.

195. Vuković, M. (2013) The Discourse of Political Interviews: Interviewer Turns. U: Lakić, I. i Kostić, N. (ur.), *Across Languages and Cultures*. Herceg Novi: Institut za strane jezike, 159-170.

196. Walton, D. (1991) Critical faults and fallacies of questioning. *Journal of Pragmatics*, 15, 337-366.

197. Walton, D. (1999a) Rethinking the fallacy of hasty generalization. *Argumentation*, 13(2), 161-182.

198. Walton, D. (1999b) The appeal to ignorance, or argumentum ad ignorantiam. *Argumentation*, 13, 367- 377.

199. Walton, D. (2004) Classification of Fallacies of Relevance. *Informal logic*, 24 (1).

200. Walton, D. (2006) *Fundamentals of Critical Argumentation*. New York: Cambridge University Press.

201. Watkins, S. A., Rueda, M. i Rodriguez, M. (2002) *Feminizam za početnike*. Naklada Jesenski i Turk, Zagreb.

202. Weber, M. (1978) *Economy and Society: An Outline of Interpretative Sociology*. Berkeley: University of California Press.

203. Weissman, J. (2007) *Na vatrenoj liniji*. Zagreb: MATE, Zagrebačka škola ekonomije i managementa.

204. West, C. i Zimmerman, Don. H. (1987) Doing Gender. *Gender and Society*, 1 (2), 125-151.

205. Wilson, J. (2015) Political Discourse. U: Schiffrin, D., Tannen, D. i Hamilton, H.E. (ur.), *The Handbook of Discourse Analysis*. Oxford: John Wiley and Sons, 775-794.

206. Wodak, R. (1989) *Language, Power and Ideology. Studies in Political Discourse.* Amsterdam: John Benjamins Publishing Comapny.

207. Wodak, R. (1997) *Gender and Discourse*. London: Sage.

208. Wodak, R. (2008) Multiple Identities: The Roles of Female Parliamentarians in the EU Parliament. U: Holmes, J. i Meyerhoff, M. (ur.), *The Handbook of Language and Gender*. New Jersey: Blackwell Publishing, 671-699.

209. Woods, J. (2007) Lightening up on the Ad Hominem. *Informal Logic*, 27 (1), 109-134.

210. Wood, T. J. (2007) *Gendered Lives (communication, gender and culture)*. Belmont: Thomson/Wadsworth.

211. Zimmerman, D. i West, C. (1975) Sex roles interruptions and silences in conversations. U: Thorne, B. i Henley, N. (ur.), *Language and Sex: Difference and Dominance*. Rowley, MA: Newbury House.

212. Zarefsky, D. (2008) Strategic Maneuvering in Political Argumanetation. U: van Eemeren. F.H. (ur.), *Examining Argumentation in Context*. Amsterdam: John Bejamins Publishing Company, 115-130.

Internetski izvori:

Hrvatski sabor: https://www.sabor.hr/hr/o-saboru; https://www.sabor.hr/hr/zastupnici/parlamentarne-stranke; https://www.sabor.hr/deklaracija-o-proglašenju-suverene-i-samostalne-republike-hrvatske-25-lipnja-1991 (pristupljeno 11. 2. 2021.)

Hrvatska Vlada: https://vlada.gov.hr/kako-funkcionira-vlada/64 (pristupljeno 11. 2. 2021.); https://gov.hr/moja-uprava/aktivno-gradjanstvo-i-slobodno-vrijeme/gradjani-u-politickom-zivotu/osnivanje-politicke-stranke/1730 (pristupljeno 11. 2. 2021.)

Predsjednik Republike Hrvatske: https://www.predsjednik.hr/; https://www.predsjednik.hr/predsjednik/ (pristupljeno 11. 2. 2021.)

Vrhovni sud Republike Hrvatske: http://www.vsrh.hr/EasyWeb.asp?pcpid=30 (pristupljeno 11. 2. 2021.)

Ustavni sud Republike Hrvatske: https://www.usud.hr/hr/ (pristupljeno 11. 2. 2021.)

Ured za ravnopravnost spolova: https://ravnopravnost.gov.hr/o-uredu/9 (pristupljeno 11. 2. 2021.);

Ustav Republike hrvatske: https://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske (pristupljeno 11. 2. 2021.)

Zakon o političkim strankama: https://www.zakon.hr/z/549/Zakon-o-politi%C4%8Dkim-strankama (pristupljeno 11. 2. 2021.)

Zakon o ravnopravnosti spolova: https://www.zakon.hr/z/388/Zakon-o-ravnopravnosti-spolova (pristupljeno 13. 2. 2021.)

Preporuka Vijeće Europe. Sudjelovanje žena u politici i zastupljenost na lokalnoj i regionalnoj razini. (REC 390 (2016)). https://ravnopravnost.gov.hr/istaknute-teme-i-projekti/lokalni-izbori 2017/preporuka-vijeca-europe-sudjelovanje-zena-u-politici-i-zastupljenost-na-lokalnoj-iregionalnoj-razini/3013) (pristupljeno 13. 2. 2021.)

Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2020. godinu: https://prs.hr/application/images/uploads/IZVJESCE_O_RADU_2020_Pravobranit.pdf (pristupljeno 15. 2. 2021.)

https://hr.wikipedia.org/wiki/Jadranka_Kosor (pristupljeno 15. 2. 2021.)

https://hr.wikipedia.org/wiki/Kolinda_Grabar-Kitarovi%C4%87 (pristupljeno 15. 2. 2021.)

Vlada Ujedinjenog Kraljevstva: https://www.gov.uk/government/how-government-works; https://www.gov.uk/elections-in-the-uk (pristupljeno 1. 3. 2021.); https://www.gov.uk/brexit (pristupljeno 12. 5. 2021.)

Parlament Ujedinjenog Kraljevstva: https://www.parliament.uk/about/how/role/; https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/offices/commons/scrutinyunit/gender-equality-policy-map/; https://members.parliament.uk/parties/Commons; https://committees.parliament.uk/committee/328/women-and-equalities-committee/ (pristupljeno 1. 3. 2021.)
Kraljevska obitelj: https://www.royal.uk/ (pristupljeno 1. 3. 2021.)
Ustavni dokumenti: https://guides.ll.georgetown.edu/c.php?g=365741&p=2471214 (pristupljeno 1. 3. 2021.)
https://historicengland.org.uk/content/docs/education/explorer/resource-booklet-100-years-women-in-politics-pdf/ (pristupljeno 1. 3. 2021.)
https://www.britannica.com/biography/Margaret-Thatcher (pristupljeno 3. 3. 2021.)
https://www.britannica.com/topic/University-of-Oxford (pristupljeno 3. 3. 2021.)
http://www.bl.uk/learning/histcitizen/21cc/struggle/suffrage1/suffragists.html (pristupljeno 3. 3. 2021.)
https://www.americanrhetoric.com/top100speechesall.html (pristupljeno 5. 3. 2021.)
https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=58204 (pristupljeno 5. 3. 2021.)
https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=49240 (pristup 16. 3. 2021.)
https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2020/en/chapters/chapter2.html#ch2-2 (pristup 1. 4. 2021.)
https://www.margaretthatcher.org/essential/biography (pristupljeno 6. 3. 2021.)
https://www.tmay.co.uk/about (pristupljeno 6. 3. 2021.)
https://www.britannica.com/biography/David-Cameron (pristupljeno 6. 3. 2021.)
https://www.britannica.com/biography/Tony-Blair (pristupljeno 6. 3. 2021.)
https://en.wikipedia.org/wiki/David_Kelly_(weapons_expert) (pristupljeno 6. 5. 2021.)
https://www.instituteforgovernment.org.uk/explainers/theresa-may-brexit-chequers-plan (pristupljeno 10. 5. 2021.)
https://www.britannica.com/biography/Peter-Mandelson (pristupljeno 3. 6. 2021.)
https://en.wikipedia.org/wiki/Ed_Miliband (pristupljeno 7. 6. 2021.)

11. PRILOZI

11.1. IZVORI

KORPUS – ENGLESKI GOVORNICI:

SUGOVORNICI	EMISIJA I TELEVIZIJA	POVEZNICA	DATUM EMISIJE I TRAJANJE	DATUM ZADNJEG PRISTUPA
Tony Blair – Jeremy Paxman	Newsnight, BBC2	https://www.youtube.com/watch?v=-vbvvcnBcbw&t=2s	25. 4. 2005. 29:05	31. 10. 2020.
Tony Blair – Jeremy Paxman	Newsnight, BBC2	https://www.youtube.com/watch?v=j18_I5cV-a0	4. 6. 2001. 33:12	31. 10. 2020.
Tony Blair -	Panorama, BBC1	https://www.youtube.com/watch?v=tnos_9uO56k	7. 4. 1997. 28:23	18. 11. 2020.
Tony Blair – David Forst	Frost Over The World, Al Jazeera	https://www.youtube.com/watch?v=aQWl7-mWrwI	17. 11. 2006. 10:56	18. 11. 2020.
Tony Blair – journalist	Journeyman Pictures TV	https://www.youtube.com/watch?v=pFlo2ov6bH0&t=69s	12. 10. 2002. 8:52	18. 11. 2020.
Tony Blair – Jeremy Paxman	Newsnight, BBC2	https://www.youtube.com/watch?v=BX6iCnRtTsA&t=162s	16. 5. 2002. 14:12	18. 11. 2020.
David Cameron – Andrew Marr	Andrew Marr Show, BBC1	https://www.youtube.com/watch?v=YfdhhUt9NN0	12. 6. 2016. 20:53	25. 8. 2020.
David Cameron – Andrew Marr	Andrew Marr Show, BBC1	https://www.youtube.com/watch?v=u-_jD6Pd-hU	21. 2. 2016. 21:51	25. 8. 2020.
David Cameron – Andrew Marr	Andrew Marr Show, BBC1	https://www.youtube.com/watch?v=ya1X4L8NiPU	19. 4. 2015. 16:59	25. 8. 2020.
David Cameron – Gary Gibbon	Channel 4 News	https://www.youtube.com/watch?v=kpiXNph3hYg	19. 1. 2015. 6:19	12. 6. 2020.
David Cameron – Jon Snow	Channel 4 News	https://www.youtube.com/watch?v=nnmotV9WjvM	15. 6. 2016. 13:32	12. 6. 2020.
David Cameron – Sukki Johal	Sunrise TV	https://www.youtube.com/watch?time_continue=27&v=0_Wiblz0bho	18. 2. 2013. 6:00	25. 8. 2020.
David Cameron – Anrew Marr	Andrew Marr Show, BBC1	https://www.youtube.com/watch?v=AA9oSfOjFlo	5. 1. 2014. 23:40	12. 6. 2002.
David Cameron – Eamonn Holmes	Sky News	https://www.youtube.com/watch?v=EQNLHjNKNbc	30. 3. 2015. 8:13	12. 6. 2020.

Theresa May – Robert Peston	ITV News	https://www.youtube.com/watch?v=thCM-YNPW9U	18. 4. 2017. 8:16	17. 1. 2020.
Theresa May – Steve Sedgwick	CNBS	https://www.cnbc.com/video/2018/06/13/theresa-may-uk-launch-start-up-visa-tech-sector-industry-immigration-immigrant-brexit.html, https://www.cnbc.com/video/2018/06/13/theresa-may-uk-prime-minister-businesses-smooth-brexit-transition-european-union-parliament.html?play=1 https://www.cnbc.com/video/2018/06/13/uk-pm-theresa-may-us-trump-steel-aluminum-tariffs-iran-nuclear-deal.html	13. 6. 2018. 9:00	17. 1. 2020.
Theresa May – Andrew Marr	Andrew Marr Show, BBC2	https://www.youtube.com/watch?v=rCwRz4vuC9k	30. 9. 2018. 24:38	17. 1. 2020.
Theresa May – Andrew Marr	Andrew Marr Show, BBC2	https://www.youtube.com/watch?v=ll9iSnGnWLw	6. 1. 2019. 23:45	17. 1. 2020.
Theresa May – Andrew Neil	BBC1	https://www.youtube.com/watch?v=NArND6tpSuA	27. 3. 2017. 29:00	25. 2. 2020.
Theresa May – John Snow	Channel 4 News	https://www.youtube.com/watch?v=wgxttIziHHc	7. 6. 2017. 6:31	25. 2. 2020.
Theresa May – Sophy Ridge	Sophy Ridge on Sunday, Sky News	https://www.youtube.com/watch?v=nSSEmdFWdXk	18. 11. 2018. 19:46	25. 2. 2020.
Margaret Thatcher – Kirsty Wark	BBC1 Scotland	https://www.youtube.com/watch?v=ATDWY3jTCz0&t=1s	9. 3. 1990. 29:23	11. 3. 2020.
Margaret Thatcher – Sir Robin Day	Panorama, BBC1	https://www.youtube.com/watch?v=YZQgFRfz7Og	9. 4. 1984. 47:00	11. 3. 2020.
Margaret Thatcher – Jonathan Dimbleby	Thames TV	https://www.youtube.com/watch?v=MDX_prWRDc0&t=66s	10. 12. 1987. 25:43	11. 3. 2020.
Margaret Thatcher – Sir Robin Day	Panorama, BBC1	https://www.facebook.com/583940102056554/videos/733107343853047/ https://www.facebook.com/thegrocerdaughter/videos/441033983487147/ https://www.facebook.com/583940102056554/videos/1452386388248166/ https://www.facebook.com/thegrocerdaughter/videos/margaret-thatcher-vs-enoch-powell/461294314601725/	8. 6. 1987. 26:31	11. 3. 2020.

KORPUS – HRVATSKI GOVORNICI:

SUGOVORNICI	EMISIJA I TELEVIZIJA	POVEZNICA	DATUM EMISIJE I TRAJANJE	DATUM ZADNJEG PRISTUPA
Zoran Milanović – Mirjana Hrga	Vijesti, RTL	https://vijesti.rtl.hr/parlamentarni-izbori-2016/1963581/milanovic-e-pa-dosta-je-toga-da-slusamo-malog-od-seselja-koji-govori-da-su-hrvati-ustase/	4. 9. 2016. 22:52	3. 3. 2020.
Zoran Milanović – Igor Bobić	RTL Danas, RTL	https://www.youtube.com/watch?v=KwTfS2SIMn8	5. 12. 2011. 21:35	3. 3. 2020.
Zoran Milanović – Mislav Bago	Dnevnik, NOVA TV	https://www.youtube.com/watch?v=ziwAXB2q0F4	23. 12. 2011. 12:41	3. 3. 2020.
Zoran Milanović – Katarina Periša Čakarun	Dnevnik, HRT	https://www.youtube.com/watch?v=exxSq5sSrWg	8. 9. 2015. 11:06	3. 3. 2020.
Zoran Milanović – Mislav Bago	Dnevnik. NOVA TV	https://www.youtube.com/watch?v=JjpTJCKsN8Q,	15. 4. 2013. 11:26	30. 5. 2020.
Zoran Milanović – Hrvoje Krešić	RTL Vijesti, RTL	https://www.youtube.com/watch?v=4UowGHcRHio	21. 9. 2015. 20:29	30. 5. 2020.
Zoran Milanović – voditeljica HRTa	Dnevnik Plus, HRT	https://www.youtube.com/watch?time_continue=3&v=O0AKbeOJ5IU	21. 2. 2014. 22:12	30. 5. 2020.
Andrej Plenković – Hrvoje Krešić	RTL Danas, RTL	https://www.andrejplenkovic.hr/article.php?id=1495	26. 1. 2017. 14:19	21. 6. 2020.
Andrej Plenković – Mislav Bago	Dnevnik, NOVA TV	https://www.andrejplenkovic.hr/article.php?id=2203	9. 3. 2018. 16:47	21. 6. 2020.
Andrej Plenković – Zoltan Kabok	Dnevnik, HRT	https://www.andrejplenkovic.hr/article.php?id=1984	18. 10. 2017. 9:01	14. 6. 2020.
Andrej Plenković – Katarina Periša	Dnevnik, HRT	https://www.andrejplenkovic.hr/article.php?id=2111	23. 12. 2017. 12:50	14. 6. 2020.

–Čakarun				
Andrej Plenković – Damira Gregoret	RTL Danas, RTL	https://www.andrejplenkovic.hr/article.php?id=2300&naslov=suradnja-s-predsjednicom-je-odlicna-vlada-potice-demografsku-obnovu	4. 5. 2018. 12.03	14. 6. 2020.
Andrej Plenković – Mislav Bago	Dnevnik, NOVA TV	https://www.youtube.com/watch?v=H80ra2xP5TA	20. 6. 2018. 16:44	20. 6. 2020.
Andrej Plenković – Sabina Tandara Knezović	Dnevnik, NOVA TV	http://www.andrejplenkovic.hr/article.php?id=2734&naslov=prvo-detaljna-analiza-a-onda-nova-nabava-borbenih-aviona	1. 2. 2019. 21:23	20. 6. 2020.
Andrej Plenković – Mislav Bago	Dnevnik, NOVA TV	http://www.andrejplenkovic.hr/article.php?id=2600&naslov=povecanje-neoporezivog-primitka-ide-u-korist-radnika	9. 11. 2018. 19_27	21. 6. 2020.
Kolinda Grabar-Kitarović – Damir Smrtić	Dnevnik, HRT	https://www.youtube.com/watch?v=kTwnmPY40q4&t=17s	21. 7. 2017. 13:39	6. 7. 2020.
Kolinda Grabar Kitarović – Damira Gregoret	RTL Danas, RTL	https://www.youtube.com/watch?v=mVy2tB2MRuA&t=28s	4. 9. 2017. 8:53	6. 7. 2020.
Kolinda Grabar-Kitarović – Sabina Tandara Knezović	Dnevnik, NOVA TV	https://www.youtube.com/watch?v=HIUrOXiyLFc&t=35s	11. 11. 2017. 15:08	6. 7. 2020.
Kolinda Grabar-Kitarović - Zoltan Kabok	S predsjednicom izvan protokola, HRT	https://www.youtube.com/watch?v=fUUDSXsKBl8&t=40s	2. 2. 2018. 29:48	6. 7. 2020.
Kolinda Grabar-Kitarović – Eliana Čandrlić	S predsjednicom izvan protokola, HRT	https://www.youtube.com/watch?v=7hrFsWg0RpY&t=37s	2. 3. 2018. 29:33	16. 7. 2020.
Kolinda Grabar-Kitarović – Sabina Tandara Knezović	Dnevnik, NOVA TV	https://www.youtube.com/watch?v=gyJaMyf8zHI	18. 10. 2018. 21:45	16. 7. 2020.

Kolinda Grabar-Kitarović – Katarina Periša Čakarun	Dnevnik, HRT	https://www.youtube.com/watch?v=O2tXbsPnfjQ	21. 12. 2018. 12:50	16. 7. 2020.
Kolinda Grabar-Kitarović – Damira Gregoret	RTL Danas, RTL	https://www.youtube.com/watch?v=a2NCbV2dfLE	11. 6. 2018. 12:38	16. 7. 2020.
Jadranka Kosor – Siniša Kovačić	Dnevnik Plus, HRT	*Snimku omogućio HRT.*	13. 7. 2009. 20:01	8. 5. 2020.
Jadranka Kosor – Siniša Kovačić	Dnevnik Plus, HRT	*Snimku omogućio HRT.*	26. 7. 2009. 20:02	8. 5. 2020.
Jadranka Kosor – Saša Kopljar/Marija Miholjek	Dnevnik, NOVA TV	https://www.youtube.com/watch?v=KHVGlbHra_Y	10. 10. 2011. 14:02	8. 5. 2020.
Jadranka Kosor – Zoran Šprajc	Dnevnik Plus, HRT	*Snimku omogućio HRT.*	1. 2. 2010. 28:00	21. 5. 2020.
Jadranka Kosor – Ivana Vrkić	Vijesti, RTL	https://www.rtl.hr/vijesti-hr/video/vijesti/4093/intervju-jadranke-kosor-za-vijesti-rtl-a/	13. 9. 2009. 7:00	21. 5. 2020.
Jadranka Kosor – Igor Bobić	RTL Danas, RTL	https://www.rtl.hr/vijesti-hr/novosti/29758/ekskluzivno-intervju-s-premijerkom-jadrankom-kosor/	24. 6. 2011. 12:15	23. 5. 2020.

11.2. POPIS SLIKA

Slika 1. Toulminov model argumentacije. Izvor: Škarić, 2011.

11.3. POPIS GRAFOVA

Graf 1. Omjer materijala za analizu govora političarki i materijala za analizu govora političara.
Graf 2. Broj intervjua po televizijskim kućama koje su snimile intervjue s hrvatskim političarima i političarkama.
Graf 3. Broj novinarki i novinara koji su intervjuirali hrvatske političarke i političare.
Graf 4. Broj intervjua po televizijskim kućama koje su snimile intervjue s britanskim političarkama i političarima.
Graf 5. Broj novinarki i novinara koji su intervjuirali britanske političarke i političare.
Graf 6. Prosječan broj primjera argumentacijskih pogrešaka u odnosu na rod govornika**.**
Graf 7. Prosječan broj primjera argumentacijskih pogrešaka u odnosu na nacionalnost.
Graf 8. Najzastupljenije argumentacijske pogreške u analiziranoj političkoj retorici.
Graf 9. Prosjek korištenja humora u odnosu na rod ispitanika.
Graf 10. Prosjek korištenja humora u odnosu na nacionalnost ispitanika.
Graf 11. Broj pronađenih primjera u odnosu na svaku potkategoriju funkcije upravljanja društvenom situacijom.
Graf 12. Obilježja nesigurnosti i subjektivnosti u odnosu na rod govornika.
Graf 13. Obilježja nesigurnosti i subjektivnosti u odnosu na nacionalnost govornika.
Graf 14. Prosjek korištenja diskursne strategije prekidanja i preklapanja u odnosu na rod.
Graf 15. Prosjek korištenja diskursne strategije prekidanja i preklapanja u odnosu na nacionalnost.
Graf 16. Broj postavljenih osobnih pitanja u odnosu na rod ispitanika.
Graf 17. Broj postavljenih osobnih pitanja u odnosu na nacionalnost ispitanika.
Graf 18. Zastupljenost analiziranih retoričkih i diskursnih obilježja za svakog govornika.

11.4. POPIS TABLICA

Tablica 1. Analizirani intervjui s bivšom hrvatskom predsjednicom Kolindom Grabar-Kitarović.

Tablica 2. Analizirani intervjui s bivšom hrvatskom premijerkom Jadrankom Kosor.

Tablica 3. Analizirani intervjui s aktualnim premijerom Andrejem Plenkovićem.

Tablica 4. Analizirani intervjui s bivšim premijerom (današnjim predsjednikom) Zoranom Milanovićem.

Tablica 5. Analizirani intervjui s bivšom premijerkom Ujedinjenog Kraljevstva Margaret Thatcher.

Tablica 6. Analizirani intervjui s bivšom britanskom premijerkom Theresom May.

Tablica 7. Analizirani intervjui s bivšim britanskim premijerom Davidom Cameronom.

Tablica 8. Analizirani intervjui s bivšim britanskim premijerom Tonyjem Blairom.

Tablica 9. Podjela i količina (u minutama) korpusa u odnosu na parametre roda i nacionalnosti.

Tablica 10. Opće karakteristike analiziranog korpusa.

Tablica 11. Deskriptivna statistika za argumentacijske pogreške.

Tablica 12. Deskriptivna statistika argumentacijskih pogrešaka u odnosu na rod govornika.

Tablica 13. Rezultati t-testa o razlici aritmetičkih sredina argumentacijskih pogrešaka s obzirom na rod.

Tablica 14. Deskriptivna statistika argumentacijskih pogrešaka u odnosu na nacionalnost.

Tablica 15. Rezultati t-testa o razlici aritmetičkih sredina modala s obzirom na nacionalnost.

Tablica 16. Broj primjera korištenja humora kod svakoga govornika.

Tablica 17. Deskriptivna statistika za humor kao retoričko sredstvo manipulacije.

Tablica 18. Deskriptivna statistika humora u odnosu na rod ispitanika.

Tablica 19. Rezultati t-testa o razlici aritmetičkih sredina s obzirom na rod ispitanika.

Tablica 20. Deskriptivna statistika humora u odnosu na nacionalnost ispitanika.

Tablica 21. Rezultati t-testa o razlici aritmetičkih sredina s obzirom na nacionalnost ispitanika.

Tablica 22. Broj modala ublažavanja, modala subjektivnosti i pojačivača po govorniku**.**

Tablica 23. Deskriptivna statistika lingvističkih obilježja nesigurnosti i subjektivnosti.

Tablica 24. Deskriptivna statistika lingvističkih obilježja nesigurnosti i subjektivnosti u odnosu na rod ispitanika.

Tablica 25. Rezultati t-testa o razlici aritmetičkih sredina modala s obzirom na spol.
Tablica 26: Deskriptivna statistika modala po nacionalnosti.
Tablica 27. Rezultati t-testa o razlici aritmetičkih sredina modala s obzirom na nacionalnost.
Tablica 28. Broj prekidanja i preklapanja svakoga govornika.
Tablica 29. Deskriptivna statistika diskursne strategija prekidanja i preklapanja.
Tablica 30. Deskriptivna statistika diskursne strategije prekidanja i preklapanja u odnosu na rod ispitanika.
Tablica 31. Rezultati t-testa o razlici aritmetičkih sredina parametara s obzirom na rod ispitanika.
Tablica 32. Deskriptivna statistika diskursne strategije prekidanja i preklapanja u odnosu na nacionalnost ispitanika.
Tablica 33. Rezultati t-testa o razlici aritmetičkih sredina parametara s obzirom na nacionalnost.
Tablica 34. Broj osobnih pitanja koja su postavljena svakom od govornika.
Tablica 35. Deskriptivna statistika za osobna pitanja.
Tablica 36. Deskriptivna statistika osobnih pitanja u odnosu na rod ispitanika.
Tablica 37. Rezultati t-testa o razlici aritmetičkih sredina s obzirom na rod ispitanika.
Tablica 38. Deskriptivna statistika osobnih pitanja u odnosu na nacionalnost ispitanika.
Tablica 39. Rezultati t-testa o razlici aritmetičkih sredina s obzirom na nacionalnost ispitanika.
Tablica 40. Karakteristike voditelja televizijskih intervjua.
Tablica 41. Rezultati testiranja razlike proporcija dvaju nezavisnih skupova.

ŽIVOTOPIS AUTORICE

Branka Šegvić rođena je 8. studenoga 1983. godine u Splitu. Nakon završene V. gimnazije „Vladimir Nazor“ upisuje Hrvatski jezik i književnost i Engleski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Splitu. Brani diplomski rad 2007. te stječe titulu diplomirane kroatistice i anglistice. Godinu nakon upisuje Dopunsko pedagoško-psihološko obrazovanje na istom fakultetu što joj omogućava rad u nastavi. Iste godine postaje i stalna sudska tumačica za engleski jezik, a od 2012. godine obnaša i funkciju predsjednice Udruge sudskih tumača i prevoditelja u Splitu. Titulu MA (*Master of Arts*) iz područja podučavanja engleskoga jezika govornicima drugih jezika (TESOL) stječe 2013. godine na Sveučilištu u Sunderlandu, u Ujedinjenom Kraljevstvu. Aktivno se bavi pisanim i usmenim prevođenjem te podučavanjem engleskoga jezika i hrvatskoga jezika za strance. Baveći se usmenim (konsekutivnim i simultanim) prevođenjem imala je prilike prevoditi govore brojnih javnih osoba te razvija interes za govorništvo i komunikacijske vještine, posebice u području politike, što joj je ujedno i glavni znanstveni fokus pa 2016. godine upisuje Poslijediplomski doktorski studij lingvistike na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Stručno se usavršavala sudjelujući u brojnim edukacijama, radionicama, seminarima i konferencijama u Hrvatskoj i inozemstvu (IATEFL konferencije u Glasgowu, 2012. i Liverpoolu, 2013.). Aktivna je članica Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku (HDPL) i Hrvatskoga udruženja profesora engleskog jezika (HUPE) te je bila članica odbora HUPE-a od 2015. do 2017. godine. Izlagala je na brojnim stručnim (HUPE, IATEFL Slovenija, ELTA Srbija) i znanstvenim skupovima (HDPL) te sudjelovala u hrvatskim (Znanstveno-stručni skup: život i djelo Anatolija Kudrjavceva, 2018.) i međunarodnim znanstvenim i stručnim konferencijama (INPRA, 2016). Vodila je brojne radionice za prevoditelje (TRADOS Radionica, Hrvatski jezik za prevoditelje, Radionica usmenog prevođenja). Prevodila je stručne i znanstvene radove. Također je pisala stručne radove za Hrvatsko udruženje profesora engleskoga jezika. U suautorstvu s prof. dr. sc. Gordanom Varošanec-Škarić piše i objavljuje znanstvene radove iz područja govorništva i analize diskursa.